

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

12. (122.) évfolyam, 3. szám

Megjelent: 2017. június

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:
Dr. Lusczy Viktor

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna
Tervezőszerkesztő:
Plette Péter
Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1081 Budapest, II. János Pál pápa tér 3.
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu
Telefon: 474 5554
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon a 06 1 767 8262 számon,
levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2017.010/3

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Lusczy Viktor, a szerkesztőbizottság elnöke
Dr. Németh Gábor, a szerkesztőbizottság elnökhelyettese

Bana Zsuzsanna, dr. Baticz Csaba, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, Farkas Szabolcs, dr. Jókúti András,
dr. Lábady Péter, dr. Zábori Zoltán

12. (122.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

12. (122.) ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2017. június

Dr. Papp László PhD
Új tendencia vagy múló szeszély?
A szellemitulajdon-védelmi bíráskodás általános áttekintése

Dr. Baksay-Nagy György
Dizájnvédelem az autóiparban

Dr. Ujhelyi Dávid
Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban?

Dr. Millisits Endre
KIT KAT, avagy a térbeli védjegy oltalomképességének újabb határvitái az Európai Bíróság előtt

Dr. Tószegi Zsuzsanna
„Szorgalom és szenvedély” – Irinyi János életútja és tevékenysége

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1081 Budapest, II. János Pál pápa tér 3., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu, tel.: 474 5554).

TARTALOM

<i>Dr. Papp László</i>	Új tendencia vagy múló szeszély? A szellemi tulajdon-védelmi bíráskodás általános áttekintése	7
<i>Dr. Baksay-Nagy György</i>	Dizájnvédelem az autóiparban	24
<i>Dr. Ujhelyi Dávid</i>	Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban?	45
<i>Dr. Millisits Endre</i>	KIT KAT, avagy a térbeli védjegy oltalomképességének újabb határvitái az Európai Bíróság előtt	96
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	„Szorgalom és szenvedély” – Irinyi János életútja és tevékenysége	107
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	148
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		195
Könyv- és folyóiratszemle		218
Summaries		256

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr László Papp</i>	New tendency or transient whim? General overview of the IP jurisdiction	7
<i>Dr György Baksay-Nagy</i>	Design protection in the automotive industry	24
<i>Dr Dávid Ujhelyi</i>	I get the joke, I just don't like it – Is the Hungarian copyright regime in need of an exception covering parodies?	45
<i>Dr Endre Millisits</i>	KIT KAT or new borderline cases before the European Court of Justice relating to registrability of 3 dimensional marks	96
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	"Diligence and passion" – The course of life and activities of János Irinyi	107
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	148
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		195
Review of books and periodicals		218
Summaries		256

SOMMAIRE

<i>Dr László Papp</i>	Une tendance nouvelle ou un caprice passager? Résumé général de la juridiction relative à la propriété intellectuelle 7
<i>Dr György Baksay-Nagy</i>	Protection des dessins ou modèles dans l'industrie automobile 24
<i>Dr Dávid Ujhelyi</i>	Je comprends les plaisanteries mais je ne les aime pas, ou est l'exception de parodies nécessaire dans le droit d'auteur hongrois? 45
<i>Dr Endre Millisits</i>	KIT KAT, ou les débats nouveaux sur la susceptibilité de protection des marques tridimensionnelles devant la Cour de justice de l'Union européenne 96
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	„Assiduité et passion” – La cour de la vie et les activités de János Irinyi 107
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger 148
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur 195	
Revue des livres et périodiques 218	
Summaries 256	

INHALT

<i>Dr. László Papp</i>	Eine neue Tendenz oder ein vergänglicher Rappel? Allgemeiner Überblick über die Rechtsprechung auf dem Gebiet des geistigen Eigentums	7
<i>Dr. György Baksay-Nagy</i>	Designschutz in der Autoindustrie	24
<i>Dr. Dávid Ujhelyi</i>	Ich verstehe den Spaß aber ich mag den nicht, oder ist die Ausnahme für Parodien nötig in dem ungarischen Urheberrecht?	45
<i>Dr. Endre Millisits</i>	KIT KAT, oder die neue Debatten über die Schutzfähigkeit der dreidimensionalen Marken vor dem Europäischen Gerichtshofs	96
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	„Fleiß und Leidenschaft“ – Lebensweg und Tätigkeiten von János Irinyi	107
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	148
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		195
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		218
Summaries		256

ÚJ TENDENCIA VAGY MÚLÓ SZESZÉLY? A SZELLEMITULAJDON-VÉDELMI BÍRÁSKODÁS ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉSE

Az utóbbi évtizedekben erősödő gazdasági globalizáció a szellemi tulajdon-jogok terén is éreztette hatását. 2014-ben a szabadalmi bejelentések száma világszerte 4,5%-kal, míg a védjegybejelentéseké 6%-kal nőtt.¹ Mindez több országot arra késztetett, hogy szellemi tulajdon-védelmi intézményrendszerét, azon belül is az igényérvényesítés intézményrendszerét átgondolják. A szabadalmi bírászkodás, azaz a találmányi szabadalmak oltalmának jogi védelme magánjogunk egyik speciális területe. Európa jogrendszereiben a 19. század végétől a szabadalmazás anyagi előfeltételei nagymértékben, 1974-től pedig szó szerint meg egyeznek. E feltételek: *a)* találmányi jelleg; *b)* feltalálói tevékenység; *c)* újdonság; *d)* ipari alkalmazhatóság. E kritériumokból is látszik, hogy a szabadalmi jogszolgáltatás körében a műszaki kérdés a szabadalmazás valamennyi feltételét annyira áthatja, hogy élesen el sem választható a jogkérdéstől. Ezekben a műszaki kérdésekben a döntésben egy átlagos kvalifikált jogász bírónak nincs elegendő szaktudása, ami vagy műszaki képzéssel is rendelkező bírót feltételez, vagy a műszaki kérdésben jártas szakember eljárásba való bevonását vonja maga után. Mindez a 19. század végétől a szabadalmi perekben általában ülnökök alkalmazását jelentette. Szinte alig találunk olyan országot, amely ne alkalmazna ülnököket vagy speciális képzésű bírót a szabadalommal összefüggő perekben.² Abban a kérdésben, hogy ez a sajátos összetételű tanács vagy bíró hol helyezkedjen el az igazságszolgáltatás szervezetrendszerében, viszont már megoszlanak a nemzeti elképzelések, hiszen mind rendes bírósági, mind különbírósági megoldásokra is találunk példákat. A tanulmány a teljesség igényére törekedve kívánja bemutatni Európa szervezeti megoldásait, s azt reprezentatív módon kiegészítve amerikai és ázsiai mintákkal, egyfajta modellképzésre tesz vállalkozást.

I.

A kérdéskör alaposabb tanulmányozásához a szabadalmi bírászkodás fogalmát kell meghatározni. A szabadalmi perekben a jogszolgáltatás sajátosságát az említett műszaki, technikai jelleg adja, amely azonban egyéb iparjogvédelmi intézményekre is jellemző. Így tágabb összefüggésben iparjogvédelmi vagy akár szellemi tulajdon-védelmi bírászkodásról is beszélhe-

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogi Történeti Tanszék.

¹ Adjudicating Intellectual Property Disputes, International Chamber of Commerce, 2016, p. 7: <https://cdn.iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2016/04/ICC-report-on-Specialised-IP-Jurisdictions.pdf>.

² Ilyen ország többek között Albánia, Costa Rica, Guatemala és Honduras. Vö.: i. m. (1), p. 10.

tünk. A szellemi tulajdon-védelem körében a szerzői jog és az iparjogvédelmi intézmények között olyan lényeges különbség fedezhető fel, amely rendszertanilag indokolhatja a szerzői jogi jogviták leválasztását. Ennek ellenére találkozunk olyan országokkal, – mint például Tajvan vagy Thaiföld – ahol a szellemi tulajdon-védelmi bíráskodást a lehető legtágabban értelmezik. Általánosságban azonban megállapítható, hogy az iparjogvédelmi bíráskodás központi eleme a szabadalmi ügyekben való bíráskodás, amelyhez eseti jelleggel védjegy-ügyi vagy mintaoltalmi kérdések is párosulhatnak.³ Mindezekből következik, hogy akkor, amikor a szabadalmi bíráskodás szervezetrendszerét vizsgáljuk, az egyes nemzetállami megoldásoknál figyelembe kell venni annak tágabb értelmezését is. A bíráskodás fogalmának a meghatározása során tekintettel kell lenni arra is, hogy milyen jellegű jogviták elbírálását tekintjük szabadalmi bíráskodásnak. A szabadalmakkal összefüggő peres ügyek háromféle eljárásban jelentkezhetnek. A legáltalánosabb a megadott szabadalmak megsértéséből eredő magánjogi igények (bitorlási keresetek) elbírálása, ami a polgári peres eljárás körébe tartozik. A legtöbb országban azonban a szabadalombitorlás egyúttal bűncselekmény is, így az igény büntetőeljárásban is érvényesíthető. S végezetül az oltalom odaítélése minden országban közigazgatási eljárás keretében zajlik, amelyben a közigazgatási szerv döntésével szemben bírói felülvizsgálatnak van helye. Szinte alig ismerünk olyan országot, ahol egy közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata kizárt lenne. Tekintettel arra, hogy a szabadalmi hivatalok oltalmat odaítélő – vagy éppen megtagadó – határozata egy közigazgatási határozat, így a szabadalmi bíráskodás meghatározása során nyilatkozni kell arról is, hogy ezen határozatok bírói felülvizsgálata tekinthető-e szabadalmi bíráskodásnak. Ez utóbbi miatt a közigazgatási bíráskodás szervezetrendszerével való kapcsolatot is elemezni kell az egyes nemzeti szabályozások során. Néhány európai ország – így többek között Bulgária, Csehország, Hollandia, Horvátország, Lengyelország, Luxemburg,⁴ Macedónia, Svájc⁵, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia – a szabadalmi hivatalok határozatai, illetve a megadott szabadalmak érvénytelenítése iránti és a hivatal által elbírált keresetek felülvizsgálatát a közigazgatási bíróságokhoz utalja.⁶

Általánosságban azt látjuk, hogy az iparjogvédelmi bíráskodás központi eleme a szabadalmi bíráskodás, és annak is csak a magánjogi oldala. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a

³ Jacques De Werra: Specialised IP Courts: Issues and Challenges. In: Specialised Intellectual Property Courts-Issues and Challenges, Global Perspectives for the Intellectual Property System, CEIPI-ICTSD, 2016, p. 23: http://www.icts.org/sites/default/files/research/Specialised%20Intellectual%20Property%20Courts%20-%20Issues%20and%20Challenges_0.pdf.

⁴ Luxemburg esetében csak a Szellemi Tulajdon Hivatala előtt lefolytatott engedélyezési eljárások során hozott határozatok felülvizsgálatára vonatkozik, a hivatal előtt érvénytelenítési eljárás nem indítható.

⁵ Svájc esetében csak a Szövetségi Szellemi Tulajdon Hivatala előtt lefolytatott engedélyezési eljárások során hozott határozatok felülvizsgálatára vonatkozik, a hivatal előtt érvénytelenítési eljárás nem indítható.

⁶ Towards an Enhanced Patent Litigation System and a Community Patent – How to Take Discussions Further, Document WD 11622/07 PI 135 (Jul.12, 2007), p. 11., 15., 16., 21: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011622%202007%20INIT>.

szabadalmakkal kapcsolatban valamennyi magánjogi igényt a szabadalmi bíraskodás fogalma alá lehet vonni. Az eljárás peres jellege, és a szabadalmi bíraskodás szűkebb vagy tágabb értelmezése komplex megvilágításba helyezi annak a kérdésnek az eldöntését, hogy a speciális képesítéssel rendelkező bíró vagy a sajátos összetételű bírói tanács hol helyezkedjen el az igazságszolgáltatás szervezetrendszerében.

E kérdés megválaszolásában a nemzetközi egyezmények sem adnak eligazítást. A Párizsi Unió Egyezmény⁷ – továbbiakban PUE – a részes államok részére a jogközelítés módszerével minimumkövetelményeket állapított meg, csak azt a kötelezettséget írta elő, hogy az ipari tulajdon védelmére külön hatóságot kell felállítaniuk.⁸ Azonban sem a PUE, sem annak módosításai nem határozták meg, hogy mit kell „iparitulajdon-jog védelme” alatt érteni. Így a 20. század első felében a részes államok egy része ezt úgy értelmezte, hogy csak az engedélyezési eljárásra mint közigazgatási eljárásra kell egy külön hivatalt felállítani, míg egy másik részük ezt a megadott szabadalmakkal összefüggő jogvitákra is kiterjesztette. A második világháborút követően, 1967. július 14-én megszületett a Szellemi Tulajdon Világszervezete (továbbiakban WIPO), amely az ENSZ egyik szakosított szerveként működik.⁹ A szervezet égisze alatt 1974-ben létrejött a Szabadalmi Együtműködési Szerződés (továbbiakban PCT), amelyhez Magyarország az 1980:14. tvr.-tel csatlakozott. Az egyezmény célja a nemzetközi szabadalmi bejelentések benyújtásával és vizsgálatával kapcsolatos együtműködés megkönnyítése volt, így a bírósági joghatósági kérdésekről nem rendelkezett. 1994-ben a Marakesh-i Szerződés létrehozta a Kereskedelmi Világszervezetet (továbbiakban WTO), amelynek égisze alatt megszületett a Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól (továbbiakban TRIPS-megállapodás). A TRIPS-megállapodás 42. cikke értelmében a szerződő államok kötelesek biztosítani a jogosultak számára, hogy a megállapodásban rögzített szellemi tulajdon-jogaik megsértéséből eredő igényeiket bírósági úton érvényesíthessék. Ebből következik, hogy a TRIPS-megállapodás a magánjogi, büntetőjogi igények, illetve a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatát is előírja, azonban annak szervezetéről, illetve a nemzeti bírósági szervezetben elfoglalt helyéről hallgat.¹⁰ Így az univerzális egyezmények a bírósági szervezeti kérdéseket a részes államok hatáskörébe utalják, amely hatáskört regionális nemzetközi szerződések korlátozhatják.¹¹

A szellemi tulajdon-védelmi bíraskodás terjedelmére és a nemzetközi kötelezettségvállalásokra tekintettel a vizsgált országok megoldásai alapján az alábbi modellek fedezhetők

⁷ Az egyezmény 1884 óta van hatályban, s jelenleg 169 ország a tagja, Magyarország az 1908:LII. törvénycikkkel csatlakozott hozzá. Vö.: Papp László: Magyarország és az iparjogvédelmi unió a XX. század első évtizedeiben. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 59–73; Papp László: A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, p. 48–51.

⁸ Párizsi Unió Egyezmény 12. cikk.

⁹ Magyarország 1970-ben csatlakozott a szervezetet létrehozó egyezményhez, amelyet az 1970:18. tvr. hirdetett ki.

¹⁰ De Werra: i. m. (3), p. 21.

¹¹ Jumpol Pinyosinwat: A Model of Specialized Intellectual property Court in Developing Countries, Waseda, 2010, p. 5.

fel: a) kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkező rendes bíróság;¹² b) kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkező rendes bíróság speciális összetételű tanácsa;¹³ c) kereskedelmi bíróság;¹⁴ d) közigazgatási bíróság; e) szakosított (külön-) bíróság.¹⁵

Tekintettel a szellemi tulajdon-védelmi bíráskodás tág értelmezésére, alig találunk olyan országot, amelyik csak az egyik modellbe tartozó lenne.

II.

Európában kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkező rendes bíróság jár el szellemi tulajdon-védelmi jogvitákban Albániában,¹⁶ Belgiumban, Bulgáriában,¹⁷ Cipruson,¹⁸ Csehországban,¹⁹ Észtországban,²⁰ Izlandon,²¹ Hollandiában,²² Litvániában,²³ Lengyelországban,²⁴ Luxemburgban,²⁵ Magyarországon, Macedóniában,²⁶ Monacóban,²⁷ Szlovéniában²⁸ és Szlovákiában.²⁹ Azonban az ebbe a modellbe tartozó országok sem egységesek, ugyanis két szempont szerint tovább differenciálhatóak: *egyrészt* a közigazgatási bíráskodással való kapcsolatuk, *másrészt* az eljárási fokok alapján. Ugyanis Bulgáriában, Csehországban, Lengyelországban, Luxemburgban, Szlovákiában és Szlovéniában a szabadalmi hivatalok oltalmat oda- vagy oda nem ítélő határozatát közigazgatási bíróságok vizsgálják felül. Továbbá az említett országokban a megadott szabadalmak megsemmisítésére irányuló

¹² Ebbe a modellbe azok az országok tartoznak, amelyek bírói tanácsai csak jogi végzettséggel rendelkező jogászokból állnak. Ebből adódóan ha egy jogászbírókból álló tanács általában iparjogvédelmi perekkel foglalkozik, az attól még általános összetételűnek minősül.

¹³ Ebbe a modellbe azok a rendes bíróságon belül szerveződő bírói tanácsok tartoznak, ahol a bíró a jogi képzés mellett technikai végzettséggel is rendelkezik, vagy a jogi képesítésű bírók mellett technikai végzettségű szakemberek is bíráskodnak.

¹⁴ Kereskedelmi bíróságok alatt a szakosított, illetve a rendes bíróságon belül szerveződő kereskedelmi bíróságokat is érteni kell.

¹⁵ Kizárólag szellemi tulajdon-védelemmel foglalkozó különbíróság.

¹⁶ Law No. 8116 of 29 March 1996 on Code of Civil Procedure Art. 348., Art. 334-336.

¹⁷ Patent Law as amended No. 59 of July 20, 2007, Art. 64.

¹⁸ Patent Law – No. 16(I) of 1998, Art. 61.

¹⁹ Enforcement of Industrial Property Rights and on the Amendment of Industrial Property Protection Acts – No. 221/2006 Coll, II. Sec. 6.

²⁰ Patent Act – RT I 1994, 25, 406, 55. §.

²¹ Patents Act No. 17/1991, Art. 64.

²² Stuart J. H. Graham, Nicolas van Zeebroeck: Comparing Patent Litigation Across Europe: First Look. Stanford Technology Law Review, 17. évf., 2014, p. 668.

²³ Patent Law of the Republic of Lithuania of 18 January 1994, No. I-372; Art. 40, 45.

²⁴ Patent Litigation in Europe, European Patent Academy, 2016, p. 104: [http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/05B84848CBCE7338C1257833003C2531/\\$File/patent_litigation_in_europe_2016_en.pdf](http://documents.epo.org/projects/babylon/eponot.nsf/0/05B84848CBCE7338C1257833003C2531/$File/patent_litigation_in_europe_2016_en.pdf).

²⁵ I. m. (24), p. 81.

²⁶ Law on Industrial Property No. 21/09 of 2009, Art. 291.

²⁷ Patents Act – Act No. 9 of 15 December 1967, Sec. 63.

²⁸ Rohazar Wati Zuallcoblely (szerk.): Study on Specialized Intellectual Property Courts. International Intellectual Property Institute and the United States Patent and Trademark Office, 2012, p. 28

²⁹ Zuallcoblely: i. m. (28), p. 28.

keresetek szintén a szabadalmi hivatalok hatáskörébe tartoznak, így ezek bírói felülvizsgálata is a közigazgatási bíróságokra tartozik. Ezen túl az első modellbe tartozó országok nem egységesek abban, hogy az említett modell a peres eljárás valamennyi fokán érvényesül-e. A specifikációt teljes mértékben nélkülöző, azaz a peres eljárás mindkét – esetleg harmadik – fokán rendes bíróság általános tanácsában való ítélezést Albánia, Bulgária, Csehország, Ciprus, Észtország, Izland, Litvánia, Lengyelország, Luxemburg, Macedónia, Monaco, Szlovákia és Szlovénia alkalmazza. Ebből következik, hogy a fennmaradt országok csak az eljárás első vagy második fokán alkalmazzák a rendes bíróság általános bírói tanácsát. Belgiumban, Hollandiában és Magyarországon mind a bitorlási, mind a megsemmisítési keresetek másodfokú elintézésében jár el ilyen tanács. Mindezekből következik, hogy sok esetben az első modellbe tartozó országokban a közigazgatási bíróságok általi „tehermentesítés” miatt a rendes bíróságok elé már csak a bitorlási keresetek kerülnek, illetve az általános tanács formáció – Belgium, Hollandia és Magyarország esetében – csak a jogorvoslati szakban érvényesül. Európán kívül Iránban, Új-Zélandon, Suriname-ben és Szingapúrban hiányzik teljes mértékben a specifikáció a szellemi tulajdon-védelmi bíraskodásban.

A második modellbe azok az országok tartoznak, amelyek rendes bíróságon belül speciális összetételű tanácsban bírálják el a szellemi tulajdon-védelmi pereket. Ebbe a csoportba tartozik Fehéroroszország, Franciaország,³⁰ Görögország,³¹ Hollandia,³² Magyarország,³³ Németország,³⁴ Norvégia,³⁵ Olaszország³⁶ és Románia.³⁷ Az e modellbe tartozó országok sem egységesek abban a tekintetben, hogy a peres eljárás minden fokán érvényesül-e a sajátos tanács összetétel. Mind az elsőfokú, mind a másodfokú eljárásban érvényesül Franciaország, Fehéroroszország, Görögország, Hollandia, Németország, Norvégia, Olaszország és Románia esetén, míg Magyarország kapcsán csak az elsőfokú peres eljárásban. Az ebbe a modellbe tartozó bírói tanácsok specialitását az adja, hogy jogi végzettséggel rendelkező bírók mellett csak technikai vagy technikai és/vagy jogi végzettségű tagok is ítéleznek.

A harmadik modellbe azok az országok tartoznak, amelyek a kereskedelmi bíróságokon belül bírálják el a szellemi tulajdon-védelmi jogvitákat. Ebbe a csoportba tartozik Ausztria, Belgium, Dánia, Horvátország, Spanyolország, és Szerbia.³⁸ Horvátországban és Szerbiában a kereskedelmi bíróságok ugyanúgy járnak el a szellemi tulajdon-védelem terén, mint

³⁰ Katrin Cremers, Max Ernicke, Fabian Gaessler, Dietmar Harhoff, Christian Helmers, Luke McDonagh, Paula Schliessler, Nicolas van Zeebroeck: Patent Litigation in Europe, Discussion Paper No. 13-072, 2013, p. 22: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp13072.pdf>.

³¹ Law 2943/12.09.2001 III Art. 9-10.

³² Cremers, Ernicke, Gaessler, Harhoff, Helmers, McDonagh, Schliessler, van Zeebroeck: i. m. (30), p. 27.

³³ A találmányi szabadalmakról szóló 1995. évi XXXIII. tv. 87. §.

³⁴ Graham van Zeebroeck: i. m. (22), p. 671; Patent Act as amended up to Act of October 19, 2013, Sec. 143.

³⁵ Zuallcoble: i. m. (28), p. 26; Patents Act – Act No. 9 of 15 December 1967, Sec. 63.

³⁶ Zuallcoble: i. m. (28), p. 24.

³⁷ I. m. (24), p. 111.

³⁸ Zuallcoble: i. m. (28), p. 25–28.

bármely más kereskedelmi jellegű jogvitában, így az eljáró bírói tanács az iparjogvédelem terén speciális képesítéssel nem rendelkezik. Spanyolországban az elsőfokú bíróság bírója bír speciális képesítéssel, míg Ausztriában, Belgiumban, és Dániában az eljáró bírói tanácsban vannak a jogi képesítésű bírák mellett műszaki képesítéssel rendelkező tagok is. Belgiumban 2015. január 1-jét megelőzően Antwerpen, Brüsszel, Gent, Liège és Mons kereskedelmi bíróságai rendelkeztek elsőfokú hatáskörrel, majd 2015-től kezdve csak a brüsszeli (Brussels Commercial Court). Dániában a Tengerészeti és Kereskedelmi Bíróság (Maritime and Commercial Court) speciális összetételű tanácsa jár el első fokon, míg a belga szabályozáshoz hasonlóan a fellebbvitel már általános tanácsi formációban történik. Ausztriában első fokon a Bécsi Kereskedelmi Bíróság (Commercial Court of Vienna) jár el, azonban, a belga és a dán szabályozástól eltérően, Ausztriában a másodfokon eljáró Bécsi Tartományi Fellebbviteli Bíróság (Higher Regional Court of Vienna) is speciális tanácsi összetételben ítélezik.³⁹ Ebből adódóan az ebbe a modellbe tartozó országok közül az osztrák szabályozás annyiban sajátos, hogy a speciális tanácsi összetételt a fellebbvitel során is érvényre juttatja.

Európán kívül kereskedelmi bíróságok járnak el szellemi tulajdon-védelmi perekben Azerbajdzsánban, Egyiptomban, Marokkóban, Tádzsikisztánban, Tanzániában és Ugandában.

A negyedik modellbe azok az országok tartoznak, amelyek közigazgatási bíróságok elé utalják a szellemi tulajdon-védelmi perek egy részét. E kategória azért képez önálló modellt, mert vannak olyan országok, amelyek a szabadalmi hivatalok döntései feletti törvényességi felülvizsgálatot a közigazgatási jogvédelem általános, nemzeti fórumrendszerain keresztül biztosítják, míg más államok attól eltérően, ezt egy kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel rendelkező, rendes bíróság elé utalják.⁴⁰ Így ebbe a modellbe tartozik Bulgária, Ciprus, Csehország, Finnország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Lengyelország, Macedónia, Spanyolország, Svájc, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia. Ezek az országok tovább csoportosíthatóak aszerint, hogy a nemzeti szabadalmi hivatalok hatáskörébe az oltalom odaítélésén túl beletartozik-e a megadott szabadalom megsemmisítésére irányuló eljárás. Amennyiben igen, azt tapasztaljuk, hogy a két legjelentősebb – legalábbis számszerűségében – eljárási forma, azaz a bitorlási és megsemmisítési eljárások a bírósági szakaszban párhuzamos fórumrendszerben zajlanak. Az említett országok közül ezt a megoldást alkalmazza Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Macedónia, Szerbia, Szlovákia. A szellemi tulajdon-védelmi bíráskodásnak a közigazgatási jogvédelem fórumrendszerével való összevetése már csak azért is érdekes, mert Szlovénia és Ciprus kivételével⁴¹ az ebbe a modellbe tartozó országok a közigazgatási bíróságokat csak a nemzeti szabadalmi hivata-

³⁹ Toshiyuki Kono (szerk): Intellectual Property and Private International Law, Hart Publishing, Oxford, 2012, p. 319.

⁴⁰ Ez utóbbiba tartozik Magyarország is, ahol a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által hozott határozatot nem a Fővárosi Munkaügyi és Közigazgatási Bíróság, hanem a Fővárosi Törvényszék előtt lehet megtámadni.

⁴¹ E két ország a szellemi tulajdon-védelmi perek elbírálásában az általános tanácsi formációt alkalmazza.

lok oltalmat odaítélő határozatainak a felülvizsgálatára veszik igénybe. Mindez a szellemi-tulajdon-védelmi bíráskodás vonatkozásában azt is jelenti, hogy a specifikáció⁴² érvényre juttatása egyfajta centralizációt jelent, amely felülírja a közigazgatási jogvédelem nemzeti fórumrendszerét. Hiszen egyetlen olyan európai országot sem ismerünk, amely a speciális tanácsai formáció vagy a szakosított bíróság alkalmazása mellett közigazgatási bíróság hatáskörébe utalná a megsemmisítési eljárások bírósági felülvizsgálatát, amennyiben az első fokon a nemzeti szabadalmi hivatal előtt zajlik.

S végezetül az ötödik modellbe tartozó országok szakosított (külön)bíróságot állítottak fel a szellemi-tulajdon-védelmi perek elbírálására. Ebbe a csoportba tartozik Anglia és Wales,⁴³ Finnország,⁴⁴ Németország,⁴⁵ Portugália,⁴⁶ Svájc⁴⁷ és Svédország.⁴⁸ Kétségtelen, hogy Európában a legrégebbi szakosított iparjogvédelmi bíráskodással Anglia és Németország rendelkezik. Jelenleg az *Egyesült Királyságban* több különféle bírósági szervezet létezik az ipar-tulajdon-védelmi perekre. Észak-Írországban és Skóciában nincsenek szakosított bíróságok, és technikai képzettséggel rendelkező ülnököket sem alkalmaznak. Angliában és Walesben szakosított szabadalmi bíróságok működnek. A modern angol bírósági szervezet rendszere a 19. század második felében honosodott meg, s specifikáció irányába történő elmozdulás az 1873-as bírósági reformhoz⁴⁹ köthető, amely modernizálta az angol felsőbbbíráskodást, és a High Court részlegeként a Chancery Divisiont⁵⁰ állította fel. 1873-tól kezdve a bíróság foglalkozott szabadalmi perekkel, s általánosságban igaz, hogy kezdetben az angol bírák technikai képesítéssel nem rendelkeztek. 1932-ben az angol szabadalmi hivatal fellegbviteli fórumaként felállításra került a Patents Appeal Tribunal.⁵¹ A második világháború után már az angol kormányzat köreiben is elfogadottá vált, hogy a szabadalmi perek elhúzódásának és szakszerűtlen elintézésének az oka a speciális szakismeret hiánya.⁵² 1949 után általánossá vált Angliában a műszaki szakismerettel rendelkező bírák alkalmazása. Az 1970-es években felmerült, hogy a Chancery Division of High Court részeként egy kifejezetten⁵³ csak szellemi-tulajdon-védelemmel foglalkozó bíróságot (Patent Court) kellene felállítani, és a Patent Appeal Tribunalat meg kellene szüntetni, s felülvizsgálati jogkörét a

⁴² Ezalatt a második, harmadik és ötödik modell szervezeti megoldásait is érteni kell.

⁴³ Copyright, Designs and Patents Act 1988, 287. §.

⁴⁴ Patent Act – No. 550 of December 15, 1967, 27. §.

⁴⁵ *Graham, van Zeebroeck*: i. m. (22), p. 670; Patentgesetz 65. §.

⁴⁶ Industrial Property Code – No. 46/2011 of June 24, Art. 40.

⁴⁷ I. m. (24), p. 25.

⁴⁸ I. m. (24), p. 119.

⁴⁹ The Judicature Acts 1873–1875. Lásd bővebben: *Arthur Wilson*: The Supreme Judicature Acts 1873 and 1875, London, 1875.

⁵⁰ E bíróság jogelődje a Court of Chancery volt.

⁵¹ *Klaus Bohem*: The British Patent System. Cambridge University Press, Cambridge, 1967, p. 154.

⁵² *Zuallcobley*: i. m. (28), p. 122.

⁵³ Hiszen a Chancery Division szabadalmi perek mellett más perekben is eljár.

felsőbírószághoz kellene telepíteni. A szervezeti reformra az 1977-es szabadalmi törvényig⁵⁴ kellett várni, amely felállította a Patent Courtot a Chancery Division of High Court részeként. Így 1977-től kezdve e bírói fórum látja el az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala feletti törvényességi felügyeletet. A megnövekedett ügyteher miatt 1990-ben a Patent Court mellett létrejött a Patent County Court (PCC), ami a kisebb pertárgyértékű ügyeket bírálta el.⁵⁵ Angliában a '90-es évek végétől a PCC szervezeti és eljárási reformja folyamatosan napirenden volt, ennek eredménye a 2012-ben felállt Intellectual Property Enterprise Court (IPEC).

Németországban az 1877-es német szabadalmi törvény állította fel a Császári Szabadalmi Hivatalt (Kaiserliches Patentamt),⁵⁶ amely részben közigazgatási, részben bírói jogkört ellátó, független szerv volt.⁵⁷ A második világháborút követően a hivatal újjászervezték, majd 1961-ben a hivatal határozatainak a felülvizsgálatára és a megsemmisítési keresetek elbírálására a Bundespatentgericht (BPG) mint szakosított bíróság került felállításra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a BPG minden szellemitulajdon-védelmi perben eljárhatna, ugyanis Németországban is érvényesül a bifurkációs szemlélet. Sőt, a szabadalmi jog terén a bifurkáció őshazájának egyenesen Németországot tekinthetjük.⁵⁸ A jogintézmény értelmében egy bitorlási perben nem lehet viszontkeresettel támadni a szabadalom érvényességét, mivel az külön eljárásban bírálható csak el. A német szemléletben mindez egy másik bíróságot is jelent, így a szellemitulajdon-védelmi perek megoszlának a BPG és a tartományi bíróságok között.⁵⁹ A tartományonként kijelölt helyi bíróságok járnak el első fokon a bitorlási perekben, ahonnan a tartományi fellebbviteli bíróságokhoz, végső soron pedig a Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz lehet fordulni.⁶⁰ A helyi, illetve a tartományi fellebbviteli bíróságokon belül három hivatásos bíróból álló, kifejezetten szellemitulajdon-védelemmel foglalkozó tanácsok működnek.⁶¹ Ebből adódóan a BPG hatásköre a német szabadalmi hivatal

⁵⁴ A törvény a szervezeti reform mellett az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozásból fakadó jogszabályi változtatásokat is megoldotta.

⁵⁵ International Survey of Specialised Intellectual property Courts and Tribunals. London, 2007, p. 31; Pinyosinwat: i. m. (11), p. 15.

⁵⁶ 1919-től Reichspatentamt, majd 1998-tól Deutsches Patent- und Markenamt.

⁵⁷ E. Schuster: The New German Patent Act. The Law Quarterly Review, 8. évf., 1892, p. 77; Josef Kohler: Handbuch des deutschen Patentrechts in rechtsvergleichender Darstellung. J. Bensheimer, Mannheim, 1900, p. 675–689; Papp László: Mérföldkövek a szabadalmi jog egyetemes fejlődésében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 1. sz., 2013. augusztus, p. 53–54.

⁵⁸ A bifurkáció Németországban az 1877. évi szabadalmi törvénnyel jelent meg, és e törvény közvetítésével terjedt el Európában.

⁵⁹ Charleen Fei: Justice Delayed is Justice Denied? The Principle of Bifurcation in the German Patent Litigation System. Wake Forest Journal of Business and Intellectual Property Law, 14. évf., 2014, p. 625; Tyler J. Dutton: Jurisdictional Battles in Both European Union Cross-Border Injunctions and United States Antisuit Injunctions. Emory International Law Review, 27. évf., 2013, p. 1181.

⁶⁰ A bitorlási perek 80-90%-a a düsseldorfi, a mannheimi és a müncheni bíróság előtt zajlik.

⁶¹ Jeff Becker: On Creating Specialized Patent District Courts: Why H.R. 34 Does Not Go Far Enough to Address Reversal Rates in District Courts. SMU Law Review, 61. évf., 2008, p. 1624.

döntéseinek felülvizsgálatára, illetve a megsemmisítési keresetek elbírálására terjed ki.⁶² A BPG öttagú tanácsban ítéleznek, amely két jogi képesítésű és három műszaki képesítésű bíróból áll. Mind a BPG elsőfokú, mind pedig a tartományi fellebbviteli bíróságok másodfokú döntéseivel szemben a Szövetségi Legfelsőbb Bírósághoz lehet fordulni, amely öt hivatásos bíróból álló tanácsban ítéleznek végső fokon.

Kétségtelen, hogy a szakosított iparjogvédelmi bíráskodás terén Anglia és Németország rendelkezik a legrégebbi hagyományokkal Európában, amelyeket az utóbbi évtizedben több ország is megpróbált adaptálni. Finnországban 2013-ban a Market Court mint szakosított bíróság hatáskörébe kerültek a szellemi tulajdon-védelmi perek.⁶³ A Market Court 1978 óta létezik Finnországban, azonban eredetileg csak versenytörvényszaki pereket tárgyaló különbíróság volt. 2013 előtt a szabadalmi perekben a helsinki helyi bíróság rendelkezett kizárólagos hatáskörrel, amelynek döntése ellen a rendes bírósági szervezetrendszeren belül az általános szabályok szerint lehetett jogorvoslással élni. A szerzői jogi perekben pedig az általános illetékességi szabályok érvényesültek.⁶⁴ Finnországban a rendes bírósági szervezettől elkülönült, kétszintű közigazgatási bíráskodás létezik, így 2013 előtt a finn szabadalmi hivatal döntése ellen a regionális közigazgatási bíróságokhoz, végső soron pedig a legfelső közigazgatási bírósághoz lehetett fordulni. E közigazgatási bíróságok a hivatal döntését mint közigazgatási határozatot az általános szabályok szerint bírálták el. 2013-tól a Market Court Act a Market Court meglévő hatásköreit bővítette úgy, hogy abba a hivatal határozatainak felülvizsgálata, illetve a bitorlási és megsemmisítési perek elsőfokú elintézése is beletartozik. Ezzel Finnország egyszintű szakosított bíróságot állított fel, amely a német szabályozástól három ponton is eltér. *Egyrészt* Németországban a BPG kizárólag szellemi tulajdon-védelemmel foglalkozik, míg Finnországban a Market Court speciális pertípusokkal is. *Másrészt* Finnországban a szakosított bíróság jár el bitorlási perekben, míg a német szabályozás azt a rendes bíróságokra hagyta. *Harmadrészt* a fellebbvitel tekintetében a finn szabályozás nem egységes, ugyanis a szabadalmi hivatal határozatának felülvizsgálata első fokon a Market Court hatáskörébe, másodfokon viszont a legfelső közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik, míg minden más ügyben végső fokon a legfelsőbb bíróság jár el.

A Svédországban 2016 óta működik szakosított iparjogvédelmi bíráskodás. 2016 előtt a stockholmi helyi bíróság rendelkezett kizárólagos illetékességgel és hatáskörrel a bitorlási és megsemmisítési keresetekben, a fellebbvitel pedig az általános szabályok szerint alakult.⁶⁵ A finn szabályozáshoz hasonlóan a svéd szabadalmi hivatal határozatainak a felülvizsgálata elkülönült közigazgatási bírósági szervezetben zajlott. 2016 óta a Patent and Market Court látja el a Svéd Szabadalmi Hivatal határozatainak bírósági felülvizsgálatát, és egyúttal első

⁶² Patentgesetz 65. §.

⁶³ Market Court Act 99/2013, Market Court Procedure Act 100/2013.

⁶⁴ Petri Rinkinen-Parviainen: Market Court takes over civil IP matters in Finland. Managing Intellectual Property, 231. évf., 2013, p. 58.

⁶⁵ Zuallcobley: i. m. (28), p. 28.

fokon mind a bitorlási, mind a megsemmisítési perekben is eljár. Fellebbviteli fóruma – minden esetben – a Patent and Market Appeal Court, amely szintén szakosított bírósággént működik.⁶⁶ A svéd szabályozás hasonlít a finn megoldáshoz, azonban attól két ponton eltér. Egyrészt Svédországban a fellebbvitel is szakosított bíróság előtt zajlik, másrészt – annak ellenére, hogy Svédországban is a rendes bíróságoktól elkülönült, többszintű közigazgatási bíráskodás működik – a szabadalmi hivatal határozatainak felülvizsgálata a szakosított bíróságokon keresztül végső fokon a legfelsőbb bíróság előtt zajlik.

Svájcban 2012 előtt kantononként volt egy helyi bíróság kizárólagos illetékességgel felruházva.⁶⁷ 2011. január 1-jén hatályba lépett az új svájci polgári perrendtartás, amelyet a szabadalmi jogszolgáltatás reformja követett. Az új bírósági struktúrában centralizált és országos illetékességgel rendelkező bíróság állt fel, a Federal Patent Court (FPC).⁶⁸ A törvény 2012. december 1-jén lépett hatályba. A bíróság kizárólagos hatáskörrel rendelkezik a bitorlási és megsemmisítési keresetek⁶⁹ elbírálásában, és főszabályként legalább egy műszaki és két jogi végzettséggel rendelkező bíróból álló tanácsban ítélik.⁷⁰ A bíróság azonban nem rendelkezik hatáskörrel a szabadalmi hivatal határozatainak a felülvizsgálata tekintetében, ugyanis az – a 2012 előtti szabályozáshoz hasonlóan – a Szövetségi Közigazgatási Bíróság elé tartozik.

A Portugáliában 2012. március 30. napján hatályba lépett szervezeti reform szintén egy szakosított bíróságot (Intellectual Property Court) állított fel.⁷¹ A lisszaboni székhelyű bíróság első fokon jár el az összes iparjogvédelmi és szerzői jogi perben, így – ellentétben a finn, svéd vagy svájci szabályozással – a szerzői jogi jogsértések elbírálására is szakosított bíróságot rendel a portugál szabályozás.⁷² Ebből következik, hogy a német szabályozáshoz hasonlóan a portugál szabadalmi hivatal határozatainak a bírósági felülvizsgálatát a szakosított bíróság végzi.

Bár nem tekinthető államnak, az iparjogvédelmi bíráskodás kapcsán nem hagyható figyelmen kívül az EU és az általa felállított Egységes Szabadalmi Bíróság.⁷³ A hosszú évtizedeken át tartó próbálkozás, amely egy, a tagállamoktól elkülönült szabadalmi bíróság felállítására irányult, végül 2013 február 19-én vált valósággá, amikor a tagállamok aláírták a létrehozásáról szóló alapokmányt.⁷⁴ A bíróságot centralizált fórumrendszer jellemzi egy

⁶⁶ Végső fokon pedig minden pertípus esetében a legfelsőbb bíróság jár el.

⁶⁷ Ez 23 elsőfokú bíróságot jelentett, amely közül négy kereskedelmi bíróság volt.

⁶⁸ Bundesgesetz über das Bundespatentgericht vom 20. März 2009 (Stand am 1. Dezember 2012).

⁶⁹ I. m. (68), Art. 26.

⁷⁰ I. m. (68), Art. 21.

⁷¹ Law No. 62/2011 of 12 December 2011.

⁷² António Andrade: Portugal. In: Robert L. Baechtold (szerk): Intellectual Property Review. Law Business Research Ltd, London, 2012, p. 185; Zuallcobley: i. m. (28), p. 25.

⁷³ A Bíróság alapokmányát lásd részletesen: Palágyi Tivadar: Az Egységes Szabadalmi Bíróság és annak egyezménytervezete. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 3. sz., 2012, p. 22–63.

⁷⁴ Az ESZB létrehozásához vezető útról lásd bővebben: Papp László: Út az egységes szabadalmi oltalom és az Egységes Szabadalmi Bíróság felé. Miskolci Jogi Szemle, 9. évf. 1. sz., 2014, p. 134–147.

elsőfokú decentralizációval. Az elsőfokú bíróság párizsi székhellyel egy központi divízióból áll, amelynek londoni és müncheni részlege is lesz. Első fokon ezt egészítik ki a helyi és regionális divíziók. A helyi divíziók tagállamonként szerveződhetnek,⁷⁵ míg a regionális divíziót több tagállam közösen állíthat fel. A fellebbviteli bíróság Luxemburgban fog működni. A bíróság hatásköre az egységes hatályú európai szabadalmakra és az eddig is ismert európai szabadalmakra terjed ki. Az elsőfokú decentralizáció további sajátossága, hogy a megsemmisítési kereset – a megsemmisítési viszontkereset kivételével –, nemleges megállapítás iránti kereset és az Európai Szabadalmi Hivatal határozatainak a felülvizsgálata a központi divízió hatáskörébe tartozik. Ebből következik, hogy főszabály szerint a bitorlási perek a helyi vagy regionális divíziók előtt zajlanak. Mindez az eljárás nyelve szempontjából lényeges, hiszen a központi divízió előtt az érintett szabadalom megadásának a nyelve – azaz angol, német vagy francia – lesz az eljárás nyelve is, míg a helyi vagy regionális divíziók előtt az adott tagállam hivatalos nyelvén fog folyni az eljárás.⁷⁶ A fellebbviteli eljárásban pedig mindig az elsőfokú eljárás nyelvét kell használni.

A szakosított szellemi tulajdon-védelmi bíróságok kapcsán nyilvánvaló, hogy az utóbbi években Finnországban, Portugáliában, Svájcban, és Svédországban – és uniós szinten is – a centralizáció és a specifikáció oly mértéket öltött, amely indokoltá tette az érintett országokban a szakosított bíróságok felállítását. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy bár a bíróságok felállítása időben nagyon közel esett egymáshoz, mégsem beszélhetünk ezen fiatal szakosított bíróságok tekintetében egységes szervezeti modellről. A megvizsgált európai⁷⁷ országok közül összesen hat ország alkalmaz szakosított iparjogvédelmi bíróságot,⁷⁸ azonban ha kilépünk Európából, és áttekintjük az amerikai kontinens és Ázsia megoldásait akkor azt tapasztaljuk, hogy az elmúlt évtizedben ugrásszerűen megnőtt az igény a szakosított iparjogvédelmi bíróságról.

III.

Európán kívül az ötödik modellbe tartozó ország Ausztrália, Chile, Dél-Korea, Japán, Kína, Malajzia, Oroszország, Peru, Tajvan, Thaiföld, Törökország és az USA. Az említett országokban – az USA kivételével – az elmúlt évtizedben jelentős előrelépés történt a szakosított bíróságról. *Dél-Koreában* a szabadalmi hivatal (KIPO) határozatait 1998 óta a daejoni székhelyű szakosított bíróság, a Patent Court of South Korea vizsgálja felül. A bíróság valamennyi iparjogvédelmi intézmény esetében felülvizsgálati fórumként funkcionál.⁷⁹ A meg-

⁷⁵ Egy tagállamban maximum négy helyi divízió állhat fel.

⁷⁶ Kivéve, ha a felek az Európai Szabadalmi Hivatal által használt hivatalos nyelvekben állapodnak meg.

⁷⁷ Törökországot és Oroszországot, amelyek szintén szakosított bíróságokat alkalmaznak, a szerző nem sorolja az európai országok közé.

⁷⁸ Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a szellemi tulajdon-védelmi bíróságról terén megfigyelhető specifikáció más országokban ne érvényesülne. Vö.: második, harmadik és negyedik modell.

⁷⁹ *Zuallcobley*: i. m. (28), p. 17–18.

semmisítési keresetekben első fokon a KIPO, míg a fellebbvitel során a szakosított bíróság jár el.⁸⁰ A bitorlási perek azonban rendes bíróság elé tartoztak, s így a koreai szabályozás annyiban tért el a német megoldástól, hogy Németországban a megsemmisítési eljárásokban is a BPG jár el első fokon. 2016. január elsejétől azonban a bitorlási perek elbírálásában is centralizáció, illetve specifikáció figyelhető meg. 2016 előtt ugyanis közel 58 helyi bíróság járhatott el első fokon, míg 2016 január 1. után Daejon, Daegu, Busan, Gwangju és Szöul helyi bíróságai az illetékes elsőfokú bíróságok, míg a fellebbvitel a szakosított bíróság elé került. *Malajziában* 2007 óta működik szakosított iparjogvédelmi bíraskodás, amely két szinten szerveződött. Malajzia szövetségi állam, s így tartományi szinten tartományonként egy-egy Intellectual Property Session Court szerveződött, amely azonban csak büntetőügyekben jár el, és hat Intellectual Property High Court. A High Court a Session Court fellebbviteli fóruma, továbbá a magánjogi perekben is eljár, és a maláj szabadalmi hivatal felülvizsgálati fóruma is.⁸¹ *Tajvanon* 2007 óta működik vegyes folyamodású bírósággént megszervezett szakosított iparjogvédelmi bíraskodás. Az Intellectual Property Court (IPC) 2008 július 1-jén kezdte meg működését, amely valamennyi iparjogvédelmi jogintézmény magánjogi pereiben első fokon kizárólagos illetékességgel rendelkezik.⁸² Büntetőügyekben a helyi, rendes bíróságok járnak el első fokon, míg a fellebbvitel az IPC hatáskörébe tartozik, s ugyanígy a tajvani szabadalmi hivatal határozatait is a szakosított bíróság bírálja felül. Az elsőfokú magánjogi perekben egyesbíró, míg a többi hatáskörben háromtagú, speciális képesítéssel is rendelkező bírói tanács ítél.⁸³ A szabályozás sajátossága, hogy az erőteljes, és valamennyi iparjogvédelmi intézményre kiterjedő centralizáció ellenére a hivatal határozatainak harmadfokú elbírálása – a magánjogi és büntetőjogi perekől eltérően – nem a legfelsőbb bíróság, hanem a legfelsőbb közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik.

Az ázsiai országok közül *Japán* rendelkezik a legrégebbi iparjogvédelmi és specifikált jogszolgáltatási hagyományokkal. A második világháborút követően, 1961-ben a tokiói, majd 1964-ben az osakai helyi bíróságok kaptak kizárólagos hatáskört az iparjogvédelmi viták elbírálására. A helyi bíróságokon belül kizárólag iparjogvédelmi perekkel foglalkozó speciális tanácsok alakultak.⁸⁴ Ezt megelőzően, 1950-ban a Tokyo High Courton belül kizárólagos hatáskörrel rendelkező speciális tanács alakult, amely a japán szabadalmi hivatal felülvizsgálati fóruma is volt. 2002-ig ez további három tanáccsal bővült, így az ezredfordulón a Tokyo High Court négy olyan speciális összetételű bírói tanácsot tartott fent, amelyek kizárólag iparjogvédelmi perekkel foglalkoztak.⁸⁵ Mindez a japán fellebbviteli bíraskodásban

⁸⁰ Adjudicating Intellectual Property Disputes, International Chamber of Commerce, 2016, p. 12; *Pinyosinwat*: i. m. (11), p. 11, 14.

⁸¹ *Paul Goldstein, Joseph Straus* (szerk.): *Intellectual Property in Asia*. Springer, Berlin, 2009, p. 178.

⁸² The Intellectual Property Court Organization Act of 2007, Art. 3.

⁸³ I. m. (82), Art. 6.

⁸⁴ Jelenleg a tokiói helyi bíróságon négy, míg Osakában két speciális tanács működik.

⁸⁵ *Katsumi Shinohara*: Outline of the Intellectual Property High Court of Japan. AIPPI Journal, 2005. május, p. 131.

egyfajta „bírótság a bíróságban” volt, így nem meglepő, hogy a 2004-es szervezeti reform e speciális tanácsokat emelte ki és szervezte újjá mint Intellectual Property High Court⁸⁶ (IPHC). Mindezek alapján 2005 óta a tokiói és az osakai helyi bíróságok rendelkeznek kizárólagos illetékességgel a szabadalmi perekre,⁸⁷ míg a szerzői jogi, illetve egyéb iparjogvédelmi perekben ilyen centralizáció nincs.⁸⁸ A fellebbvitelt Japánban minden esetben az IPHC látja el, ideértve a japán szabadalmi hivatal döntéseinek a felülvizsgálatát is.⁸⁹

IV.

Az eddig ismertett országok szabályozása az elmúlt évtizedben mind Európában, mind Ázsiában a szakosított iparjogvédelmi bíráskodás irányába halad. Ennek ellenére nem állíthatjuk, hogy lenne valamilyen egységes szervezőelv vagy modell, hiszen az egyes megoldások a hatáskörök és a struktúrák tekintetében különböznek. Ez mutatkozik meg a bíróságok elnevezésének különbözőségében is, hiszen például Japánban az Intellectual Property High Court, Németországban és Svájcban a Federal Patent Court, Svédországban a Patent and Market Court, Oroszországban az Intellectual Property Court, Thaiföldön a Central Intellectual Property and International Trade Court elnevezést használjuk. Az elnevezéssel különbségek is sugallják azt a két tényezőt, amelyek leginkább megosztják az ötödik modellbe tartozó országokat: a hatáskör és az eljárási szintek. Bár ott, ahol szakosított iparjogvédelmi bíróság működik, általában a legtöbb szellemi tulajdon-védelmi per a szakosított bíróság hatáskörébe kerül, de a centralizáció nem mindig tökéletes. Továbbá látható, hogy a fellebbvitel során a szakosítás ritkán érvényesül, erre Svédország, Japán és az Egységes Szabadalmi Bíróság kapcsán találtunk példát.

Kétségtelen, hogy dogmatikailag a szellemi tulajdon-védelmi perek elintézésére a szakosított bíróságok a legalkalmasabbak, azonban ha az igazságszolgáltatást gazdasági, társadalmi közegbe helyezzük, akkor árnyaltabb képet kapunk. A szakosított bíráskodás előnyei az alábbiakban foglalhatóak össze. *Egyrészt* az ilyen jellegű jogviták elbírálásában olyan bírók vesznek részt, akik a szükséges szaktudás, szakmai tapasztalat birtokában vannak. *Másrészt* a szakosított bíráskodás gyorsabbá teszi az eljárást, ezzel nemcsak hamarabb születik jogerős ítélet, hanem költséghatékonyabbá is teszi a szabadalmi pereket.⁹⁰ *Harmadrészt*, a szellemi tulajdon-védelem egy nagyon gyorsan és dinamikusan fejlődő jogterület, amelyhez hozzá-

⁸⁶ Act for Establishment of the Intellectual Property High Court No. 119 of June 18, 2004, amely 2005 április 1-jén lépett hatályba.

⁸⁷ *Ruth Taplin*: Intellectual Property and the New Global Japanese Economy. Routledge, London and New York, 2009, p. 58.

⁸⁸ *Mitsuyasu Matsukawa*: IP Litigation in Japan: Recent Trends and Future Perspectives. Mitsuyasu Matsukawa előadása 2016. január 29-én az IP Scholars Asia c. konferencián, p. 4; forrás: http://www.ip.courts.go.jp/vcms_lf/20160129Matsukawa.pdf.

⁸⁹ *Adrew Harding, Penelope Nicholson* (szerk): New Courts in Asia. Rotledge, London and New York, 2010, p. 83.

⁹⁰ *De Werra*: i. m. (3), p. 25.

járul a nemzetközi egyezmények – és Európában az uniós jog – ismeretének szükségessége. Mindez azt is jelenti, hogy ehhez a körülményhez a bírónak gyorsan kell alkalmazkodnia, amit egy szakosított szervezet szintén elősegít. *Negyedrész*t, a szellemi tulajdon-védelmi perekben sajátos eljárási szabályokra van szükség, amelyek egy szakosított szervezetben hatékonyabban tudnak érvényesülni.⁹¹ *Ötödrész*t, Európában a nemzeti szakosított bíróságok elláthatják az Egységes Szabadalmi Bíróság helyi vagy regionális divíziójának funkcióját is, mint ahogy az Finnországban, Németországban, Svájcban és Svédországban megfigyelhető lesz. Az előnyökkel szemben az alábbi hátrányok fogalmazhatóak meg. *Egyrész*t egy szakosított, azaz a rendes bíróságoktól szervezeti értelemben elkülönült bíróság felállítása drága lehet.⁹² *Másrész*t a szakosítás szervezeti értelemben centralizációt jelent, ami a bírósághoz való hozzáférhetőséget nehezíti meg. A decentralizált elsőfokú ítélkezés pedig csak a nagy területű országokban – mint például Törökország vagy Malajzia – képzelhető el. *Harmadrész*t, az ilyen szervezet a politikai és gazdasági hatásokra a rendes bíróságoknál sokkal érzékenyebben reagálhat.⁹³ *Negyedrész*t, a szakosított bíróságok szervezeti leválasztása néhány országban dogmatikai nehézséget okozhat az igazságszolgáltatás egységességének az értelmezésekor. *Ötödrész*t, nemcsak a bíróság felállítása, hanem működtetése és a bírák folyamatos továbbképzése is jelentős költségekkel jár.⁹⁴

Az előnyöket és hátrányokat mérlegre téve nyilvánvaló, hogy dogmatikailag a szakosított bíróságok a legelfogadhatóbbak, azonban a szellemi tulajdon-védelmi bíráskodásnál az adott ország területét, gazdasági teljesítőképességét és a szellemi tulajdon-védelmi oltalmi formákból fakadó speciális perek számát is figyelembe kell venni. Ebben az árnyaltabb megközelítésben a felállított öt modell közötti kapcsolat is más megvilágításba kerül. Az elsőttől az ötödik modell felé haladva ugyanis egyre erősebben érvényesül a centralizáció és a specifikáció, amely a szakosított bíróságokban éri el a csúcspontját. Ebből következik, hogy a második és a harmadik modellbe tartozó szervezeti megoldások is lehetnek hatékonyak, amennyiben a hatékonyság mérésénél az adott országban előforduló szellemi tulajdon-védelmi perek számát is figyelembe vesszük. Mindez a szakosított, illetve nem szakosított jellegről a bírói tanács összetételére tereli a figyelmünket. A szellemi tulajdon-védelmi perekben általában tanács jár el, s az egyesbíró intézménye ritkának mondható. E tanácsi formációra három megoldás képzelhető el. Az első szerint az eljáró tanácsban csak jogi képesítéssel rendelkező bírók vannak, akiknek nincs semmilyen további képzettségük a szabadalmi jog terén.⁹⁵ A második szerint a bírók rendelkeznek további szakképzéssel vagy a szabadalmi jog terén speciális ismeretekkel. A harmadik szerint pedig műszaki képesítéssel

⁹¹ De Werra: i. m. (3), p. 26.

⁹² International Survey of Specialised Intellectual property Courts and Tribunals. London, 2007, p. 28.

⁹³ De Werra: i. m. (3), p. 28.

⁹⁴ Jay P. Kesan, Gwendolyn G. Ball: Judicial Experience and Efficiency and Accuracy of Patent Adjudication: An Empirical Analysis of the Case for a Specialized Patent Trial Court. Harvard Journal of Law & Technology, 24. évf. 2. sz., 2011, p. 404.

⁹⁵ Az elsőfokú eljárásokban ez a megoldás az, ami a legkevésbé elfogadható.

rendelkező ülnök kerül az eljáró tanácsba. A tanácsi formációk sajátos felépítése érdekesen alakul az Egységes Szabadalmi Bíróság kapcsán. Az elsőfokú eljárásban ugyanis főszabály szerint háromtagú tanács jár el, műszaki-tudományos képesítéssel rendelkező bíró csak a központi divízió előtti eljárásban lesz főszabály, a helyi vagy regionális divíziók esetében csak akkor lesz tagja a tanácsnak, ha a bíróság vagy a felek kifejezetten kéri.⁹⁶ Egyebekben a felek valamennyi elsőfokú eljárás kapcsán megállapodhatnak abban, hogy ügyükben csak jogi végzettséggel rendelkező egyesbíró járjon el.⁹⁷ A fellebbviteli bíróság azonban mindig öttagú tanácsban jár el úgy, hogy azt három jogi és két műszaki-tudományos képesítésű bíró alkotja. Az Egységes Szabadalmi Bíróság tanácsi formációi is azoknak a nagyon komoly politikai alkudozásoknak az eredményei, amelyek az egész kodifikációs folyamatot jellemezték, s amely miatt a bíróság előtt az Európában ismert valamennyi tanácsi formáció alkalmazható lesz.

V.

Áttérve a hazai szervezeti szabályozásra látható, hogy Magyarország az első és második modellbe tartozó ország. Magyarországon a szabadalmi bíráskodás a 19. század végéig nyúlik vissza, amikor az 1895:XXXVII. tc. felállította a Szabadalmi Hivaltalt (1920-tól Szabadalmi Bíróság) és felettes fórumaként a Szabadalmi Tanácsot (1920-tól Szabadalmi Felsőbíróság).⁹⁸ A korabeli német és osztrák szabályozás alapján ez egy részben bírói, részben közigazgatási hatósági jogkörrel rendelkező fórumrendszer volt, amelyben a kétszintű szakosított bíráskodás 1927-ig volt megfigyelhető. Az 1927:XXX. tc. megszüntette a Szabadalmi Felsőbíróságot, és annak tanácsát a Kúriába integrálta. Érdemes kiemelni, hogy már az 1895:37. tc. az engedélyezési, illetve a megadott szabadalmakkal összefüggő jogviták kapcsán érvényesítette a sajátos tanácsi összetételt, azaz a műszaki képesítésű szakember ülnökként való bevonását az eljárásba. A második világháborút követően, 1949-ben létrejött az Országos Találmányi Hivatal (OTH), amely a Szabadalmi Bíróság bejelentésekkel kapcsolatos hatáskörét vette át, míg a megadott szabadalmakkal összefüggő perek rendes bírósági útra kerültek. Az 1949. évi 8. tvr. a Szabadalmi Bíróságot megszüntette, s annak korábbi bírói osztályának hatáskörét a Fővárosi Ítéltábla kizárólagos hatáskörébe utalta. Az ítéltábla öttagú tanácsban járt el, amelynek két műszaki ülnökét az OTH-hoz kinevezett tanács-tag-

⁹⁶ Megállapodás az Egységes Szabadalmi Bíróság létrehozásáról, 2013/C 175/01 8. Cikk (5) bek.

⁹⁷ I. m. (96), Cikk (7) bek.

⁹⁸ Lásd bővebben: *Papp László: A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, p. 52–85; *Papp László: A szabadalmi hatósági funkciók alakváltozásai és eljárási rendje, 1896–1949 in: Tőszegi Zsuzsanna (szerk.): Egy hivatás 120 éve*. Typotex, Budapest, 2016, p. 67–105; *Papp László: Rendes bíróság – különbíró*. A szabadalmi jogszolgáltatás megszervezésének elméleti kérdései a századfordulón. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 3. sz., 2016. június, p. 142–152; *Papp László: The Institutional Frameworks of Legal Debates in the Field of Industrial Law, Especially the Solutions During the Age of Dualism and the Horthy Area in: Jakab Éva (szerk.): Geistiges Eigentum und Urheberrecht aus der historischen Perspektive*. SZTE ÁJTK, Szeged, 2014, p. 119–125.

ok közül lehetett kiválasztani. Ezzel a megoldással Magyarországon megszűnt a szakosított szabadalmi bírászkodás. Második szabadalmi törvényünk, az 1969:II. tv. az OTH-nak a szabadalom megadása, a szabadalmi oltalom megszűnésének megállapítása, illetőleg újra érvénybe helyezése, a szabadalom megsemmisítése és a nemleges megállapítás kérdésében hozott határozatának felülvizsgálatát a Fővárosi Bíróság kizárólagos illetékességébe utalta.⁹⁹ A Fővárosi Bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsban járt el, ahol két bírónak felsőfokú vagy azzal egyenértékű műszaki képesítéssel kellett rendelkeznie. Ebből következik, hogy 1969-től a műszaki ülnökök alkalmazása helyett a jogalkotó az eljáró bíróktól várta el a speciális képesítés megszerzését, ami felsőfokú műszaki vagy azzal egyenértékű képesítést jelentett. A felsőfokú műszaki végzettség egyrészt a műszaki egyetem oklevelét jelentette, amellyel egyenértékű volt a tudományegyetemen szerzett biológusi, fizikusi, kémikusi, gyógyszerészeti oklevél. Azonban az igazságügyminiszter egészen 1996. január 1-ig egyéb képesítést is egyenértékűnek fogadhatott el. Mindezekből látható, hogy 1969 után a szakosított bírászkodás nem állt vissza, azonban a sajátos tanácsai formációt kialakítva második szabadalmi törvényünk az elsőfokú bírósági eljárásban érvényre juttatta a specifikációt.

1996. január 1-jén hatályba lépett harmadik és a mai napig hatályos szabadalmi törvényünk, a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény, amely a 1969-es szabályozást tartotta fenn, azaz az elsőfokú szabadalmi perekre a Fővárosi Törvényszék kizárólagos hatáskörét és illetékességét állapította meg az ismertetett tanácsi összetételben.¹⁰⁰

VI.

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt évtizedben több európai és Európán kívüli ország jogalkotásában előtérbe került a szakosított szellemi tulajdon-védelmi bírászkodás. Ennek ellenére a szakosított szellemi tulajdon-védelmi bírászkodás szervezeteire egységes definíció továbbra sem adható. S bár a 21. század meghatározó tendenciája – különösen kiemelve az Egységes Szabadalmi Bíróság felállítását – minden bizonnyal a szakosított bírászkodás lesz, ennek ellenére nem lehet kizárólag emellett a szervezeti megoldás mellett lándzsát törni. Ugyanis kétségtelen, hogy a szakosított megoldás dogmatikailag a legigazolhatóbb, azonban a bírósági szervezetet mindig az adott ország gazdasági, társadalmi szükségleteinek a fényében kell értelmezni. Mindez a kis és közepes országok számára gazdaságilag indokolatlanná teheti a különbíróság felállítását, hiszen a működőképesség hatékonysága kérdőjelezhető meg egy olyan bíróság esetén, amelynek illetékességi területén nem keletkezik annyi jogvita, amely a bíróság fenntartását indokoltá tenné. Ezért tapasztaljuk azt, hogy Európában is az erős és iparjogvédelmi szempontból aktív gazdaságok engedhetik meg maguknak a szakosított bírászkodást. Ebben az összefüggésben az Egységes

⁹⁹ A találmányi szabadalmakról szóló 1969:II. tv., 57. § (1) bek.

¹⁰⁰ Csécsy György: A szellemi alkotások joga. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007, p. 146.

Szabadalmi Bíróság decentralizált elsőfokú fórumrendszere különös jelentőséget nyer, hiszen a kisebb, szomszédos országok számára is lehetővé válik, hogy két-három ország összefogva, egy regionális divíziót állítson fel. Kétségtelen, hogy ezek a divíziók csak európai és egységes hatályú európai szabadalmakkal összefüggő perekben járhatnak majd el, azaz nemzeti szabadalmi perekben nem. Azonban ha megnézzük a nemzeti úton benyújtott szabadalmi bejelentések számát, az 2015-ben 633 volt, míg ugyanebben az évben az európai szabadalmak magyarországi hatályosítása iránt 3582 bejelentés érkezett.¹⁰¹ Ebből is látható, hogy az Egységes Szabadalmi Bíróság működésének megkezdését követően az európai szabadalmakkal összefüggő jogviták e bíróság elé kerülnek, ami tehermentesíti a nemzeti bíróságokat. Ezt követően a nemzeti bíróságok hatásköre kizárólag a nemzeti bejelentések alapján megadott szabadalmakra terjed majd ki, ami még inkább kétségbe vonja a kis és közepes országok esetében a szakosított bíraskodás gazdasági racionalitását.

Magyarországgal kapcsolatban megállapítható, hogy a modern iparjogvédelem első óráitól kezdve a szabadalmi bíraskodásban a specifikáció mindvégig jelen volt. Kezdetben ez egy mai értelemben szakosított különbíróságot jelentett, amelyet 1949-től egy kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel bíró speciális tanácsi formáció váltott fel a rendes bíróságon belül. Magyarországon a szabadalmi jog terén – az Európában teljesen elfogadott – bifurkáció érvényesül, így a megsemmisítési keresetekben az SZTNH mint közigazgatási szerv dönt első fokon, amely határozat a Fővárosi Törvényszék előtt megtámadható. Így Magyarországon a speciális tanácsi összetétel a bírósági szakban csak a Fővárosi Törvényszék esetén érvényesül, a fellebbvitel során már nem. Ez az, ami megkülönbözteti a hazai megoldást az ebbe a modellbe tartozó – francia, fehérorosz, görög, holland, német, norvég, olasz és román – szabályozástól. Ebből adódóan a hazai szabályozással szemben kritika csak annyiban fogalmazható meg, hogy a Fővárosi Ítéltáblán mint másodfokú bíróságon belül „csak” jogi képesítéssel rendelkező bírák ítéleznek, azaz az első fokon jelentkező specifikáció a fellebbvitel során hiányzik. Azonban az is igaz, hogy a táblabíraskodásra Magyarországon soha nem volt jellemző a speciális összetételű tanácsi formáció, hiszen az az ítéltábla rendes bírósági szervezetben elfoglalt helyéből nem következik. Így a hazai szervezeti megoldással szembeni egyetlen kritika valójában történeti okokra vezethető vissza, hiszen akkor, amikor a jogalkotó 1949-ben megszüntette a Szabadalmi Bíróságot és vele együtt a Kúrián belül működő Szabadalmi Tanácsot, elmulasztotta a specifikáció érvényre juttatását a fellebbviteli eljárás során, amelyet azóta sem kívánt orvosolni.

¹⁰¹ Iparjogvédelmi statisztikai adatok 2015. SZTNH, Budapest, 2016, p. 2: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/iparjogvedelmi_statiztika_2015.pdf.

Dr. Baksay-Nagy György

DIZÁJNVÉDELEM AZ AUTÓIPARBAN*

„Protecting car designs is no easy feat”¹

A dizájn védelme az autóiparban is rendkívül fontosnak tekinthető. A stílus gyakorlatilag az egyik legfontosabb eszköze az autógyártóknak, hiszen általa fogják meg a vásárlókat. A stílus jelzi, hogy a benne ülő miként gondolkodik a világról. A francia autók vonalvezetése általában izgalmasabb, vagányabb; a német márkák inkább a konzervatívabb vonalvezetést választják a megbízhatóság kisugárzásával ötvözve. A vásárlók többek között ezek alapján hozzák meg a döntést. A *Seat* dizájnvezetője, *Alejandro Mesonero-Romanos* magyarországi látogatása során kiemelte, hogy „a dizájn, a formavilág szűrőként szolgál a márkaválasztásban, megelőzve a funkcionalitást és a teljesítményt”,² bár nyilvánvaló, hogy a legtöbb esetben kompromisszumos döntést hoznak a vásárlók. Hogy mennyire különböző felfogásuk van az autógyáraknak, az az alábbi két járművön szembetűnő. A Volkswagen 2016-ban mutatta be Tiguan kisméretű crossoverének második generációját, ami visszafogott vonalvezetésű és elegáns, míg a Lexus 2014-ben bemutatott Nx300h kisterepjáróját sokkal futurisztikusabb vonalvezetés jellemzi, holott mind a kettő ugyanannak a célközönségnek szól, azoknak, akik kisméretű városi terepjáróra vágnak.

Volkswagen Tiguan (2016)³

Lexus Nx300h (2014)⁴

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által kiírt Ujvári János diplomadíj-pályázaton formatervezésimintalomban kategóriában első helyezést nyert pályamunka szerkesztett változata. A szerző jelenleg a Szecskay Ügyvédi Iroda jelöltje.

¹ Henning Hartwig: Protection of car designs in Europe – some observations from a practitioner's perspective. ERA Forum, 11. évf. 3. sz., 2010. november, p. 439.

² Lásd: http://www.autonavigator.hu/sztori/budapesten_tartott_eloadast_a_seat_designvezetoje_-_meghallgattuk-15789, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

³ Kép forrása: <http://www.carbuyer.co.uk/reviews/volkswagen/tiguan/sports-utility-vehicle/pictures>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁴ Kép forrása: <https://www.cstatic-images.com/phototab/4/a/4/cf/ad6bf66d37324ff2d679ba9ee5.jpg>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

Ezen értékeket érthető, hogy a járműgyártók védeni szeretnék, hiszen dollármilliókat költenek arra, hogy már meglévő modelljeik dizájnját fejlesszék, illetve továbbiakat alkossanak. Azt, hogy mennyire nem egyszerű és egyértelmű a járművek dizájnvédelme, az is jelzi, hogy több jogrendszer több oldalról közelíti meg a kérdést, és egy-egy jogrendszeren belül is többféle megoldással is próbálkoznak a jogosultak.

1. Az autóiipari dizájnvédelemről általában

A jelen fejezetben a magyar szabályozásra, illetve joggyakorlatra nem fogunk utalni, hiszen nem jellemző, hogy autógyártók kifejezetten magyar nemzeti formatervezési mintát lajstromoztatnának, illetve magyar bíróságok előtt indítanak eljárást. Mindazonáltal az európai rezsim jellemvonásai bemutatásra kerülnek, ötvözve némi külföldi kitekintéssel többek között az amerikai, illetve a kínai autódizájn-védelem eszközei felé. Bemutatunk több esetet is más uniós állam joggyakorlatából, ami iránymutató lenne egy esetlegesen itthon induló eljárás esetén is, hiszen Európán belül, az Unió által létrehozott rezsimben a nemzeti szabályozások között nincs számottevő különbség.

Az autók dizájnvédelmének számos közvetett, illetve közvetlen útja lehetséges, többek között: szabadalommal, védjeggyel, szerzői joggal és formatervezési mintával. Egyet azonban le kell szögeznünk: formatervezésiminta-oltalmat a jogosultak csak a gépjárművek normál használat során látható részeire szerezhetnek.⁵ Annak ellenére, hogy a tanulmány a gépjárművek dizájnvédelmét alapvetően a formatervezésiminta-oltalom oldaláról közelíti meg, pár bekezdésben a további lehetőségeket is felvázoljuk.⁶

Az autótervezők először a *szabadalmi jog* által nyújtott védelem területén nézhetnek körül, hiszen a szellemi tulajdon-védelemnek ez az egyik legerősebb formája. Annak ellenére, hogy mind az amerikai, mind pedig az európai szabadalmi oltalmat megszerezni igen nehéz, a dizájnereknek adott esetben mégis megéri benyújtani oltalmi igényüket akkor, ha produktumuk az esztétikumon kívül nyilvánvalóan további, a szabadalmi jog számára lényeges ismervvel is rendelkezik. Amennyiben Európán belül egy autó megjelenését szeretnék szabadalmaztatni, annak meg kell felelnie az adott ország nemzeti szabadalmi szabályozásának, illetve „európai szabadalom” esetén az Európai Szabadalmi Egyezmény (a továbbiakban: EPC⁷) követelményeinek. Az EPC alapján azok az autódizájnok kaphatnak szabadalmi oltalmat, amelyek iparilag alkalmazhatóak, van újdonságjellegük, és feltalálói tevékenységen alapulnak. A szabadalmaztathatóság bővebb kifejtése meghaladja jelen alapvetően dizájn jogi megközelítésű tanulmány terjedelmét, mindazonáltal a szabadalom intéz-

⁵ Erica Pruetz: Protecting car design internationally: A comparison of British and American design laws. *Loyola of Los Angeles International Comparative Law Review*, 2002, p. 475. elérhető: <http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol24/iss4/3>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁶ A következő bekezdések a Pruetz: i. m. (5) alapulvételével kerülnek ismertetésre.

⁷ European Patent Convention, 1973. október 5. München.

ménye alapvetően azért nem autóformák védelmére hivatott, és Európán belül formatervezést aligha lehet szabadalmi oltalomban részesíteni, még akkor sem, ha egyes komponensek tekintetében átfedés is mutatkozna. Továbbmenve, amennyiben egy autó(elem) megkapja a szabadalom által nyújtott védelmet, valóban évtizedekig védett, ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy erre feltétlenül szükség is van, hiszen a járművek dizájnvilága 5-6 évente teljesen más irányt vesz. Ráadásul mire a hosszú szabadalmi eljárás véget ér, már lehet, hogy nem is lenne a piacon az adott gépjárműtípus.

Második kérdésként felmerül, hogy fennállhat-e *szerzői jogi védelem* egy autó formáján? A Berni Unió Egyezmény értelmében a tagállamok meghatározhatják a szerzői jog terjedelmét a dizájnok tekintetében, a kumuláció tehát megengedett. Az Egyesült Királyság szerzői jogról szóló 1988. évi törvénye értelmében ha a dizájn a kilenc meghatározott műkategória valamelyikébe beleillik, akkor védelemben részesülhet. A grafikus művek (*graphic works*) kategórián belül a szobor (*sculpture*) besorolásba beleférhet a jármű formája, hiszen a törvény a művészi értéket nem veszi figyelembe.⁸ Az Egyesült Királyság bírói gyakorlata azonban általában máshogy értelmezi a törvényt, és az ipari háromdimenziós termékeket nem tekinti szerzői jogi védelem alatt állónak. Mivel azonban kenyérpírtót is tekintettek már ilyen védelem alatt állónak, az autó ilyen fokú dizájnvédelme sem kizárt. Az biztos, hogy az egyéni jelleget, a mű funkcionalitáson felüli alakí, formai jellegzetességét bizonyítani kell. Ugyanakkor például a *British Leyland Motor Corp. v. Armstrong Patents Co.*-ügyben⁹ a brit szerzői jogi törvény egy lajstromozatlan kipufogót¹⁰ védett meg a lemásolástól. A bíróság

megállapította ugyan, hogy a kipufogó alakja tisztán műszaki megoldás eredménye, és szabadalmat, illetve más lajstromozott oltalmat nem szerezhet, az alperes által gyártott alkatrész egyértelműen és felismerhetően a felperes szerzői jogi védelmet élvező rajzai alapján készült. Így az ügyben a brit bíróság a szerzői jog segítségével védte meg egy autóiipari termék dizájnját.

Az amerikai szerzői jogi törvény égisze alatt gyermekjátékok részesültek már szerzői jogi védelemben, autók azonban nem, amit az magyaráz, hogy a forma mint mű az autóban nem tud aggálytalanul elválni a funkciójától.

További lehetséges és említésre méltó eszköze a járműtervezőknek a *védjegyoltalom*. Európán belül a 207/2009/EK rendelet (a továbbiakban: európai uniós védjegyrendelet) biztosítja az európai uniós védjegyoltalmat, amely az Európai Unión belül egyetlen bejelentéssel minden tagállam területére megszerezhető. Ugyanakkor az oltalom megszerzése nem könnyű, hiszen az egész közösségi védjegybejelentést el kell utasítani, ha olyan feltétlen kizáró

⁸ „Artistic quality is irrelevant in determining whether a work qualifies as a sculpture.”

⁹ *British Leyland Motor Corp. v. Armstrong Patents Co.*, 1986, 1 All E.R. 850.

¹⁰ Kép forrása: <http://docs.law.gwu.edu/facweb/claw/ch3a.htm>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

ok merül fel, amely akár csak egyetlen tagállam tekintetében is fennáll.¹¹ A Madridi Jegyzőkönyv¹² annyiban előnyösebb az oltalmat kérőknek, hogy amennyiben egy tagállamban kizáró ok áll fenn, attól még a többi területére érvényes védjegyoltalom szerezhető. Ami mindenképpen problémás lehet egy gépjármű formájának védjegyoltalom alá helyezésénél, az a funkcionális doktrínája. A *Philips–Remington*-ügyben¹³ is kimondta az Európai Unió Bírósága, hogy a Philips borotvafeje azért nem kerülhet védjegyoltalom alá, mert a forma lényegi funkcionális jellemzői kizárólag a műszaki hatásnak tulajdoníthatók. Ugyanakkor a *Bang & Olufsen*-ügyben¹⁴ a hangszóró mint védjegy pont azért került elutasításra, mert az esztétikai jellemzők domináltak (esztétikai funkcionális). Jól látható, hogy a határvonalak nem tisztázottak a funkcionális vizsgálatánál. Az azonban biztos, hogy amennyiben egy autó formáját védjegyoltalom alá kívánják helyezni, a bejelentőnek bizonyítania kell, hogy a forma nem kizárólag a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges (technikai funkcionális), illetve nem kizárólag a forma az értékének a lényege (esztétikai funkcionális). A védjegy és a formatervezési minta szabályozásának érdekes összekapcsolódásáról a későbbiekben egy friss uniós előzetes döntéshozatali eljárás során született ítélet¹⁵ rövid elemzésével még említést teszünk.

Az Amerikai Egyesült Államokban az 1946-os Lanham Act érdekes védelmi formát állít fel a „*trade dress*”-védelemmel, amit az amerikai jogirodalom inkább a védjegyhez (*trademark*) közelít, habár gyakorlatilag ez leginkább az Európában ismert jellegbitorláshoz hasonlít. A *trade dress*-t nem szükséges bejelenteni, lajstromozás nélkül is védelmet nyújt (hasonlóan a lajstromozatlan közösségi formatervezési mintához), ráadásul nincs korlátozva, hogy milyen hosszan áll fenn a védelem. A *trade dress*-védelem egy autó teljes dizájnára vagy annak egy részére is fennállhat, a lényege az autó dizájnja által nyújtott vizuális élmény védelme, amely a fogyasztók számára szemmel látható.¹⁶ Ahhoz, hogy egy forma védelmet szerezzen, először is el kell válnia a dizájnnak a forma funkciójától, másodszor pedig rendelkeznie kell másodlagos jelentéssel, vagyis a fogyasztó legyen képes megkülönböztetni a többi terméktől. A *Ferrari v. Roberts*-ügyben¹⁷ a másodlagos jelentés létét vizsgálta az amerikai bíróság, amikor több Ferrari modellről készültek játékautó-modellek a márkajelzés feltüntetésével.

¹¹ <http://www.szttnh.gov.hu/hu/europai-unios-vedjegy>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 11.

¹² Madridi Jegyzőkönyv 1989, amely gyakorlatilag párhuzamosan működik az 1891-es Madridi Megállapodással.

¹³ C-299/99 sz. ügy, Philips Electronics NV v. Remington Consumer Products Limited, ugyanezen technikai funkcionálásra hivatkozva lett törölve a Lego mint közösségi védjegy (C-48/09. P. sz. ügy), mert a konkrét forma a műszaki hatást szolgálta.

¹⁴ T-508/08. sz. ügy Bang & Olufsen v. OHIM.

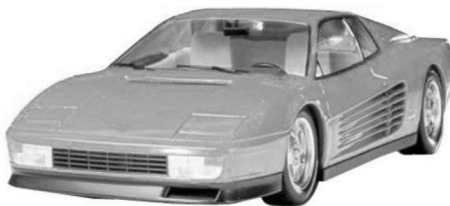
¹⁵ C-500/14, 2015. október 6., Ford Motor Co. v. Wheeltrims srl.

¹⁶ Dr. Francis-Hegedűs Veronika: Divatjog: az amerikai „*trade dress*” (4. rész), elérhető: <http://aktiv.origo.hu/jog/lakossagi/20151007-divatjog-az-amerikai-trade-dress-4-resz.html>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

¹⁷ Ferrari S.P.A. Esercizio Fabbriche Automobili E Corse v. Roberts-ügy, 1991.

Az eredeti Ferrari Testarossa gépjármű¹⁸

A modellautó¹⁹

A bíróság által készített felmérés azt mutatta meg, hogy a válaszolók 73%-a felismerte, hogy a modellautó egy Ferrari anélkül, hogy a Ferrari embléma rajta lenne. A bíróság ennek értelmében megállapította, hogy az egyedi külső megjelenés és forma a Ferrarik jellemzője és „trade dress”-e, így a fogyasztók a Ferrari megjelenésével azonosítják. A Lanham Act értelmében így az autóról nem készülhetett ilyen módon ugyanolyan dizájnú játék sem. A gépjármű-karosszéria (-elemek) tényleges védelemének fontossága jól látható abból, hogy az USA területén mennyi peres eljárás indult védelmi okokból. Eljárás indult többek között a Jeep első hűtőrácsának dizájnjával, a már említett Ferrari, a Viper és a Hummer karosszériájával kapcsolatosan is.²⁰

Végül elérkeztünk ahhoz a védelmi eszközhöz, amely a járműdizájnerek számára a leglényegesebb, a *formatervezési mintához*, amelynek bizonyos országokban a dizájn szabadalom a legközelebbi megfelelője. Európán belül mindenképpen ez lesz az autóiipari formatervezők számára a legfontosabb védelmi eszköz. Példának okáért 2008-ban a Daimler több mint 1000 lajstromozott közösségi formatervezési mintának volt a tulajdonosa, a BMW pedig több mint 400-nak csak a locarnói osztályozás 12. osztályában, amihez hozzájön a Daimler kb. 570 és a BMW 140 nemzetközi formatervezési mintája a WIPO-nál regisztrálva. Ezzel szemben a négy legfontosabb kínai autógyártó cégnek (Chery, Changan, Byd, Geely) összesen 40 lajstromozott közösségi mintaoltalma volt ugyanebben az évben, és egyetlen nemzetközi mintaoltalma sem, hiszen Kína nem tagja a Hágai Megállapodásnak. Ugyanakkor kiemelendő, hogy 3350 dizájn szabadalmat regisztráltak a kínai autógyártók saját országukban.²¹

¹⁸ A jogesethez tartozó képek illusztrációk. Forrás: <http://carsenc.com/photo/ferrari-testarossa/07/default.html>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

¹⁹ <https://www.amazon.com/24059-Tamiya-Ferrari-Testarossa-Assembly/dp/B000LFWJLM>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

²⁰ Richard D. Fladung: Automobile Designs: Protecting an Investment in a Legend with Intellectual Property. The Metropolitan Corporate Counsel, 2005. június, p. 4.

²¹ Hartwig: i. m. (1), p. 440. alapján.

2. A karosszéria és a karosszériaelemek dizájnvédelme

A téma fontosságát jelzi, hogy évről évre növekszik az autógyártók által lajstromoztatott formatervezési minták száma. Amennyiben rákeresünk akár a WIPO, akár az EUIPO adatbázisában a lajstromozott dizájnokra, látni fogjuk, hogy az autógyártóknak számtalan technikájuk, módszerük van arra, hogy milyen módon, illetve ábrázolással védjék meg termékeik külső megjelenését, számos locarnói osztályban találunk példát autóiipari produktumokra.

A *Locarnói Megállapodás* egy nemzetközi megállapodás, alapvetően egy osztályozási egyezmény, és a formatervezési mintákat hivatott előre meghatározott (összesen 34) osztályokba rendezni, megkönnyítve így a minták bejelentését, nyilvántartását és kutatását.²² Az osztályozás összetett, hiszen egy osztályon belül további alosztályok találhatók. Ha a gépjárművekhez tartozó osztályokat keressük, többfelé találunk utalást, hiszen a fényszórók például a 26. osztály (világítóeszközök, fényforrások) 06. alosztályában (fénykibocsátó berendezések járművekhez) vannak, maguk a gépjárművek pedig a 12. osztály (szállító- és emelőberendezések) 08. alosztályában (személygépkocsik, buszok, teherautók, kamionok) találhatók, az alkatrészek pedig teljesen máshol. Magát az adatbázist a WIPO kezeli.

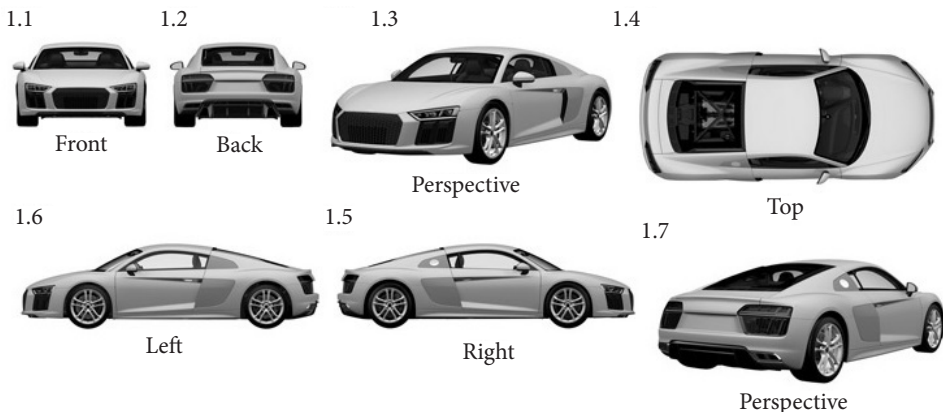

26. osztály – 06. alosztály (fénykibocsátó berendezések járművekhez)
DM/085473 sz. minta, jogosult: Renault S.A.S. (Renault Kadjar első és hátsó lámpái)²³

Máris két példát találtunk arra, hogyan gondolkodnak az autógyártók. A fenti Renault Kadjar terepjáró első-hátsó fényszóró-berendezésének ledsziluetkje került védelem alá. A dizájn ábrázolásánál látható a gépjármű sziluetkje is, de az ábrázolás technikájából egyértelmű, hogy jármű dizájnya maga nem került védelem alá.

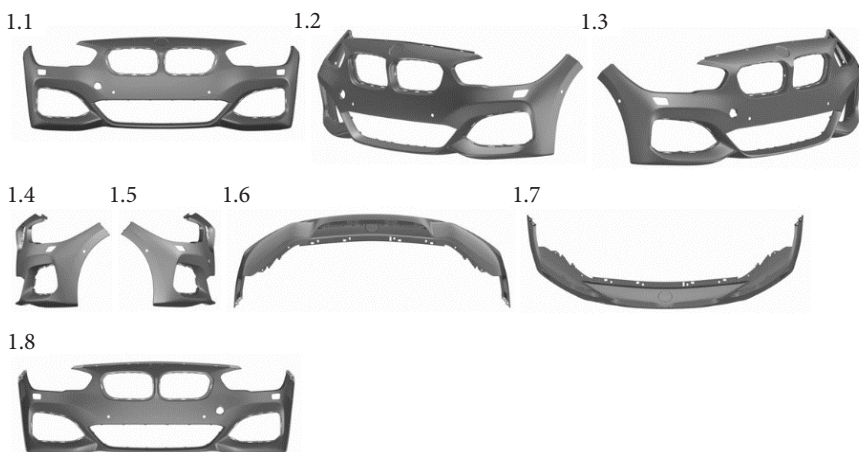
²² Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 348.

²³ Érdekes, hogy az autógyárak egy-egy bejelentésnél mennyire más tartanak fontosnak. A Volkswagen A.G. DM/084440 számú bejelentésében a Volkswagen Passat lámpájának minden változatát levédette (összesen 24 mintát), a lámpatestek minden oldalról feltüntetésre kerültek, míg a fenti Renault S.A.S. által tett bejelentésnél pedig csak a jellegzetes LED sziluetttet tartotta fontosnak az autógyártó védelem alá helyezni.

12. osztály – 08. alosztály (személygépkocsik, buszok, teherautók, kamionok)
DM/087183 sz. minta, jogosult: Audi A.G. (Audi R8 teljes karosszériája)

Az Audi R8 sportkocsi karosszériája az autóval közösen, összetett mintaként, gyakorlatilag a gépjármű fényképes teljes ábrázolásával került be a lajstromba. Ezzel szemben a BMW a jármű első karosszériaelemét a hozzá tartozó gépjármű feltüntetése nélkül védette le.²⁴ Érdekes és egyben gyakori bejelentési technika, hogy a bejelentésnél egy „dizájncsaládon” belül több minta kerül lajstromozásra, jelen esetben ugyanazon autó első és hátsó lökhárítója. Mindegyik minta a minél hatékonyabb védelem kedvéért számos, jelen esetben 8-8 oldalról került bemutatásra (a közösségi formatervezési minta ábrázolása legfeljebb hét különböző nézetet tartalmazhat csak).

²⁴ DM/084 038-001 számú, a Hágai Megállapodás keretében lajstromozott minta. Jogosult: Bayerische Motoren Werke Aktiengesellschaft, a DM/084 038-002 minta pedig a hátsó karosszéria elemét tartalmazza.

A Daimler példát ad²⁵ (jelen esetben egy Mercedes-Benz műszerfala kerül bemutatásra) az autó belső kialakításának a bejelentésére is, ami szintén nem részletekben, hanem egyben, mint összetett minta került be a regiszterbe.

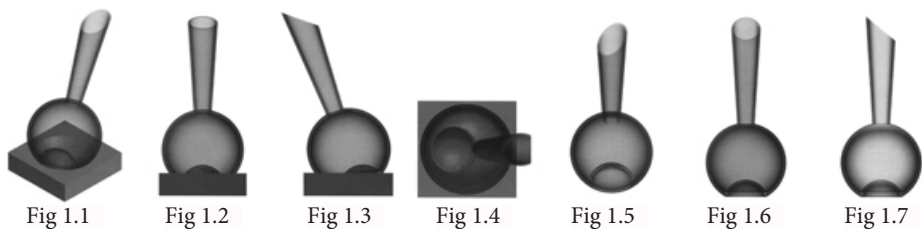
Számos további példát lehetne felhozni, akár a külön-külön lajstromozott kormánykeréktől a normál keréktárcsán át a tetőrudakig. Mindez azért is lehetséges, mert a közösségi mintarendelet 3. cikke a fogalmi alapoknál lefekteti, hogy egy termék része (akár csak egy LED fényszóró) is lehet oltalom alatt, illetve összetett termékek (pl.: műszerfal) ugyanúgy. A bejelentési technikához tartozik, hogy akár egy termék részét, akár összetett terméket kívánunk oltalmaztatni, ajánlott, hogy a jogalkotó által megengedett maximális ábrázolátszámot használjuk ki, és minél több nézetből mutassuk be a mintát. Ez azért is ennyire fontos, mert a mintánk védelmének terjedelmét az ábrázolás határozza meg, azt sem a minta leírása, sem a locarnói besorolás nem befolyásolja.

A továbbiakban több, az autóipar területén felmerülő dizájnvédelmi nehézséggel foglalkozunk. Először is a formatervezési minta védelmének terjedelme mutat érdekes képet. A Frankfurti Fellebbviteli Bíróság meglátása szerint nincs lehetőség egy lajstromozott minta egyetlen részének külön védelmére, mivel amennyiben a kérdéses rész külön védelme szükséges, akkor külön mintaoltalom alá kell helyezni.²⁶ A *Decanter*-ügyben²⁷ a Német Legfelsőbb Bíróság a Frankfurti Fellebbezési Bíróság döntését hagyta helyben. Azt vizsgálta, hogy az eredeti minta – amelyen a bordekanáláló egy talpazaton áll – oltalma milyen terjedelmű, kiterjed-e azokra a dekanálálókra, amelyek talpazat nélkül ugyan, de gyakorlatilag megegyeznek a lajstromozott mintával.

²⁵ DM/081 980 számú, a Hágai Megállapodás keretében lajstromozott minta. Jogosult: Daimler A.G.

²⁶ Hartwig: i. m. (1), p. 452.

²⁷ Henning Hartwig: The German Supreme Court on multiple representations: <http://www.managingip.com/Article/3263193/The-German-Supreme-Court-on-multiple-representations.html>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

Jelen esetben az, hogy még az egyes mintanézetek is ellentmondásosak, nem eredményez tágabb védelmet. A Német Legfelsőbb Bíróság egyben nézte a mintát, és összetett termékként értékelte: dekantáló talpazattal. Mindezek alapján kimondta, hogy a felperes által bemutatott dekantáló (talp nélkül) más összbenyomást kelt a tájékozott használóra, és a lajstromozott mintaoltalom terjedelme nem terjeszthető ki a talp nélküli dekantálókra. Amennyiben szükséges a dekantáló önálló (tehát talp nélküli) védelme, akkor arra önálló lajstromozási kérvényt kell benyújtani. A *Decanter*-eset számunkra igen iránymutató, mivel a gépjárművek területén hasonló problémával kerülhetünk szembe, ha egy teljes karosszériára vonatkozó formatervezési mintából adott esetben csak és kizárólag a fényszórót másolják le.

A *Decanter*-ügygel szemben a Münchener Fellebbviteli Bíróság a *BMW v. CEO*-ügyben²⁸ máshogy vélekedett.

A CEO kínai autógyár modellje

BMW X5²⁹

A bíróság álláspontja szerint azzal, hogy a CEO felhasználta a BMW lajstromozott formatervezési mintájának részeit a BMW hozzájárulása nélkül, még akkor is jogsértést követett

²⁸ Oberlandesgericht München, 29 U 4518/08 sz. ügy, 2009.

²⁹ Kép forrása: <http://www.vidiauto.com/Savjeti/Rabljeni-automobili/Pogledajte-na-sto-slici-kineska-kopija-BMW-a-X5>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

el, ha nem az egészet használta fel.³⁰ A bíróság kimondta, hogy egy teljes gépjármű formatervezési mintaként történő lajstromozása esetén az oltalom kihat a gépjármű egyes részeire is, így azok a jogosult engedélye nélkül nem felhasználhatóak. Ugyanakkor előfeltételként mondta ki, hogy a kérdéses mintarészlet abban az esetben részesül védelemben, ha a minta szerves részeként önmaga is különleges módon formázottnak minősül, és így a funkcióját tekintve mintául szolgálhat egy kereskedelemben kapható terméknek.³¹ Összegezve, a Müncheni Fellebbviteli Bíróság értelmezésében egy teljes karosszéria formatervezésminta-oltalma nem korlátozódik a karosszéria egészére, hanem annak részeire, illetve jellemzőire is kiterjed, mint például a fényszórókra vagy az első és hátsó ajtókra.³²

Emiatt a német ellentmondás miatt is javasolja *dr. Henning Hartwig*³³ az autóipari tervezők számára is, hogy amennyiben biztos védelmet akarnak terméküknek, a mintát ne csak egyben, hanem inkább részeiben külön-külön is lajstromoztassák, megvédve magukat így az esetleges jogosulatlan bitorlástól, a német joggyakorlathoz hasonló ellentmondásoktól és a kínai Hebei Fellebbviteli Bíróság által hozott, a *Fiat v. Great Wall*-ügyhöz³⁴ hasonló döntésektől. A Kínai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2004-ben vette lajstromba a Fiat Panda gépjármű formáját [a kínai jog szerint dizájnszabadalmat kapott (*design patent*)], a Great Wall pedig a pekingi autókiaállításán bemutatta 2007-ben új modelljét, ami több tekintetben is hasonlított a Fiat modelljére.

A Great Wall kínai autógyártó terméke

Fiat Panda³⁵

A bíróság első fokon felméréssel bizonyította, hogy a fogyasztók általában összekeverték a két autót a köztük lévő hasonlóság miatt. Mindezek ellenére úgy találta, hogy a Great Wall nem bitorolta a Fiat lajstromozott mintáját, mert a Fiat által benyújtott fotók minden egyes nézetből különböztek valamilyen téren a Great Wall modelljétől, különösen előlnézetből.

³⁰ Hartwig: i. m. (27) alapján ismertette.

³¹ Henning Hartwig: Design Protection in Europe Volume 4, Carl Heymanns Verlag, 2012, p. 304.

³² Hartwig: i. m. (1), p. 452.

³³ Dr. Henning Hartwig német, szellemtulajdon-védelemmel foglalkozó ügyvéd, a Bardehle Pagenberg (München) Ügyvédi Iroda Partnere és a dizájn részleg vezetője.

³⁴ Fiat Auto SPA v. Great Wall Motor Company Limited.

³⁵ Kép forrása: <http://www.thetruthaboutcars.com/2009/10/the-middle-kigdom-strikes-back-great-wall-sues-fiat-for-espionage/>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

A Fiat az általa benyújtott fellebbezésben az összbemérés során érződő hasonlóságra utalt, azonban a Hebei Fellebbviteli Bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. A globális dizájnvédelem érdekessége, hogy a kínai Hebei Fellebbviteli Bíróság gyakorlatából megállapítható, hogy álláspontja szerint, amennyiben felmerül a bitorlás lehetősége, a tényleges bitorlónak vélt mintát (tehát nem a róla készült fényképet) a lajstromozott minta rajzával, illetve a lajstromban szereplő fényképével kell összehasonlítani, továbbá fogyasztói felmérés alapján is lehetséges a minták közötti hasonlóság felmérése. Az első kérdés tekintetében megállapítható, hogy a kínai joggyakorlat ellentétesnek látszik az unióssal, hiszen a kínai jog csak tényleges háromdimenziós mintát enged összehasonlítani, így náluk nem is lehet jogsértés egy fotón való közlés.³⁶ A közösségi mintarendelet 19. cikk (1) bekezdése értelmében hasznosításnak minősíti az uniós joggyakorlat a minta akár az interneten, akár egy katalógusban történő ábrázolását is. Így viszont szükséges az ábrázolt minta összehasonlítása, amit a kínai bíróságok nem alkalmazhatnának. A Hebei Fellebbviteli Bíróság rávilágított arra is, hogy a fogyasztói felmérés készítésekor is a fenti összehasonlító módszert szükséges alkalmazni (tehát a megtámadott minta eredetiben és a lajstromozott minta rajza), és mindig a termék fogyasztója lesz a felmérés alanya.³⁷ Ugyanakkor azt nehéz elképzelni, hogy egy kínai bíróság hogyan rendelne el egy fogyasztói felméréseken alapuló bizonyítást egy távolsági busz karosszériájának bitorlása esetén. Érdekes kontraszt áll fenn tehát az uniós és a kínai joggyakorlat között. Az uniós, illetve a nemzeti bíróságok is maguk döntenek a minták összetéveszthetőségéről, és a mércéjük a tájékozott használó, ami egy magasabb szakmai szintet képvisel, mint a kínai jog által viszonyítási pontnak vett átlagos fogyasztó. A Hebei Fellebbviteli Bíróság megállapítása az is, hogy az átlagos fogyasztóban az autó első kialakítása sokkal mélyebb nyomot hagy, mint akár az oldalsó képe, így a minták hasonlóságának vizsgálatánál ezt figyelembe kell venni.³⁸

Érdekesség: a kínai joggyakorlat szerint egy gépjárműre vonatkozó dizájnszabadalom bitorlásának megítélésénél a frontrész összbemérésének nagyobb jelentősége van

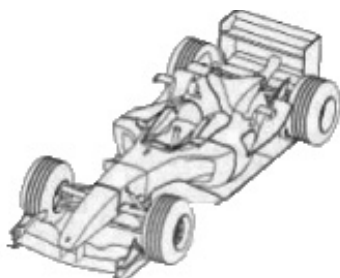
³⁶ Hartwig: i. m. (1), p. 448.

³⁷ Hartwig: i. m. (1), p. 442.

³⁸ Hartwig: i. m. (1), p. 442.

Visszatérve a *Fiat v. Great Wall*-ügyre, a bíróság többek között e megállapításra alapítva, az első kialakításban rejlő különbségek³⁹ miatt ítélte a Great Wall javára.

További különbségek adódnak abból, hogy egy minta nyilvánosságra hozatala egy teljesen más locarnói osztályban, például egy gyermekjáték vagy torta formájában, mennyire tekinthető korábbi formatervezési mintának egy tényleges gépjármű karosszériájának védelem alá helyezésénél. A Brit Fellebbviteli Bíróság⁴⁰ és az EUIPO fellebbezési tanácsa ebben a kérdésben ellentétes állásponton volt a *Ferrari v. Dansk Supermarked*-ügyben.⁴¹

A Ferrari S.P.A. 000 037 593-0001 számú közösségi formatervezési mintája, a locarnói 21. osztályban lajstromozva (játékautó) A Dansk Supermarked által bemutatott Ferrari F2001 Formula 1 versenyautó-ellendarab

A Ferrari hivatkozott a bemutatott minta és a saját mintája közötti különbségekre, amelyet egy tájékozott használó (álláspontja szerint egy felnőtt modellautó-gyűjtő) észlelni képes. A kérdéses termék a játékok osztályába tartozott, amely az EUIPO értelmezése szerint a gyermekek számára készült játékauteket foglalja magába, vagyis azokat az egyszerű műanyag játékauteket, amelyekkel a kisgyermekek játszanak, és nem pedig a felnőtt modellautó-gyűjtők modelljeit. Egy kisgyermek pedig, mint tájékozott használó, nem képes megkülönböztetni a korábbi minta versenyautót és a bejegyzett játékauteket egymástól, így a közösségi minta lajstromból való törlését rendelte el. Így tehát értelmezése szerint a korábbi minta figyelembevétele nem korlátozódik a csak ugyanazon osztályba tartozó mintákra. A brit bíróság a *Green Lane v. PMS*-ügyben⁴² már hasonló álláspontra helyezkedett, és kimondta, hogy egy közösségi formatervezési minta jogosultja a mintájának más locarnói osztályban való felhasználását is megtilthatja.

³⁹ Kép forrása: <http://www.crazyhorsebooks.com/great-wall-fiat-accusation-he-sottrato-trade-secrets/>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁴⁰ England and Wales Court of Appeal.

⁴¹ R 84/2007-3 számú ügy, FERRARI S.P.A v. Dansk Supermarked A/S.

⁴² Green Lane Products Ltd v. PMS International Group Plc & Ors [2008] EWCA Civ 358 sz. ügy.

3. Az autóalkatrészek problematikája

Az autóalkatrészek problematikája nem új keletű téma. Már az 1990-es években, amikor először vált szükségessé a nemzeti jogrendszerek egymáshoz közelítése, az autóalkatrészek piacát önmagában 40 milliárd USD értékűre becsülték az Európai Unióban, amely összeg azóta csak növekedett.⁴³ A közösségi mintarendelet első, 1993-as hivatalos javaslatakor is vita bontakozott ki e fontos piac elemei, a pótalkatrészek (*spare parts*) kérdésében.⁴⁴ A közösségi mintarendelet 110. cikke *Átmeneti rendelkezések* elnevezés alatt ideiglenesen rendezi a kérdést. Kimondja, hogy a 110. cikk (1) bekezdése csak addig marad hatályban, ameddig a Bizottság javaslatára ugyanebben a tárgykörben a rendelet módosításra nem kerül. Ezen bekezdés (*repair clause*) kimondja tehát, hogy a közösségi formatervezésiminta-oltalom nem terjed ki az összetett termék alkotóelemét képező termék mintájának hasznosítására, ha az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítását célozza. A pótalkatrészek tehát e cikk alapján anélkül gyárthatóak és forgalmazhatóak, hogy a jogosult bitorlási pert indíthatna az utólagos gyártók ellen.⁴⁵ A nemzeti szinten is megvalósuló, a közösségi mintarendelet által is kimondott teljes liberalizáció – tehát hogy összetett termék védett mintájához tartozó pótalkatrész gyártására bárki jogosult legyen felhasználási engedély nélkül – az autógyártók lobbijának köszönhetően elvetésre került, és csak átmeneti rendelkezésben került szabályozásra. Az eredeti elképzelés az volt, hogy kényszerengedéllyel oldanak meg a kérdést, de ennek bevezetése az autóiipari (és más iparági) szereplőket sokkolta, és szintén elvetették.⁴⁶

További „engedményt” tartalmaz a formatervezési mintákról szóló 98/71/EK sz. irányelv (a továbbiakban: irányelv) 14. cikke annak érdekében, hogy a közösségi mintarendelet elfogadásra kerüljön. A 14. cikk kimondja, hogy „a tagállamok hatályban tartják az összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott vagy az ilyen termékekben megtestesülő mintának az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából történő hasznosítására vonatkozó meglévő rendelkezéseket, és azokat csak akkor módosítják, ha a módosítás az ilyen alkotóelemek piacának liberalizálására irányul”. Ez a *status quo* egyfajta féloldalas befagyasztása (a külföldi szakirodalom „freeze-plus”⁴⁷ megoldásnak nevezi) mivel a tagállamok dönthetnek úgy, hogy meglévő szabályozásuk szerint nem élnek a

⁴³ Clemens Rübel, Reinhardt Schuster: Patent Infringement by Repairs and Spares. Patent World, 2001, 135. sz., p. 30.

⁴⁴ Zombori Zsolt: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben – III. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 111. évf. 4. sz., 2006. augusztus, p. 27.

⁴⁵ Zombori: i. m. (44), p. 31.

⁴⁶ Zombori Zsolt: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben – II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 111. évf. 3. sz., 2006. június, p. 55.

⁴⁷ A freeze-plus szóösszetétel abból ered, hogy azon országok, amelyek a repair clause-t nem iktatták be, a „freeze” megoldást követik, amely angol szó „fagyaszt” jelentéssel bír, hiszen az alkatrészek oltalmának kérdésében a jelenlegi állapotot fagyasztották be. Azon országok, amelyek a repair clause-t implementálták, a kifejezés „plusz” oldalához tartoznak, hiszen a liberalizáció irányába tettek pluszlépéseket.

repair clause lehetőségével, azonban az Irányelv hatálybalépését követően csak a liberalizáció irányába módosíthatják jogszabályaikat, mint ahogy Magyarország is tette a *Formtv.* 17. § (2)⁴⁸ bekezdésével.⁴⁹ Összefoglalva tehát, a nemzeti jogok az irányelv „freeze-plus” megoldása eredményeképpen nem harmonizáltak a pótalkatrészek védelme kérdésében. Ugyanis a *repair clause*-t beiktató tagállam területén legyártott minta más tagállamba történő exportálása jogsértő lehet, ha az exportált alkatrész a *repair clause*-t nem beiktató tagállam formatervezésiminta-oltalmát élvezi.

Milyen szempontokat kell tehát figyelembe venni egy alkatrész dizájnjának védelme esetében? Először is az alkatrész egy összetett termék (a gépjármű tipikus példája az összetett terméknek) alkotóelemének fog minősülni, tehát mint alkotóelem részesülhet oltalomban a közösségi mintarendelet 4. cikk (2)⁵⁰ értelmében. A mintának azonban a rendeltetésszerű használat⁵¹ során láthatónak kell lennie ahhoz, hogy oltalom alá kerülhessen. Nyilvánvalóan sok pótalkatrész nem látható egyáltalán, még akkor sem, ha az autó minden ajtaját kinyitjuk, vagy megszabadítjuk egyes karosszériaelemektől. Mivel az alkatrészek szétszedhetők és variálhatók, mindez azzal is járhat, hogy némelyikük egyszer látható, máskor pedig nem.⁵² A láthatóság ugyanakkor nem feltétlenül folyamatosan elvárt körülmény. Egy kakukkos óra kakukkja csak minden órában egyszer „jön elő”, azonban az összetett termék része, és így a minta részét is képezheti.⁵³

A láthatóság annyiban további értelmezést igényel, hogy elegendő-e, ha mikroszkóppal látjuk, vagy szabad szemmel szükséges látnunk? A jogirodalom álláspontja, hogy a mérce az, hogy szokásos erőfeszítéssel is látható legyen a megfigyelő számára.⁵⁴ A láthatóság mellett a rendeltetésszerű használat is értelmezést kíván. A Frankfurti Kerületi Bíróság egy kipufogórendszerrel kapcsolatos ügyben kimondta, hogy a kipufogórendszer láthatóságának vizsgálatát csukott motorháztetővel szükséges végezni, hiszen sem a rendszer „szoborként”

⁴⁸ *Formatv.* 17. § (2): A mintaoltalom alapján a mintaoltalom jogosultja nem tilthat el mást attól sem, hogy az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából – az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban – valamely alkotóelem mintáját a javításhoz szükséges mértékben hasznosítsa, feltéve, hogy e minta az összetett termék eredeti megjelenéséhez szükségképpen igazodik.

⁴⁹ *Zombori*: i. m. (46), p. 55.

⁵⁰ (2) Az összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott vagy ilyen termékben megtestesülő mintát akkor kell újnak és egyéni jellegűnek tekinteni, ha
a) ha az alkotóelem az összetett termékbe történt beillesztését követően is látható marad annak rendeltetésszerű használata során; és
b) az alkotóelem látható külső jellegzetességei önmagukban is megfelelnek az újdonság és az egyéni jelleg követelményeinek.

⁵¹ A közösségi mintarendelet 4. cikk (3) bekezdése értelmében a rendeltetésszerű használat a végső felhasználó részéről történő használat, amely a fenntartást, a karbantartást, illetve a javítást nem foglalja magában.

⁵² *Zombori Zsolt*: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben – I. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 111. évf. 2. sz., 2006. április, p. 69.

⁵³ *Ulrike Koschtl*: Design Law: Individual Character, Visibility and Functionality. *International Review of Industrial Property and Copyright Law*, 2005, 3. sz. p. 311.

⁵⁴ *Koschtl*: i. m. (53), p. 311.

való bemutatása, sem pedig az autó nyitott motorháztetővel való vezetése vagy azzal való parkolása nem minősül rendeltetésszerű használatnak.⁵⁵

Érdekes ezzel szemben az Amerikai Egyesült Államokban a fellebbezési bíróság álláspontja⁵⁶ a rendeltetésszerű használatról. Az amerikai álláspont az, hogy a rendeltetésszerű használat (*visible during normal use*) magába foglalja az eladáskori használatot is (magyarul a jármű kiállítását), a normál használat fogalma kiterjed tehát a minta gyártásától annak megsemmisüléséig, és nem szabad a fogalmat korlátozni a felhasználás egyetlen szakaszára.⁵⁷ Mindezek alapján a gépjármű alváza is láthatónak minősülne rendeltetésszerű használat során, hiszen a műszaki vizsgáztatás során az autószerelő megemeli az autót és alánéz. Mindenesetre az európai jogalkalmazók nem így gondolják a rendeltetésszerű használat során a láthatóság fogalmát, így az oltalmazhatóság első akadályá az lesz, hogy a pótalkatrész látható-e a rendeltetésszerű használat során vagy sem. Maga a közösségi mintarendelet is kimondja, hogy nem minősül rendeltetésszerű használatnak a fenntartás, a karbantartás, illetve a javítás, elzárva így a bíróság amerikai álláspont felé közeledését. Habár a közösségi mintarendelet nem mondja ki szó szerint, hogy ez a bekezdés az autóipar termékeire vonatkozik, elég nyilvánvaló, hogy a gépjárművek miatt került be ez a fordulat.⁵⁸ A láthatóság kérdése mindezek ellenére nem egyértelmű. A motor rendeltetésszerű használat esetében nem látható, hiszen a motorháztető takarja, így első meggondolásra természetesen nem részesülhet védelemben. Ugyanakkor mi a helyzet akkor, ha a *Ferrari F430*⁵⁹ sportkocsiját vesszük, amelynek az ülések mögött elhelyezkedő motorja átlátszó üveg motorháztetővel fedett?

Határesetek: látható-e a motor rendeltetésszerű használat során?

⁵⁵ Hartwig: i. m. (31), p. 384.

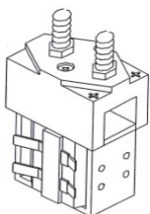
⁵⁶ United States Court of Appeal for the Federal Circuit, 589 F.3d 1233 (December 17, 2009) International Seaway Trading v. Walgreens ügyben kifejtett álláspontja.

⁵⁷ Hartwig: i. m. (1), p. 455.

⁵⁸ Hartwig: i. m. (1), p. 455.

⁵⁹ Kép forrása: <http://www.rapidcars.com/images/430rear2.jpg>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

A legendás *Trabant*⁶⁰ benzintankja a motorháztető alatt, a motor mellett található, így a motorháztetőt minden tankolásnál fel kell nyitni. Rendeltetésszerű használatnak minősülne-e a tankolás?⁶¹ Ezen kérdések inkonzisztenciát eredményeznek.

Az EUIPO törlési osztálya például a *Schaltbau v. Albright*-ügyben⁶² érvénytelennek nyilvánította az elektromos autóknál és a golfautóknál használatos elektromos érintkező formatervezési mintáját, a közösségi mintarendelet 4. cikk (2) bekezdése értelmében, mivel a minta az összetett elektromos váltó használata során burkolattal van borítva, és így a rendeltetésszerű használat során nem látható.⁶³

Az autóalkatrészek a közösségi mintarendelet 8. cikk (2) bekezdése értelmében is kieshetnek az oltalom alól, hiszen a bekezdés kimondja, hogy *nem részesülhet közösségi formatervezésminta-oltalomban a termék olyan külső jellegzetessége, amelyet szükségképpen pontosan ugyanabban a formában és méretben kell megvalósítani ahhoz, hogy a termék, amelyben a minta megtestesül, illetve amelyre a mintát alkalmaznak, szerkezetiileg összekapcsolható legyen egy másik termékkel, vagy elhelyezhető legyen benne, körülötte vagy rajta oly módon, hogy mindegyik termék betölthesse a rendeltetését.* Ez az úgynevezett „*must-fit*” klauzula, amely kizárja azon termékeket az oltalmazhatóságból, amelyek beleesnek a körébe. A *must-fit* klauzula csak azon dizájnokat zárja ki az oltalmazhatóságból, amelyeknek technikailag nem léteznek alternatívái a megformázásukra, hiszen máshogyan nem megoldható a termék működése.⁶⁴ Általánosságban mondható, hogy a kipufogórendszer az uniós joggyakorlat szerint *must-fit* besorolás alá esik, így dizájnvédelmet nem élvezhet. A *repair clause* alkalmazhatósága tehát a *must-fit* alkatrészek esetén fel sem merül, hiszen nem kerülhetnek oltalom alá az ilyen alkatrészek. A jogirodalom azon alkatrészeket, amelyek oltalomban részesülhetnek, *must-match* pótalkatrészeknek hívja (tehát az összetett termék azon részei, amelyeknek van alternatívájuk a megformálásuk terén, tehát pl.: a külső visszapillantó tükrök), ezek esetében a *repair clause* alkalmazhatósága mindig felmerül.

Ha nem esik tehát egy minta a *must-fit* alá, akkor még van lehetőség az oltalomra. A Milanói Bíróság (Olaszország egyébként implementálta a *repair clause*-t) 2015. februárjában vizsgálta, hogy egy autó kerekére alkalmazandó-e a *repair clause*, ami előkérdése annak,

⁶⁰ Kép forrása: <http://l7.alamy.com/zooms/9a9b6a2f80b4460abedc686f00e8d1c4/filling-station-attendant-refuelling-a-trabant-east-germany-july-1990-figtanw.jpg>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁶¹ Példák: Hartwig: i. m. (1), p. 455.

⁶² Invalidity Division (OHIM), 2008, Case No. R. 1052/2008-3.

⁶³ Hartwig: i. m. (31). 494, dr. jur. Alexander von Mühlendahl kommentjeivel ellátva.

⁶⁴ Roman Brtko, Richella Soetens: Focus on the automotive industry: the protection of spare parts using Community Designs. Elérhető: <http://www.twobirds.com/en/news/articles/2015/global/designwrites-mar/focus-on-the-automotive-industry-the-protection-of-spare-parts-using-community-designs>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

hogy oltalom alá helyezhető-e, vagy sem.⁶⁵ A kérdés tehát az volt, hogy a kerék alkotórésze-e az autónak mint összetett mintának. A bíróság az autó és a kerék között fennálló esztétikai kapcsolatot vizsgálta, és megállapította, hogy az autó mint összetett termék megjelenése és a kerék mint alkotórészének megjelenése független. Lényegtelennek ítélte, hogy a jelen esetben a kereket kifejezetten a gépjárműhöz adták, mert a cél nem abban testesült meg, hogy a termék eredeti megjelenését állítsák helyre, tulajdonképpen a kerék szinte bármely autóra feltehető és így használható. Mindezek tekintetében tehát amennyiben a független kerékgyártó társaságok lemásolnak egy, az eredeti gyár által lajstromozott kereket, mindenképpen bitorlást fognak elkövetni, és nem hivatkozhatnak majd a *repair clause*-ra. Hasonló ügy várakozik döntésre az EUB előtt, amit szintén a Milánói Bíróság terjesztett elő 2016. júliusában. Az *Audi AG v. Acacia*-ügyben⁶⁶ előterjesztett kérdések elég összetettek ugyan, de lényegében az olasz bíróság arra szeretne választ kapni, hogy a *repair clause*-t mennyire szükséges szűken értelmezni. Vajon kiterjed-e azokra a kiegészítő jellegű termékekre, mint az alufelnik, ahol az ügyfélnek van választása, hogy milyen dizájnnal rendelkező terméket kérjen?⁶⁷ Valószínűleg, ahogy a Milánói Bíróság a korábbi ügyben helyesen kimondta, a *repair clause* nem alkalmazható az alufelnikre, hiszen az alufelni nem képezi feltétlen részét egy járműnek mint összetett mintának, és egy esetleges javítás esetén nem feltétlenül szükséges az eredeti megjelenés helyreállításához. Mindenesetre várjuk az EUB döntését az ügyben.

A *repair clause* alkalmazásának határait vizsgálta az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárás keretében 2015-ben. A *Ford v. Wheeltrims*-ügyben⁶⁸ azt vizsgálta, hogy a *repair clause* kiterjed-e arra, hogy a pótalkatrészen feltüntetésre kerülhessen a gyártó véd-

⁶⁵ Az eset a következő cikk alapján kerül bemutatásra: Top gear: protecting car wheel design. Elérhető: <http://www.novagraaf.com/en/news?newspath=/NewsItems/en/top-gear-protecting-car-wheel-design>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁶⁶ Audi AG v. Acacia Srl & Pneusgarda Srl C-397/16.

⁶⁷ A Milánói Bíróság kérdéseit lásd: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=184402&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=770294>; további részletek David Musker: Court of Justice wheeled in to repair the „Repair Clause”. Elérhető: <https://www.marques.org/class99/>, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁶⁸ Ford Motor Company v. Wheeltrims srl C500/14. sz. ügy.

jegye azért, hogy a termék eredeti megjelenése helyreálljon.⁶⁹ Jelen ügyben a Ford védjegy-bitorlási eljárást indított a Wheeltrims ellen, mert a Wheeltrims az általa gyártott dísz tár- csákon feltüntette a Ford védjegyet. A Wheeltrims a *repair clause*-ra hivatkozva védekezett, állítása szerint a védjegy feltüntetése csak az összetett termék (jelen esetben az autó) eredeti megjelenésének helyreállítását célozta. A EU Bírósága először is kiemeli, hogy az irányelv 14. cikkének és a közösségi mintarendelet 110. cikkének megfogalmazásából az következik, hogy e rendelkezések csupán a formatervezési minták oltalma tekintetében határoznak meg korlátozásokat anélkül, hogy bármiféle utalást tennének a védjegyeket megillető oltalomra. Erre tekintettel a Bíróság úgy döntött, hogy az irányelv 14. cikkét és a közösségi minta- rendelet 11. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azok nem engedik meg – a védjegyirányelv és az európai uniós védjegyrendelet rendelkezéseitől való eltérés útján – a dísz tárcsákhoz hasonló gépjárműpótalkatrészeket és -tartozékokat gyártó vállalkozások számára, hogy ter- mékeiken valamely gépjárműgyártó cég – többek között ilyen termékek tekintetében – lajst- romozott védjegyével azonos megjelölést helyezzenek el ez utóbbi engedélye nélkül, azzal az indokkal, hogy e védjegy efféle használata az egyetlen eszköz arra, hogy az érintett járművet oly módon lehessen javítani, amely lehetővé teszi a jármű – mint összetett termék – eredeti megjelenésének helyreállítását. E kérdést annyira egyértelműen eldönthetőnek tartotta a Bíróság, hogy egy éven belül hozta meg döntését, végzésben kimondva, hogy a védjegybi- torlás alóli kivételeket csak a védjegy jog szabályai szerint lehet figyelembe venni.⁷⁰ Tovább- menve, ugyan jelen esetben nem beszélhetünk formatervezésiminta-bitorlási ügyről, ha a bíróság ezt annak is ítélte volna, a szinte egyértelmű uniós joggyakorlat szerint a kérdéses dísz tárcsák amúgy sem tartoznak azon termékek körébe, amelyekre a *repair clause* alkal- mazható lett volna.⁷¹

Ahogy arról már korábban szó volt, a közösségi mintarendelet 110. cikk (1) bekezdése átmeneti rendelkezés, tehát addig hatályos, amíg az Európai Bizottság javaslatára ugyan-

⁶⁹ A Torinói Rendes Bíróság eredeti kérdései a Európai Unió Bíróságához: „1. Összeegyeztethető-e a [z uni- ós] joggal a 98/71 irányelv 14. cikkének és a 6/2002 rendelet 110. cikkének olyan alkalmazása, amely sze- rint ezek a szabályok annak érdekében biztosítják a pótalkatrészek és tartozékok gyártói részére a harma- dik személyek lajstromozott védjegyeinek használatára vonatkozó jogot, hogy azok a végső felhasználó részére helyreállíthatóak az összetett termék eredeti megjelenését, még akkor is, ha a védjegy jogosult a szóban forgó megkülönböztetésre alkalmas megjelölést az összetett termékre történő felszerelésre szánt pótalkatrészre vagy tartozékra oly módon alkalmazza, hogy az kívülről látható, és ezáltal hozzájárul az összetett termék külső megjelenéséhez? 2. Úgy kell-e értelmezni a 98/71 irányelv 14. cikkében és a 6/2002 rendelet 110. cikkében foglalt javítási záradékot, hogy az a pótalkatrész- és tartozékgyártó har- madik személyek részére alanyi jogot biztosít, és hogy ezen alanyi jog azt eredményezi, hogy a 207/2009 rendeletben és a 89/104 irányelvben meghatározott szabályoktól eltérően e harmadik személyek joga- sultak mások lajstromozott védjegyének a pótalkatrészekben és tartozékokon történő használatára, még akkor is, ha a védjegy jogosult a szóban forgó megkülönböztetésre alkalmas megjelölést az összetett ter- mékre történő felszerelésre szánt pótalkatrészre és tartozékra [szintén] oly módon alkalmazza, hogy az kívülről látható, és ezáltal hozzájárul az összetett termék külső megjelenéséhez?”

⁷⁰ Prof. dr. Alexander von Mühlen Dahl: IP Report, Trademark and Design law (Bardehle Pagenberg). Elér- hető: www.bardehle.com.

⁷¹ I. m. (70).

ezen tárgykörben (tehát a pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalmának tárgykörében) az Európai Unió Tanácsa nem módosítja a mintarendeletet. Az irányelv 14. cikkének *freeze-plus* megoldása szerint pedig a tagállamok *repair clause* rendelkezéssel ellentétes szabályai is hatályosak maradnak, de amennyiben módosítják azokat, csak a liberalizáció irányába tehetik. Minderre ugyanaz igaz, mint a közösségi mintarendelet 110. cikkére – addig hatályos, amíg nem kerül módosításra. Az irányelv és a közösségi mintarendelet ezen kitételei nyilván arra utalnak, hogy előbb-utóbb az Európai Unió elképzelése szerint a pótalkatrészek sem a nemzeti, sem az uniós rezsim szerint ne állhassanak formatervezésiminta-oltalom alatt. Az Európai Bizottság javaslata⁷² 2004-ben benyújtásra került, elfogadása esetén a *repair clause* nemzeti szintre került volna, és a tagállamok tekintetében megszűntek volna a pótalkatrészek oltalmi kérdései közötti különbségek (legalábbis e területen).⁷³ 2007. december 12-én az Európai Parlament a javaslatot arról, hogy az irányelvbe is bekerüljön a *repair clause*, továbbította az Európai Unió Tanácsa felé. A Tanács egészen 2014-ig sem döntést nem hozott az ügyben, sem el sem halasztotta a döntéshozatalt, nyilvánvalóan az európai autógyártó államok hatására.⁷⁴ 2014. május 21. napján az Európai Unió Hivatalos Lapjában megjelent, hogy a Bizottság javaslata visszavonásra került.⁷⁵ A pótalkatrészkérdés európai liberalizációjára tehát még mindenképpen várni kell egy ideig, s emiatt úgy tűnik, hogy az elkövetkező évekre a pótalkatrészek oltalmának szabályozása változatlan marad,⁷⁶ az európai egységes *repair clause* bevezetése is tolódik. Így aztán azon országok területén, amelyek nem interpretálták a *repair clause*-t (mint például Németország és Franciaország), továbbra is szerezhetnek oltalmat a pótalkatrészekre, ezen országokban a bitorlás nem megengedett arra hivatkozással, hogy a formatervezési minta csak az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítást célozza.⁷⁷ Más tagállamok ezzel szemben, mint például Belgium, az Egyesült Királyság, Lengyelország, Magyarország, Olaszország vagy Spanyolország, bevezették a *repair clause*-t, védelmet nyújtva ezáltal a pótalkatrészgyártóknak a gyári alkatrészek javítás céljára történő lemásolására.⁷⁸

Nem meglepő módon az utángyártott termékek szállítói/gyártói különböző nemzeti és uniós szövetségei hamar kifejtették álláspontjukat a javaslat visszavonása kapcsán, aminek alapján egyértelmű, hogy ezek a csoportok folytatni fogják a harcot a pótalkatrészek eu-

⁷² Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 98/71/EC on the legal protection of designs, September 14, 2004, COM(2004) 582 final, SEC(2004) 1097, COD 2004/0203.

⁷³ Hartwig: i. m. (1), p. 453.

⁷⁴ Henning Hartwig: Spare parts under European design and trade mark law. Journal of Intellectual Property Law and Practice, 11. évf. 2. sz., 2016. február, p. 121–129.

⁷⁵ Volume 57 of the Official Journal of the European Union, OJEU 2014 No C 153, p. 6.

⁷⁶ Henning Hartwig: European Commission: proposal for amending the Designs Directive and harmonizing the aftermarket by introducing a „repair clause” withdrawn. Elérhető: <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=f22c828c-3beb-471e-8c67-3ad27b15ec8b>.

⁷⁷ Természetesen a must fit alkatrészek oltalomban semmi esetre sem részesülhetnek.

⁷⁸ Hartwig: i. m. (74), p. 102.

rópai liberalizációjának előmozdítása érdekében.⁷⁹ Szintén nem szolgál majd meglepetésként az, hogy a masszív autóipari érdekeltéggel rendelkező országok, mint Németország és Franciaország, a „freeze” megoldás fenntartásának lehetősége mellett lobbiznak majd, tehát a *repair clause* nemzeti szinten történő kötelező bevezetése ellen, az eredeti alkatrészek dizájnvédelmének fenntartása érdekében tesznek lépéseket.

Végezetül pár szóban áttekintjük, milyen megoldások kerültek felvázolásra az utóbbi években. Az Európai Unió Bizottsága egy 2016-s riportjában (a továbbiakban: Queen Mary tanulmány), amely egy korábbi közgazdasági riporton alapult,⁸⁰ vizsgálta az európai dizájn jog lehetséges fejlődési területeit, többek között az alkatrészek védelmének a kérdését.⁸¹ A Queen Mary tanulmány alapvetően négy megoldási lehetőséget vázolt fel: I. teljes liberalizáció, II. korlátozott idejű dizájnvédelem, III. egyfajta díjazási rendszer kényszerengedélyeztetéssel, végül IV. a díjazási rendszer korlátozott dizájnvédelemmel vegyítve. A tanulmány maga a teljes liberalizáció mellett tette le a voksot, kifejtve, hogy a fogyasztóknak ez a megoldás kínálná a legtöbb pozitívumot a legkevesebb negatívum mellett.

Érdekes, hogy a European Communities Trademark Association (ECTA) 2016. januári álláspontja⁸² az, hogy a megoldást félúton szükséges keresni, ami mind a fogyasztóknak, mind pedig az eredeti alkatrészek gyártóinak az érdekeit szolgálja. Az ECTA szerint a teljes liberalizáció nem hozna egyensúlyt, ehelyett korlátozott idejű védelmet adna az alkatrészeknek. A védelmet öt évben maximálná a meghosszabbítás lehetősége nélkül. Megjegyezendő, hogy a védelmi idő korlátozása (három évre) már 1993-ban felmerült a Bizottságban, sőt, Svédország és Dánia nemzeti joga például alkalmazza is 15 éves korláttal. Az egyes megoldási lehetőségek részleteiért, valamint lehetséges pozitív és negatív hatásaiért érdemes az igen részletes Queen Mary tanulmányt elolvasni.

Összegzés

Látható, hogy a formatervezésiminta-oltalom intézménye mennyire szabályozott és összetett rendszer. A szabályozás nemzeti és uniós szinten már hasonló fogalmakkal működik, nyilvánvalóan akadnak azonban alapvető különbségek. Figyelve a szellemi tulajdon-védelem területén folyamatban lévő fejlődéseket, az új európai uniós védjegyrendeletet, a szabadalmi bejelentések folyamatos egyszerűsítésére tett lépéseket, a szabadalmi bíróságok

⁷⁹ Lásd pl. az ECAR (The European Campaign for the Freedom of the Automotive Parts and Repair Market) következő sajtónyilatkozatát: <http://www.figiefa.eu/wp-content/uploads/ECAR-Press-release.pdf>, utolsó letöltés: 2017. február 16.

⁸⁰ The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report; MARKT/2013/064//D2 /ST/OP, January 2015. Elérhető: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8844, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁸¹ Legal review on industrial design protection in Europe. Elérhető: http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=8845, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

⁸² ECTA Position Paper on Spare Parts, 2016. Elérhető: http://www.ecta.org/IMG/pdf/ECTA_-_Position_Paper_-_Spare_Parts_%28003%29.pdf, utolsó letöltés ideje: 2017. február 16.

felállítására irányuló lépéseket stb. várható, hogy az elkövetkező években a formatervezési minta szabályozási rendszere is reformokon megy majd át, tovább egyszerűsítve és költség-hatékonyabbá téve a bejelentést mind közösségi, mind pedig nemzeti szinten is.

Az autóiparra vetítve nemzetközi szinten már nem ilyen egyértelmű a kérdés. A pótalkatrészek harca sajnos – úgy tűnik – jelen pillanatban stagnál, az elmúlt tíz év nem hozta meg az utángyártott alkatrészek piacának reményeit az uniós szintű javaslat 2014-ben történt visszavonása miatt. A *repair clause*-t jelen pillanatban a 28 tagállamból csak 11 ültette be nemzeti szintre. Az amerikai jog is évek óta próbálja a *repair clause*-t bevezetni, sőt, érdekes módon első körben kifejezetten csak az autóipar területére terjesztenék ki az alkatrészklauzulát a törvényjavaslat szerint.⁸³ A törvényjavaslat az utóbbi években mindig elbukott, a szakértők elfogadás esetén a „lavinaeffektustól” is félnek, hiszen ha a járműalkatrészek kikerülnek a *repair clause* miatt a lajstromoztathatóság alól, további iparágak másodlagos piacának szereplői is jogosan követelnének hasonló engedményt.

Összegezve: ezen a területen lassú, de folyamatos fejlődés várható, egy-egy tagállam valószínű, hogy pár éven belül a liberalizáció felé tesz majd lépéseket, hiszen az autóipari pótalkatrészek piacát 2013-ban csak Németországban mintegy 15 milliárd euróra becsülték.⁸⁴ Ez valószínűleg elegendően nagy szám ahhoz, hogy egyre több országban foglalkozzanak a kérdéssel. Mindazonáltal az alkatrészek dizájnvédelme nem korlátozódik kizárólag az autók pótalkatrészeire, annak ellenére, hogy kétségkívül ezen területen a legmeghatározóbb. Ugyanúgy összetett terméknek minősülnek a tabletek, a kávégépek és a porszívók is, amelyekkel kapcsolatban már több tagállamban is folytak alkatrészekkel kapcsolatos perek. Látható, hogy ez mennyire nagy potenciállal rendelkező piac, így az Európai Unió kénytelen lesz előbb utóbb pontot tenni a pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalmával kapcsolatos kérdésre, és valószínűleg ez nem lehet más „pont”, csak a liberalizáció „pontja”, a *repair clause* nemzeti szinten történő bevezetése.

⁸³ 2015, H.R. 1057, a törvényjavaslat neve: Promoting Automotive Repair, Trade, and Sales Act of 2013.

⁸⁴ Hartwig: i. m. (74), p. 108.

Dr. Ujhelyi Dávid*

ÉRTEM A VICCET, CSAK NEM SZERETEM, AVAGY VAN-E SZÜKSÉG PARÓDIAKIVÉTELRE A MAGYAR SZERZŐI JOGBAN?

„Parody is the tribute that
mediocrity pays to genius.”¹

– Richard A. Bernstein / Oscar Wilde

I. Bevezetés

Jelen tanulmány elkészítését és a mögötte álló kutatás lefolytatását több tényező is indokolta. Mindenekelőtt: a paródia kérdése a magyar szerzői jogban szinte érintetlen terület. Szinte érintetlen, hiszen a magyar jogirodalomban Grad-Gyenge Anikó és Faludi Gábor a jelen tanulmányban hivatkozott munkáikban értékes gondolatokkal járultak hozzá a felhasználási mód² szerzői jogi megítéléséhez, Mezei Péter a *fair use*-tesztet kiveséző, nem kevésbé kiváló tanulmányában pedig ugyancsak foglalkozik a paródiával – bár elsősorban az Egyesült Államok viszonylatában. Emellett a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) három szakvéleményével ugyancsak gazdag megállapításokat tett a paródiával kapcsolatban, illetve a Gyertyánfy Péter által szerkesztett Nagykommentár szintén érinti ezt a problémakört.

Ezen, jelen tanulmányban is feldolgozott források jelentős része – leegyszerűsítve – akként foglal állást a paródiával kapcsolatban – amelynek egyébként elenyésző bírói gyakorlata van csak hazánkban –, hogy nevesített szabad felhasználási esetként való szerepeltetése a szerzői jogi törvényben felesleges. Ugyanakkor egy olyan felhasználási módról beszélünk, amely nemcsak több évszázados hagyományokkal rendelkezik, hanem – ahogy jelen tanulmány ezt bizonyítani is igyekszik majd – különösen értékes, és a külföldi jogban is jellemzően elismerésben részesül.

* Ujhelyi Dávid az Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi, Fogyasztóvédelmi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztályának szerzői jogi szakreferense, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megbízott oktatója. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával. A szerző szeretne köszönetet mondani Grad-Gyenge Anikónak a tanulmánnyal és annak megállapításaival kapcsolatban tett értékes észrevételeiért. Az internetes hivatkozások utolsó elérési ideje egységesen 2017. április 5.

¹ Geri J. Yonover: The „Dissing” of Da Vinci: The Imaginary Case of Leonardo v. Duchamp: Moral Rights, Parody, and Fair Use. Valparaiso University Law Review, 29. évf. 2. sz., 1995, p. 969 (Richard A. Bernstein fogalmazza át Oscar Wilde híres gondolatát).

² A tanulmány a paródiára a követhetőség kedvéért következetesen felhasználási módként hivatkozik, tekintve, hogy egy speciális átdolgozásról van szó. Ugyanakkor bizonyos kontextusban inkább felhasználási célként értelmezendő.

A fentiekre tekintettel talán érthető, hogy felmerült a kérdés: a magyar szerzői jog valóban mindenféle elismerés nélkül hagyja-e ezt az értékes felhasználási módot, illetve ha erre a kérdésre igenlő választ kapunk, akkor mi lehet ennek az oka, esetleg jogdogmatikai háttere? Ugyancsak érdekesnek és eredményessége esetén értékesnek is tűnik a paródia szerzői jogi megítélését nemzetközi szinten is megvizsgálni, illetve összehasonlítani a vizsgálat útján feltárt eredményeket.

Mindezek alapján jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy a magyar dogmatikai megközelítés feltárása és a külföldi megoldások vizsgálata útján megpróbáljon választ adni a címében is feltett kérdésre, miszerint van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban.

Ennek megfelelően a jelen tanulmány II. fejezete az Európai Unió paródiával kapcsolatos joggyakorlatát, illetve a Deckmyn-döntés következményeit vizsgálja, III. fejezete igyekszik áttekinteni, hogy az európai, illetve a jelentősebb angolszász jogi hagyományokon nyugvó országok szerzői jogi jogszabályai miként közelítik meg a paródia kérdését – különös figyelmet fordítva itt az Egyesült Államokra. A IV. fejezet a paródia hazai szerzői jogi megítélésével foglalkozik, végül az V. fejezet tartalmazza a konklúziót.

A tanulmány ugyanakkor csak érintőlegesen tér ki a paródia alapjogi megítélésére és kapcsolataira, az Európai Unió paródiakivételét tartalmazó Infosoc-irányelvre³ és annak történetére, illetve a személyhez fűződő jogok jelentőségére. Továbbá jelen tanulmány kizárólag a szerzői jogi értelemben vett paródiára koncentrál, az elsősorban személyiségi jogokat érintő esetek és jogforrások feldolgozása meghaladja a dolgozat kereteit.

II. A paródia megítélése az Európai Unió jogának szemszögéből

1. Az Európai Unió Bírósága a szerzői jogok területén a közelmúltban hozott ítéleteiben egyre szabadabban és rugalmasabban értelmezi az uniós jogot.⁴ Ebbe a sorba minden további nélkül beleillik a Deckmyn-ügyben⁵ hozott döntés is, amely a paródia uniós szerzői jogi megítélésével foglalkozik.

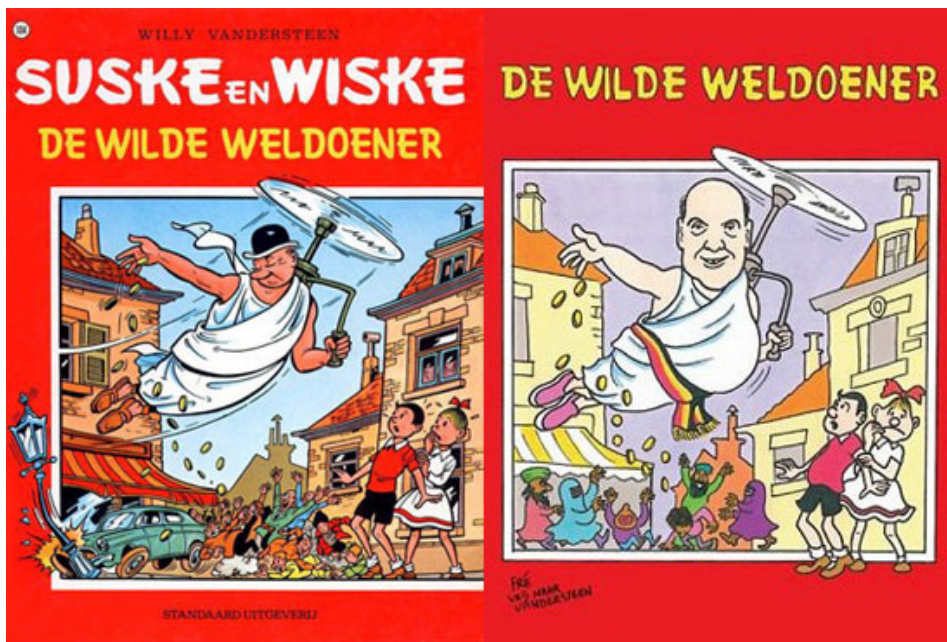
Az alapeljárás tárgyát képező jogvita tényállása szerint Johan Deckmyn, a *Vlaams Belang* elnevezésű politikai párt tagja egy 2011. január 9-én tartott ünnepségen 2011. évi naptárakat osztogatott a jelenlévők között. A kérdéses naptárak borítóin Willebord Vandersteen belga képregényrajzoló egy híres és közismert alkotása, a *Suske en Wiske* (magyarul: Bob és Bobette) képregényfüzetek *De Wilde Weldoener* (magyarul: A vad jótevő) című, 1961. évi

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infosoc-irányelv). Elérhető: <https://goo.gl/iF5zJ>.

⁴ L. még pl. a C-466/12. Svensson v. Retriever Sverige AB- (elérhető: <http://goo.gl/SpD6Ls>), a C-348/13. sz. BestWater International GmbH v. Michael Mebes- (elérhető: <http://goo.gl/ydqSVU>), a C-160/15. GS Media BV v. Sanoma Media Netherlands BV- (elérhető: <http://goo.gl/9UjpHx>) vagy a C-174/15. Vereniging Openbare Bibliotheken v. Vereniging Nederlands Uitgeversverbond-ügyben (elérhető: <https://goo.gl/mGg1is>) hozott döntést.

⁵ C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen. Elérhető: <http://goo.gl/lsMdI7>.

egyik számának átdolgozása szerepelt.⁶ A borítón Gent város akkori polgármestere, Daniël Termont volt látható, amint az eredeti műhöz igen hasonló körülmények között – tógába öltözve, egy repülőalkalmatossággal a hátán, a háttérben hasonló kontúrú épületek előtt – pénzt szór szét burkába öltözött hölgyek vagy turbánt viselő, színes bőrű férfiak – vagyis nyilvánvalóan muszlim emberek – között,⁷ miközben fehér bőrű fiatalok az eredeti művön ábrázolt gyermekekhez ugyancsak hasonlatos megrökönyödéssel és aggodalommal figyelik tevékenységét.

1. ábra: Willebord Vandersteen eredeti képregénye (balra) és a J. Deckmyn által osztogatott naptár (jobbra) (forrás: europeanlawblog.eu)

Tekintettel arra, hogy az eredeti szerző örökösei – mint a szerzői jogok jogosultjai –, a borítón dolgozó grafikus és a kiadó (mint felperesek)⁸ szerint Deckmyn felhasználása sérti a szerzői jogukat, polgári peres eljárást indítottak a brüsszeli elsőfokú bíróság (*Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel*) előtt. A fellebbviteli ügyben eljáró bíróság a fentiekben kifejtett

⁶ Josef Drexler: European and International Intellectual Property Law between Propertization and Regulation: How a Fundamental-Rights Approach Can Mitigate the Tension. *The University of the Pacific Law Review*, 47. évf., 2016, p. 211.

⁷ Catherine Seville: The Space Needed for Parody within Copyright Law – Reflections Following Deckmyn. *National Law School of India Review*, 27. évf., 2015, p. 9.

⁸ Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. június 23. Elérhető: <https://goo.gl/2U762f>.

felhasználást – annak ellenére, hogy a belga nemzeti jogban van paródiakivétel – szerzői jogi jogsértésnek minősítette, és az alperest kényszerítő bírság terhe mellett annak abbahagyására kötelezte. Az alperesek a döntés ellen fellebbezéssel éltek, az ügyben eljáró brüsszeli fellebbviteli bíróság (*Hof van Beroep te Brussel*) pedig az alábbi kérdésekkel fordult az Európai Unió Bíróságához.⁹

1. Önálló uniós jogi fogalom-e a paródia fogalma?
2. Amennyiben igen, úgy a paródiának meg kell-e felelnie a következő feltételeknek vagy ismérveknek:
 - eredeti, sajátos jellegről (eredetiség) kell tanúskodnia,
 - mégpedig úgy, hogy a paródia észszerűen ne legyen az eredeti mű szerzőjének tulajdonítható,
 - szórakoztatásra vagy kigúnyolásra kell irányulnia, függetlenül attól, hogy az ennek során adott esetben kinyilvánított kritika az eredeti művet vagy valamely más dolgot vagy személyt érinti-e,
 - meg kell jelölni a parodizált mű forrását?
3. Meg kell-e felelnie valamely műnek további feltételeknek vagy ismérveknek is ahhoz, hogy paródiának lehessen tekinteni?

A 1994. évi belga szerzői jogi törvény 22. § (1) bek. 6) pontja alapján a nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tiltakozhat műve paródiája, karikatúrája vagy utánzata ellen, amennyiben azt a jó erkölcs követelményeivel összhangban készítik. Pedro Cruz Villalón főtanácsnok az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) címzett főtanácsnoki indítványában kihangsúlyozza, hogy a másodfokú bíróság kérdéseiben a nemzeti jogszabály jó erkölccsel kapcsolatos fogalmának értelmezésével, továbbá a személyhez fűződő jogok és a háromlépcsős teszt az eset megítélésében betöltött szerepével – az arra vonatkozó hatáskör hiányában – nem foglalkozik,¹⁰ a Bíróság pedig ugyancsak ezt az utat követte.

Ennek megfelelően a későbbiekben a Bíróság elsősorban az Infosoc-irányelv rendelkezéseire tekintettel válaszolt az eljáró bíróság által feltett kérdésekre. Az irányelv 5. cikk (3) bek. k) pontja a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés – illetve annak egy speciális formája, a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel – alól enged kivételt a karikatúra, paródia vagy utánzat céljából történő felhasználás esetében.¹¹

⁹ Jonathan Griffiths: Fair dealing after Deckmyn – The United Kingdom's Defence for Caricature, Parody or Pastiche. In: Sam Ricketson, Megan Richardson (szerk.): Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment, Edward Elgar, 2017, p. 5. Elérhető: <http://goo.gl/XcddE7>.

¹⁰ Pedro Cruz Villalón főtanácsnoki indítványa a C-201/13. sz. ügyben, 2014. május 22. Elérhető: <http://goo.gl/VmKS9g>. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy egy nemzeti bírósági döntés esetében ez a szempont nem hagyható figyelmen kívül.

¹¹ Infosoc-irányelv 5. cikk (3) A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: k) karikatúra, paródia vagy utánzat készítésének céljára történő felhasználás.

Az első kérdéssel kapcsolatban a Bíróság – összhangban Villalón főtanácsnok álláspontjával – kifejti, hogy a paródia fogalma nincs az irányelvben tisztázva, és az irányelv nem is utal vissza a tagállami jogra, így azt „*az Európai Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni*”, azt „*az uniós jog önálló fogalmának kell tekinteni*”,¹² tekintettel az irányelv (32) preambulumbekkezdésében lefektetett célokra és elvekre, úgy mint a működőképes belső piac biztosítása és a kivételek és korlátozások koherens alkalmazása.¹³

A Bíróság a második és harmadik kérdésre összevonva válaszolt. Eszerint a paródia pontos definícióját az Infosoc-irányelv nem tartalmazza, így az állandó ítélkezési gyakorlatnak megfelelően azt az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentése szerint kell értelmezni,¹⁴ tehát nem kap konkrétabb kapaszkodót a tagállami jogalkalmazó a paródia megközelítéséhez. Emellett Villalón főtanácsnok, a Bíróság későbbi álláspontjával összhangban, indítványának 42. pontjában kifejti, hogy az ügy megítélésének szempontjából a paródia, az utánzat és a karikatúra fogalmának elhatárolása indifferens is, mivel „*a három fogalom túlságosan hasonló ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni közöttük*”, illetve az irányelv kivétele egyébként is mindhármát lefedi. Különösen érdekes ez annak fényében, hogy a rendelkezésre álló, paródiatárgyú esetjogban jellemzően nagy hangsúlyt kap az, hogy az adott felhasználás paródiának vagy utánzatnak minősül-e.

Továbbá a paródia mint önálló uniós jogi fogalom értelmezésénél a Bíróság elveti a második kérdésben felvetett kritériumokat, és megállapítja, hogy fogalom nem függ olyan jellemzőktől, mint az eredeti, sajátos – pontosabban: egyéni, eredeti – jelleg, a paródia az eredeti műre vagy másra való irányultsága, vagy a forrásmegjelölés.¹⁵ Két olyan sajátosság kerül viszont kiemelésre a döntés 33. pontjában, amelynek az uniós jogi paródiának meg kell felelnie. Ennek megfelelően a paródia *a) egy létező szerzői művet idéz fel úgy, hogy érzékelteti az e műtől való eltéréseket, és b) humort vagy gúnyt fejez ki.*¹⁶ Ehhez még hozzáteszi a Bíróság, hogy a paródia nem sértheti a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvét – hiszen a szerző jogszerűen tiltakozhat az ellen, hogy művét diszkriminatív tartalmakkal kössék össze, bár itt a Bíróság már a személyhez fűződő jogok határterületén jár –, illetve az Infosoc-irányelv (31) preambulumbekkezdésében található „*megfelelő egyensúly*” követelményének is eleget kell tennie. Jelen esetben ezen egyensúlyt a szerzőknek az irányelvben – elsősorban

¹² Mezei Péter: Vicces kedvében van az Európai Unió Bírósága. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. szeptember 10. Elérhető: <https://goo.gl/EuEpxE>.

¹³ Richard Arnold, Eleonora Rosati: Are national courts the addressees of the Infosoc three-step test? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 10. évf., 2015, p. 747. Elérhető: <http://goo.gl/DZMPm0>.

¹⁴ Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Kőhidi Ákos, Keserű Barna Arnold (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, Győr; Budapest, 2015, p. 112.

¹⁵ Az angolszász terminológia ez utóbbi paródiafajtákat weapon-, illetve target parody-ként ismeri. L. pl. Anna Spies: Revering Irreverence – A Fair Dealing Exception for Both Weapon and Target Parodies. UNSW Law Journal, 34. évf. 3. sz., 2011, p. 1123.

¹⁶ Georgios I. Zekos: Copyrights and Trademarks in Cyberspace – A Legal and Economic Analysis. Chicago-Kent Journal of Intellectual Property, 15. évf., 2016, p. 341.

a 2. és a 3. cikkben – biztosított jogai, jogos érdekei, továbbá a véleménynyilvánítás szabadsága között kell biztosítani, ami viszont az ügy konkrét körülményeihez képest az eljáró bíróság feladata.¹⁷

A Bíróság olvasatában, illetve a fentiekben kifejtettek alapján tehát egy paródiacélú felhasználás akkor nem jogsértő, ha

1. *nem ütközik a nemzeti jogba, vagyis az adott tagállamban van paródiakivétel (itt ki kell térni arra, hogy a nemzeti jogban a paródiának teret adó kivételnek ezen túlmenően összhangban kell lennie a döntésben lefektetettekkel, ahogy azt a későbbi német példa is mutatja);*¹⁸
2. *megfelel a paródia mint uniós jogintézmény feltételeinek (az eredeti mű felidézése, humor vagy gúny kifejezése);*
3. *megfelelő érdekegyensúlyt alakít ki az érdekeltek között, és nem diszkriminatív.*¹⁹

A Bíróság Deckmyn-ügyben hozott döntését támogató és kritizáló hangok egyaránt követték. A European Copyright Society tagjai közzétett véleményükben kifejtik, hogy álláspontjuk szerint szükség van a kivételek és korlátozások teljes harmonizációjára, és üdvözlrik a Bíróság célhoz kötött és nem szűk értelmezését a döntés meghozatala során, továbbá kiemelik, hogy a háromlépcsős teszt alternatív, megengedőbb értelmezést igényel a kivételek megítélése során.²⁰ A Bíróság egyébként több megelőző eset kapcsán, így a Premier League-²¹ és az Ulmer-ügyben²² is kiállt a kivételek tágabb, rugalmasabb értelmezése mellett. Faludi ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az átvétel mennyisége fontos szempont a szerzői jogi paródia megítélésénél, ugyanis a parodistának eleget kell átvennie a műből ahhoz, hogy azt felidézze, de csak addig szabad az eredeti műből meríteni, amennyi a felidézéshez feltétlenül szükséges.²³ Mezei álláspontja szerint a paródia fogalmát nem az uniós értelmezés hangsúlyozásával lenne szükséges megközelíteni, hanem az irányelvnek a definícióval kapcsolatos hallgatását úgy kellene tekinteni, hogy a tagállamok autonóm megközelítése körébe utalja azt.²⁴ A Bíróság egyébként tekintettel arra, hogy a szerzői jogi védelem feltét-

¹⁷ Eleonora Rosati: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. Common Market Law Review, 52. évf, 2015, p. 515–518.

¹⁸ Különös tekintettel arra, hogy az Infosoc-irányelvben lefektetett kivételeken túlmenően, tágabban nincs lehetőségük a tagállamoknak kivételt vagy korlátozást beiktatni. L. Bernd Justin Jütte: The EU's Trouble with Mashups – From Disabling to Enabling a Digital Art Form. Journal of Intellectual Property, Information Technology & E-Commerce Law, 5. évf. 3. sz., 2014, p. 180.

¹⁹ Griffiths: i. m. (9), p. 5.

²⁰ Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. European Copyright Society, 2014a, p. 2–4. Elérhető: <https://goo.gl/BH79v6>.

²¹ C-403/08. és C-429/08 (egyesített ügyek). Football Association Premier League Ltd v. QC Leisure. Elérhető: <https://goo.gl/8cTzAT>.

²² C-117/13. Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG. Elérhető: <https://goo.gl/LyyNhA>.

²³ Faludi: i. m. (14), p. 97, 115.

²⁴ Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. In: Homoki-Nagy Mária, Hajdú József (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016, p. 469–475.

elei nincsenek harmonizálva, nem nevesítette külön feltételként az átdolgozott mű szempontjából az egyéni, eredeti jelleg meglétét, ez persze a magyar és jellemzően a külföldi szerzői jogi dogmatikából kiindulva kézenfekvő.

Összefoglalva tehát a Bíróság a paródia értelmezését viszonylag liberális szűrőn keresztül végezte el,²⁵ ennek során kifejezetten tág mozgásteret hagyott a tagállamoknak saját paródiakivételeik értelmezésére vagy megalkotására. Ezzel kapcsolatban pedig indokolt és aktuális lehet annak megvizsgálása, hogy a magyar szerzői jogi rezsimben van-e szükség a paródiakivétel átültetésére, és ha van, akkor az milyen módon, milyen normaszöveg megalkotásával hajtható végre.

2. A Deckmyn-ügyben hozott döntés után három évet kellett arra várni, hogy annak a tagállami joggyakorlatra gyakorolt hatását egy tagállami ítéleten keresztül figyelhessük meg. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgerichtshof*) 2016. július 28. napján meghozott ítélete²⁶ viszont számos ponton érinti az Európai Unió Bírósága által a paródia kapcsán kifejtetteket, és azok tagállami jogban való alkalmazhatóságát. Az eset történeti tényállása szerint a „Promis auf fett getrimmt” online versenyre olyan pályaművek megalkotását és feltöltését várták, amelyeken hírességek fényképeit kövérítik meg digitális képalakítás segítségével. Az egyik nevezett pályaművel kapcsolatban az eredeti mű szerzője peres eljárást kezdeményezett.²⁷

A Deckmyn-döntés fényében különösen jelentőségteljes volt, hogy az eljáró bíróság a német általános szabad felhasználási eset (*Frei Benutzung*) paródiával kapcsolatos korábbi értelmezéséhez fog ragaszkodni, vagy áttemeli az Európai Unió Bírósága által kidolgozott tételeket.

Az eljáró bíróság döntésében kimondta,²⁸ hogy annak ellenére, hogy a szabad felhasználás számos más felhasználási esetkört is lefed, és a német jogtudomány azt sokkal inkább a szerzői jog belső korlátjának tartja, nem pedig egy egyszerű kivételnek a védelem alól, a német szerzői jogi törvény²⁹ 24. cikkét – amely egy általános szabad felhasználási esetet tartalmaz – ettől függetlenül paródiakivételként kell kezelni, és ezáltal az uniós jog is megfelelően alkalmazandó. Ezen túlmenően a bíróság elvetette korábbi, kialakult gyakorlatát, és saját paródiakivételét a Deckmyn-esetben meghatározott irányvonalak³⁰ mentén értelmezte. Így a paródiacélú átdolgozásnak már nem kell önmagában szerzői jogi védelmet élvező művet létrehozni, illetve elhagytá az eredeti műre való irányultság és az eredeti mű üzenetének eltorzításával kapcsolatos követelményeket is.

²⁵ Raquel Xalabarder: The Role of the CJEU in Harmonizing EU Copyright Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 47. évf., 2016, p. 638.

²⁶ Bundesgerichtshof, I ZR 9/15, 2016. Elérhető: <https://goo.gl/grl4wI>.

²⁷ Eleonora Rosati: Parody and free use in Germany: Federal Court of Justice decides first parody case after Deckmyn. *The IPKat*, blogbejegyzés, 2016. szeptember 6. Elérhető: <https://goo.gl/iKHkZD>.

²⁸ Ujhelyi Dávid: Paródiával kapcsolatos döntés született Németországban. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 7. Elérhető: <https://goo.gl/xzf4Mm>.

²⁹ Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273) (a továbbiakban: UrhG.).

³⁰ Andreea Seucan: The concept of parody. *Juridical Tribune*, 5. évf. 1. sz., 2015, p. 103.

A bíróság kitért még az érdekek egyensúlyozásának követelményére is. Így egyrészt a szerző bíróság előtt érvényesíteni kívánt igénye és egyébként érdekei mellett szól, hogy a paródia az eredeti mű eltorzításával jött létre – és itt már bizony a személyhez fűződő jogokat is szem előtt kell tartani –, illetve a szerzőnek jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az esetleges személyiségi jogi jogsértéssel őt ne hozzák kapcsolatba – értve itt a fényképen szereplő hölgy személyiségi jogait –, illetve azt, hogy a parodizáló nem közvetlenül az eredeti művel kapcsolatban fogalmazott meg kritikát. Ugyanakkor a parodista véleménynyilvánításhoz fűződő jogát³¹ szintén szükséges szem előtt tartani, továbbá azt is, hogy a szerzői jog nem lehet a politikai korrektség cenzúrázásának eszköze a jogosultak kezében.³²

A Bundesgerichtshof végül a felhasználás jogszerűségének kérdésében nem foglalt állást, hanem új eljárásra utasította az ügyben a korábbiakban eljáró bíróságot, amely bíróság a felhasználást – ezek szerint hibásan – a régi, paródiával kapcsolatos joggyakorlat alapján ítélte meg. Így ha az ügy végére nem is került pont, a Bundesgerichtshof megállapította, hogy a Deckmyn-döntésben kidolgozott, a paródiakivételekkel kapcsolatos értelmezési irányt³³ a nemzeti, tagállami jogokban is alkalmazni kell, még akkor is, ha az jelentős mértékben ellentétes a korábbi bírói gyakorlattal.

III. Paródia a külföldi jogban

Ahhoz, hogy magabiztos választ lehessen adni a tanulmány által felvetett kérdésre, vagyis arra, hogy szükség van-e a magyar szerzői jogban egy paródiakivételre, jó kiindulópontot adhat annak ismerete, hogy egyrészt a környező európai országok, másrészt pedig az angolszász jogrendszeren alapuló, kiterjedtebb gyakorlattal rendelkező országok elismerik-e a paródiacélú felhasználásokat saját nemzeti jogszabályaikban, és ha igen, milyen formában, milyen követelmények, feltételek között.

III.1. Paródia a kontinentális Európában

Európa – ellentétben az angolszász jogrendszerű országokkal – igencsak színes képet mutat a szerzői jogi paródiák viszonylatában, bár az alaposabb vizsgálat eredményeként egyértelműen megállapítható, hogy összességében mégis egy irányba mutató szabályozásoknak lehetünk tanúi. Guido Westkamp az Infosoc-irányelv átültetésével kapcsolatban készült ta-

³¹ L. még: *Andromachi Kampantai*: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? UK Law Students Review, 3. évf. 1. sz., 2015, p. 52.

³² L. a Bundesgerichtshof döntésének 37. bekezdését, p. 18.

³³ Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union – Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. European Copyright Society, 2014b, p. 2–3. Elérhető: <https://goo.gl/ZjymEb>.

nulmányában³⁴ öt egymástól jól elhatárolható kategóriába osztja az Európai Unió akkori tagállamait az irányelv 5. cikk (3) bek. k) pontjában található kivétel átültetésének szempontjából.

Ennek megfelelően vannak országok, amelyek a) kifejezett paródiakivétellel rendelkeznek – mint Franciaország vagy Litvánia –, vagy b) ugyan jogszabályi szinten nem nevesítenek paródiakivételt, de a bírói gyakorlatukban kifejezetten megengedőek az ilyen típusú felhasználásokkal szemben – így tipikusan a skandináv országok –, vagy c) olyan általános jellegű kivétellel, szabad felhasználási esetekkel rendelkeznek, amely ugyan nem, vagy nem kifejezetten nevesíti a paródiát, de a felhasználás oda beilleszthető – mint Németország –, vagy d) egy másik nevesített szabad felhasználási eset körében ismerik el – mint Olaszország –, végül pedig e) vannak olyan országok is, amelyek általános jelleggel nem ismerik el a paródiacélú felhasználásokat – mint pl. Magyarország.³⁵

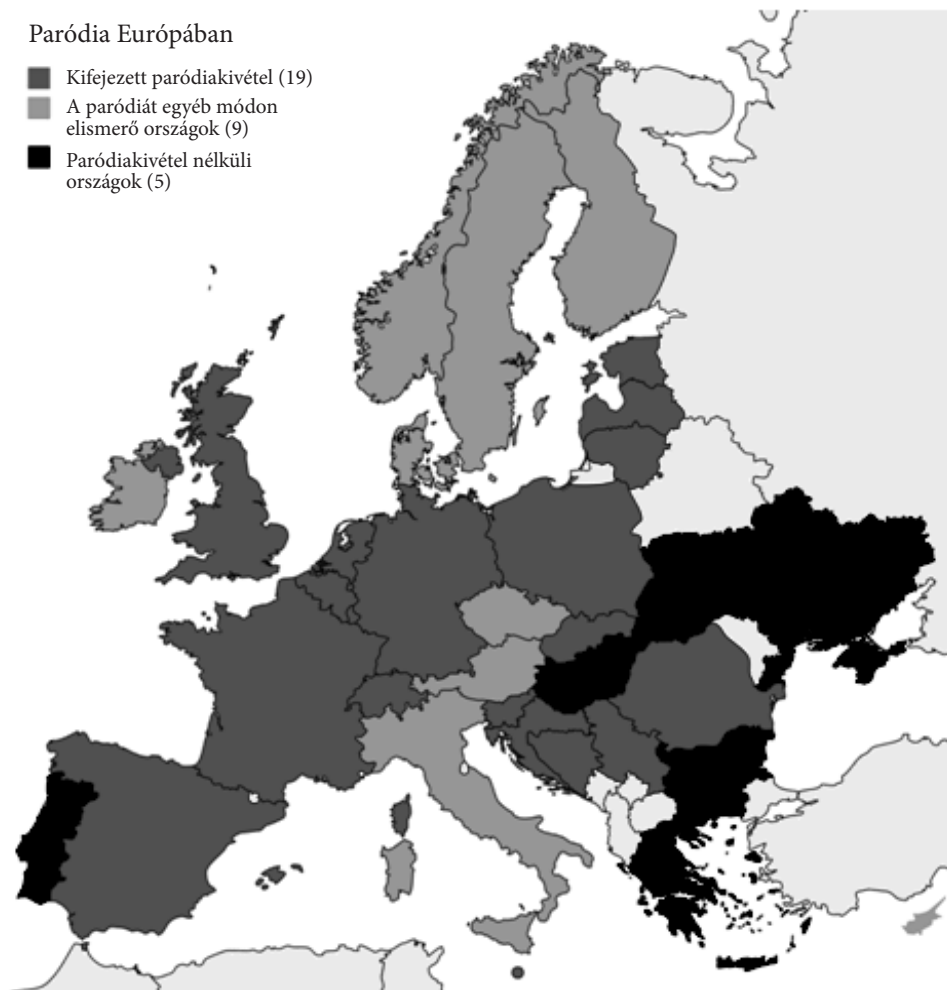
A jelen tanulmány által lefolytatott kutatás ugyanakkor a Westkamp által 2007-ben leírtakhoz képest – valószínűleg az azóta bekövetkezett változások okán – több eltérésre mutatott rá az európai kontinens országai viszonylatában. Így a fentiekben kifejtettektől részben eltérve, részben pedig visszaulva jelen tanulmány három csoportot különböztet meg a paródia megengedettsége szempontjából az alábbiak szerint. Vannak országok, amelyek a) kifejezett paródiakivétellel rendelkeznek – mindösszesen 19 –, b) a paródiacélú felhasználásokkal kapcsolatban ugyan nem tartalmaznak szabad felhasználási esetkört de egyéb, jól azonosítható módon³⁶ – alapjogi szinten, más szabad felhasználási eset vagy a bírói gyakorlat útján – egyértelműen elismerik azt – mint Olaszország vagy a skandináv országok –, és végül c) nem nevesítenek semmilyen védelmet sem jogszabályaikban, sem egyéb módon a paródiacélú felhasználások számára.³⁷ Ezt a csoportosítást az alábbi ábra szemlélteti.

³⁴ Guido Westkamp: The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States. Queen Mary Intellectual Property Research Institute, 2007. február. Elérhető: <https://goo.gl/Iea1EJ>.

³⁵ Westkamp: i. m. (34), p. 45, illetve Mezei: i. m. (24), p. 471.

³⁶ Az egyébként vita tárgyát képezheti, hogy Magyarország esetleg ezen második kategóriába sorolható-e. A magyar megközelítés részletes vizsgálata fényében ugyanakkor nem tűnik helyénvalónak hazánkat azon országok közé sorolni, amelyek egyértelműen, jól azonosítható módon elismernék a paródiacélú felhasználásokat.

³⁷ Hasonló csoportosítás található a CopyrightExceptions.eu honlapon. Elérhető: <https://goo.gl/Baw7J6>.

2. ábra: Paródia Európában

1. Az első csoportba tartoznak tehát azok az államok – ide nem értve az Egyesült Királyság megoldását, amely külön alfejezetben, a többi angolszász országgal egyetemben kerül bemutatásra –, amelyek valamilyen formában rendelkeznek paródiakivétellel. A *spanyol* szellemi alkotásokról szóló törvény³⁸ 39. cikke ennek megfelelően kifejezetten rendelkezik

³⁸ Ley N° 21/2014, de 4 de noviembre, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, y la Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil.

a paródiacélú felhasználásokról.³⁹ Ennek értelmében a paródia nem minősül engedélyköteles feldolgozásnak – és így nem jogsértő –, ha az eredeti művel össze nem téveszthető, és az eredeti mű vagy annak szerzője viszonylatában kárt nem okoz. A spanyol szabályozás tehát az összetéveszthetőség és az okozott kár talaján igyekszik megítélni ezen felhasználásokat, ám maga a jogszabály további követelményt nem támaszt, és a bíróságok ezen feltételeket is rugalmasan értékelik.⁴⁰ Emellett még fontos kiemelni, hogy a 39. cikk alapvetően átdolgozásként tekint a paródiára, tehát csak abban az esetben alkalmazható, amennyiben egy védett szerzői mű felhasználásával új szerzői mű jön létre.

Franciaországban a szellemi alkotásokkal foglalkozó törvény⁴¹ L122-5. cikkének 4. pontjában található a paródiakivétel.⁴² Ez alapján a már nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tilthatja meg a paródia-, utánzat- és karikatúracélú felhasználást, amennyiben az az egyes műfajokra vonatkozó szabályok betartásával történik. Maga a szabály a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) szabad felhasználásokat nevesítő részéhez igen hasonlóan épül fel. A jogsértés elkerülésének csupán annyi előfeltétele van, hogy a művet a szerző előzetesen nyilvánosságra hozza, és a felhasználás a paródia, az utánzat és a karikatúra műfaji sajátosságait⁴³ megtartsa, ám a jogszabály ez utóbbi követelménnyel kapcsolatban közelebbi kapaszkodót nem ad, emiatt pedig az egyik leginkább rugalmas,⁴⁴ nyitott végű szabad felhasználási eset a megvizsgált országok szabályozásai között.

A *svájci* szerzői jogi törvény⁴⁵ 11. cikke az átdolgozás jogát a mű integritásához fűződő jog kapcsán, tehát nem önálló szabad felhasználási esetként, hanem a személyiségi jog

³⁹ A spanyol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RErMnn>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/CQvGgg>.

Artículo 39. No será considerada transformación que exija consentimiento del autor la parodia de la obra divulgada, mientras no implique riesgo de confusión con la misma ni se infiera un daño a la obra original o a su autor.

Article 39. The parody of the work made available to the public shall not be deemed a transformation that requires the author's consent, provided that it involves no risk of confusion with that work and does no harm to the original work or the author thereof.

⁴⁰ *Ana Romalho*: Parody in Trademarks and Copyright – Has Humour Gone Too Far? Cambridge Student Law Review, 58. évf. 5. sz., 2009, p. 68.

⁴¹ Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 25 avril 2016).

⁴² A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/gmL9c2>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/KQLk7W>.

Article L122-5 Lorsque l'oeuvre a été divulguée, l'auteur ne peut interdire: 4° La parodie, le pastiche et la caricature, compte tenu des lois du genre.

Article L122-5 Once a work has been disclosed, the author may not prohibit: 4°. parody, pastiche and caricature, observing the rules of the genre.

⁴³ *P. Bernt Hugenholtz, Martin Senftleben*: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. Amsterdam Law School Research Paper, No. 2012-39, 2012, p. 7. Elérhető: <https://goo.gl/tA8kau>.

⁴⁴ *Darren Meale, Paul England*: Barry Trotter and the Infringement of Copyright – Parody Rules in the UK. Managing Intellectual Property, 178. évf. 34. sz., 2008, p. 36.

⁴⁵ Bundesgesetz vom 9. Oktober 1992 über das Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (stand am 1. Januar 2011).

megsértése alóli kivételként szabályozza. A rendelkezés harmadik bekezdése⁴⁶ lakonikusan fogalmazza meg, hogy megengedett a szerzői művek felhasználása paródia vagy más hasonló művek létrehozatalának céljára. Különösen érdekes az integritás joga alá való pozicionálás mellett, hogy a jogszabály nem a karikatúra és utánzat nevesítésével enged lehetőséget a felhasználásra, hanem „a paródia és más hasonló művek” (*Parodien oder mit ihnen vergleichbaren Abwandlungen*) fordulattal élve lényegében nyitva hagyja a jogszerű átdolgozások körét.⁴⁷

A Deckmyn-ügy által is érintett *Belgiumban* a szellemi alkotásokról szóló törvény⁴⁸ XI.190. cikkének 10. pontja a francia szabályozáshoz hasonló formában foglalkozik⁴⁹ a paródiával.⁵⁰ Ennek keretében a jogszerűen nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tilthatja meg a paródia-, utánzat- vagy karikatúracélú felhasználásokat, amennyiben azok a tisztességes gyakorlat követelményeinek megtartásával valósulnak meg. A szabályozás jelentős része – gondolva itt a nyilvánosságra hozatal és az ahhoz kapcsolt további feltételek követelményeire – részben összhangban van a francia jogszabály által a jogszerű felhasználással szemben támasztott elvárásokkal, ugyanakkor a tisztességes gyakorlat fordulat talán még a műfaji sajátosságok megtartásának követelményénél is képlékenyebb.⁵¹

⁴⁶ A német nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/rvuhSI>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/Lbd0K9>. Art. 11³ Zulässig ist die Verwendung bestehender Werke zur Schaffung von Parodien oder mit ihnen vergleichbaren Abwandlungen des Werks.

Art. 11³ It is permissible to use existing works for the creation of parodies or other comparable variations on the work.

⁴⁷ Estelle Derclaye (szerk.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar, 2009, p. 310.

⁴⁸ Loi du 19 avril 2014 portant insertion du Livre XI 'Propriété intellectuelle' dans le Code de droit économique, et portant insertion des dispositions propres au Livre XI dans les Livres I, XV et XVII du même Code.

⁴⁹ Paul C. Torremas (szerk.): *Copyright and Human Rights – Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy*. Kluwer Law International, 2004, p. 55.

⁵⁰ A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/XvSEnK>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/CdxnvN>. Art. XI.190. Lorsque l'œuvre a été licitement publiée, l'auteur ne peut interdire: 10° la caricature, la parodie ou la pastiche, compte tenu des usages honnêtes;

Art. XI.190. Once a work has been lawfully published, its author may not prohibit: 10° caricature, parody and pastiche, observing fair practice.

⁵¹ Graeme W. Austin: *EU and US Perspectives on Fair Dealing for the Purpose of Parody or Satire*. UNSW Law Journal, 39. évf. 2. sz., 2016, p. 695.

*Luxemburg szerzői jogi törvényének*⁵² 10. cikk 6. pontja ugyancsak kifejezett paródiakivételt tartalmaz.⁵³ A rendelkezés szerint a szerző nem tilthatja meg a nyilvánosságra hozott mű felhasználását, amennyiben az olyan paródia, utánczat vagy karikatúra, amely gúnyolni hivatott az eredeti művet, feltéve, hogy az megfelel a műfajok tisztességes gyakorlatának, értve ez alatt különösen, hogy csupán a kifigurázáshoz feltétlenül szükséges elemeket veszi át, és nem becsmérli az eredeti művet. Ezen szabályozás egyrésztől rendelkezik a francia és a belga paródiakivételben található feltételekkel – mintegy egyesítve azokat –, de ezen túlmenően további követelményeket is támaszt a jogszerűnek minősíthető felhasználással szemben. Ennek keretében a luxemburgi kivétel pontosítja, hogy különösen mit ért a műfajokkal kapcsolatos tisztességes gyakorlat megsértésén. Így az eredeti műből való túlzó átvétel, illetve annak becsmérlése olyan tulajdonsága lehet a felhasználásnak, amely ütközik a szerzői joggal. Ugyancsak kiemelendő, hogy a paródiának mindezekon túlmenően nemcsak hogy gúnyosnak kell lennie, de a gúnynak a parodizált műre kell irányulnia.⁵⁴

A paródiával kapcsolatos *holland* szabad felhasználási eset a szerzői jogi törvény⁵⁵ 18b cikkében található.⁵⁶ A rendelkezés értelmében nem tekinthető jogsértőnek a szerzői mű közzététele, nyilvánosságra hozatala – itt feltehetőleg a jelenlévők és távollévők számára való érzékelhetővé tétel is értendő – és többszörözése, amennyiben az paródia, utánczat vagy karikatúra céljából történik, és a felhasználás megfelel az észszerűen elfogadható társadal-

⁵² Loi du 18 avril 2004 modifiant 1) la loi du 18 avril 2001 sur les droits d'auteur, les droits voisins et les bases de données, et 2) la loi modifiée du 20 juillet 1992 portant modification du régime des brevets d'invention.

⁵³ A francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/S8gvxk>. Hivatalos angol nyelvű fordítás nem érhető el, az alábbi összehasonlítás saját fordítást tartalmaz, a tanulmány logikája szerint angol nyelven.

Art. 10. Lorsque l'oeuvre a été licitement rendue accessible au public, l'auteur ne peut interdire:

6° la caricature, la parodie ou le pastiche qui a pour but de railler l'oeuvre parodiée, à la condition qu'ils répondent aux bons usages en la matière et notamment qu'ils n'empruntent que les éléments strictement nécessaires à la caricature et ne dénigrent pas l'oeuvre.

Art. 10. When the work was lawfully made available to the public, the author may not prohibit:

6° caricature, parody or pastiche that is intended to mock the parodied work, provided they comply with fair practice in the genre and in particular they borrow the minimum necessary to caricature elements and do not denigrate the work.

⁵⁴ Vö. *Spies*: i. m. (15), p. 1124.

⁵⁵ Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht.

⁵⁶ A holland nyelvű szöveg: <https://goo.gl/XhRsvv>. Nemhivatalos angol fordításban elérhető: <https://goo.gl/6lHg4E>.

Artikel 18b Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de openbaarmaking of verveelvoudiging ervan in het kader van een karikatuur, parodie of pastiche mits het gebruik in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is.

Article 18b Not regarded as an infringement of the copyright in a literary, scientific or artistic work, if the making public or reproduction of it in the context of a caricature, parody or pastiche, provided the use is in accordance with what social custom regards as reasonably acceptable.

mi szokásoknak. A 2004 óta hatályban lévő⁵⁷ szabályozás nagyban hasonlít a francia és a belga megoldáshoz, mivel ugyancsak egy viszonylag rugalmas feltételhez köti a paródiacélú felhasználások jogszerűségét, ám a luxemburgi megoldással ellentétben nem pontosítja, hogy az észszerűen elfogadható társadalmi szokások fordulat alatt megközelítőleg milyen felhasználásokat kell érteni.

A fentiekben már hivatkozott *német szerzői jogi törvény (Urheberrechtsgesetz)* 24. cikke szabad felhasználás címszó alatt nem szerzői jogi kivételt nevesít, arra a német dogmatika a szerzői jogaink általános korlátjaként tekint.⁵⁸ Maga a rendelkezés⁵⁹ annyit mond ki, hogy amennyiben egy művet egy másik szerző műve alapján, függetlenül, szabad felhasználás útján hoznak létre, akkor a mű szabadon, az eredeti mű szerzőjének hozzájárulása nélkül is közzétehető és hasznosítható. Ezt az igencsak általános megközelítést a német bíróságok több alkalommal pontosították, így a megengedett átvétel mértéke csupán a paródia céljának eléréséhez szükséges mértékre korlátozódik – vagy másképp megfogalmazva: az átvett elemeknek el kell törpülniük az újonnan hozzáadott elemekhez képest –,⁶⁰ figyelemmel kell lenni a parodista szólásszabadsághoz kapcsolódó jogaira, illetve a paródia irányulhat a műre és a művön kívüli körre is.⁶¹

A három balti állam szerzői jogi szabályozása mind tartalmaz rendelkezést a paródiacélú felhasználások tekintetében. Így *Észtország szerzői jogi törvényének*⁶² 17–27. §-a a szabad felhasználási esetkörök felsorolásával foglalkozik, hasonlóan az Szjt. 34–41. §-ához. A 19. § 7. pontja tartalmazza a paródiakivételt.⁶³ Eszerint nem szükséges a szerző engedélye, illetve

⁵⁷ Copyright and the Economic Effects of Parody – An Empirical Study of Music Videos on the YouTube Platform and an Assessment of the Regulatory Options. 2013, Intellectual Property Office (United Kingdom – a továbbiakban: UK-IPO), p. 21.

⁵⁸ Meale, England: i. m. (44), p. 36.

⁵⁹ A német nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/iRJ04m>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/fPzUz6>.
§ 24 Freie Benutzung

(1) Ein selbständiges Werk, das in freier Benutzung des Werkes eines anderen geschaffen worden ist, darf ohne Zustimmung des Urhebers des benutzten Werkes veröffentlicht und verwertet werden.

Art. 24. Free use

(1) An independent work created in the free use of the work of another person may be published or exploited without the consent of the author of the work used.

⁶⁰ Ez pedig összhangban állónak látszik az SZJSZT későbbiekben ismertetett szakvéleményeivel.

⁶¹ The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions – A Comparative Review of the Underlying Principles. 2013, UK-IPO, p. 29–33.

⁶² Autoriõiguse seadus, Vastu võetud 11.11.1992, RT I 1992, 49, 615, jõustumine 12.12.1992.

⁶³ Az észt nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/nP7QD9>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/vfF1dt>.

§ 19. Autori nõusolekuta ja autoritasu maksimiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamisega on lubatud:

7) õiguspäraselt avaldatud teose kasutamine karikatuuris, paroodias ja pastišis sel eesmärgil motiveeritud mahus.

§ 19. The following is permitted without the authorisation of the author and without payment of remuneration if mention is made of the name of the author of the work, if it appears thereon, the name of the work and the source publication:

7) the use of a lawfully published work in a caricature, parody or pastiche to the extent justified by such purpose

a díjfizetés, amennyiben – a forrásmegjelölésen túlmenően – a felhasználás egy jogszerűen nyilvánosságra hozott mű paródiája, utánzata vagy karikatúrája, a cél által indokolt keretek között. Több korábban már ismertetett szabályozáshoz hasonlóan tehát az ész szerzői jog is megkívánja a jogszerű nyilvánosságra hozatalt, de ezen túlmenően csupán a cél által indokolt keretek szabnak határt a paródiacélú felhasználásoknak, illetve általános jellegű korlátként a szerző nevének és adott esetben a forrásmű megjelölésének a követelménye is megjelenik.

A Lettország szerzői jogi törvényében⁶⁴ található szabad felhasználási eset a vizsgálat tárgyává tett országok szerzői jogi szabályozásai tükrében igen lakonikusnak mondható. A 19. § (1) bek. 9. pontjában található kivétel⁶⁵ értelmében a felhasználás a szerző engedélye és a díjfizetés hiányában sem jogsértő, amennyiben paródia vagy karikatúra céljából történik. Bár a rendelkezés értelmében a felhasználásnak a szerzői jogi törvényben meghatározott eljárásoknak meg kell felelnie – feltehetőleg értve ez alatt a háromlépcsős teszt⁶⁶ által meghatározottakat –, lényegében a jogszabály a felhasználás természetén, célján túlmenően semmilyen érdemi feltételt nem támaszt.

A harmadik balti ország, Litvánia szerzői jogi törvényének⁶⁷ 25. cikke⁶⁸ még a lett paródiakivételnél is tömörebben fogalmaz. A 2004. évben hatályba lépett rendelkezés alapján a szerző engedélye és díjfizetés nélkül is jogszerűnek minősül a paródia és karikatúra céljából megvalósított felhasználás.⁶⁹ A lett megoldáshoz ugyancsak hasonlóan a litván szabályozás elhagyja az utánzatok nevesítését, így a szabad felhasználási esetkör csupán a paródia és a karikatúra esetén lesz alkalmazandó.

⁶⁴ Autortiesību likums (Ar grozījumiem: 31.12.2014).

⁶⁵ A lett nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/P4nLiK>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/NftWHb>.

19. pants. (1) Autortiesības nav uzskatāmas par pārkāptām, ja bez autora piekrišanas un bez atlīdzības šajā likumā noteiktajā kārtībā:

9) darbs tiek parodēts vai karikēts;

Section 19. (1) Copyright shall not be considered infringed if a work of an author is used without the consent of the author and without remuneration in accordance with the procedures laid down in this Law:

9) a work is parodied or caricatured

⁶⁶ Bővebben l. *Grad-Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010.

⁶⁷ Įstatymo dėl autorių teisių ir gretutinių teisių Nr. VIII-1185 18 gegužė 1999 (kaip nauja versija 5 Kov 2005 – Nr. IX-1355) (Su pakeitimais, Kovo 13, 2008 – pagal Įstatymą Nr X-1454).

⁶⁸ A litván nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/L4ELqu>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/psYGhw>.

25 straipsnis. Leidžiama be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo panaudoti kūrinių karikatūrai ar parodijai.

Article 25. It shall be permissible, without the authorisation of an author or any other owner of copyright, and without compensation, to use a work for the purpose of caricature or parody.

⁶⁹ *Monika Bimbaitė: When is a parody a violation of copyright? International Journal of Baltic Law*, 1. évf. 2. sz., 2004, p. 22-23.

Lengyelország esetében a szerzői jogi törvény⁷⁰ 21. cikke⁷¹ irányadó. A rendelkezés érdekes módon nagyban hasonlít a francia, igencsak rugalmasan megfogalmazott megoldáshoz, ugyanis a szabály értelmében a paródia-, karikatúra- és utáncélú felhasználások jogszerűsége az egyes műfaji sajátosságok által kijelölt keretek megtartásához kötött.

A 2016. január 1. napján hatályba lépett⁷² *szlovák szerzői jogi törvény*⁷³ a korábbi jogszabálytól eltérő módon, 38. §-ában⁷⁴ kitér a paródiára is. Ennek értelmében a szerzői jogi védelem, vagyis a szerző kizárólagos jogai nem terjednek ki azokra a felhasználásokra, amelyeket karikatúra, paródia vagy utáncél céljából valószínűleg meg, amennyiben annak eredménye nem összetéveszthető az eredeti művel. Az összetéveszthetőségre való utalás egyébként a spanyol jogszabály megoldására emlékeztet, amely egyéb követelmények mellett ugyancsak nevesíti a paródiacélú felhasználás jogszerűségének ezen feltételét.

*Szlovénia szerzői jogi törvényének*⁷⁵ 53. cikk 2. pontja⁷⁶ foglalkozik a paródiával, a spanyol és a szlovák szabályozáshoz hasonló módon. Eltérés azonban, hogy a szlovén jogszabály kifejezetten az átdolgozás joga alóli kivételként említi a paródiát, és az utáncél nevesítése ezúttal elmarad. A rendelkezés értelmében a nyilvánosságra hozott mű átdolgozása nem jogsértő, amennyiben a mű paródia vagy karikatúra céljából – szöveghűen: paródiává vagy karikatúrává – kerül átdolgozásra, és nem vagy valószínűleg nem összetéveszthető az eredeti (forrás-) művel.

⁷⁰ Ustawaz dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona od 20 maja 2016).

⁷¹ A lengyel nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/nQq2t1>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/8hO7JN>. Art. 291. Wolno korzystać z utworów na potrzeby parodii, pastiszu lub karykatury, w zakresie uzasadnionym prawami tych gatunków twórczości.

Art. 291. One is permitted to use a work for the purpose of parody, pastiche or caricature, to the extent justified by the rules of the genre of the work.

⁷² *Martin Husovec*: Slovakia adopts a new Copyright Act: It's a Mixed Bag – Part I. Kluwer Copyright Blog, blogbejegyzés, 2016. február 29. Elérhető: <https://goo.gl/Eq0iP8>.

⁷³ Zákon č. 185/2015 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (v znení zákona č. 125/2016 Z.z.).

⁷⁴ A szlovák nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/r8CfSZ>. Hivatalos angol fordítás nem érhető el, a lenti szöveget Havetta Kitti fordította.

§ 38 Do autorského práva nezasahuje osoba, ktorá bez súhlasu autora použije dielo na účel karikatúry, paródie alebo pastiša, a to spôsobom, ktorý nevyvoláva nebezpečenstvo zámeny s pôvodným dielom.

§ 38 Copyright does not extend to a person who uses works without permission for the purpose of caricature, parody or pastiche, in a way that avoids confusion with the original work.

⁷⁵ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007 – uradno prečiščeno besedilo; št. 68/2008, št. 110/2013, št. 56/2015).

⁷⁶ A szlovén nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/GLS9wu>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/nTUwIE>.

53. člen Predelava objavljenega dela je prosta:

2. če gre za predelavo v parodijo ali karikaturo, če to ne ustvari ali utegne ustvariti zmede glede izvora dela;

Article 53 Transformation of a disclosed work is permissible:

2. if the work is transformed into a parody or caricature, provided this does not, or is not likely to, create confusion as to the source of the work;

Horvátország hatályos szerzői jogi törvényének⁷⁷ 94. cikke⁷⁸ ugyancsak pozitív választ ad a paródiacélú felhasználások jogszerűségének kérdésére. A rendelkezés ugyancsak az átdolgozás jogának kivételeként kezeli a paródiát, értelmében pedig megengedett a művek paródia- és karikatúracélú felhasználása – az utánzatot a horvát jogszabály sem nevesíti –, amennyiben a cél által megkívánt, szükséges mértékben történik, és az átdolgozás tényére, továbbá az eredeti mű szerzőjére való utalás a felhasználás során készített műben megjele-
nik.

Bosznia-Hercegovinában a szerzői jogi törvény⁷⁹ 50. cikk a) pontja,⁸⁰ a *szerb* szerzői jogi törvény⁸¹ 54a. cikk 1) pontja⁸² és *Romániában* a szerzői jogi törvény⁸³ 35. cikk b) pontja⁸⁴ egymáshoz igen hasonló módon kezeli a paródia kérdését. A rendelkezések értelmében a szerzői jogi védelem alatt álló mű szabadon átdolgozható, amennyiben paródia vagy karikatúra céljából történik, feltéve, hogy nem összetéveszthető az eredeti művel. Mind a három szabályozás elhagyja az utánzat nevesítését a szabad felhasználási esetkörrel érintett műfa-

⁷⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i Djela o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (OG NN. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014).

⁷⁸ A horvát nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/mz3Lrn>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/re5OJG>.

Članak 94. Dopusštena je prerada autorskog djela u parodiju u mjeri koja je potrebna za njen smisao, kao i karikaturu, a uz navođenje djela koje se preraduje i njegovog autora.

Article 94 It shall be permitted to transform the work into a parody or caricature to the extent necessary for the purpose thereof, by indicating the work being transformed and its author.

⁷⁹ Zakon o Autorskom i Srodnim Pravima, 2010.

⁸⁰ A bosnyák nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RGLvnT>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/NW9lgH>.

Član 50. Dopusštena je slobodna prerada objavljenog autorskog djela ako se radi o:

a) parodiji ili karikaturi, ako to ne stvara ili ne može stvarati zabunu u pogledu izvora djela,

Article 50. The free transformation of a disclosed work shall be permitted if it concerns:

a) a parody or caricature, provided that it shall not or may not create confusion with regard to the source of the work.

⁸¹ Закон о ауторском и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012 од 17.12.2012. године).

⁸² A szerb nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/Czflp5>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/kuBKt1>.

Član 54a Dozvoljena je slobodna prerada objavljenog autorskog dela ako se radi o:

1) parodiji ili karikaturi, ako to ne stvara zabunu ili ne može dovesti do stvaranja zabune u pogledu izvora dela;

Article 54a Free adaptation of the published copyright protected work is allowed when it concerns:

1) parody or caricature, if that does not create confusion or does not lead to the creation of confusion with regard to the source of the work,

⁸³ Lege nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor si drepturile conexe.

⁸⁴ A román nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/NdK35d>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/hsPS8R>.

Art. 35. Transformarea unei opere, fara consimtamantul autorului si fara plata unei remuneratii, este permisa in urmatoarele cazuri:

b) daca rezultatul transformarii este o parodie sau o caricatura, cu conditia ca rezultatul sa nu creeze confuzie in ce priveste opera originala si autorul acesteia;

Art. 35. The alteration of a work shall be permissible without the author's consent and without payment of remuneration in the following cases:

b) if the result of the alteration is a parody or caricature, provided that the said result does not cause confusion with the original work and the author thereof;

jok közül, és a spanyol, a szlovák és a szlovén megoldáshoz hasonló módon külön kiemeli, hogy az átdolgozás útján létrehozott mű nem lehet az eredetivel összetéveszthető. A román szabályozás emellett külön kitér arra, hogy a feltételeknek megfelelő felhasználás jogszerűségéhez nincs szükség a szerző engedélyére és jogdíj megfizetésére sem, illetve ugyancsak hangsúlyozza, hogy a felhasználás nemcsak az eredeti művel, hanem annak szerzőjével sem vezethet összetéveszthetőségre.⁸⁵ A megelőző nyilvánosságra hozatal követelményét csupán a bosnyák jogszabály nevesíti a kivétel körében.

Végezetül *Máltán* a szerzői jogi törvény⁸⁶ 9. cikk (1) bek. s) pontja⁸⁷ ugyancsak kifejezett paródiakivételt tartalmaz. A vizsgálatunk tárgyává tett szabályozások közül talán leginkább lehatároltnak mondható rendelkezés értelmében az audiovizuális művek, adatbázisok, irodalmi művek – ide nem értve az adatbázisokat –, zenei és művészeti alkotásokhoz kapcsolódó szerzői jog nem terjed ki a többszörözés és nyilvánossághoz közvetítés engedélyezésére vagy megtiltására, amennyiben a létrehozott mű paródia, karikatúra vagy utánzat. Ezen szabályozás tehát külön nevesíti azon műtípusokat, amelyek tekintetében a paródia a szerző engedélye nélkül gyakorolható, továbbá nevesíti azokat a felhasználási módokat is, amelyekre a kivétel kiterjed. Ilyen szempontból a máltai szabályozás szinte az összes európai szabályozással kontrasztba állítható, a megoldáshoz hasonlóan részletes szabályozást nem lehet találni.

2. A második csoportba azon országok tartoznak, amelyek jogszabályai ugyan nem nevesítenek paródiakivételt, de a bírói gyakorlat, a véleménynyilvánítás joga vagy egy további szerzői jogi kivétel alá rendelés útján mégis védelmet biztosítanak az ilyen célú felhasználásoknak.

Így *Olaszország*⁸⁸ és *Csehország*⁸⁹ szerzői jogi törvénye példának okáért az idézés kivételén keresztül, a bírói gyakorlat útján ismeri el a szerzői jogi paródiát.⁹⁰ A skandináv országok Westkamp fent ismertetett csoportosításából kiindulva kifejezetten a bírói gyakorlat

⁸⁵ *Seucan*: i. m. (30), p. 100.

⁸⁶ Copyright Act of 2000 (Chapter 415) as amended up to Act No. VIII of 2011.

⁸⁷ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/qrqQXE>.

9. (1) Copyright in an audiovisual work, a database, a literary work other than in the case of a computer programme, a musical or artistic work shall not include the right to authorise or prohibit:

(s) the reproduction or communication to the public of a work by way of caricature, pastiche or parody;

⁸⁸ Legge 22 aprile 1941, n. 633 sulla protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio (aggiornata con le modifiche introdotte dal decreto-legge 30 aprile 2010, n. 64). Az idézés szabályait a 70. cikk tartalmazza.

⁸⁹ Úplné znění zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském a právech příbuzných ve znění zákonů č. 81/2005 Sb., č. 61/2006 Sb. a 216/2006 Sb. Az idézés szabályait a 31. cikk tartalmazza.

⁹⁰ *Gabriele Spina Ali*: A Bay of Pigs crisis in southern Europe? Fan-dubbing and parody in the Italian peninsula. *European Intellectual Property Review*, 37. évf. 12. sz., 2015, p. 757. Elérhető: <https://goo.gl/SMDtVX>.

alapján biztosítanak védelmet, akárcsak *Dánia*.⁹¹ *Ciprus*⁹² szerzői joga szintén nem tartalmaz kifejezett paródiakivételt, ám a véleménynyilvánítás alkotmányos jogához kapcsolódó dogmatika és bírói gyakorlat lehetőséget ad arra, hogy az ilyen célú felhasználások mégse minősüljenek szerzői jogba ütközőnek, *Ausztria*⁹³ esetében pedig ugyancsak hasonlóan alakul a helyzet.

3. A harmadik csoportba azok az országok tartoznak, amelyekben nincs egyértelműen azonosítható paródiakivétel,⁹⁴ és olyan bírói gyakorlat sincs, amelynek alapján – ha akár szűk körben is – megengedhető lenne az ilyen típusú felhasználás. *Portugália* szerzői jogi törvényének⁹⁵ 2. cikk (1) bek. n) pontja⁹⁶ az egyéni-eredeti művek közötti felsorolásban nevesíti csupán a paródiát, *Ukrajna*, *Bulgária*, *Görögország* és *Magyarország* pedig nem foglalkozik a kérdéssel.

Összefoglalóan tehát megállapítható, hogy a vizsgálat tárgyává tett – mindösszesen 33 – európai ország (ideértve a későbbiekben tárgyalandó Írországot és Egyesült Királyságot is) mintegy 84,8%-ában elfogadottnak minősíthető a szerzői jogi paródia, és 57,5%-uk rendelkezik kifejezett paródiakivétellel. Az Európai Unió 28 tagállamában 85,7% – tehát némileg magasabb – azon országok aránya, ahol nyitott a kapu a paródiacélú felhasználások előtt, és 57,1% azon országok aránya, ahol kifejezett paródiakivétel van. Ugyancsak elgondolkodtató, hogy a Magyarországgal szomszédos államok közül egyedül Ukrajna nem rendelkezik paródiakivétellel, míg a hét országból öt szerzői jogi törvényében találhatunk kifejezett paródiakivételt.

⁹¹ L. i. m. (61), Írország jelenleg a fair dealing szabad felhasználási eset bírói gyakorlatán keresztül biztosít védelmet, ám az ír szabályzást a többi angolszász országgal együtt vizsgáljuk.

⁹² *Reto M. Hilty, Sylvie Nérisson* (szerk.): *Balancing Copyright – A Survey of National Approaches*. Springer, 2012, p. 369.

⁹³ *Annette Kur, Marianne Levin* (szerk.): *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System – Proposals for Reform of TRIPS*. Edwards Elgar, 2011, p. 278.

⁹⁴ Ide nem értve, hogy a Berni Unió Egyezmény rendelkezései alapján az idézés szabad felhasználási esete nyilvánvalóan nevesítve van, amelyen belül – igen szűk körben – megvalósulhat paródiacélú felhasználás is.

⁹⁵ Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos (Aprovado pelo Decreto-Lei n.º 63/85, de 14 de Março, e alterado pelas Leis n.ºs 45/85, de 17 de Setembro, e 114/91, de 3 de Setembro, e Decretos-Leis n.ºs 332/97 e 334/97, ambos de 27 de Novembro, pela Lei n.º 50/2004, de 24 de Agosto, pela Lei n.º 24/2006 de 30 de Junho e pela Lei n.º 16/2008, de 1 de Abril).

⁹⁶ A portugál nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RUIAhe>. Angol nyelven elérhető: <https://goo.gl/nmhqGb>.

Artigo 2.º (1) As criações intelectuais do domínio literário, científico e artístico, quaisquer que sejam o género, a forma de expressão, o mérito, o modo de comunicação e o objectivo, compreendem nomeadamente:

n) Paródias e outras composições literárias ou musicais, ainda que inspiradas num tema ou motivo de outra obra.

Article 2. (1) Intellectual works in the literary, scientific and artistic fields, whatever their type, form of expression, merits, mode of communication or objective, include, in particular:

(n) parodies and other literary or musical compositions, even if inspired by the theme or subject of another work.

Ugyancsak megállapítható, hogy a kifejezett paródiakivétellel rendelkező országok több mint fele – 53%-a – a paródián kívül a karikatúrát és az utánzatot egyaránt nevesíti, és csak egy ország van, amelyik csak a paródiával foglalkozik. Emellett a kivétel feltételei között a leggyakrabban – nyolc esetben – az eredeti mű (jogszerű) nyilvánosságra hozatalát találjuk, amelyet egy esetleges hazai átültetés során nem lenne szükséges külön nevesíteni, tekintettel arra, hogy az Szjt. a szabad felhasználások általános előfeltételeként már tartalmazza azt.⁹⁷

Szintén gyakran jelenik meg – érdekes módon jellemzően a Magyarországgal szomszédos országokban, illetve Spanyolországban – a követelmény, miszerint a parodizált mű nem lehet összetéveszthető vagy potenciálisan összetéveszthető az eredeti művel. Nyugat-Európa országaiban (Franciaország, Belgium, Luxemburg és Hollandia) ezzel párhuzamosan gyakran megtalálható a műfaj szabályainak, a műfaj tisztességes gyakorlatának, a társadalmi szokásoknak vagy a tisztességes gyakorlatnak a betartására vonatkozó elvárás, ami valószínűleg a francia szabályozásból eredeztethető. Az eredeti műből a cél vagy a műfaj szabályai által indokolt terjedelemben való átvétel vagy a szükséges minimum átvétele szintén több országban (Luxemburg, Észtország, Lengyelország, Horvátország) megjelenik, bár kevésbé jellemző, és területi összefüggés nem feltétlenül mutatható ki. Az ezzel kapcsolatos összehasonlító táblázat jelen tanulmány I. sz. mellékletében található.

III.2. Paródia az angolszász országokban

Az angolszász jogrendszerű országokban a paródia megítélésével kapcsolatos szerzői jogi szabályozás számos közös pontot tartalmaz. Így elsőként minden vizsgálat tárgyává tett ország – az Egyesült Királyság, Írország, Ausztrália, Kanada és az utolsóként tárgyalt Egyesült Államok – egy, az angolszász jogban ismert szabad felhasználási esetkör, a *fair dealing* (Egyesült Királyság, Írország, Ausztrália, Kanada) vagy a *fair use*⁹⁸ (Egyesült Államok) útján kezeli a kérdést.⁹⁹ Ezen szabad felhasználási esetek jellemzően kritikai célú felhasználásként tekintenek a paródiára, és a szabályozás rendszerint szoros kapcsolatban áll a véleménynyilvánítás alkotmányos jogával, annak egy kiemelten fontos eszközeként értelmezendő. Ezen túlmenően a vizsgált országok szerzői jogi dogmatikája megkülönbözteti egymástól a *weapon parody* és a *target parody* eseteit. A *weapon parody* lényegében a klasszikus, szűk értelemben vett szerzői jogi paródiának feleltethető meg, vagyis azt esetet fedi le, amikor a felhasználó a szerző alkotását, az eredeti művet célozza meg a paródiával. A *target parody* ezzel ellentétben nem a művet, hanem a művel parodizál, vagyis egy külső témára – pl. társadalmi jelenségre, személyiségre – irányul, így szűk értelemben nem szerzői jogi paró-

⁹⁷ Szjt. 33. § (1) bekezdés.

⁹⁸ Bővebben l. : Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 6. sz., 2008. december, p. 26–68.

⁹⁹ Összehasonlító táblázatban l. : Ben Mee: Laughing Matters: Parody and Satire in Australian Copyright Law. Journal of Law, Information and Science, 20. évf., 2010, p. 66.

diáról beszélünk, hanem az átdolgozás egy a szerzői jogi paródiától elhatárolható, különálló válfajáról.¹⁰⁰

1. Az *Egyesült Királyság* szellemi alkotásokkal egységesen foglalkozó törvényét¹⁰¹ a 2014. október 1-jén hatályba lépett¹⁰² módosító aktus keretében egészítették ki a paródiakivétellel. A 30A. cikk (1) bekezdése¹⁰³ értelmében nem sérti a szerzői jogot a mű karikatúra, paródia vagy utáncat céljából megvalósított tisztességes felhasználása. A rendelkezés életbe léptetését számos előzetes tanulmány előzte meg, így a 2006. évben az ún. *Gowers Review*,¹⁰⁴ ezt követte a 2011. évi ún. *Hargreaves Review*,¹⁰⁵ amelyek kifejezetten ajánlották a brit kormánynak a paródiakivétel átültetését,¹⁰⁶ illetve 2013. évben az Egyesült Királyság Szellemi-tulajdon-védelmi Hivatala a korábbiakban már hivatkozott két hatástanulmányt is készített, amelyek szintén kiálltak a paródiacélú fair dealing-esetkör bevezetése mellett.

Maga a rendelkezés igen kevés kapaszkodót ad arra vonatkozóan, hogy milyen felhasználás nem fog szerzői jogba ütközni, ugyanis lényegében a tisztességes és a célzatosság követelményén kívül nem nevesít mást, a hatálybalépés óta pedig nem alakult ki irányadó bírói gyakorlat. Ennek megfelelően a rendelkezés fogadtatása is vegyesnek mondható: az ellenző hangok például kiemelték, hogy a 30A. cikk értelmében a felhasználó csak tisztességes vagy szükséges mértékű átvételre (*fair amount*) jogosult, így a bírói gyakorlat túl szűken is értelmezheti majd a kivételt.¹⁰⁷ Ennek ellenére a jogszabály-módosítás fogadtatása összességében mégiscsak pozitívnak mondható.¹⁰⁸

2. *Írország* szerzői jogi törvénye¹⁰⁹ ugyan nem nevesít kifejezett paródiakivételt, ettől függetlenül az 51. cikk (1) bekezdésében¹¹⁰ nevesített, kritikai célú fair dealing-esetkör körében

¹⁰⁰ Jason M. Vogel: The Cat in the Hat's Latest Bad Trick: The Ninth Circuit's Narrowing of the Parody Defense to Copyright Infringement in *Dr. Seuss Enterprises v. Penguin Books USA, Inc.* *Cardozo Law Review*, 20. évf. 1998, p. 311.

¹⁰¹ Copyright, Designs and Patents Act of 1988 (a továbbiakban: CDPA).

¹⁰² Yin Harn Lee: United Kingdom Copyright Decisions and Legislative Developments 2014. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Report, 2015, p. 232.

¹⁰³ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/BlMhCk>.

30A. (1) Fair dealing with a work for the purposes of caricature, parody or pastiche does not infringe copyright in the work.

¹⁰⁴ Gowers Review of Intellectual Property, 2006, p. 6. Elérhető: <https://goo.gl/sbos8I>. L. még: Ronan Deazley: Copyright and Parody: Taking Backward the Gowers Review? *The Modern Law Review*, 73. évf. 5. sz., 2010, p. 785–807.

¹⁰⁵ Ian Hargreaves: Digital Opportunity – A Review of Intellectual Property and Growth. Independent Report, 2011, p. 11. Elérhető: <https://goo.gl/GGprAj>.

¹⁰⁶ A. J. van der Walt, Richard Michael Shay: Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law. *South African Mercantile Law Journal*, 25. évf., 2013, p. 4. Elérhető: <https://goo.gl/qla6ay>.

¹⁰⁷ Eleonora Rosati: Is UK parody exception a parody of a parody exception? *IPKat*, blogbejegyzés, 2014. március 29. Elérhető: <https://goo.gl/bEC3vA>.

¹⁰⁸ Griffiths: i. m. (9), p. 4.

¹⁰⁹ Copyright and Related Rights Act, 2000 (No. 28 of 2000).

¹¹⁰ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/LOVDIq>.

51. (1) Fair dealing with a work for the purposes of criticism or review of that or another work or of a performance of a work shall not infringe any copyright in the work where the criticism or review is accompanied by a sufficient acknowledgement.

a bíróságoknak lehetőségük van az előttük lévő eset sajátosságaira, körülményeire tekintettel teret engedni a paródiacélú felhasználásoknak. A rendelkezés szerint a szerzői mű kritikai célú felhasználása – amennyiben az eredeti mű szerzőjére való utalást is tartalmaz – fairnek minősíthető. Emellett ugyancsak fontos kiemelni, hogy a 2013. évben az ír szerzői jogi törvény felülvizsgálatára felállított bizottság – az Egyesült Királyság és Ausztrália példájából kiindulva – elsősorban a szólásszabadság jogára támaszkodva, ajánlásként fogalmazta meg¹¹¹ a jogalkotó számára egy speciális, a paródia, karikatúra és utánzat eseteit egyaránt magában foglaló fair dealing-esetkör megalkotását. Az új szabad felhasználási eset beiktatására viszont a mai napig nem került sor, pedig a gondolat a későbbiekben is felmerült.¹¹²

3. Ausztrália szerzői jogi törvénye¹¹³ a 2006. évben egészült ki – más szabad felhasználási esetekkel egyetemben – a paródiakivétellel, amely a fair dealing egy speciális eseteként lépett hatályba.¹¹⁴ A jogszabály 41A. cikkének¹¹⁵ értelmében az irodalmi, zenei művek, műalkotások (*artistic work*) felhasználása vagy átdolgozása nem ütközik a szerző jogaiba, amennyiben az paródia vagy szatíra, utánzat céljából történik, tehát fair dealingnek minősül.¹¹⁶ Ahogy a fentiekben láthattuk, a legtöbb kontinentális jogi szabályozás, ha el is hagy egy műfajt a paródia-karikatúra-utánzat hármából, akkor is jellemzően az utánzat az, amelyik nem kerül nevesítésre. Ezzel szemben az ausztrál szabályozás a karikatúra szabályozásától és ezáltal kivételkénti elismerésétől tekint el egészen egyedi módon. Végezetül fontos kiemelni, hogy a szabályozás hatályba léptetése előtt az ausztrál jogalkotó – helyesen – vizsgálat tárgyává tette többek között, hogy a tervezett szabályozás nem ütközik-e a TRIPS¹¹⁷ és a Berni Unió Egyezményben¹¹⁸ foglalt háromlépcsős teszt követelményeivel.¹¹⁹

¹¹¹ L. Modernising Copyright – The Report of the Copyright Committee. Dublin, 2013. Elérhető: <https://goo.gl/nemvIR>.

¹¹² *Seville*: i. m. (7), p. 8.

¹¹³ Copyright Act 1968 (consolidated as of July 6, 2016).

¹¹⁴ *Greame W. Austin*: Four Questions About the Australian Approach to Fair Dealing Defenses to Copyright Infringement. Copyright Society of the U.S.A. Journal, 57. évf., 2010, p. 613.

¹¹⁵ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/wnnFxo>.

41A. A fair dealing with a literary, dramatic, musical or artistic work, or with an adaptation of a literary, dramatic or musical work, does not constitute an infringement of the copyright in the work if it is for the purpose of parody or satire.

¹¹⁶ *Alaina Nash*: Does the Parasitic Nature of Parody Justify Special Protection Under New Zealand's Copyright Regime? *Otago Law Review*, 11. évf. 4. sz., 2008, p. 709.

¹¹⁷ Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Agreement, 1994. Magyarországon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény hirdette ki. Elérhető: <https://goo.gl/GqE4KN>.

¹¹⁸ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886/1979. Magyarországon az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki. Elérhető: <https://goo.gl/VyswHS>.

¹¹⁹ *Mee*: i. m. (99), p. 65, 70–72.

4. Kanada szerzői jogi törvényének¹²⁰ szabad felhasználásokkal foglalkozó fejezete, azon belül annak lakonikusan megfogalmazott 29. cikke¹²¹ tartalmazza a paródiakivételt. Bár csupán a szabad felhasználási eset 2011. évi előkészítését követően,¹²² 2012. évben lépett hatályba, a megelőző években már volt arra példa, hogy a fair dealing egyéb esetein belül a bírói gyakorlat által elismerést nyertek az ilyen célú felhasználások.¹²³ A kivétel értelmében nem minősül a szerzői jog megsértésének a mű felhasználása (fair dealing), amennyiben annak célja kutatás, magántanulmányok folytatása, oktatás, paródia vagy utánpótlás. A kanadai megoldás tehát – az Egyesült Királyság példájához igen hasonló módon – nem szab különösebb feltételeket a paródiacélú felhasználások jogszerűségének. Érdekes, hogy a 41.21. cikk (2) bek. a) pont iii) alpontja alapján rendeleti úton lehetőség van felsorolni azokat az eseteket, amelyekben a paródia- vagy utánpótlascélú – és számos egyéb szabad felhasználásként elismert – felhasználás nem minősül a hatóságok intézkedéseinek megkerülésének.

Emellett fontos kiemelni, hogy a 2012. évi módosítással a kanadai jogalkotó egy kifejezetten időszzerű és hasznos szabad felhasználási esetkör is beépített a szerzői jogi törvénybe, értve ezalatt a 29.21. cikkben található, a felhasználók által létrehozott tartalmakra vonatkozó (*user-generated content* – *UGC*) kivételt.¹²⁴

5. Valószínűleg világszinten is az *Egyesült Államok* rendelkezik a leginkább kiterjedt elmérettel és gyakorlattal a paródia szerzői jogi megítélése tekintetében annak ellenére, hogy a Copyright Act of 1976 vagy a szerzői jogi törvény¹²⁵ kifejezett paródiakivételt nem tartalmaz.

A fentiekben kifejtetteknek megfelelően a paródiatárgyú jogviták megítélésének alapja a bírói döntések által kimunkált, majd az 1976. évben kodifikált,¹²⁶ a szerzői jogi törvény

¹²⁰ Copyright Act (R.S.C., 1985, c. C-42) (consolidated version, status as at June 21, 2016).

¹²¹ Az angol és francia nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/RIN7Zs>.

29. Fair dealing for the purpose of research, private study, education, parody or satire does not infringe copyright.

¹²² *Spies*: i. m. (15), p. 1133.

¹²³ L. *Emir Aly Crowne*: Parody as Fair Dealing in Canada: A Guide for Lawyers and Judges. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 4. évf. 7. sz., 2009, p. 1–5, elérhető: <https://goo.gl/ue7PpE>; *Graham J. Reynolds*: Necessarily Critical? The Adoption of a Parody Defence to Copyright Infringement in Canada. *Manitoba Law Journal*, 33. évf. 2. sz., 2009, p. 243–261.

¹²⁴ *Peter K. Yu*: Can the Canadian UGC Exception Be Transplanted Abroad? *Intellectual Property Journal*, 26. évf., 2014, p. 197. Elérhető: <https://goo.gl/ZVynTB>.

¹²⁵ The Copyright Act of 1976. 17 U.S.C. §§ 101–810 (2014).

¹²⁶ *Lisa Moloff Kaplan*: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, 26. évf., 1994, p. 863.

107. §-ában nevesített *fair-use-teszt*.¹²⁷ Ennek értelmében a rendelkezésben felsorolt célokat – mint pl. a kritika, véleménynyilvánítás, a paródia pedig jellemzően ezen célok alatt kerül értelmezésre – szolgáló felhasználás nem sérti a szerző jogait. Ahhoz, hogy a felhasználás tisztességesnek, fairnek minősüljön, a bírói gyakorlat által kidolgozott négy feltételnek, faktornak is meg kell felelnie.¹²⁸ Így vizsgálni kell azt, hogy a felhasználás célja és jellege milyen, ezen belül pedig figyelemmel kell lenni pl. a felhasználásnak esetleges kereskedelmi természetére; tekintettel kell lenni a szerzői jog által védett mű természetére, továbbá az eredeti műhöz viszonyított mértékére és lényegességére, végül pedig a felhasználásnak az eredeti mű potenciális piacára vagy értékére gyakorolt hatására.¹²⁹

A fair use-teszt – mint nyitott végű szerzői jogi kivétel – konkrét tartalmát nagymértékben befolyásolták a különböző ügyekben hozott bírói döntések. Ennek megfelelően az Egyesült Államok a paródia megítélésével kapcsolatos bírói gyakorlatában két meghatározó időszak különíthető el, amelyeket lényegében egy fundamentális jelentőségű eset választ el. Így az 1994 előtti bírói gyakorlat jellemzően szigorúbban, kevésbé nyitottan viszonyult a paródiacélú felhasználásokhoz,¹³⁰ míg 1994 után komoly liberalizáció figyelhető meg.

Az 1994 előtti joggyakorlat¹³¹ egyik kiemelkedő, a fair use-teszt paródiakivételként való alkalmazhatóságának szempontjából kapaszkodót nyújtó esete az 1978. évi *Air Pirates-ügy*.¹³² Az eset középpontjában – akárcsak a Deckmyn-ügyben – képregényfüzetek állnak, ám ezúttal nem a felperes képregényével kapcsolatos szerzői jog került megsértésre, hanem a jogsértés eszköze volt ez a médium. Az *Air Pirates Funnies* ugyanis egy felnőtt közönségnek szánt, erősen kritikus hangvételű képregényciklus volt, amelynek több számában is híres Disney-karakterek – mint Mickey és Minnie Egér, vagy Goofy – szerepeltek. A képregények által felvázolt szituációk kifejezetten polgárpukkasztóak, megbotránkoztatóak, he-

¹²⁷ Az angol nyelvű szöveg elérhető: <https://goo.gl/lJLw>.

... [T]he fair use of a copyrighted work ... for purposes such as criticism, comment, ... is not an infringement of copyright. In determining whether the use made of a work in any particular case is a fair use the factors to be considered shall include:

(1) the purpose and character of the use, including whether such use is of a commercial nature or is for nonprofit educational purposes;

(2) the nature of the copyrighted work;

(3) the amount and substantiality of the portion used in relation to the copyrighted work as a whole; and

(4) the effect of the use upon the potential market for or value of the copyrighted work.

The fact that a work is unpublished shall not itself bar a finding of fair use if such finding is made upon consideration of all the above factors.

¹²⁸ *Suheil Joseph Total: Copyright Law in Defense of Parody*. Golden Gate University Law Review, 17. évf., 1987, p. 62.

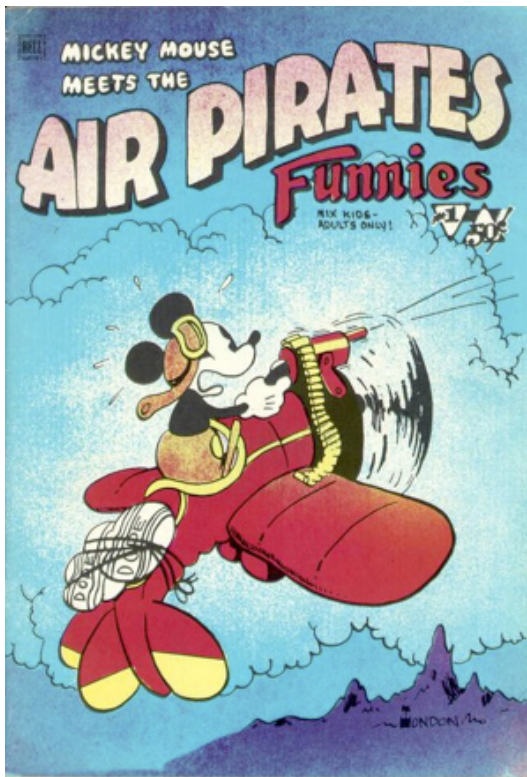
¹²⁹ A faktorok megnevezésének magyar fordítása Mezei Pétertől származik. L. *Mezei*: i. m. (98), p. 31, 33, 36 és 38.

¹³⁰ *Roger L. Zissu: Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis*. Copyright Society of the U.S.A. Journal, 55. évf., 2008, p. 400.

¹³¹ L. még: *Richard A. Posner: When is Parody Fair Use?* The Journal of Legal Studies, 21. évf., 1. sz., 1992, p. 67–78.

¹³² *Walt Disney Productions v. the Air Pirates*, 581 F.2d 751 (9th Cir. 1978). Elérhető: <https://goo.gl/jFuSXl>.

lyenként pedig egyenesen erőszakosak és szexuális felhangúak voltak – ezzel mintegy görbe tükröt állítva az eredeti művek gyermeki, ártatlan karakterei elé –, a figurák pedig külsőleg a jogosult stílusában, az eredeti művekhez nagyon hasonló – gyakorlatilag teljes mértékben megegyező – formában és szituációkban jelentek meg, kerültek ábrázolásra.¹³³

3. ábra: Az Air Pirates Funnies egyik száma (forrás: buzzopolis.wordpress.com)

Az Air Pirates alkotói a jogosulttól származó engedély és díjfizetés nélküli felhasználásukat a fair use-tesztre hivatkozással igyekeztek kimenteni, mondván, hogy nyilvánvalóan paródiáról van szó, amely ezen szabad felhasználási esetkör alá tartozik. Emellett kiemelték, hogy az eredeti műből, művekből csupán szükséges mértékű átvétel történt, mivel „a paródia humoros hatása a legjobban akkor érhető el, amikor első pillantásra az anyag meggyőzően eredetinek tűnik, ám közelebbi vizsgálat útján mégis kiderül, hogy valami egészen más.”¹³⁴

¹³³ David E. Shipley: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright. Kentucky Law Journal, 98. évf., 2010, p. 538.

¹³⁴ I. m. (132). „[T]he humorous effect of parody is best achieved when at first glance the material appears convincingly to be the original, and upon closer examination is discovered to be quite something else”.

Ugyanakkor az ügyben eljáró bíróság rávilágított, hogy a paródiacélú átvételt egyensúlyba kell hozni annak szükségességével, hogy a parodizáló egyéni-eredeti módon változtasson is az eredeti művön. Az egyensúly pedig a két kritérium – a felidézés és az alkotás – között csak akkor áll fenn – eltekintve attól az esettől, ha a paródia céljának megvalósításához kifejezetten a forrásmű pontos felidézése szükséges –, ha a felhasználó csupán a szükséges mértékben vesz át az eredeti műből. Emellett azt is kiemelte, hogy az eredeti művel való öszszetéveszthetőség túlzottan erős hatást gyakorolhat az eredeti mű piacára. Az eljáró bíróság álláspontja tehát az, hogy az Air Pirates alkotói túlléptek a fair use-teszt által megengedett kereteken, túl sokat használtak fel a műből, aminek következtében a felhasználásuk jogellenes.¹³⁵

Bár a döntés megállapításai egyébként többnyire helytállóak, az eset hosszú távú megítélése közel sem volt egyöntetű. Így például Edward Samuels álláspontja szerint az Air Pirates-ügy mintegy húsz évvel vetette vissza a paródia szerzői jogi megítélését.¹³⁶

Ugyancsak kiemelkedő eset az 1994. évet megelőző joggyakorlatból az *Elsmere-ügy*.¹³⁷ A tényállás alapján a *Saturday Night Live* című műsor 1978-ban felhasználta az akkoriban igen roszshírű New York város által 1977. évben, „*I Love New York*” néven indított turisztikai kampányának azonos című dalát, amely nagy szerepet játszott a város megítélésének helyreállításában. Maga a dal Steve Karmen szerzeménye, ám a mű feletti jogokat az Elsmere Music, Inc. társaság gyakorolja. A műsorban a bibliai Szodoma város vezetése válságtanácsot tart, mivel a város kedvezőtlen megítélése miatt visszaesnek a turizmusból folyó bevételek, megoldásként pedig – az egyértelműen a fenti dalra hajazó – „*I love Sodom*” dalt alkotják meg, helyreállítva ezzel a város renométját.¹³⁸

Tekintettel arra, hogy az Elsmere Music, Inc. társaság álláspontja szerint az engedély és díjfizetés nélkül megvalósult felhasználás jogsértőnek minősül, a társaság polgári peres eljárást indított. A felperes álláspontja szerint az átdolgozás nem felel meg a fair use-tesztnek, mivel a dal lényegi elemének – vagyis az „*I Love New York*” mondatnak – jelentős, a szükségesnél jóval nagyobb része került átvételre – vagyis az „*I love*” rész. Ugyanakkor ez az érvelés nem érte el a célját: az eljáró bíróság kimondta, hogy egyrészt nem történt túlzott mértékű átvétel, másrészt pedig a felhasználás megítélése, és így a fair use-teszt szempontjából nem okoz gondot, hogy a paródia nem kizárólag az eredeti dal kifigurázására, hanem

¹³⁵ *Total*: i. m. (128), p. 62.

¹³⁶ *Bob Levin*: *The Pirates and the Mouse – Disney’s War Against the Counterculture*. Fantagraphics Books, 2003, p. 202. „They set parody back twenty years.”

¹³⁷ *Elsmere Music v. National Broadcasting Co.*, 623 F. 2d 252 – Court of Appeals, 2nd Circuit (1980). Elérhető: <https://goo.gl/4F2BkS>.

¹³⁸ *Zissu*: i. m. (130), p. 403.

a New York városa által indított turisztikai kampány megítélésére, az azzal kapcsolatos kritikai észrevételek megfogalmazására is irányult.¹³⁹

Mindezek alapján a Saturday Night Live műsor felhasználása, tekintettel arra, hogy a fair use-tesztnek megfelelő paródiát valósított meg, nem volt jogsértő.¹⁴⁰

A paródia egyesült államokbeli, szerzői jogi megítélésének valószínűleg talán a legfontosabb, leginkább meghatározó jelentőségű döntése a *Campbell-ügyben*¹⁴¹ született 1994-ben.

A tényállás alapján a 2 Live Crew elnevezésű hip-hop együttes át szeretne volna dolgozni a *Pretty Woman* (magyarul: Micsoda nő!) című film Roy Orbison által szerzett, „*Oh, Pretty woman*” című betétdalát. Az együttes megpróbált a vagyoni jogok jogosultjától, vagyis az Acuff Rose Music, Inc. társaságtól engedélyt szerezni a felhasználáshoz,¹⁴² ám ezt elutasították, vagyis a 2 Live Crew nem kapott engedélyt a felhasználásra.¹⁴³ Előjáróban megállapítható, hogy ez is a paródiakivételek egyik pótolhatatlannak tűnő funkciójához tartozik, nevezetesen, hogy a szabad felhasználási esetkör olyan felhasználás számára is teret enged, amelyeket a szerző – vagy a jogosult – valamilyen megfontolásból nem engedélyezne.¹⁴⁴

Az együttes – az engedély megtagadásával nem törődve – mégis elkészítette az eredeti betétdal paródiáját, és megjelentette azt az „*As Clean As They Wanna Be*” című – bakeliten, kazettán és CD-n is megjelent – lemezén, „*Pretty Woman*” elnevezéssel. A forrásmű és a paródia zenei elemei között van hasonlóság,¹⁴⁵ a szövegek ellenben komoly eltérést mutatnak az alábbi összehasonlító táblázatban szemléltetett idézetek szerint.

Oh, Pretty Woman (Roy Orbison)	Pretty Woman (2 Live Crew)
<i>“Pretty woman, walking down the street, Pretty woman, girl, girl you look so sweet, Pretty woman, you, you bring me down to that knee, Pretty woman, you make me wanna beg please, Oh, pretty woman.”</i>	<i>“Big hairy woman, you need to shave that stuff, Big hairy woman, you know I bet it’s tough. Big hairy woman, all that hair ain’t legit, ’Cause you look like Cousin It. Big hairy woman”</i>

¹³⁹ I. m. (137). „[E]ven if it were found that »I Love Sodom« did not parody the plaintiff’s song itself, that finding would not preclude a finding of fair use.”, és „Similarly, the Court does not accept the plaintiff’s contention that, because ’I Love Sodom’ and the sketch of which it was a part related to the city and not the state of New York, they did not constitute a valid parody of the ’I Love New York’ advertising campaign.”

¹⁴⁰ Shipley: i. m. (133), p. 542.

¹⁴¹ *Campbell v. Acuff-Rose Music* (92-1292), 510 U.S. 569 (1994). Elérhető: <https://goo.gl/2fPCRG>.

¹⁴² *Peter S. Menell: Adapting Copyright for the Mashup Generation. University of Pennsylvania Law Review*, 164. évf., 2016, p. 474.

¹⁴³ *Tara M. Warrington: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Conjuring a New Copyright Complaint. Florida Coastal Law Review*, 10. évf., 2009, p. 639.

¹⁴⁴ *Alfred C. Yen: When Authors Won’t Sell – Parody, Fair Use and Efficiency in Copyright Law. University of Colorado Law Review*, 62. évf., 1991, p. 103.

¹⁴⁵ Gyakorlatilag itt samplingeről van szó, bővebben l. még: *Békés Gergely, Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 5. (115.) évf. 6. sz., 2010. december, p. 5–32. Elérhető: <https://goo.gl/XpsZ9d>.

Az Acuff Rose társaság a felhasználással kapcsolatban polgári peres eljárást indított szerzői jogainak megsértése miatt. A bíróságnak többek között azzal kapcsolatban kellett állást foglalnia, hogy a 2 Live Crew által alkalmazott, szókimondó – sőt, obszcén – szövegezés, illetve a felhasználás kereskedelmi jellege – tekintettel arra, hogy a lemez a keresetlevél beadásakor már egy éve forgalomban volt, és mintegy negyedmillió példányt értékesítettek belőle – akadályát képezi-e a fair use-teszt alapján való kimentésnek, a négy nevesített faktorba ütközik-e.

Az alperes álláspontja szerint a felhasználás kereskedelmi jellege nem lehet akadálya a fair use-tesztben foglalt feltételek teljesülésének, a felhasználás ennek megfelelően egyértelműen paródiának minősíthető, amelynek során az együttes szövegével görbe tükröt állít az eredeti alkotásban foglalt, a banalitásig idealizált nőkép elé, és az eredeti mű felidézéséhez szükséges mértéken túl nem történt átvétel, végül pedig a fair use-teszt negyedik faktorára kiterve elhangzott, hogy kifejezetten valószínűtlen, hogy a paródia érintené az eredeti mű piacát.¹⁴⁶

Az eljáró bíróság több, a paródia későbbi megítélését egyértelműen és igen nagy hatással meghatározó megállapítást tett a fair use-teszt első és negyedik faktorára tekintettel. Egyrésztől rávilágított, hogy bár a 2 Live Crew kifejezőmódja valóban szókimondó volt, a felhasználás megítélése, fair jellege – és így a paródia – nem függhet attól, hogy az megfelel-e a jó ízlés követelményeinek.¹⁴⁷ Másrésztől – és talán ez a döntés legfontosabb megállapítása – a Sony-ügyben kifejtettekkel ellentétben¹⁴⁸ rámutatott, hogy a kereskedelmi jelleg csupán egy eleme a fair use-teszt első faktorának (a felhasználás célja és jellege), annak fennállása egymagában nem alkalmas arra, hogy ellehetetlenítse a szabad felhasználási esetre való hivatkozást.¹⁴⁹ Továbbá a szellemi alkotások szabályozásának az Egyesült Államok alkotmányában nevesített célja alapján¹⁵⁰ figyelembe kell venni azt is, hogy rendelkezik-e a felhasználás átalakító, transzformatív jelleggel.¹⁵¹ Az eljáró bíróság állásfoglalása szerint minél inkább transzformatív a paródia, vagyis minél távolabb kerül az átdolgozott mű az

¹⁴⁶ Amy Lai: Copyright Law and its Parody Defense – Multiple Legal Perspectives. New York University Journal of Intellectual Property and Entertainment Law, 4. évf. 2. sz., 2015, p. 318–320.

¹⁴⁷ Ann Bartow: Bloodsucking Copyright. Maryland Law Review, 70. évf., 2011, p. 80; i. m. (141): „Whether, going beyond that, parody is in good taste or bad does not and should not matter to fair use.”

¹⁴⁸ Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417, 451 (1984). Elérhető: <https://goo.gl/KA43Oa>. „[E]very commercial use ... is presumptively ... unfair”.

¹⁴⁹ I. m. (141): „The language of the statute makes clear that the commercial or nonprofit educational purpose of a work is only one element of the first factor enquiry into its purpose and character.”

¹⁵⁰ L. bővebben: Ujhelyi Dávid: Az IP Clause értelmezési lehetőségei az Egyesült Államok szerzői jogában. Iustum Aequum Salutare, 2015. 4. sz., p. 111–118.

¹⁵¹ L. még: Brian Sites: Fair Use and the New Transformative. Columbia Journal of Law & the Arts, 39. évf. 2016, p. 513–550.

eredetitől, annál kevésbé számítanak a felhasználás egyéb körülményei – annál kisebb az érdeksérelem mértéke –, mint például a kereskedelmi jelleg.¹⁵²

A bíróság ugyancsak kimondta, hogy a paródiacélú felhasználás szükséges, elkerülhetetlen eleme, hogy az eredeti művet, annak egyes részeit átvegye, felidézze (*conjure up*) a felhasználó abból a célból, és legalább olyan mértékben, hogy a célközönség számára beazonosíthatóvá váljék. Ennek megfelelően önmagában az átvétel miatt – amelynek megengedett mértéke esetről-esetre változik – a felhasználás még nem lesz jogsértő.¹⁵³ A bíróság végül – ugyancsak helyesen – a negyedik faktorra kitérve megállapította, hogy az átdolgozott mű valószínűleg nem fogja helyettesíteni az eredeti művet, nem érinti negatívan annak piacát.¹⁵⁴

Összességében¹⁵⁵ a bíróság megállapította, hogy a 2 Live Crew által megvalósított paródia – tekintettel arra, hogy a felhasználás átalakító jellege hangsúlyosabb volt kereskedelmi természeténél,¹⁵⁶ illetve nem befolyásolta hátrányosan az eredeti mű piacát – nem sértette a jogosult szerzői jogait. A döntés megítélését jól mutatja, hogy azzal kapcsolatban az a – nyilvánvalóan túlzó – kijelentés is elhangzott, hogy alapjaiban változtatta meg a szerzői jog világát.¹⁵⁷ Bár a döntés az Egyesült Államok szerzői jogát alapjaiban ugyan nem változtatta meg, az kétségtelennek tűnik – különösen a későbbi bírói gyakorlat fényében –, hogy a paródia szerzői jogi megítélésére maradandó hatást gyakorolt.¹⁵⁸

A következő, kiemelten fontos és rendkívül vitatott eset a paródia megítélése szempontjából a *Seuss-ügy*.¹⁵⁹ Dr. Seuss – vagyis Theodor Seuss Geisel – az Egyesült Államok egyik legnépszerűbb és kifejezetten egyedi, mind képi világában, mind kifejezésmódjában beazonosítható stílusú gyermekkönyvírója és -illusztrátora, egyik leghíresebb műve pedig az

¹⁵² *Lisan Hung*: The Supreme Court Holds That Parody May Be a Fair Use Under Section 107 of the 1976 Copyright Act. Computer & High Technology Law Journal, 10. évf., 1994, p. 510; i. m. (141): „...the more transformative the new work, the less will be the significance of other factors, like commercialism, that may weigh against a finding of fair use.”

¹⁵³ *Aaron Schwabach*: Reclaiming Copyright from the Outside In – What the Downfall Hitler Meme Means for the Transformative Works, Fair Use and Parody. Buffalo Intellectual Property Law Journal, 8. évf., 1. sz., 2012, p. 16; i. m. (141): „When parody takes aim at a particular original work, the parody must be able to »conjure up« at least enough of that original to make the object of its critical wit recognizable.”

¹⁵⁴ *Robyn M. Flegal*: Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement. Journal of Intellectual Property Law, 21. évf., 2013, p. 112.

¹⁵⁵ Az eset védjegyjogi relevanciájáról l. *Stacey L. Dogan, Mark A. Lemley*: Parody as Brand. Trademark Rep, 105. évf. 2015, p. 1199–1204.

¹⁵⁶ Az Egyesült Államok védjegyjogi gyakorlata is hasonló megállapításra jut, l. *Deborah J. Kemp, Lynn M. Forsythe, Ida M. Jones*: Parody in Trademark Law – Dumb Starbucks Makes Trademark Law Look Dumb. The John Marshall Review of Intellectual Property Law, 14. évf. 2015, p. 183.

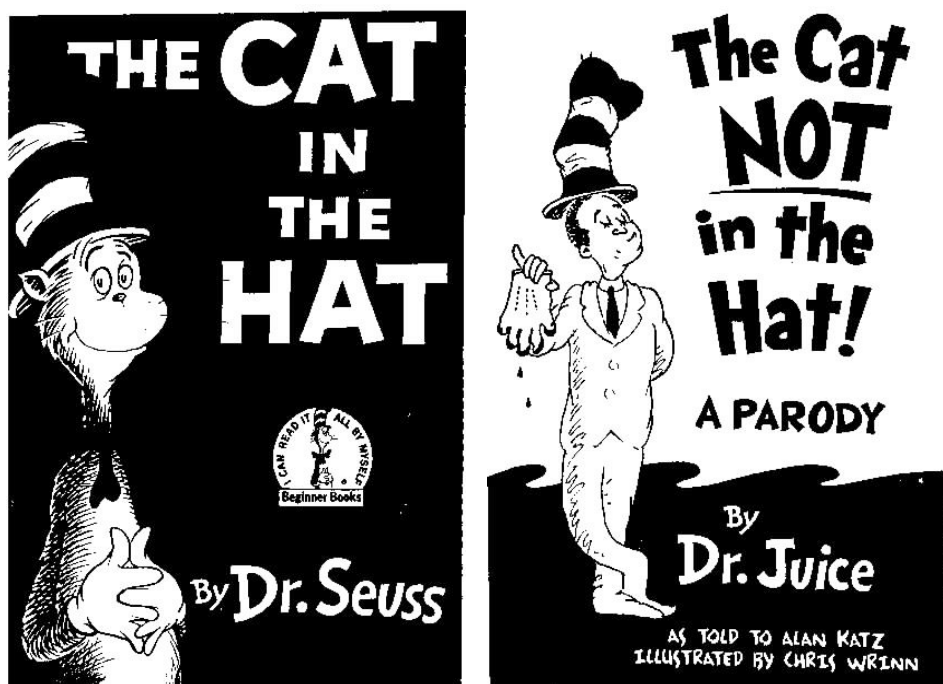
¹⁵⁷ *Zahr K. Said*: Fair Use in the Digital Age, and Campbell v. Acuff-Rose at 21. Washington Law Review, 90. évf., 2. sz., 2015, p. 583. Elérhető: <https://goo.gl/YNEs9q>.

¹⁵⁸ *Anna Schuler*: Insta-Appropriation – Finding Boundaries for the Second Circuit’s Fair Use Doctrine after Campbell. Fordham Law Review, 85. évf. 2016, p. 367–397.

¹⁵⁹ *Dr. Seuss Enters, LP v. Penguin Books USA, Inc.*, 109 F.3d 1394. Elérhető: <https://goo.gl/ghe8aR>.

1957. évben publikált „*The Cat in the Hat*” (magyarul: Kalapos macska) című alkotása, amely az eset kapcsán is előtérbe került.¹⁶⁰

A tényállás alapján a Penguin Books kiadó gondozásában megjelent a „*The Cat Not in the Hat – A Parody*” című könyv, amelyet a fiktív szerző, dr. Juice nevén adtak ki – a mű egyébként Alan Katz and Chris Wrinn alkotása –, és a hírhedt O.J. Simpson nevéhez köthető ket-tős gyilkosságot dolgozta fel.¹⁶¹ A könyv mind képi világában – az illusztrációkon keresztül –, mind pedig szövegezésében – az alkalmazott egyszerű rímek útján – nagymértékben hasonlított Seuss alkotásaira, címe és egyes átírt részek miatt különösen a fent már ismertetett, „*The Cat in the Hat*” című műre, amely egyezéseket az alábbi ábra szemlélteti.

4. ábra: Dr. Seuss: *The Cat in the Hat* (balról), Dr. Juice: *The Cat Not in the Hat – A Parody*, Penguin Books (jobbról) (a képek forrása egységesen: blogs.harvard.edu)

Az alperes – tekintettel arra, hogy a felhasználással összefüggésben nem kapott engedélyt, és azért díjat sem fizetett – fair felhasználásra hivatkozott kimentési okként, az eljáró

¹⁶⁰ David A. Simon: Reasonable Percetion and Parody in Copyright Law. Utah Law Review, 2010, 3. sz., p. 846.

¹⁶¹ Bartow: i. m. (147), p. 81.

bíróság pedig ennek megfelelően azt vizsgálta, hogy a Penguin Books által kiadott paródia megfelel-e a fair use-teszt követelményeinek.

Az első faktort megvizsgálva megállapításra került, hogy a „The Cat Not in the Hat”, bár stílusában egyértelműen a felperes eredeti művét utánozza, lényegében nem azzal kapcsolatban fogalmaz meg kritikai vagy gúnyos észrevételeket, nem az eredeti műre irányul, hanem azt felhasználva, a művel parodizál egy külső jelenséget. Ennek megfelelően a felhasználás nem tartalmaz és nem is tartalmazhat olyan mértékű transzformativitást, amely mellett ne lehetne figyelembe venni a felhasználás kereskedelmi jellegét.¹⁶²

Az eljáró bíróság ezen okfejtése ugyanakkor bizonytalannak tűnik arra tekintettel, hogy közvetetten mégiscsak az eredeti mű paródiájának is tekinthető attól függetlenül, hogy elsődlegesen valóban nem annak kigúnyolására irányult. Egyrészt az eredetileg gyermekeknek szánt, egyszerű, rímes formában való történetmesélés egyértelmű kontrasztot teremt Seuss művei és a paródiában feldozott gyilkosság között. Másrészt az eredeti mű több része is felhasználásra került a parodizált műben, így például a macska alakja – aki az átdolgozott verzióban maga a gyilkos –, illetve bár elenyésző mennyiségben, de egyes idézetek egyértelműen Seuss művéből kerültek átemelésre és átköltésre.¹⁶³ Emellett fontos hangsúlyozni, hogy a paródia és más hasonló műfajok – mint a szatíra, utánzat – gyakran nehezen választhatóak el egymástól,¹⁶⁴ sőt a paródia és szatíra határterületét¹⁶⁵ egyes források külön kategóriaként, szerzői paródiaként emlegetik,¹⁶⁶ ebből fakadóan kizárólag amiatt, hogy egy átdolgozás közvetlenül nem az eredeti műre irányul, még nem feltétlenül indokolt a felhasználás kivételként való elismerésének elhagyása.

A második és negyedik faktort – utóbbit a bizonyítottság hiánya miatt – a bíróság érdemben nem vizsgálta, a harmadik – a felhasznált rész eredeti műhöz viszonyított mértéke és lényegessége – tekintetében pedig megállapította, hogy egyértelműen a mű lényeges részei kerültek átvételre, ám ezzel – visszautalva az első faktor vizsgálata során tett megállapításokra – utólag a felhasználás transzformativitása nem pótolható.¹⁶⁷

¹⁶² I. m. (159): „Although The Cat NOT in the Hat! does broadly mimic Dr. Seuss’ characteristic style, it does not hold his style up to ridicule. The stanzas have ‘no critical bearing on the substance or style of’ The Cat in the Hat. ... Because there is no effort to create a transformative work with ‘new expression, meaning, or message,’ the infringing work’s commercial use further cuts against the fair use defense.”

¹⁶³ Tyler T. Ochoa: Dr. Seuss, the Juice and Fair Use – How the Grinch Silenced Parody. Copyright Society of U.S.A. Journal, 45. évf. 2014, p. 592–594. Elérhető: <https://goo.gl/r1R7g2>.

¹⁶⁴ Laura E. Little: Regulating Funny – Humor and the Law. Cornell Law Review, 94. évf. 2008, p. 1262.

¹⁶⁵ A kettő elhatárolásáról l. Jeff Todd: Satire in Defamation Law: Toward a Critical Understanding. The Review of Litigation, 35. évf. 2016, p. 50–55.

¹⁶⁶ Ryan Kairalla: Work as Weapon, Author as Target – Why Parodies that Target Authors (Not Just Their Works) Should Be Fair Uses. New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law, 2. évf. 2013, p. 237.

¹⁶⁷ Vogel: i. m. (111), p. 303–307; i. m. (141): „We have no doubt that the Cat’s image is the highly expressive core of Dr. Seuss’ work. ... We completely agree with the district court that ... their post-hoc characterization of the work is ‘completely unconvincing.’”

Összességében az eljáró bíróság tehát 1997-ben született ítéletében – elsősorban a paródia a művön kívüli irányultsága és a transzformativitás hiánya miatt – jogsértőnek találta a Penguin Books által megvalósított felhasználást. A döntést több kritikai is érte, miszerint ellentétben áll a Campbell-döntésben lefektetett elvekkel és irányvonallal, illetve szembeelyezkedik az ügyben kimondott tétellel, miszerint a fair use-tesztnek nem csupán a szűkebb értelemben vett paródiát, hanem az utánzatot, szatírárt is le kell fednie.¹⁶⁸ Emellett kritikaként fogalmazódott meg az is, hogy az eljáró bíróság sokkal inkább volt tekintettel a Seuss műveihez kapcsolódó védjegyek oltalmára és így a „brand” megvédésére, mint a szerzői jogi kérdések alapos körüljárására.¹⁶⁹

Ugyancsak kiemelkedő jelentőségű döntés született 1998-ban a *Leibovitz-eset*¹⁷⁰ kapcsán. Annie Leibovitz híres portréfotós az Egyesült Államokban, aki 1991-ben a *Vanity Fair* magazin címlapjára készített egy közismertté vált aktfényképet az akkor várandós Demi Moore színésznőről, aki a képen egyik kezével melleit takarja el, másik kezével pedig a hasát támasztja alá.¹⁷¹

A tényállás alapján a Leibovitz-fénykép – pontosabban az eredeti műhöz igen hasonló, de nem azonos fénykép – a Paramount Pictures filmelőállító társaság által készített „*Naked Gun 33½: The Final Insult*” (magyarul: Csúasz pisztoly 33½: Az utolsó merénylet) című film 1993. évi promóciós kampánya során olyan módon került felhasználásra, hogy a filmet népszerűsítő plakátok egyik verzióján a várandós hölgy testére a promotált film főszereplője, a Leslie Nielsen által alakított Frank Drebin nyomozó fejét szerkesztették az alábbi ábra szerint.¹⁷²

¹⁶⁸ L. David McBride: Same Song, Different Verse – Parody as Fair Use After Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc. Oklahoma Law Review, 48. évf. 1995, p. 646.

¹⁶⁹ Tyler T. Ochoa: Dr. Seuss, the Juice and Fair use – How the Grinch Silenced Parody. Copyright of U.S.A. Journal, 45. évf., 2014, p. 620.

¹⁷⁰ Leibovitz v. Paramount Pictures Corporation, 137 F.3d 109 (2d Cir. 1998. Elérhető: <https://goo.gl/kBljzi>.

¹⁷¹ David E. Shipley: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright. Kentucky Law Journal, 98. évf., 2010, p. 563.

¹⁷² *Miatta Tenneh Dabo*: Recent Developement – Leibovitz v. Paramount Pictures Corp. – Fair Use Doctrine: When is Copyright Infringement a Parody? Baltimore Intellectual Property Law Journal, 7. évf., 1999, p. 156.

5. ábra: Az eredeti Leibovitz-fotó (jobbról) és az átdolgozás útján született filmplakát (balról)
(a képek forrása egységesen: en.wikipedia.org)

Annie Leibovitz – mint a fényképpel kapcsolatos szerzői jogok jogosultja – a fentiekben kifejtett felhasználást jogsértőnek találta, és bírósághoz fordult. Az alperes álláspontja szerint ugyanakkor az átdolgozás paródiának minősül, és mint ilyen a fair use-teszt hatálya alá tartozik, és nem jogsértő. Állítását az alperes azzal indokolta, hogy az átdolgozott képen Leslie Nielsen komolytalan arckifejezése egyértelmű kontrasztot teremt Demi Moore az eredeti művön megtalálható átszellemült ábrázolásával, ezáltal gúnyt és kritikát kifejezve. Emellett a plakáton megjelenik a „*Due this March.*” felirat is, ami pedig szintén gúnyos utalás a színésznő várandós állapotára,¹⁷³ összekötve a film premierjének dátumával.

Az eljáró bíróság a fair use-teszt első faktorát vizsgálva megállapította, hogy bár a különbözőség felidézése önmagában nem elég a szabad felhasználási eset követelményeinek kielégítéséhez, jelen esetben a létrehozott kontraszt olyan mértékű, és olyan pontokra világít rá, amelyeket minden további nélkül az eredeti művel kapcsolatos vélemény kinyilvánításának, kifigurázásnak lehet tekinteni.¹⁷⁴ A második és harmadik faktor – az eddigi esetekkel egyezően – kevésbé volt releváns az eset megítélése szempontjából, ugyanakkor a negyedik

¹⁷³ Roger L. Zissu: Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis. Copyright Society of the U.S.A. Journal, 55. évf., 2008, p. 412–413.

¹⁷⁴ Ochoa: i. m. (169), p. 585.

faktort megvizsgálva az eljáró bíróság rávilágított, hogy a díjfizetés elmaradása önmagában nem jelenti azt, hogy a paródia negatív hatással volt az eredeti mű piacára, mivel a fair use-tesztnek való megfelelés esetében eleve szabad felhasználási esetről beszélünk, amivel kapcsolatban nem szükséges a szerző számára díjat fizetni vagy engedélyt kérni.¹⁷⁵

Mindezek alapján az ügyben eljáró bíróság a Campbell-ügyben lefektetett úton haladva megállapította, hogy az alperes felhasználása – vagyis a paródia – megfelelt a fair use-tesztnek, ennek megfelelően nem valósított meg szerzői jogi jogsértést.

Végezetül szót kell még ejteni a 2009-ben eldöntött *Family Guy-ügyről*,¹⁷⁶ amely lényegében kiköszörülte a Seuss-ügyben a joggyakorlaton ejtett csorbát.

A *Family Guy* (magyarul: Családos csóka) egy felnőtteknek szánt szituációs komédia, animációs sorozat, amely groteszk, vulgáris humoráról és szókimondó stílusáról ismert. Az eset lényegét képező tényállás alapján a sorozat harmadik évadának huszonkettedik részében – amely a beszédes „*I Need a Jew*” címet viseli – „*When You Wish Upon a Weinstein*” néven feldolgozásra került Leigh Harline és Ned Washington „*When You Wish Upon a Star*” című közös szerzeménye. Az eredeti mű ugyanakkor – nem szerzői jogi értelemben – elsősorban mégsem a szerzőkhöz kötődik, mivel a Pinokkió animációs filmben történt felhasználása óta a The Walt Disney Company (a továbbiakban: Disney) társaság ikonikus dallamává nőtte ki magát, a felhasználók jellemzően ez utóbbi társaságra asszociálnak a dal hallatán attól függetlenül, hogy nem a Disney a szerzői jogok jogosultja.¹⁷⁷

A *Family Guy* szintén ezen asszociációs kapcsolatot lovagolta meg engedély és díjfizetés nélküli feldolgozásában, amellyel kapcsolatban a jogosult Bourne Co. végül peres eljárást kezdeményezett szerzői jogainak megsértése miatt. A per tárgyává tett epizódban a sorozat főszereplője, Peter, pénzügyi problémái miatt dal formájában azért fohászkodik egy csillaghoz – az eredeti műhöz nagyon hasonló dallamban, és szövegét is részben felidézve –, hogy az küldjön számára egy izraelita ismerőst, aki megoldja a gondjait. A fent ismertetett jelenet nagyban hasonlít a Pinokkió egy jelenetéhez – amelyben a játékkészítő Gepetto hasonló módon fohászkodik egy gyermekért –, emellett pedig – szintén a Disney társasághoz köthető módon – utalás arra a híresztelésre is, miszerint Walter Elias Disney, a társaság alapítója, antiszemita volt.¹⁷⁸

¹⁷⁵ I. m. (170): „Being different from an original does not inevitably »comment« on the original. ... Because the smirking face of Nielsen contrasts so strikingly with the serious expression on the face of Moore, the ad may reasonably be perceived as commenting on the seriousness, even the pretentiousness, of the original. ... But she [Leibovitz – a szerz.] is not entitled to a licensing fee for a work that otherwise qualifies for the fair use defense as a parody.”

¹⁷⁶ Bourne Co. v. Twentieth Century Fox Film Corp. 602 F. Supp.2d 499 (2009). Elérhető: <https://goo.gl/BPU9p0>.

¹⁷⁷ Cydney A. Tune, Jenna F. Leavitt: Family Guy Creators' Fair Use Wish Comes True. Entertainment and Sport Lawyer, 27. évf. 2. sz., 2009, p. 8–10.

¹⁷⁸ Tera M. Warrington: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Copyright a New Copyright Complaint. Florida Coastal Law Review, 10. évf., 2009, p. 653.

When You Wish Upon a Star (Leigh Harline – Ned Washington)	When You Wish Upon a Weinstein (Seth MacFarlane – Walter Murphy)
<i>“When you wish upon a star Makes no difference on who you are Anything your heart desires Will come to you.</i> <i>If your heart is in your dreams No request is too extreme When you wish upon a star As dreamers do.</i> <i>Fate is kind She brings to those who love The sweet fulfillment of Their secret longing</i> <i>Like a bolt out of the blue Fate steps in and sees you through When you wish upon a star Your dreams come true”</i>	<i>“Nothing else has worked so far, So I’ll wish upon a star, Wondrous dancing speck of light, I need a Jew...</i> <i>Lois makes me take the rap, Cause our checkbook looks like crap, Since I can’t give her a slap, I need a Jew...</i> <i>Where to find A Baum or Stien or Stein To teach me how to whine And do my taxes...</i> <i>Though by many they’re abhorred, Hebrew people I’ve adored, Even though they killed my lord, I need a Jew!”</i>

Az eljáró bíróság megállapította, hogy az alperesek által megvalósított felhasználás, bár bizonyos szempontból paródia – hiszen görbe tükröt állít az eredeti mű naiv, gyermeki vilásképe elé –, ugyanakkor elsősorban szatíra – vagyis nem a művet, hanem a művel parodizál –, mivel számos olyan gúnyos elemet tartalmaz, amely nem az eredeti műre, hanem egy külső jelenségre, a Disney társaságra utal.¹⁷⁹ Ugyanakkor ez nem képezte akadályát annak, hogy a fair use-teszt faktorainak vizsgálata az alperesek szempontjából pozitív eredménnyel záruljon, ugyanis a bíróság rávilágított, hogy a felhasználás kellő mértékben transzformatív, és nyilvánvalóan nincs érdemi hatása az eredeti mű piacára sem, még ha a felperes álláspontja szerint az átdolgozás különösen sértő tartalma negatívan befolyásolná is az eredeti mű megítélését.¹⁸⁰

Az ügy különös jelentősége tehát, hogy a Seuss-üggyel ellentétben, ahol a felhasználás stílusutánpótlás jellege akadályát képezte a fair use-teszt alapján való kimentésnek, jelen esetben a szabad felhasználási eset sikeresen alkalmazható volt. Az alperesek által megvalósított

¹⁷⁹ *Tune, Leavitt*: i. m. (177), p. 9.

¹⁸⁰ I. m. (177). „[T]he Court to find that one of their intended comments in parodying »When You Wish Upon a Star« related to the reputation of Walt Disney as an anti-Semite The Court finds that the new work is transformative; consequently, the first factor weighs in favor of a finding of fair use. ... In this case, there can be no question that »I Need a Jew« does not usurp the market for »When You Wish Upon a Star.»

felhasználás így – hasonlóan¹⁸¹ a sorozatot a korábbiakban hasonló körülmények között érintő peres eljáráshoz¹⁸² – nem volt jogsértő.

Összefoglalóan: az Egyesült Államok szerzői jogi paródiával kapcsolatos szabályozása – különösen a Campbell- és a Family Guy-ügy után – egyértelműen ösztönzőleg hat a paródia- és satíracélú felhasználásokra, megfelelő és termékeny táptalajt nyújt a szerzői művek létrehozásának ösztönzésére, a joggyakorlat az elmúlt években pedig megfelelően konsekvens és kiszámítható. Ugyanakkor szükséges megállapítani, hogy a vizsgálat tárgyává tett esetjog tükrében sem az paródiával érintett művek szerzői, sem pedig az eljáró bíróságok nem foglalkoznak a személyhez fűződő jogok kérdésével, gondolva itt elsősorban a mű integritásának sérelmére, amely viszont az esetek jelentős részében relevanciával bírhatott volna.¹⁸³

IV. A paródia megítélése a magyar jog alapján

Egy diákoknak szánt értelmező szótár megközelítésében¹⁸⁴ a paródia nem más, mint „*valamely irodalmi mű, művészeti stílus, műfaj stb. tréfás, torzító utánzata*.” A paródia fogalma a Magyar néprajzi lexikon szerint a következőképpen hangzik: „*a folklóresztétika kategóriája, egy alkotás tréfás, satirikus változata, amelynek célja az eredeti nevetséges formában való megismétlése*.” Ezzel szemben a satíra vagy utánzat nem más, mint „*a komikum igen éles fajtája, a folklóresztétika kategóriája*.”¹⁸⁵ Látható, hogy ezekkel a részben tautologikus megközelítésekkel viszonylag nehéz¹⁸⁶ szerzői jogi szempontból pontos megállapításokat tenni.

Az Szjt. – mivel nem tartalmaz a paródiára, karikatúrára vonatkozó kivételt – természetesen szintén nem tartalmaz definíciót vagy más utalást erre a felhasználási módra vonatkozóan. Jelen tanulmány elsődleges célja ugyanakkor annak körüljárása, hogy a magyar jogalkotó milyen érvek alapján nem ültette át az Infosoc-irányelv opcionális kivételét, illetve ennek megvizsgálása után annak tisztázása, hogy ezek az érvek helytállóak-e a jelenlegi

¹⁸¹ Patrick K. Thornton: Cultural Behemoths Collide – Carol Burnett v. Family Guy. Entertainment & Sports Law, 25. évf. 3. sz., 2007, p. 8–9; Eric D. Gorman: Who Gets the Last Laugh? Satire, Doctrine of Fair Use, and Copywrong Infringement. Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law, 29. évf. 3. sz., 2010, p. 216.

¹⁸² L. Burnett v. Twentieth Century Fox Film Corp., 491 F. Supp. 2d 962, 974 (2007). Elérhető: <https://googl/GfL9gZ>.

¹⁸³ Moana Weir: Making Sense of Copyright Law Relating to Parody – A Moral Rights Perspective. Monash University Law Review, 18. évf. 2. sz., 1992, p. 196.

¹⁸⁴ Eöry Vilma: Magyar értelmező szótár diákoknak – Szómagyarázatok példamondatokkal. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2010, p. 623.

¹⁸⁵ Ortutay Gyula (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982. Elérhető: <https://googl/ndOZX3>.

¹⁸⁶ Monique Bradley Lampke: Why the Fair Use Defense of Free Speech or Parody Under the Anticybersquatting Consumer Protection Act Needs Judicial Review by the United States Supreme Court. Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 11. évf., 2010, p. 313.

körülmények között, esetleg felmerül-e – tekintettel a nemzetközi környezetre, tendenciákra, illetve a személyhez fűződő és vagyoni jogok dogmatikai megközelítésére – annak szükségessége, hogy a paródiakivétel beillesztésre kerüljön a magyar szerzői jog rendszerébe.

Kiindulópontként szükséges leszögezni, hogy bár az Infosoc-irányelv a fentiekben már kifejtettek szerint a többszörözés és nyilvánosságához közvetítés – illetve bizonyos esetekben a terjesztés – korlátjaként¹⁸⁷ nevesíti saját paródiakivételét, a paródiacélú felhasználásokról igazából mint átdolgozásról – ezáltal nevesített felhasználási módról – szükséges beszélnünk,¹⁸⁸ hiszen a parodizálás során jellemzően – bár nem feltétlenül – az eredeti műből annak megváltoztatása, részeinek felhasználása és eltorzítása útján ugyancsak egyéni-eredeti jelleggel rendelkező alkotás jön létre.

1. Az SZJSZT több szakvéleményében is foglalkozott a paródia szerzői jogi megítélésével. Így elsőként a 39/2002. sz. szakvéleményben találunk megállapításokat erre vonatkozóan, kimondva, hogy egyrészt a paródiának nincs részletesen kimunkált bírói gyakorlata Magyarországon, másrészt – az eset kapcsán egyfajta negatív megközelítésben – több tulajdonságot nevesít, amellyel a paródiacélú felhasználások rendszerint rendelkeznek. A paródia így az eredeti mű stíluselemeit eltúlozva vagy a szerző alkotásainak jellegzetes vonásait humoros módon mutatja be, jellemzi továbbá egy „összekacsintó rokonszenv” vagy „lesújtó kritika”, bírálat is.¹⁸⁹ Ennek fényében tehát az SZJSZT olvasatában a paródia fogalma nem csupán a szorosabb értelemben vett szerzői jogi paródiát fedi le, hanem a szerző stílusának gúnyos megjelenítését (stílusutánzást) is.

A 13/2003. sz. szakvélemény a fentiekhez további szempontokkal járul hozzá, így olvasatában a szerzői jogi paródia szükségszerű eleme az eredeti mű felidézése, de fontos, hogy az átdolgozás útján létrejött műben az új, egyéni elemek kerüljenek túlsúlyba. Emellett különösen érdekes, hogy az SZJSZT álláspontja szerint a magyar szerzői jogban az engedélyköteles átdolgozás és az engedélyt nem igénylő paródia elvileg elhatárolható egymástól.¹⁹⁰

Ezen gondolatokat bontja ki részleteiben a 16/08. sz. szakvélemény. Az SZJSZT itt a paródiát egyrészt a szellemi vita közismert eszközeként, másrészt pedig „a véleményszabadság alkotmányos védelmének sajátos, a szerzői jog által elismert belső korlátja”-ként közelíti meg. A paródia megállapításához objektív ismérvként szükség van az eredeti mű felidezésére, illetve a saját alkotói tevékenységgel való önállóság, az eredeti műtől való, egyéni alkotás útján megvalósuló „eltávolodás” megszerzésére is. A szakvélemény kifejti, hogy a paródiacélú felhasználás „az átdolgozás fogalma alóli, de nevesített szabad felhasználásnak nem tekinthető kivétel”. Az engedély nélkül átvehető elemek között nevesítésre kerülnek a felismerhetőséghez szükséges, illetve a vitát, szembenállást kifejező részek. Végül az SZJSZT

¹⁸⁷ Infosoc-irányelv 5. cikk (3) és (4) bek.

¹⁸⁸ Szt. 29. §.

¹⁸⁹ SZJSZT-39/2002: Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra. Elérhető: <https://goo.gl/DXh59j>.

¹⁹⁰ SZJSZT-13/2003: Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben. Elérhető: <https://goo.gl/sQe8eA>.

– és érdekes felvetés, hogy ez ellentétben áll-e a 39/2002. sz. szakvéleményben foglaltakkal, miszerint a szerző stílusselemeinek utánzása is a paródia fogalma alá tartozik – kifejti, hogy a stílusutánzás (utánzat, utánképzés, *pastiche*) az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján¹⁹¹ nem engedélyköteles felhasználás.¹⁹²

Faludi a paródia szerzői jogi megítéléséről írt tanulmányában ugyancsak hivatkozik az SZJSZT 16/08. sz. szakvéleményére, illetve az abban kifejtettekre. Konklúziójában kifejti, hogy álláspontja szerint nincs szükség a paródiakivétel törvénybe foglalására, mivel annak „*legtisztább változata*” olyan csekély mértékben merít csak az eredeti műből, hogy az nem éri el az átdolgozás szintjét, „*belefér az idézés mint a legtipikusabb szabad felhasználás kereteibe*”, a paródia megítélése pedig egyébként is az esetről-esetre történő vizsgálat tárgykörébe tartozik.¹⁹³ Ennek kapcsán megjegyezhető, hogy a paródia az idézés kivételén keresztül megvalósuló elismerése – ahogy Olaszország és Csehország esetében is megvalósul a fentiekben kifejtettek szerint – bár nem példátlan, ugyanakkor közel sem nevezhető az uralkodó megközelítésnek, továbbá problémát jelent, hogy az idézés mint szabad felhasználás bizonyos műfajok esetében – mint a képzőművészeti alkotások – eleve kizárt, illetve a paródia jellemzően egyébként is túlnyúlik ezen szabad felhasználási eset keretein.

Grad-Gyenge a szerzői jogi korlátozásokról szóló monográfiájában ugyancsak érinti a paródia kérdését. Álláspontja szerint nincs szükség önálló szabad felhasználási esetkör bevezetésére, mivel a paródiakivételnek az Infosoc-irányelvől történő átültetése csak azt tenné lehetővé, hogy „*az érintett műveket változatlan formában használja fel a parodizáló*”,¹⁹⁴ ugyanakkor a fentiekben bemutatott, a monográfia megjelenését követően született *Deckmyn-döntésből* nem feltétlenül erre következtethetünk, bár kétségtelen, hogy az uniós bíróság az átdolgozás jogát nem tudja beemelni az ítélkezésébe, mivel ez nem került harmonizálásra. Emellett kifejti, hogy a paródia bizonyos esetekben – mint pl. a már említett stílusparódia – nem valósít meg engedélyköteles felhasználást, bizonyos esetekben pedig az idézés körében is védelemben részesíthető.¹⁹⁵

Az Sztj. Nagykommentárja¹⁹⁶ ugyancsak foglalkozik a paródia kérdésével. A fentiekben már kifejtettekhez hasonlóan kitér a felidézés és a stílusutánzás problémájára, illetve leszögezi, hogy az engedélyköteles felhasználás és a szabad paródia elhatárolása egyedi vizsgálatot kíván meg minden esetben.

¹⁹¹ Sztj. 1. § (6) bek.: (6) „Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.”

¹⁹² SZJSZT-16/08: Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása. Elérhető: <https://goo.gl/n6TxhT>.

¹⁹³ Faludi: i. m. (14), p. 95, 112, 115.

¹⁹⁴ Ugyanakkor azon országokban, ahol az uniós csatlakozás után került bevezetésre a szabad felhasználási eset – mint például Litvánia – az elfogadott szövegek ettől rugalmasabb értelmezésre engednek következtetni.

¹⁹⁵ Grad-Gyenge: i. m. (66), p. 222–225.

¹⁹⁶ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online verzió (l. az átdolgozás jogánál írottakat).

A teljesség kedvéért még szükséges szólni az 1969. évi szerzői jogi törvényről is, amely a 16. § (3) bekezdésben¹⁹⁷ szűk körben lehetőséget biztosított a paródiacélú felhasználások szerzői jogi elismerésére is, ám ezt a szakaszt a Berni Unió Egyezménybe való ütközése miatt 1994. évben hatályon kívül helyezték,¹⁹⁸ így nem került átvételre a hatályos törvényben.

2. A jelen fejezetben a paródia megítélése kapcsán eddig kifejtettekkel részben egyetértünk, részben viszont ellentétes álláspontra kívánunk helyezkedni.

Így vitán felül áll, hogy a paródiacélú felhasználáshoz elengedhetetlen szükség van az eredeti mű felidézésére, ezzel uniós szinten a *Deckmyn-döntés* következtetései¹⁹⁹ és az Egyesült Államok joggyakorlata (*conjure up*)²⁰⁰ is azonos képet mutat. A felidézés mellett ugyanakkor – tekintettel arra, hogy az átdolgozás²⁰¹ során szerzői műből szerzői mű jön létre – a paródiának ugyancsak egyéni-eredeti jelleggel kell rendelkeznie, méghozzá olyan minőségben, amely megfelelő alapot ad a felhasználás eredményeként létrejött mű önálló, az eredeti műtől független szerzői jogi védelmére. Ugyancsak helyesnek tűnik az a megállapítás, miszerint az Szjt. 1. § (6) bekezdése alapján a stílusutánczat szerzői jogi szempontból nem valósít meg releváns felhasználást, így engedélykérés és díjfizetés nélkül megvalósítható. Szintén megalapozottnak tartjuk Grad-Gyenge és Faludi azon gondolatát, miszerint bizonyos esetekben a paródiacélú felhasználás megférhet az idézés szabad felhasználása által biztosított keretek között, bár a fentiekben kifejtett problémák miatt ez csak töredékében fedi le a paródiacélú felhasználásokat.

Ugyanakkor további megfontolást igényel a paródia nem nevesített szabad felhasználási esetként történő azonosítása. Az SZJSZT 16/2008. sz. szakvéleményében kifejtett értelmezés szerint mivel a paródia a véleménynyilvánítás szabadsága – amely az Alaptörvény IX. cikkében nevesített alkotmányos jog, tehát a jogforrási hierarchia alapján a szerzői jog külső korlátja – eszközeként a szerzői jog belső korlátjává válik,²⁰² így az Szjt.-ben való külön nevesítés nélkül is része – valamilyen terjedelemben – a magyar szerzői jognak, tehát a szabad felhasználási esetek közötti felsorolása szükségtelen. Ugyanakkor attól még, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának²⁰³ – amely egyes elgondolások szerint a szerzői jog

¹⁹⁷ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 16. § (3) bek.: „Új, önálló mű alkotásához idegen mű felhasználható; ez a jog azonban nem terjed ki az idegen mű átdolgozására színpad, film, rádió vagy televízió céljára, valamint az azonos műfajban történő átdolgozásra.”

¹⁹⁸ Faludi: i. m. (14), p. 100.

¹⁹⁹ Griffiths: i. m. (9), p. 5.

²⁰⁰ Robin M. Flegal: Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement. *Journal of Intellectual Property Law*, 21. évf., 2013, p. 112.

²⁰¹ Mezei: i. m. (98), p. 57.

²⁰² Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006. 7–8. sz., p. 280–292.

²⁰³ L. még: Faludi Gábor: A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber amicorum: studia P. Gyertyánfy dedicata: ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári jogi Tanszék, Budapest, 2008, p. 185–209.

anyajoga, forrása is egyben²⁰⁴ – külső korlátként való értelmezéséből még nem feltétlenül, nem egyenesen következik, hogy a szerzői jogi törvényben nem nevesített szabad felhasználási esetkörökről lehessen beszélni. Ezen okfejtés ellentétben állónak látszik az Szjt. 33. § (3) bekezdésében nevesített²⁰⁵ kiterjesztő értelmezés tilalmával, illetve azzal, hogy az Szjt. a szabad felhasználás eseteit *taxatív felsorolás* útján, *kógens módon* határozza meg, ahogy azt a törvény kommentárja is megerősíti.²⁰⁶ Márpedig ebből az következik, hogy a magyar szerzői jog csak azokat a szabad felhasználási eseteket ismeri, amelyek az Szjt.-ben nevesítésre is kerültek – ide nem értve természetesen a szerzői jogi szempontból felhasználásnak nem minősülő, pl. *de minimis* magatartásokat. Ennek alapján az SZJSZT 16/2008. sz. szakvéleményében foglaltak, különösen a nem nevesített szabad felhasználási eset kategória mint olyan, kiterjesztő értelmezésnek, és emiatt az Szjt.-vel ellentétesnek tűnnek.²⁰⁷

Az érvelés egyébként a *jogbiztonság* szempontjából sem tűnik kielégítőnek. A felhasználók jelentős részétől nem várható el a jogszabály ilyen szintű, komoly dogmatikai alapon nyugvó ismerete. Magából a jogszabályból viszont arra – az egyébként többé-kevésbé helyes – következtetésre lehet jutni, hogy a magyar szerzői jog nem rendelkezik nevesített paródiakivétellel, tehát a paródiacélú felhasználással kapcsolatban engedélyt kell kérni, és díjfizetési kötelezettség van. Az, hogy a felhasználás esetleg egy szűk körben az idézés kivétele alá vonható, a gyakorlat számára igen kevés kapaszkodót jelent, nem beszélve arról, hogy egy esetleges peres eljárásban az SZJSZT által – egyébként logikusan, ha nem is támadhatatlanul – kifejtett, a nem nevesített szerzői jogi kivételre vonatkozó, tisztán jogtudományi érvelést az eljáró bíróság nem köteles elfogadni és/vagy alkalmazni.

Kiegészítésre szorulónak érezzük továbbá azt a gondolatot, miszerint egy átdolgozás szabad felhasználási esetként történő elismeréséhez a „*nevetetési cél*” nem méltánylandóbb, mint egy komoly hangvételű átdolgozás.²⁰⁸ A paródiacélú felhasználások olyan kritikai, nem csupán a véleménynyilvánítást, hanem a – legalább a paródiacélú felhasználások bizonyos körében – *véleménycserét* katalizáló, hozzáadott értéket tartalmaznak,²⁰⁹ amely min-

²⁰⁴ Kim Treiger-Bar-Am: Kant on Copyright: Rights of Transformative Authorship. Cardozo Arts & Entertainment, 25. évf. 3. sz., 2008, p. 1066.

²⁰⁵ Szjt. 33. § (3) bek.: „A szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.”

²⁰⁶ Kiss Zoltán: Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online jogtár verzió. „A szabad felhasználásra vonatkozó részletes és a felhasználási jogok szabályozására egyébként nem jellemző kógens szabályozást a szabad felhasználás jellege indokolja. ... Ezért a szerzői jog és a felhasználói (társadalmi) érdek védelmének egyensúlya csak akkor nem bomlik meg, ha a jogszabály a szabad felhasználás terjedelmét szigorú keretek közé szorítja.”

²⁰⁷ A levezetés egyébként abban az esetben tűnne elfogadhatónak, ha a háromlépcsős tesztet nem a szabad felhasználások általános korlátként, hanem – a fair use-teszthez hasonlóan – nyitott végű szabad felhasználási esetként értelmeznénk. L. még: i. m. (20), p. 7.

²⁰⁸ Grad-Gyenge: i. m. (66), p. 223.

²⁰⁹ Marlin H. Smith: The Limits of Copyright – Property, Parody and the Public Domain. Duke Law Journal, 42. évf., 1993, p. 1248.

den további nélkül megfelelő alátámasztása lehet egy széleskörűen ismert és lényegében több évszázados hagyományokkal rendelkező felhasználás kivételként való nevesítésének.

Az Egyesült Államok joggyakorlata kiváló példája annak, hogy a felhasználók és a gyakorlat számára egyértelmű, rugalmas és jól körülhatárolható környezetre van szükség ahhoz, hogy a szerzői jog céljai, így többek között a kreativitás ösztönzése²¹⁰ meg tudjon valósulni. Ebből kifolyólag a hazai, a paródiával kapcsolatos peres eljárások hiányából nem a paródiakivétel törvénybe foglalásával kapcsolatos indokok hiányára,²¹¹ hanem éppen ellenkezőleg, a szabad felhasználási esetkör Infosoc-irányelvől való, de a hazai sajátosságokhoz szabott átültetésének szükségességére, illetve – a jogirodalmi álláspontok eltéréseit is szem előtt tartva – jogbizonytalanságra lehet és kell következtetni.²¹²

V. Konklúzió

Jelen tanulmány arra a kérdésre próbált meg választ keresni, hogy az Európai Unió Bíróságának gyakorlata – és annak következményei –, a paródia külföldi jogszabályok alapján történő megítélése és nem utolsósorban a magyar dogmatikai megközelítés alapján volna-e helye egy önálló szabad felhasználási esetkör beépítésének az Szjt.-be, szükség van-e a magyar szerzői jogban nevesített paródiakivételre.

Bár a kérdés vizsgálata során láthattuk, hogy a jelenlegi uralkodó hazai megközelítés – mivel nincsenek ilyen peres eljárások, és dogmatikai alapon bizonyos körben egyébként is elismert felhasználásnak tekinthető – nem tartja szükségesnek a nevesített szabad felhasználási esetkör alkalmazását, több tényező is abba az irányba mutat, hogy ezen álláspont felülvizsgálatra szorul.

Így mindenekelőtt a jelen dolgozat III. fejezetében leírtak alapján egyértelműen kimutatható, hogy nemzetközi viszonylatban az európai államok jelentős része és az angolszász hagyományú országok túlnyomó többsége legalább valamilyen egyértelműen azonosítható formában elismeri a paródiacélú felhasználásokat, de a nevesített paródiakivételek alkalmazása sem ritka jelenség. Az átültetés elmulasztásával akár a reciprocitás problémája is felmerülhet,²¹³ mivel ha más nem, legalább uniós szinten egyértelmű cél az egyes szerzői jogi rezsimek egymáshoz való közelítése.

²¹⁰ L. még: *Ujhelyi Dávid*: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014. október, p. 34–52. Elérhető: <https://goo.gl/IPYzaG>.

²¹¹ *Vö. Faludi*: i. m. (14).

²¹² A tanulmány szerzőjének álláspontja szerint a paródiával kapcsolatos jogviták a már létező kivételből fognak fakadni, nem pedig annak hiányából.

²¹³ *Guy Pessach*: Toward a New Jurisprudence of Copyright Exemptions. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, 55. évf., 2. sz., 2015, p. 302.

Emellett a szerzői jogban egyébként is különösen hangsúlyos a véleménynyilvánítás szabadsága,²¹⁴ a paródia pedig olyan hozzáadott értéket, a véleménycsere katalizálását is hozdozhatja, amelynek elismerés nélkül hagyása indokolatlannak tűnik a magyar jogalkotó részéről.

A hazai dogmatikai megközelítés ugyanakkor a fentiekben kifejtettek alapján és azok mentén szintén átgondolásra szorul, mivel az SZJSZT szakvéleményeiben levezetett gondolatmenet bár logikusnak, mégis kevésbé megalapozottnak tűnik, ami mellett a jogbiztonság követelményének való megfelelést sem szabad szem elől téveszteni.

A tanulmány elején található, talán némileg lekicsinylő hangvételű idézet szerint a paródia lényegében nem több annál, mint amikor a középszerűség tisztelettel adózik a génusz előtt. Jól mutatja ez, hogy a tisztán jogdogmatikai megközelítés – még ha első ránézésre logikusnak is tűnik – elfelejtkezhet a felhasználás ezen túlmutató értékéről.

Így a dolgozatban összegzett kutatások és azok megállapításai alapján – visszautalva az említett idézetre – talán az állítás fordítottja is igaz lehet: a paródia gyakran lehet az az eset is, amikor a génusz adózik tisztelettel a középszerűség előtt: a paródia nem csupán egy nevesített szabad felhasználási eset nélküli, szűk körben, az egyedi ügyben eljáró bíróság álláspontja alapján védelemben és elismerésben részesíthető speciális átdolgozás. A paródia alapjogi gyökerekkel, nemzetközi elismertséggel és társadalmi értékkel rendelkező, kritikus alkotói műfaj, egy különleges és a kreativitásnak táptalajul szolgáló felhasználási mód, amelynek elismerésére – válaszulva a dolgozat címében feltett kérdésre – szükség van a magyar szerzői jogban is.²¹⁵

²¹⁴ *William McGeveran*: The Imaginary Trademark Parody Crisis (and Real One). *Washington Law Review*, 90. évf., 2015, p. 727.

²¹⁵ A dolgozat megállapításai alapján egy esetleges szabad felhasználási eset megalkotásakor javasolt lenne a jogszerű felhasználás feltételeként nevesíteni a felhasználás jellegétől függően a szerző és a forrásmű megjelölését, a cél által indokolt terjedelmű átvételt és végezetül – a francia szabályozás mintájára – a műfaj szabályai betartásának követelményét.

**1. sz. melléklet: A kifejezett paródiakivétellel rendelkező európai országokban
nevesített szabad felhasználási feltételek**

	Ország	Feltétel(ek)	Műfaj(ok)
1.	Spanyolország	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető, nem sérti az eredeti művet vagy szerzőt	paródia
2.	Franciaország	nyilvánosságra hozatal, a műfaj szabályainak betartása	paródia, karikatúra, utánzat
3.	Svájc	létező mű	paródia vagy más hasonló
4.	Belgium	jogszerű nyilvánosságra hozatal, tisztességes gyakorlat	paródia, karikatúra, utánzat
5.	Luxemburg	jogszerű nyilvánosságra hozatal, a mű gúnyolását célozza, a műfaj tisztességes gyakorlatának megtartása, a kifigurázáshoz szükséges minimum átvétele	paródia, karikatúra, utánzat
6.	Hollandia	nyilvánossághoz közvetítés és többszörözés, társadalmi szokások alapján észszerűen elfogadható	paródia, karikatúra, utánzat
7.	Észtország	szerző és mű megjelölése, jogszerű nyilvánosságra hozatal, a cél által indokolt terjedelemben	paródia, karikatúra, utánzat
8.	Lettország	csak a szabad felhasználási esetek közé tartozást emeli ki	paródia, karikatúra
9.	Litvánia	csak a szabad felhasználási esetek közé tartozást emeli ki	paródia, karikatúra
10.	Lengyelország	a műfaj szabályai által indokolt terjedelem	paródia, karikatúra, utánzat
11.	Szlovákia	nem téveszthető össze az eredetivel	paródia, karikatúra, utánzat
12.	Szlovénia	nyilvánosságra hozatal, nem téveszthető össze az eredetivel, vagy nem valószínű	paródia, karikatúra, utánzat
13.	Horvátország	a cél által indokolt terjedelemben, szerző és mű megjelölése	paródia, karikatúra
14.	Bosznia-Hercegovina	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
15.	Szerbia	nyilvánosságra hozatal, nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
16.	Románia	nem összetéveszthető	paródia, karikatúra
17.	Málta	többszörözés, nyilvánossághoz közvetítés	paródia, karikatúra, utánzat

Forrásjegyzék

Monográfiák, tanulmányok

- Ali, Gabriele Spina: A Bay of Pigs crisis in southern Europe? Fan-dubbing and parody in the Italian peninsula. *European Intellectual Property Review*, Vol. 37, Iss. 12, 2015
- Arnold, Richard – Rosati, Eleonora: Are national courts the addressees of the Infosoc three-step test? *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 10, 2015
- Austin, Graeme W.: EU and US Perspectives on Fair Dealing for the Purpose of Parody or Satire. *UNSW Law Journal*, Vol. 39, Iss. 2, 2016
- Austin, Graeme W.: Four Questions About the Australian Approach to Fair Dealing Defenses to Copyright Infringement. *Copyright Society of the U.S.A. Journal*, Vol. 57, 2010
- Bartow, Ann: Bloodsucking Copyright. *Maryland Law Review*, Vol. 70, 2011
- Békés Gergely – Mezei Péter: A sampling megítélése a magyar szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2010/6
- Bimbaité, Monika: When is a parody a violation of copyright? *International Journal of Baltic Law*, Vol. 1, No. 2, 2004
- Crowne, Emir Aly: Parody as Fair Dealing in Canada: A Guide for Lawyers and Judges. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 4, No. 7, 2009
- Dabo, Miatta Tenneh: Recent Developement – *Leibovitz v. Paramount Pictures Corp.* – Fair Use Doctrine: When is Copyright Infringement a Parody? *Baltimore Intellectual Property Law Journal*, Vol. 7, 1999
- Derclaye, Estelle (szerk.): *Research Handbook on the Future of EU Copyright*. Edward Elgar, 2009
- Dogan, Stacey L. – Lemley, Mark A.: Parody as Brand. *Trademark Rep*, Vol. 105, 2015
- Drexler, Josef: European and International Intellectual Property Law between Propertization and Regulation: How a Fundamental-Rights Approach Can Mitigate the Tension. *The University of the Pacific Law Review*, Vol. 47, 2016
- Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Köhidi Ákos – Keserű Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Győr; Budapest: Eötvös József Könyv-és Lapkiadó, 2015
- Faludi Gábor: A szerzői jog alapjogi szemlélete az Európai Unióban. In: Faludi Gábor (szerk.): *Liber amicorum: studia P. Gyertyánfy dedicata: ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008
- Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/7–8
- Flegal, Robyn M.: Diametrically Opposing Viewpoints – Why Polar Opposites Should Not Attract the Parody Label Under the Fair Use Exception to Copyright Infringement. *Journal of Intellectual Property Law*, Vol. 21, Iss. 1, 2013
- Grad-Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*. HVG-ORAC, Budapest, 2010

- Gorman Eric D.: Who Gets the Last Laugh? Satire, Doctrine of Fair Use, and Copywrong Infringement. *Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law*, Vol. 29, No. 2, 2010
- Griffiths, Jonathan: Fair dealing after Deckmyn – The United Kingdom’s Defence for Caricature, Parody or Pastiche. In: Sam Ricketson – Megan Richardson (szerk.): *Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment*, Edward Elgar, m.a. 2017
- Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online verzió*
- Hilty, Reto M. – Nérissou, Sylvie (szerk.): *Balancing Copyright – A Survey of National Approaches*. Springer, 2012
- Hugenholtz, P. Bernt – Senftleben, Martin: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. *Amsterdam Law School Research Paper*, No. 2012-39, 2012
- Hung, Lisan: The Supreme Court Holds That Parody May Be a Fair Use Under Section 107 of the 1976 Copyright Act. *Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 10, 1994
- Jütte, Bernd Justin: The EU’s Trouble with Mashups – From Disabling to Enabling a Digital Art Form. *Journal of Intellectual Property, Information Technology & E-Commerce Law*, Vol. 5, Iss. 3, 2014
- Kairalla, Ryan: Work as Weapon, Author as Target – Why Parodies that Target Authors (Not Just Their Works) Should Be Fair Uses. *New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law*, Vol. 2, 2013
- Kampantai, Andromachi: Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public? *UK Law Students Review*, Vol. 3, Iss. 1, 2015
- Kaplan, Lisa Moloff: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, Vol. 26, 1994
- Kemp, Deborah J. – Forsythe, Lynn M. – Jones, Ida M.: Parody in Trademark Law – Dumb Starbucks Makes Trademark Law Look Dumb. *The John Marshall Review of Intellectual Property Law*, Vol. 14, 2015
- Kiss Zoltán: *Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Online jogtár verzió*
- Kur, Annette – Levin, Marianne (szerk.): *Intellectual Property Rights in a Fair World Trade System – Proposals for Reform of TRIPS*. Edwards Elgar, 2011
- Lai, Amy: Copyright Law and its Parody Defense – Multiple Legal Perspectives. *New York University Journal of Intellectual Property and Entertainment Law*, Vol. 4, No. 2, 2015
- Lampke, Monique Bradley: Why the Fair Use Defense of Free Speech or Parody Under the Anticybersquatting Consumer Protection Act Needs Judicial Review by the United States Supreme Court. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, Vol. 11, 2010
- Levin, Bob: *The Pirates and the Mouse – Disney’s War Against the Counterculture*. Fantagraphics Books, 2003
- Little, Laura E.: Regulating Funny – Humor and the Law. *Cornell Law Review*, Vol. 94, 2008
- McBride, L. David: Same Song, Different Verse – Parody as Fair Use After *Campbell v. Acuff-Rose Music, Inc.* *Oklahoma Law Review*, Vol. 48, 1995

- McGeveran, William: The Imaginary Trademark Parody Crisis (and Real One). *Washington Law Review*, Vol. 90, 2015
- Meale, Darren – England, Paul: Barry Trotter and the Infringement of Copyright – Parody Rules in the UK. *Managing Intellectual Property*, Vol. 178, Iss. 34, 2008
- Mee, Ben: Laughing Matters: Parody and Satire in Australian Copyright Law. *Journal of Law, Information and Science*, Vol. 20, 2010
- Menell, Peter S.: Adapting Copyright for the Mashup Generation. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 164, 2016
- Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/6
- Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. In: Homoki-Nagy Mária – Hajdú József (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016
- Nash, Alaina: Does the Parasitic Nature of Parody Justify Special Protection Under New Zealand's Copyright Regime? *Otago Law Review*, Vol. 11, No. 4, 2008
- Ochoa, Tyler T.: Dr. Seuss, the Juice and Fair Use – How the Grinch Silenced Parody. *Copyright Society of U.S.A. Journal*, Vol. 45, 2014
- Pessach, Guy: Toward a New Jurisprudence of Copyright Exemptions. *IDEA – The Intellectual Property Law Review*, Vol. 55, No. 2, 2015
- Posner, Richard A.: When is Parody Fair Use? *The Journal of Legal Studies*, Vol. 21, No. 1, 1992
- Reynolds, Graham J.: Necessarily Critical? The Adoption of a Parody Defence to Copyright Infringement in Canada. *Manitoba Law Journal*, Vol. 33, No. 2, 2009
- Romalho, Ana: Parody in Trademarks and Copyright – Has Humour Gone Too Far? *Cambridge Student Law Review*, Vol. 58, Iss. 5, 2009
- Ronan Deazley: Copyright and Parody: Taking Backward the Gowers Review? *The Modern Law Review*, Vol. 73, No. 5, 2010
- Rosati, Eleonora: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. *Common Market Law Review*, Vol. 52, 2015
- Said, Zahr K.: Fair Use in the Digital Age, and Campbell v. Acuff-Rose at 21. *Washington Law Review*, Vol. 90, No. 2, 2015
- Schuler, Anna: Insta-Appropriation – Finding Boundaries for the Second Circuit's Fair Use Doctrine after Campbell. *Fordham Law Review*, Vol. 85, 2016
- Schwabach, Aaron: Reclaiming Copyright from the Outside In – What the Downfall Hitler Meme Means for the Transformative Works, Fair Use and Parody. *Buffalo Intellectual Property Law Journal*, Vol. VIII, Iss. 1, 2012
- Seucan, Andreea: The concept of parody. *Juridical Tribune*, Volume 5, Iss 1, 2015
- Seville, Catherine: The Space Needed for Parody within Copyright Law – Reflections Following Deckmyn. *National Law School of India Review*, Vol. 27, 2015

- Shipley, David E.: A Dangerous Undertaking Indeed: Juvenile Humor, Raunchy Jokes, Obscene Materials and Bad Taste in Copyright. *Kentucky Law Journal*, Vol. 98, 2010
- Simon, David A.: Reasonable Percetion and Parody in Copyright Law. *Utah Law Review*, No. 3, 2010
- Sites, Brian: Fair Use and the New Transformative. *Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 39, 2016
- Smith, Marlin H.: The Limits of Copyright – Property, Parody and the Public Domain. *Duke Law Journal*, Vol. 42, 1993
- Spies, Anna: Revering Irreverence – A Fair Dealing Exception for Both Weapon and Target Parodies. *UNSW Law Journal*, Vol. 34, Iss. 3, 2011
- Thornton, Patrick K.: Cultural Behemoths Collide – Carol Burnett v. Family Guy. *Entertainment & Sports Law*, Vol. 25, No. 3, 2007, p. 8–9,
- Todd, Jeff: Satire in Defamation Law: Toward a Critical Understanding. *The Review of Litigation*, Vol. 35, 2016
- Torremas, Paul C. (szerk.): Copyright and Human Rights – Freedom of Expression, Intellectual Property, Privacy. Kluwer Law International, 2004
- Totah, Suheil Joseph: Copyright Law in Defense of Parody. *Golden Gate University Law Review*, Vol. 17, 1987
- Treiger-Bar-Am, Kim: Kant on Copyright: Rights of Transformative Authorship. *Cardozo Arts & Entertainment*, Vol. 25, No. 3, 2008
- Tune, Cydney A. – Leavitt, Jenna F.: Family Guy Creators’ Fair Use Wish Comes True. *Entertainment and Sport Lawyer*, Vol. 27, No. 2, 2009
- Ujhelyi Dávid: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2014/5
- Ujhelyi Dávid: Az IP Clause értelmezési lehetőségei az Egyesült Államok szerzői jogában. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4
- van der Walt, A. J. – Shay, Richard Michael: Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law. *South African Mercantile Law Journal*, Vol. 25, 2013
- Vogel, Jason M.: The Cat in the Hat’s Latest Bad Trick: The Ninth Circuit’s Narrowing of the Parody Defense to Copyright Infringement in *Dr. Seuss Enterprises v. Penguin Books USA, Inc.* *Cardozo Law Review*, Vol. 20, 1998
- Warrington, Tara M.: Harry Potter and the Doctrine of Fair Use – Conjuring a New Copyright Complaint. *Florida Coastal Law Review*, Vol. 10, 2009
- Weir, Moana: Making Sense of Copyright Law Relating to Parody – A Moral Rights Perspective. *Monash University Law Review*, Vol 18, No 2, 1992
- Xalabarder, Raquel: The Role of the CJEU in Harmonizing EU Copyright Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, Vol. 47, 2016
- Yen, Alfred C.: When Authors Won’t Sell – Parody, Fair Use and Efficiency in Copyright Law. *University of Colorado Law Review*, Vol. 62, 1991

- Yonover, Geri J.: The „Dissing” of Da Vinci: The Imaginary Case of Leonardo v. Duchamp: Moral Rights, Parody, and Fair Use. Valparaiso University Law Review, Vol. 29, No. 2, 1995
- Yu, Peter K.: Can the Canadian UGC Exception Be Transplanted Abroad? Intellectual Property Journal, Vol. 26, 2014
- Zekos, Georgios I.: Copyrights and Trademarks in Cyberspace – A Legal and Economic Analysis. Chicago-Kent Journal of Intellectual Property, Vol. 15, 2016
- Zissu, Roger L.: Funny is Fair – The Case for According Increased Value to Humor in Copyright Fair Use Analysis. Copyright Society of the U.S.A. Journal, Vol. 55, 2008

Jogforrások

- 1969. évi III. törvény a szerzői jogról
- 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról
- Autoriõiguse seadus, Vastu võetud 11.11.1992, RT I 1992, 49, 615, jõustumine 12.12.1992 (észt szerzői jogi törvény)
- Autortiesību likums (Ar grozījumiem: 31.12.2014) (lett szerzői jogi törvény)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK (2001. május 22.) irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról
- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, 1886/1979. Magyarországon az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet hirdette ki
- Bundesgesetz vom 9. Oktober 1992 über das Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (stand am 1. Januar 2011) (a svájci szerzői jogi törvény)
- Code de la propriété intellectuelle (version consolidée au 25 avril 2016) (a szellemi alkotásokról szóló francia törvény)
- Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos (Aprovado pelo Decreto-Lei n.º 63/85, de 14 de Março, e alterado pelas Leis n.ºs 45/85, de 17 de Setembro, e 114/91, de 3 de Setembro, e Decretos-Leis n.ºs 332/97 e 334/97, ambos de 27 de Novembro, pela Lei n.º 50/2004, de 24 de Agosto, pela Lei n.º 24/2006 de 30 de Junho e pela Lei n.º 16/2008, de 1 de Abril) (portugál szerzői jogi törvény)
- Copyright Act (R.S.C., 1985, c. C-42) (consolidated version, status as at June 21, 2016) (Kanada szerzői jogi törvénye)
- Copyright Act 1968 (consolidated as of July 6, 2016) (ausztrál szerzői jogi törvény)
- Copyright Act of 2000 (Chapter 415) as amended up to Act No. VIII of 2011. (Málta szerzői jogi törvénye)
- Copyright and Related Rights Act, 2000 (No. 28 of 2000) (ír szerzői jogi törvény)
- Copyright, Designs and Patents Act of 1988 (az Egyesült Királyság szellemi alkotásokról szóló törvénye)

- Įstatymo dėl autorių teisių ir gretutinių teisių Nr. VIII-1185 18 gegužė 1999 (kaip nauja versija 5 Kov 2005 – Nr. IX-1355) (Su pakeitimais, Kovo 13, 2008 – pagal Įstatymą Nr X-1454) (litván szerzői jogi törvény)
- Lege nr. 8 din 14 martie 1996 privind dreptul de autor si drepturile conexe (román szerzői jogi törvény)
- Legge 22 aprile 1941, n. 633 sulla protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio (aggiornata con le modifiche introdotte dal decreto-legge 30 aprile 2010, n. 64) (olasz szerzői jogi törvény)
- Ley N° 21/2014, de 4 de noviembre, por la que se modifica el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual aprobado por Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, y la Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil (a szellemi alkotásokról szóló spanyol törvény)
- Loi du 18 avril 2004 modifiant 1) la loi du 18 avril 2001 sur les droits d'auteur, les droits voisins et les bases de données, et 2) la loi modifiée du 20 juillet 1992 portant modification du régime des brevets d'invention (Luxemburg szerzői jogi törvénye)
- Loi du 19 avril 2014 portant insertion du Livre XI 'Propriété intellectuelle' dans le Code de droit économique, et portant insertion des dispositions propres au Livre XI dans les Livres I, XV et XVII du même Code (a szellemi alkotásokról szóló belga törvény)
- The Copyright Act of 1976. 17 U.S.C. §§ 101-810 (2014) (az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye)
- Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) Agreement, 1994. Magyarországon az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény hirdette ki
- Úplné znění zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském a právech příbuzných ve znění zákonů č. 81/2005 Sb. , č. 61/2006 Sb. a 216/2006 Sb (a cseh szerzői jogi törvény)
- Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273) (a német szerzői jogi törvény)
- Ustawaz dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona od 20 maja 2016) (a lengyel szerzői jogi törvény)
- Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht (a holland szerzői jogi törvény)
- Zákon č. 185/2015 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (v znení zákona č. 125/2016 Z.z.) (a szlovák szerzői jogi törvény)
- Zakon o Autorskom i Srodnim Pravima, 2010 (a bosnyák szerzői jogi törvény)
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima i Djela o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (OG NN. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014) (a horvát szerzői jogi törvény)
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007 – uradno prečišćeno besedilo; št. 68/2008, št. 110/2013, št. 56/2015) (a szlovén szerzői jogi törvény)
- Закон о ауторском и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012 од 17.12.2012. године) (a szerb szerzői jogi törvény)

Bírósági döntések

- Bourne Co. v. Twentieth Century Fox Film Corp. 602 F. Supp.2d 499 (2009)
- Bundesgerichtshof, I ZR 9/15, 2016
- Burnett v. Twentieth Century Fox Film Corp., 491 F. Supp. 2d 962, 974 (2007)
- C-117/13. Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG
- C-160/15. GS Media BV v Sanoma Media Netherlands BV
- C-174/15. Vereniging Openbare Bibliotheken v. Vereniging Nederlands Uitgeversverbond
- C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen
- C-348/13. sz. BestWater International GmbH v. Michael Mebes
- C-403/08. és C-429/08 (egyesített ügyek). Football Association Premier League Ltd v. QC Leisure
- C-466/12. Svensson v. Retriever Sverige AB
- Campbell v. Acuff-Rose Music (92-1292), 510 U.S. 569 (1994)
- Dr. Seuss Enters., LP v. Penguin Books USA, Inc., 109 F.3d 1394 (9th Cir. 1997)
- Elsmere Music v. National Broadcasting Co., 623 F.2d 252 – Court of Appeals, 2nd Circuit (1980)
- Leibovitz v. Paramount Pictures Corporation, 137 F.3d 109 (2d Cir. 1998)
- Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417, 451 (1984)
- Walt Disney Productions v. the Air Pirates, 581 F.2d 751 (9th Cir. 1978)

SZJSZT-szakvélemények

- SZJSZT-13/2003 (Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmekben)
- SZJSZT-16/2008 (Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása)
- SZJSZT-39/2002 (Flintstones figurák felhasználása reklámcélokra)

Hatástanulmányok, szakvélemények

- European Copyright Society: Limitations and exceptions as key elements of the legal framework for copyright in the European Union – Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. 2014b
- European Copyright Society: Opinion on The Judgment of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn. 2014a
- Gowers Review of Intellectual Property, 2006
- Hargreaves, Ian: Digital Opportunity – A Review of Intellectual Property and Growth. Independent Report, 2011

- Intellectual Property Office (United Kingdom): Copyright and the Economic Effects of Parody – An Empirical Study of Music Videos on the YouTube Platform and an Assessment of the Regulatory Options. 2013a
- Intellectual Property Office (United Kingdom): The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions – A Comparative Review of the Underlying Principles. 2013b
- Lee, Yin Harn: United Kingdom Copyright Decisions and Legislative Developments 2014. Max Planck Institute for Innovation and Competition, Report, 2015
- Modernising Copyright – The Report of the Copyright Committee. Dublin, 2013
- Villalón, Pedro Cruz főtanácsnoki indítványa a C-201/13. sz. ügyben. 2014. május 22.
- Westkamp, Guido: The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States. Queen Mary Intellectual Property Research Institute, 2007

Internetes források

- Husovec, Martin: Slovakia adopts a new Copyright Act: It's a Mixed Bag – Part I. Kluwer Copyright Blog, blogbejegyzés, 2016. február 29.
- Mezei Péter: Paródia az Európai Bíróságon. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. június 23.
- Mezei Péter: Vicces kedvében van az Európai Unió Bírósága. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2014. szeptember 10.
- Rosati, Eleonora: Is UK parody exception a parody of a parody exception? IPKat, blogbejegyzés, 2014. március 29.
- Rosati, Eleonora: Parody and free use in Germany: Federal Court of Justice decides first parody case after Deckmyn. The IPKat, blogbejegyzés, 2016. szeptember 6.
- Ujhelyi Dávid: Paródiával kapcsolatos döntés született Németországban. Szerzői jog a XXI. században, blogbejegyzés, 2016. szeptember 7.

Egyéb források

- Eöry Vilma: Magyar értelmező szótár diákoknak – Szómagyarázatok példamondatokkal. Tinta Tankönyvkiadó, Budapest, 2010
- Ortutay Gyula (szerk.): Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982

Dr. Millisits Endre*

KIT KAT, AVAGY A TÉRBELI VÉDJEGY OLTALOMKÉPESSÉGÉNEK ÚJABB HATÁRVITÁI AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ELŐTT

Bevezetés

Amint azt az *Európai Bíróság* immár több, térbeli megjelölésekkel kapcsolatos, előzetes döntéshozatal iránti ügyben is gondosan megvizsgálta, az alábbiakban ismertetendő KIT KAT 4 FINGERS-nek (magyarul: *Négy rudacskából álló, csokoládéval bevont Kit Kat ostyaszelet*) nevezett ügy tétje is annak az esetleges lehetősége volt, miszerint valamely vállalkozás örökös monopóliumot biztosíthat magának azáltal, hogy védjegyként lajstromoztat a maga számára egy térbeli megjelölést. [Az egyszerűség kedvéért a BPHH-t (Belső Piaci Harmonizációs Hivatal) is a továbbiakban EUIPO-nak (European Union Intellectual Property Office, az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala), a közösségi védjegyet pedig európai uniós védjegynek nevezzük.]

Nem csodálkozhatunk azon, hogy a *térbeli* védjegyek oltalmának peremfeltételei ennyi fejtörést, dilemmát okoznak – úgy tűnik, maguk a védjegyes árukat előállító édesipari cégek sem kímélik ellenfeleiket (és persze az ügyekkel járó anyagi és egyéb ráfordításokat tekintve magukat sem) ezeknek a fontos jogi kérdéseknek a tisztázása érdekében.

Immár hagyományosnak tekinthető, hogy a brit *Cadbury* és a svájci *Nestlé* cég („csokióriások”, ahogyan a sajtó elnevezte őket) között a bíbor szín, illetve a HAVE A BREAK jelmondat lajstromképesége tekintetében megvívott jogvitán túl immár a *négy rudacskából álló, csokoládéval bevont Kit Kat ostyaszelet* formája is a bíróságok elé került. (Megjegyezzük, hogy a rudacskák széttröszöléssel szétválaszthatók.)

Az alábbiakban ismertetésre kerülő két ügy (a C-215/14 és a T-112/13 számú ügy), összefüggéseire a főtanácsnok egy korábbi, a C- 215/14 sz. ügy *perösszefoglalójában* is utalt, mondván: bár a jelen ügy a védjegynek az Egyesült Királyságban történő bejelentésére vonatkozik, a szóban forgó formát európai uniós védjegyként is lajstromozták a védjegyekkel ellátható termékek és szolgáltatások nemzetközi osztályozására vonatkozó, 1957. június 15-én kötött, felülvizsgált és módosított Nizzai Megállapodás szerinti 30. osztályba tartozó egyes árukra vonatkozóan. A Cadbury cég törlési kérelmet nyújtott be e lajstromozással szemben, amelyet az EUIPO második fellebbezési tanácsa határozatában elutasított. Az e határozat ellen benyújtott keresettel kapcsolatos eljárást, amely T112/13. számon volt folya-

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Nemzetközi Védjegyzosztályának nyugalmazott osztályvezetője, a Magyar Védjegy Egyesület elnökségi tagja.

matban az Európai Unió Törvényszéke előtt, a C-215/14. sz. ügy elbírálásáig felfüggesztették (A C- 215/14 sz. ügy *perösszefoglalója*).

A C-215/14. sz. ügyben született 2015-ös ítélet után folytatták T-112/13. sz. ügyet is, amelyben azóta, 2016. decemberében, megszületett az ítélet is.

Végül van egy harmadik, a szóban forgó védjegy két rudacskából álló változatának lajstromozásával kapcsolatos eljárás, amelyet az EUIPO fellebbezési tanácsa függesztett fel.

Dogmatikai alapok

A térbeli (más néven háromdimenziós vagy 3D) védjegy oltalmazásának lehetősége a nemzetközi védjegyjog fejlődésének viszonylag új vívmánya, hiszen ezt a lehetőséget az Európai Unió számos tagállamában a Tanács 1988. december 21-i, a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 89/104/EGK első irányelve hatására teremtette meg a nemzeti jogalkotás, illetve a közösségi védjegyről szóló 40/94 tanácsi rendelet (a továbbiakban: KVR).

Mint ismeretes, a KVR 7. § (1) bekezdésének *e*) pontja kimondja, hogy a megjelölés nem részesülhet védjegyoltalomban, ha *kizárólag* olyan formából áll, amely

- i. az áru jellegéből következik; vagy
- ii. a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges; vagy
- iii. az áru értékének a lényegét hordozza.

Az irányelv szerint *a megjelölés nincs kizárva a védjegyoltalomból, illetve a védjegy nem törölhető, ha a megjelölés használata révén a bejelentési napját megelőzően megszerezte a megkülönböztetőképességet*. Ezen túlmenően bármelyik tagállam előírhatja, hogy ezt a szabályt akkor is alkalmazni kell, ha a megjelölés a megkülönböztetőképességet a bejelentés napját vagy a lajstromozás napját követően szerezte meg.

Az első ügy: C- 215/14 sz.

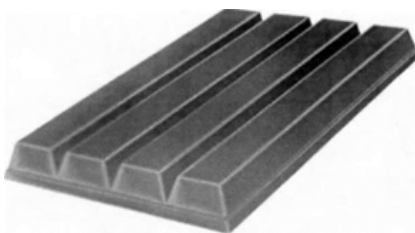
Előzmények

Az alapeljárásban szereplő csokoládéárut eredetileg a Rowntree & Co Ltd cég kezdte forgalmazni az Egyesült Királyságban Rowntree's Chocolate Crisp néven. Az áru nevét 1937-ben Kit Kat Chocolate Crispre módosították, majd később ez a név rövidült a KIT KAT megnevezésre. A Nestlé cég 1988-ban megszerezte a Rowntree céget, amelynek az új cégneve Rowntree plc lett. Az akvizíció folyamán a Nestlé cég megszerezte a KIT KAT védjegy feletti rendelkezés jogát is (a főtanácsnok perösszefoglalója, 7. pont).

A termék alapvető formája nagyon keveset változott 1935 óta, bár a mérete valamelyest módosult. A kicsomagolt termék jelenlegi megjelenése a következő (a főtanácsnok perösszefoglalója, 9. pont):

Minden egyes rudacskán dombornyomással a KIT KAT szavak szerepelnek a logó részét képező ovális forma darabjaival együtt (a főtanácsnok perösszefoglalója, 10. pont). 2010. július 8-án a Nestlé cég védjegybejelentést nyújtott be az Egyesült Királyságban a rudacskákra mint térbeli védjegyre, ugyanakkor a bejelentés semmiféle dombornyomású jelet nem tartalmazott (a piacon ténylegesen használt térbeli alakzattól eltérően).

A védjegybejelentés árujegyzéke: 30. áruosztály: csokoládé; csokoládétartalmú édességek; csokoládékészítmények; cukorkaárúk; csokoládéalapú készítmények; péksütemények; sütemények; kekszek; csokoládébevonatú kekszek; csokoládébevonatú ostyák; cukrászsütemények; aprósütemények; ostyák (a főtanácsnok perösszefoglalója, 13. pont).

Az UKIPO (United Kingdom Intellectual Property Office, az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala) nem emelt kifogást a védjegybejelentéssel szemben feltétlen lajstromozást gátló okra hivatkozva; úgy találta, hogy bár maga a megjelölés nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel, a bejelentő kellően bizonyította azt, hogy a megjelölés megszerezte a megkülönböztetőképességet (a főtanácsnok perösszefoglalója, 14. pont).

A meghirdetett védjegybejelentéssel szemben 2011-ben a Cadbury cég nyújtott be *felszólalást* arra hivatkozva, hogy a megjelölésnek nincs megkülönböztetőképessége, és a megjelölés a megkülönböztetőképességet nem is szerezte meg (a főtanácsnok perösszefoglalója, 15. pont).

A felszólalásnak az UKIPO helyt adott, és a védjegybejelentést 2013. június 20-án elutasította (a főtanácsnok perösszefoglalója, 16. pont).

Az UKIPO részéről eljáró elbíráló úgy találta, hogy a lajstromozni kért megjelölés három jellemzője a következő:

1. a csokoládészelet lényegében téglalap alakú formája;
2. a szelet hosszában elhelyezkedő barázdák jelenléte, elhelyezése és mélysége; valamint
3. a barázdák száma, amelyek a szelet szélességével együtt meghatározzák a „rudacskák” számát (a főtanácsnok perösszefoglalója, 17. pont).

Az elbíráló úgy vélte, hogy az említett első jellemző az áruk jellegéből adódó forma, ennélfogva ezek tekintetében a megjelölés nem lajstromozható, kivéve a „cukrászsüteményeket” és „süteményeket”, amelyek esetében viszont a védjegy formája jelentősen eltér az ágazat normáitól. Mivel a másik két jellemző a műszaki hatás eléréséhez szükséges, az elbíráló egyebekben megtagadta a lajstromozást (a főtanácsnok perösszefoglalója, 18. pont).

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem és az Európai Bíróság előtti eljárás

A High Court of Justice felfüggesztette a védjegy lajstromozási eljárást, és az alábbi kérdéseket tette fel az Európai Bíróságnak.

1. Annak megállapításához, hogy a megjelölés használata révén megkülönböztetőképességet szerzett-e a védjegyirányelv 3. cikkének (3) bekezdése értelmében, elegendő-e, ha a bejelentő bizonyítja, hogy a releváns időpontban az érintett fogyasztói körbe tartozó személyek jelentős része felismeri a megjelölést, és azt a bejelentő termékeihez köti, abban az értelemben, hogy ha mérlegelniük kellene, hogy az e megjelöléssel ellátott árukat ki forgalmazza, a bejelentőt jelölnék meg; vagy a bejelentőnek bizonyítania kell, hogy az érintett fogyasztói körbe tartozó személyek jelentős része úgy tekint a megjelölésre (szemben bármely másik, esetleg jelen lévő védjeggyel) mint az áruk származásának jelölésére?

2. Amennyiben a forma három alapvető jellemzővel rendelkezik, amelyek egyike magának az árunak a jellegéből következik, a másik kettő pedig a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges, e forma védjegyként történő lajstromozását kizárja-e a védjegyirányelv 3. cikke (1) bekezdése e) pontjának i. és/vagy ii. alpontja?

3. Úgy kell-e értelmezni a védjegyirányelv 3. cikke (1) bekezdése e) pontjának ii. alpontját, hogy az megakadályozza az áruk gyártásának módjára, és nem az áruk működésének módjára tekintettel célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges formák lajstromozását?

A főtanácsnok perösszefoglalója¹

Melchior Wathelet főtanácsnok 2015. június 11-én ismertette indítványát.²

A főtanácsnok megfogalmazása szerint ez az ügy alkalmat kínál az Európai Bíróság számára, hogy eldöntse, hogy pusztán annak bizonyítása, hogy valamely forgalomba hozott

¹ <http://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/files/professional/cjeuosszefoglalo201502.pdf>.

² http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30ddb24060a7f7e04518881ac65d14ba89f2.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuQaxf0?doclang=HU&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=164950&occ=first&dir=&cid=228595.

termék formáját a releváns vásárlóközönség jelentős része úgy ismeri fel, mint amely egy adott gazdasági szereplő áruit *jelöli*, elegendő-e annak a bizonyításához, hogy a védjegy a megjelölés használata révén megkülönböztetőképességre tett szert, vagy pedig azt kell bizonyítani, hogy a releváns vásárlóközönség *kereskedelmi származásjelzőként* használja a formát, és e minőségében bíz benne (a főtanácsnok perösszefoglalója, 35. pont).

Indítványának 2. pontjában a főtanácsnok azt elemezte, hogy vannak-e korlátai az adott megjelölés lajstromozott védjegy elemeként avagy valamely lajstromozott védjegyhez kapcsolódó használata bizonyításának.

A főtanácsnok nem osztotta a Nestlé cégnek a megkülönböztetőképesség kérdésében nyilvánított véleményét, amely szerint ahhoz, hogy a védjegy használata révén megkülönböztetőképességet szerezzen, nem szükséges az, hogy e védjegyet elszigetelten használják. A védjegy azonosítása és ezáltal a megkülönböztetőképesség megszerzése következhet akár a védjegy egy elemének a lajstromozott védjegy részeként történő használatából, akár egy megkülönböztethető védjegynek egy lajstromozott védjegyhez kapcsolódóan történő használatából. Ezekben az esetekben elegendő, hogy ezen „együttes” használat következtében az érintett vásárlóközönség ténylegesen egy meghatározott vállalkozástól származóként érzékelje az azon védjegy által jelölt árut vagy szolgáltatást, amelynek lajstromozását egy másik elemhez kapcsolódóan kérték (a főtanácsnok perösszefoglalója, 43. és 44. pont).

A főtanácsnok végkövetkeztetései

A főtanácsnok a következtetéseit az alábbiakban foglalta össze (a főtanácsnok perösszefoglalója, 79. pont).

1. A bejelentő nem elégedhet meg annak bizonyításával, hogy az érintett fogyasztók felismerik a bejelentett védjegyet, és azt az áruhoz és szolgáltatásaihoz kötik. Bizonyítani kell, hogy önmagában a bejelentett védjegy jelzi a szóban forgó áruk és szolgáltatások kizárólagos eredetét minden más, esetlegesen jelen lévő védjeggyel szemben, az összetéveszthetőség veszélye nélkül.

2. A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2008. október 22-i 2008/95/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 3. cikk (1) bekezdésének *e*) pontját úgy kell értelmezni, hogy az kizárja valamely forma lajstromozását, amennyiben az három alapvető jellemzővel rendelkezik, amelyek egyike magának az árunak a jellegéből következik, a másik kettő pedig a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges, feltéve hogy legalább az egyik ilyen indok teljes mértékben alkalmazható e formára.

3. A 2008/95 irányelv 3. cikk (1) bekezdése *e*) pontjának *ii.* alpontját úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes olyan forma lajstromozása, amely nem csupán az áruk működésének módjára, hanem azok gyártásának módjára tekintettel is szükséges a célzott műszaki hatás eléréséhez.

Ítélet a C-215/14. sz. ügyben³

A Bíróság (első tanács) 2015. szeptember 16-án hozott ítéletet az előzetes döntéshozatali eljárásban, amelyben a 2008/95/EK irányelv 3. cikk (3) bekezdésének alkalmazhatóságát vizsgálta annak érdekében, hogy a négy rudacsából álló, csokoládéval bevont KIT KAT ostyaszület mint térbeli védjegy használat révén megszerezte-e a megkülönböztetőképeséget, továbbá azt vizsgálta, hogy az irányelv 3. cikk (1) bekezdés e) pontjának megfelelően egyszerre magának az árunak a jellegéből következik-e és a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges formából áll-e a megjelölés.⁴

A Bíróság emlékeztetett arra az ítélet 59. pontjában, hogy a védjegy alapvető funkciója abban áll, hogy a fogyasztó vagy a végső felhasználó számára garantálja a védjeggyel jelölt áru vagy szolgáltatás eredetének azonosíthatóságát, lehetővé téve számára, hogy összetévesztés veszélye nélkül meg tudja különböztetni ezt az árut vagy szolgáltatást a más vállalkozásoktól származóktól.⁵

A Bíróság ítéletében kimondta a következőket:

1. A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2008. október 22-i 2008/95/EK európai parlamenti és tanács irányelv 3. cikk (1) bekezdésének e) pontját úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az áru formájából álló megjelölés védjegyként való lajstromozása abban az esetben, ha ez a forma három lényeges jellegzetességet érint, amelyből az egyik az áru jellegéből következik, a másik kettő pedig a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges, azzal a feltétellel, hogy az e rendelkezésben foglalt, lajstromozást kizáró okok közül legalább az egyiknek teljes mértékben alkalmazhatónak kell lennie a vitatott formára.

2. A 2008/95 irányelv 3. cikke (1) bekezdése e) pontjának ii. alpontját – amely lehetővé teszi azon megjelölések lajstromozásának megtagadását, amelyek kizárólag az árunak a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges formájából állnak – úgy kell értelmezni, hogy az arra vonatkozik, hogy az érintett áru miként tölti be a funkcióját, és nem magára az áru gyártásának a módjára.

3. Egy olyan védjegy lajstromozásához, amely a 2008/95 irányelv 3. cikkének (3) bekezdése értelmében a használat révén szerzett megkülönböztetőképeséget, akár valamely másik lajstromozott védjegy részeként, akár azzal összetételben, a bejelentőnek bizonyítania kell azt, hogy az érintett személyek köre – szemben minden más védjeggyel, amely szintén jelen lehet – egyedül a bejelentett védjeggyel jelölt árut vagy szolgáltatást tekinti valamely meghatározott vállalkozástól származónak.

³ http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d5a88e02da7b5a40058096d872213f54db.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4ObNmPe0?doclang=HU&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=167821&occ=first&dir=&cid=572833.

⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0215>.

⁵ Philips-ítélet, C299/99, EU:C:2002:377, 30. pont.

A második ügy: T-112/13. sz. ügy

A Cadbury Holdings Ltd (Uxbridge, Egyesült Királyság) keresetet nyújtott be az EUIPO ellen négyosztatú csokoládészelet formájának *védjegyként való lajstromozása ellen* (T-112/13. sz. ügy).⁶ A másik fél a fellebbezési tanács előtti eljárásban a Société des produits Nestlé SA (Vevey, Svájc) volt.

A kereseti kérelmek

A felperes azt kérte, hogy a Törvényszék helyezze hatályon kívül a második fellebbezési tanács R 513/2011-2. sz. ügyben 2012. december 11-én hozott határozatának azt a részét, amelyben a fellebbezési tanács azt állapította meg, hogy a védjegy nem rendelkezik a 7. cikk (1) bekezdés *b*) pontja szerinti megkülönböztetőképességgel, és az EUIPO-t kötelezze a jelen kereseti kérelemmel kapcsolatos költségek, a beavatkozót pedig a felszólalási osztály és a fellebbezési tanács előtti eljárások költségeinek viselésére. Ami a jogalapokat és a fontosabb érveket illeti, a törlés iránti kérelemmel érintett európai uniós védjegy a 30. osztályba tartozó árukra vonatkozó, egy négyosztatú csokoládészelet formáját ábrázoló térbeli védjegy – a 2 632 529. sz. közösségi védjegybejelentés.

Az Európai Unió Törvényszéke 2016. december 15-i, 138/16. sz. közleményében adta hírül, hogy az Európai Bíróság megváltoztatta azt a döntést, amely elutasította a Cadbury cég (illetve jogutódja, a Mondelez UK Holdings Services cég) felszólalását, és új eljárásra utasított.⁷ (A Kraft Foods, a Cadbury korábbi anyavállalata 2012. májusában nevet változtatott, aminek következtében 17 európai piac, így a brit és a magyarországi is csatlakozott a Mondelez International európai szervezetéhez.⁸)

Az ügy tárgya az EUIPO második fellebbezési tanácsának a Cadbury Holdings és a Société des produits Nestlé közötti törlési eljárással kapcsolatban 2012. december 11-én hozott határozata (R 513/2011-2. sz. ügy) ellen benyújtott kereset. Az ítélet rendelkező része:

1. A Törvényszék hatályon kívül helyezi az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) második fellebbezési tanácsának 2012. december 11-én hozott határozatát (R 513/2011-2. sz. ügy).
2. Az EUIPO maga viseli saját költségeit, valamint a Mondelez UK Holdings & Services Ltd részéről felmerült költségeket.
3. A Société des produits Nestlé SA maga viseli a saját költségeit.

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2013:123:FULL&from=HU>.

⁷ <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-12/cp160138hu.pdf>.

⁸ <http://www.uzletresz.hu/vallalkozas/20130410-nevet-mondelzre-valtja-es-az-europai-piachoz-csatlakozik-a-kraft.html>.

A T-112/13. sz. ügyben hozott ítélet

Az Európai Unió Törvényszéke 138/16. sz. sajtóközleményét adta ki Luxembourgban 2016. december 15-én, a Mondelez UK Holdings & Services Ltd kontra EUIPO (érdekelt fél: Société des produits Nestlé), a T-112/13. sz. ügyben hozott ítéletéről.

Ítéletében a Törvényszék az EUIPO határozatát hatályon kívül helyezte. A Törvényszék szerint az EUIPO-nak újból meg kell vizsgálnia, hogy a KIT KAT 4 FINGERS nevű árunak megfelelő térbeli forma fenntartható-e európai uniós védjegyként.

Az indokolásban a törvényszék kimondta, hogy a *használat révén megszerzett megkülönböztetőképességet ugyanis az összes érintett tagállam tekintetében bizonyítani kell.*

A Törvényszék mindenekelőtt utalt arra, hogy amennyiben a védjegyet valamely, több alkategóriát magában foglaló árukategória tekintetében lajstromozták, a védjegy tényleges használatának csupán az árujegyzék egy része tekintetében való igazolása csak az ezen áruknak megfelelő alkategóriákra jelent oltalmat.

A Törvényszék álláspontja szerint az EUIPO által figyelembe vett egyetlen bizonyíték sem bizonyítja a védjegy használatát a pékáruk, a cukrászsütemények, a sütemények és a gofrik tekintetében. Ebből az következik, hogy az EUIPO tévesen alkalmazta a jogot, amikor úgy ítélte meg, hogy a kérdéses árut a szóban forgó árukategóriák bármelyike magában foglalhatja.

A továbbiakban emlékeztetett arra, hogy

1. a térbeli védjegyek a használat révén akkor is megkülönböztetőképességet szerezhettek, ha ezeket egy szó- vagy ábrás védjeggyel együtt használják, és
2. a megkülönböztetőképesség használat útján való megszerzése akkor állapítható meg, ha a bejelentett megjelölés alkalmassá vált arra, hogy az érintett árut az adott vállalkozástól származóként azonosítsa.

A Törvényszék ezt követően megvizsgálta az EUIPO által figyelembe vett bizonyítékokat, így különösen a tíz tagállam területén végzett piackutatásokat, a reklámanyagokat és a védjegy használatának időtartamát. A Törvényszék megerősítette, hogy olyan tényekről van szó, amelyek alkalmasak annak bizonyítására, hogy az érintett vásárlóközönség a szóban forgó térbeli védjegyet az érintett áruk kereskedelmi származásának megjelöléseként érzékeli.

A Mondelez cég szerint a Nestlé nem bizonyította, hogy a védjegy az Európai Unió teljes területe tekintetében használat révén megszerezte volna a megkülönböztetőképességet. A Törvényszék úgy ítélte meg, hogy a használat révén megszerzett megkülönböztetőképességet az Európai Unió azon része esetében kell bizonyítani, ahol a védjegy nem rendelkezett benne rejlő megkülönböztetőképességgel, azaz a jelen esetben – a védjegybejelentés benyújtásának időpontjában, 2002. március 21-én – az egész Európai Unió területén (emlékeztetes, hogy ebben az időben az Európai Unió 15 tagállamból állt). Nem elegendő annak

a bizonyítása, hogy az egész Unió érintett vásárlóközönségének jelentős része – az összes tagállamban és az összes régióban együttesen – valamely védjegyet az azzal megjelölt áruk kereskedelmi eredetének megjelöléseként érzékel. Ugyanis az olyan védjegy esetében, amely – a Nestlé védjegyéhez hasonlóan – az egész Európai Unióban nem rendelkezik benne rejlő megkülönböztetőképességgel, a használat révén megszerzett megkülönböztetőképességet valamennyi érintett tagállam esetében bizonyítani kell.

A Törvényszék a bizonyítékok tanulmányozása során arra a megállapításra jutott, hogy a KIT KAT csokoládérúd megszerezte a megkülönböztetőképességet használat révén 10 országban (Dániában, Németországban, Spanyolországban, Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban, Ausztriában, Finnországban, Svédországban és az Egyesült Királyságban), de ebből az EUIPO nem juthatott volna érvényesen arra a következtetésre, hogy a forma megszerezte a megkülönböztetőképességet az Európai Unió egészében (még akkor sem, ha ezen országok lakossága akkoriban az Európai Unió 90%-át tette ki) anélkül, hogy megvizsgálta volna, hogyan érzékeli a védjegyet az érintett vásárlóközönség, többek között Belgiumban, Írországon, Görögországban és Portugáliában, illetve ne elemezte volna az eredményeket ezen tagországok tekintetében.⁹

Az eljárás korábbi szakaszában eljáró EUIPO úgy vélte, hogy elegendő kimutatni, miszerint a kérdéses védjegy által megjelölt áruk eredetének jeleként fogja fel a megjelölést az érintett, a valamennyi tagállam és régió összevonásával tekintett európai uniós vásárlóközönség jelentős része. Ez a kritérium azonban a Törvényszék szerint nem helyes: nem ez a kérdés ugyanis, hanem az, vajon bebizonyították-e, hogy az Európai Unión belül az érintett vásárlóközönség jelentős része úgy fogja fel a megjelölést, mint a védjegyes áruk eredetének jelzését. Nem egyenlítik ki ugyanis az egyes országokban tapasztalható magas szintű pozitív válaszok a más országokban esetleg tapasztalható hiányokat.

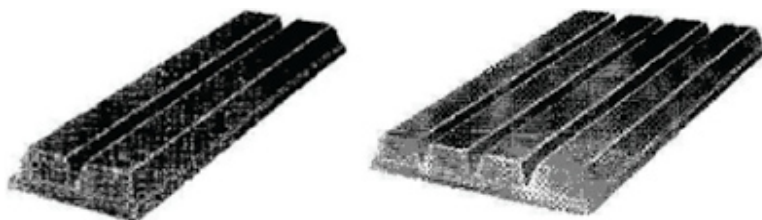
A Törvényszék megállapította, hogy az EUIPO tévesen alkalmazta a jogot, amikor úgy ítélte meg, hogy a védjegy használat révén megszerzett megkülönböztetőképességét nem szükséges valamennyi érintett tagállam esetében bizonyítani. Ebből következően az EUIPO-nak új határozatot kell hoznia, és ennek során meg kell vizsgálnia azt, hogy a védjegybejelentés benyújtásának időpontjában a szóban forgó védjegy megszerezte-e a megkülönböztetőképességet a használat révén, amelyet a Nestlé a 15 érintett tagállamban a „cukorkák és aprósütemények” áruk tekintetében folytatott.

Érdekes módon a Bíróság úgy találta, hogy az Egyesült Királyság területén a kérdéses forma megszerezte a megkülönböztetőképességet a használat útján. Ez pedig ellentétes az Arnold bíró 2016. januári ítéletében foglalt megállapítással.

⁹ <http://ipkitten.blogspot.hu/2017/03/the-kitkat-shape-mark-no-merging-of.html>.

Még egy ítélet, Szingapúrból

A szingapúri fellebbezési bíróság a Société des Produits Nestlé SA versus Petra Foods Limited-ügyben 2016. november 26-án úgy döntött, hogy a Nestlének sem a kétosztatú, sem a négyosztatú csokoládérúdja nem lajstromozható térbeli védjegyként, mert nincs megkülönböztetőképességük (inherent distinctiveness), illetve a megkülönböztetőképességet nem szerezték meg (acquired distinctiveness).¹⁰

A bíróság hangsúlyozta, hogy a megjelölés oltalma annak műszaki megoldás jellege miatt kizárt, továbbá, hogy a bejelentett megjelölés sohasem került használatra, mivel a terméket nem átlátszó csomagolásban forgalmazták, és a „Kit Kat” szavakat a fogyasztó csak akkor láthatta meg, amikor kicsomagolta az árut. Mindez egyben kizárja azt is, hogy a csokoládé-szelet formáját jó hírű védjegynek fogadják el.

Megjegyzések

Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás keretében hozott ítéletei (de eseti döntései nem) arra hivatottak, hogy elősegítsék az Európai Unió regionális szerveinek és tagállamainak egységes védjegy jogi gyakorlatát. A fent vázolt két ügy is ebbe a sorba tartozik.

Az első ügyben az Európai Bíróság szándéka ítéletével egyértelműen annak a célnak a szolgálata volt, hogy ne engedje meg senkinek, hogy bármely védjegy lajstromozását úgy használják fel, hogy azáltal műszaki megoldásokat helyezzenek – korlátlan alkalommal megújítható időtartamú – védjegyoltalom alá.

A második ügy üzenete az, hogy a megkülönböztetőképesség megszerzésére vezető használat vizsgálatakor az Európai Bíróság a kérdéses védjegybejelentés árujegyzékében foglalt árut a maga konkrétságában fogta fel úgy, ahogyan az áru a maga műszaki valóságában megjelenik. A Bíróság magát a megjelölést (a jelet) az árujegyzékben foglalt áruval (a jelzett dologgal) összefüggésben vizsgálta meg úgy, ahogyan azt a fogyasztó, a védjegyes áru vásárlója is jól ismeri. (Ez történt a Rubik-kocka térbeli védjegye megkülönböztetőképességének vizsgálatakor is.)

¹⁰ <http://ipkitten.blogspot.hu/2017/03/kit-kat-finger-shape-marks-this-time-in.html>.

Az Európai Bíróság iránymutatásából egyértelmű, hogy védjegyügyekben azt kell vizsgálni, illetve a bejelentőnek/jogosultnak azt kell megfelelően bizonyítania, hogy *az érintett közönség kizárólag a kérdéses védjegy alapján tekint egy azzal jelölt árut vagy szolgáltatást egy bizonyos gyártótól származónak*. A lényeg ezen eredetjelző funkció teljesülése, nem pedig a bejelentett megjelölés és az áru között fennálló asszociáció.¹¹

Nagyon fontos az árujegyzékben foglalt áru-, illetve szolgáltatásmegnevezések metamorfózisa az elsődlegesen a védjegyoltalom terjedelmének megállapításához szükséges, az áru-, illetve szolgáltatási kategóriákat a legszárazabb, leginkább távolságtartó módon leíró áru-megnevezések helyett a valóságos, „tapintható”, a piacon valójában megjelenő áruk/szolgáltatások megnevezései felé. Az árujegyzékben csupán taktikai/stratégiai okokból szereplő áruk, amelyeket a jogosult valójában nem is gyárt (illetve olyan szolgáltatások megnevezése, amely szolgáltatásokat nem is nyújt) határozottan, világosan elválnak azoktól a konkrétan ábrázolt vagy más módon a védjegybejelentés tárgyává tett áruktól, amelyek megszerzett oltalomképesége a tényleges használattól függ. (A földrajzi árujelzők lajstromozásánál a Nizzai Osztályozás alkalmazása során is ugyanez a jelenség tapasztalható.)

Az Európai Bíróság iránymutatásának jogi terminusait ezáltal a gyártók, a kereskedők marketing- és egyéb szakembereinek kell megtölteniük tartalommal. Van mit tanulniuk ezeknek a szakembereknek még világcégeknél is, ahol pl. a négy rudacska térbeli védjegyoltalmát a benyomott „Kit Kat” szavak nélkül igénylik, holott e szavakkal együtt használják valójában. A védjegyeztetni kívánt megjelölés kiválasztásában a versenylőnyre törekvés mellett a szigorú védjegyszakmai szempontoknak is érvényesülniük kell.

Sas István mutatott rá arra, hogy minden egyes reklámkommunikátor számára nagy kihívás

- az üzenet maximális leegyszerűsítése,
- az információ tartalmának a minimumra sűrítése és
- az így kapott maximális jelkészlettel maximális információ közvetítése.¹²

Ám mi történik akkor, kérdezhetjük, ha ez a minimalizálási törekvés azt eredményezi, hogy az így kapott jel már nem is rendelkezik megkülönböztetőképeséggel, sőt, amint az az ismertett ítéletből is kiderül, még a megkülönböztetőképeség megszerzése sem álapítható meg? Ahogy korunk márkaorientált marketingjének is nyílt titka a vállalat által használt, a piacra bocsátott valamennyi jel tudatos megtervezése, márkaorientált használatának koordinálása – úgy a vállalati védjegypolitikában is ennek a rendszerszemléletnek kell uralkodnia, mivel ennek a hiányosságai nemcsak a védjegyportfólió építése, hanem még a marketingmenedzsment szempontjából is hátrányként jelentkezhetnek.

¹¹ <https://twobirdsideas.hu/2015/09/22/kettetort-kit-kat/>.

¹² Sas István: Reklám és pszichológia. Kommunikációs Akadémia Könyvtár, 2007, p. 146.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

„SZORGALOM ÉS SZENVEDÉLY” IRINYI JÁNOS ÉLETÚTJA ÉS TEVÉKENYSÉGE

„Szorgalom és szenvedély – Herrmann.” Ezzel a mottóval indítja Irinyi János az élete fő művének szánt, háromkötetesre tervezett munka, „A vegytan elemei” első kötetét. Az általa több ízben használt *Herrmann* álnév magyarázatául szolgáló példamondatot a Pesti Hírlapban¹ közölte: „*Herr der Leidenschaften, und Mann der Worte.*”

A mottó híven tükrözi Irinyi János életpályáját: a lángoló hazaszeretettel párosuló, hatalmas szenvedély és a lankadatlan szorgalom jellemezte a kiváló intelligenciájú, nagy akarat-erővel bíró, kiugró fiatalkori teljesítményt felmutató, briliáns tehetségű embert. Ragyogó képességeinél és ifjúkori eredményeinél fogva sikert sikerre halmozhatott volna, ha 27 éves korában, saját elhatározásából nem fordít háttal a fővárosnak, és 30 évesen nem hagy fel elméleti munkásságával. A Tudományos Akadémia tagjává válhatott volna, megkaphatta volna a vágyott egyetemi katedrát; ő azonban önként vállalt vidéki száműzetésbe vonult, hogy a hátralévő hosszú évtizedekben hivatalnokként keresse meg a kenyerét.

Mindössze 4,5 évet töltött Pesten a fiatal Irinyi, azonban e rövid idő alatt fantasztikus teljesítményt nyújtott: öt tudományos értekezést írt és publikált, óriási lelkesedéssel vetette bele magát a frissen alakult *Természettudományi Társulat*, illetve az *Iparegyesület* választmányának tevékenységébe, és – nem mellesleg – gyufagyárat létesített, amelynek fennmaradásáért ádáz küzdelmet folytatott a hatóságokkal. 1844 tavaszán azonban mindennek háttal fordítva elvonult Bihar megyébe, ahol előbb az apai birtokon gazdálkodott, majd fokozatosan előálló anyagi nehézségei miatt hivatalnoki munkát vállalt.

Ha nem lett volna egy-két fiatalkori barátja, aki felkeltette az addigra élete delén túljutott Irinyi iránt a közfigyelmet, ma a nevét sem igen tartanánk számon. Bő negyedszázad múltán egykori diáktársa az egyik legolvasottabb országos hetilap hasábjain szólította fel, hogy írja le a gyufa feltalálásában játszott szerepét – ennek az önvalomásnak köszönhetően ismerhette meg az ország, micsoda világra szóló tettet hajtott végre a bécsi *Polytechnikum* 19 éves növendéke. Később egy országos napilap a halálhírét költötte – a nekrológra Irinyi tüstént válaszolt, levelében néhány adattal kiegészítve oly kevésbé ismert életrajzát. Az országos sajtóban való szerepeltetése kellő figyelmet keltett ahhoz, hogy a későbbiek során többen is megemlékezzenek munkásságáról.

Születése után két évszázaddal azzal adózunk Irinyi János emlékének, hogy a levéltárak és könyvtárak mélyéről napvilágra hozzuk az elérhető forrásokat, és ezek alapján ismertetjük a hazai kémia-történet kimagasló alakjának életútját és munkásságát, akit a találmánya alapján méltó hely illet meg a magyar feltalálók pantheonjában.

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ Jelentése: „A szenvedélyek ura, a szavak embere”. In: Pesti Hírlap, 430. sz., 1845. február 13., p. 100.

**„Az a tény, hogy az ifjabb Irinyi a Nagy Létán lakó Irinyi János fija legyen, bizonyíttatik”
– családja és ifjúkora**

A családfő, *Irinyi János* 1787. január 6-án született *Zsákán*. Iskoláit *Nagyváradon* és *Egerben* végezte. Az ő fiatalkorában Magyarországon még nemigen volt szervezett gazdasági szakképzés (a keszthelyi *Georgicon* 1797-ben alapította *Festetics György*), ezért az önművelés kiemelkedő szerepet játszott abban, kiből milyen szakember vált. A nyelveket beszélő, széles érdeklődésű Irinyi az országon belül és Németországban sorra tanulmányozta a bevált mezőgazdasági módszereket, eljárásokat, amelyeket aztán meghonosított, illetve továbbfejlesztett a nagylétai *Zichy-birtok*ot bérlő báró *Mandel* tisztartójaként.

A 19. században a gazdatisztek elsőrangú szerepet töltöttek be a gazdaság irányításában, a mezőgazdasági termelés terén elért eredményekben. Az akkoriban új módszernek számító váltógazdálkodást Irinyi sikerrel valósította meg a *Mandel* bárók birtokán. Jószágigazgatói ideje alatt a mintegy 25 ezer holdas uradalom mintagazdasággá vált. „Irinyi kitartó szorgalma és a korral haladott szakértelme által a létai uradalmat Biharmegyének nemcsak legokoszerűbben, hanem legjövedelmesebben is kezelt nagy birtokai egyikévé fejlesztette.”² Az állattartásban és tenyésztésben az akkor még kevésbé elterjedt istállózás híve volt. A legeltetést a takarmányok nagyobb mérvű természetével pótolta.³

„Idősb Irinyi János, a folyó század első felében, 40 éven át, az okosabb mezőgazdák kitünőbbjeinek egyike volt, a kit a tudományos észlelés és az okadatokra támaszkodó alapos ismeretben, a ... haladásra törekvés mellett, különösen a gyakorlatiasság jellemzett nagy mértékben”, és ennél fogva „országszerte elismerést ... és szaktekintélyt vívott ki magának.”⁴

1. ábra: Idősebb Irinyi János arcképe⁵

² Surányi Béla: Egy gazdálkodó a múlt századból: idősb Irinyi János. *Hajdú-Bihari Napló*, 45. évf., 25. sz., 1988, p. 11.

³ Fabricius Endre: A magyar gazdatiszt. Pátria, Budapest, 1931, p. 34.

⁴ Galgóczy Károly: Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület emlékkönyve, V. füzet. OMGE, Budapest, 1885, p. 41–48.

⁵ Digitális Képtár DKA-046077.

Bihar megye gazdálkodásáról, illetve saját eredményeiről több cikket publikált a *Gazdasági Lapok*, a *Magyar Gazda*, a *Társalkodó* és más folyóiratok hasábjain – írói munkásságának Szinnyei József szócikket szentelt a „Magyar írók élete és munkái” című lexikonban. Egy idézet a *Magyar Gazda* című folyóirat 1846-os évfolyamából, amely azért is különösen érdekes, mert abban az évben a lap hasábjain a fia, ifjabb Irinyi János is publikált két úti beszámolót francia- és németországi tapasztalatairól. „E’ hanyatló évről kívánván vidékünk gazdasági állapotáról tudósítást adni, megemlítem, miként a’ mult tél és tavasz gazdasági tekintetből igen kedvezően járt volna le, ha a’ tavaszi hideg sok helyeken a’ szőlőket meg nem ölte volna. A’ nyár nemcsak nagy szárazsággal’s rendkívüli hévséggel végzé be járását, hanem jég-csapást is éreztetett sok szőlő és vetésekben. Különb aratásunk féltermést meghaladtott, tavaszi veteményeink is kielégítőek valának.”⁶

A családfő 1856. április 15-én hunyt el Nagy-Létán. Halála után a *Gazdasági Lapok*, majd ennek nyomán a tekintélyes hetilap, a *Vasárnapi Ujság* is megemlékezett róla. A nekrológusból idézünk: „... a magyar gazdaközönség mintegy magvát képezi a magyar értelmiségnek, s midőn hazafiúi és emberi erényekről van szó, itt a legtöbb tiszteletreméltó jelenségekre akadunk. Illy értelmes, mivelt férfiút, a magyar gazdák egy mintaképét mutatjuk be...”⁷

Néhány további adat a famíliáról és Irinyi János családtagjairól

Az Irinyi családra vonatkozóan nagy horderejű forrás, a bihardiószei ortodox templom anyakönyve került elő a 2000-es évek elején, amelynek felkutatását és közzétételét Szabó Józsefnek köszönhetjük. Az anyakönyvben három Irinyi gyermek: János, Antónia és József születési, továbbá az apa, idősebb Irinyi János halálozási adatai is megtalálhatók.⁸

Az eredeti anyakönyv napvilágra kerülése után nem lehet kétséges: Irinyi János a Bihar megyei Albis községben született 1817. május 18-án. Születési adatai számos helyen tévesen jelentek meg, többek között a *Pallas nagy lexikonában*, ahol 1819-es évszám és Nagy-Léta⁹ szerepel – később sok forrás ezt az adatot vette át.¹⁰ János a család harmadik gyermeke, de elsőszülött fia volt; őt követte 1820-ban Antónia, majd 1822-ben József. A feltárt adatok szerint az Irinyi házaspárnak hat gyermeke: négy leánya és két fia született.

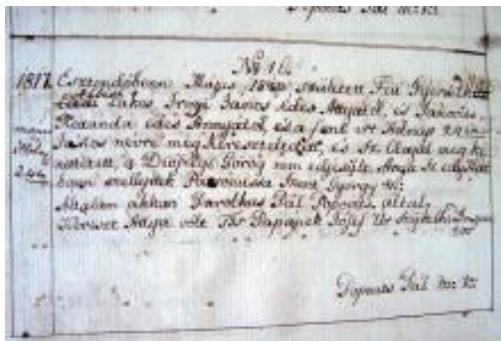
⁶ *Id. Irinyi János*: Biharból. *Magyar Gazda*, 6. évf., 93. sz., 1846, p. 1509–1511.

⁷ *Id. Irinyi János*: *Vasárnapi Ujság*, 1858. március 28.

⁸ Szabó József: Egy felfedezés története. – A bihardiószei egykori görög kereskedő társaság által épített ortodox templom 70 lapos anyakönyve (keresztelek 1812–1882, esketések 1814–1846, temetések 1807–1881) a Romániai Nemzeti Levéltár Bihar megyei fiókjának anyakönyvi állagában (DJAN-Bihor, fond Colecția Registrele de stare civilă, dosar 383) található: <http://biharmegye.ro/node/1200>.

⁹ A „gyujtó” címszó alatti szövegben debreceni születésüként van Irinyi János feltüntetve. In: A Pallas nagy lexikona, 8. kötet. Pallas, Budapest, 1894, p. 457. Az Irinyi Jánosról szóló szócikkben szereplő adatok: „született Nagy-Létán (Bihar) 1819”. In: A Pallas nagy lexikona, 8. kötet. Pallas, Budapest, 1894, p. 688. Ugyanígy tünteti fel Révai nagy lexikona, 10. kötet. Révai, Budapest, 1914, p. 636.

¹⁰ Többek között Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/i/i09262.htm>.

2. ábra: Irinyi János születési és keresztelési adatai a bihariószegi ortodox anyakönyvben¹¹

Az édesanyjáról, akinek a neve, *Janovits Roxánda* jól olvasható a bihariószegi anyakönyvi bejegyzésekben, annyit tudunk, hogy szerencsésen felnevelte mind a hat gyermekét, és a férjét túlélte.¹²

János öt évvel fiatalabb testvére, *Irinyi József* a jurátusi pályára lépett. Bihar megye választott országgyűlési képviselőjeként jelentős szerepet játszott az 1848/49-es nemzetgyűlés munkájában. Az 1848-as forradalom egyik legaktívabb tagja volt, a „márciusi ifjak” közé tartozott; az ő nevéhez kötik a 12 pont megfogalmazását (amelyben a hagyományok szerint bátyjának, Jánosnak is nagy szerepe volt) és kinyomtatását. Kiváló nyelvtudása és jogi felkészültsége alapján 1848 őszén a forradalmi magyar kormány *Teleki László* mellé Párizsba küldte követségi tanácsosnak. Irinyi Józsefet a szabadságharc bukása után halálra ítélték, de *Haynau* az utolsó pillanatban megkegyelmezett neki. A hírlapíróként, műfordítóként is számottevő életművet alkotó Irinyi József 37 éves korában hunyt el.

A család elsőszülött gyermekének, *Viktóriának* a neve a *Iosif Vulcan* révén maradt fenn. A *Vulcan József* néven Magyarországon is sokat publikáló irodalmár – aki később a *Román Tudományos Akadémia* tagja lett – sokat tett a magyar irodalom román nyelvű megismertetéséért. A család ismert tagjaival együtt Irinyi Viktória emlékét is mind a mai napig ápolják *Létavértesen*.¹³

¹¹ A felvett Szabó József szíves hozzájárulásával közöljük. Forrás: 8. sz. lábjegyzet.

¹² Janovits Roxánda özvegyi mivoltáról a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött iratok tanúskodnak. MNL HBML XIII. 10. Az Irinyi család iratai.

¹³ Irinyi – Vulcan nap. 2010. november 6: <http://www.haon.hu/letavertes/irinyi-vulcan-nap/news-20101123-12215371>.

A fent említett anyakönyvben és jó néhány levéltári forrásban a család neve *Irimi* formában szerepel¹⁴ – bár 1922-ben Irinyi János egyetlen fia, *Irinyi Lajos* egy levelében úgy nyilatkozott, hogy korábban Irimie alakban írták a nevüket.¹⁵

A feltaláló családjának *I. Lipót császár* adományozott nemesi levelet 1659-ben.¹⁶ A nemesi rang elismertetése érdekében idősb Irinyi János járt el: *Bihar vármegye* 1838-as közgyűlésén bemutatta azokat az igazolásokat, amelyek alapján *Szatmár*, illetve *Szabolcs vármegyében* 1775-ben, illetve 1776-ban valóságos magyar nemesnek ismerték el a családot.¹⁷ Idősb Irinyi János és gyermekei ez időtől, tehát 1838-tól kezdve használta az Irinyi családnevet.

Több nyomtatott munkában, illetve kéziratos forrásban „Irinyként” (tehát egy hosszú í betűvel) olvasható a familia neve – egyes vélemények szerint azért, hogy megkülönböztetés az irinyi Irinyi családtól, amellyel a névhasználat miatt az ifjabb Irinyi Jánosnak 1841-ben kellemetlen ügye támadt. Az irinyi előnevet viselő család egyik tagja, *Irinyi Tamás* kifogásolta, hogy a Pesten akkor már gyufagyárat működtető Irinyi János az irinyi nemesi előnevet használta egy folyamodványában.¹⁸

A család nemességének kihirdetési ideje ismeretében válik érthetővé, hogy a *Debreceni Református Kollégiumban* 1834-ben Jánost miért még „Irimi”, Józsefet 1838-ban viszont már „Irinyi” néven vezették be az anyakönyvbe.¹⁹ Jánost 1836-ban a bécsi Polytechnikumban is Irimi néven, a berlini egyetemen viszont 1838-ban már Irinyi néven regisztrálták.

A család ortodox vallású volt, a két fivér azonban felnőtt korában a református hitet gyakorolta. A születési anyakönyv mellett a *nagyváradai jogakadémia*,²⁰ illetve a Debreceni Református Kollégium hivatalos iratai is arról tanúskodnak, hogy mindkét Irinyi fiú ortodox vallásúként került be az intézményekbe.²¹

¹⁴ *Szálkai Tamás*: Armálisok és armalisták a kora újkori Biharban. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár egyéni címeres nemeslevelei. Doktori disszertáció, Debrecen, 2010: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/97140/ertekezes.pdf?sequence=6A>.

¹⁵ Az MTA III. osztályának 1922. május 29-i ülésén tartott előadást Hankó Vilmos levelező tag és Grabovszky Camill főreáliskolai tanár mint vendég „Irinyi János, a feltaláló és író” címmel. Erről szerzett tudomást Irinyi János fia, aki „hosszú és rendkívül érdekes” levélben reagált, „amelyben apjára vonatkozólag sok, eddig ismeretlen adatot” közölt Hankó Vilmossal. Forrás: Irinyi János öt szál gyufája az Akadémián. Magyarország, 1922. május 30.

¹⁶ *Olay Ferenc*: Adatok Irinyi János emlékezetéhez. Debreceni Szemle, 7. évf., 4. sz., 1933, p. 150–151.

¹⁷ *Szálkai Tamás*: Bihar nagy szülöttei: 200 éve, májusban született Irinyi János. Az Irinyiek származása és nemessége. Hajdú-Bihari Napló, 2017. április 29, p. 11.

¹⁸ *Szálkai*: i. m. (17).

¹⁹ Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában. Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013. II. kötet, p. 1104., 1134., 1338., 1386. Az 1104. oldalon Irimy formában olvasható János neve.

²⁰ *Varga Júlia*: A nagyváradai jogakadémia (1780–1848) és a püspöki szeminárium (1741–1848) hallgató-sága. ELTE, Budapest, 2006. Irinyi János adatai Joannes Irimi néven a 123. oldalon, a 2377. szám alatt, testvéréé pedig Irimy Josephus név alatt a 154. oldalon, a 2985. sorszámon szerepelnek. Mindketten görögkeleti vallásúként voltak regisztrálva.

²¹ A debreceni intézménytörténeti forrásokban az Irinyi fiúk vallására vonatkozóan két rövidítés olvasható: GRNU, illetve Graeci rit. n. unit. = Graeci ritus non unitus, vagyis nem egyesült görög szertartású. L. a 12. sz. lábjegyzetet.

Irinyi tanulmányai 1823–1846

Irinyi János 1823 és 1827 között *Nagylétán* járt elemi iskolába, majd a nagyváradai premontrei főgimnáziumban folytatta tanulmányait. A nagyváradai királyi jogakadémia bölcsészeti fakultásának nyilvántartásába 1831-ben jegyezték be; 1833-ban ugyanitt, a jogi fakultáson folytatta a tanulást.²² Tizenhét éves korában, 1834 szeptemberében iratkozott be a Debreceni Református Kollégium jogi tagozatára,²³ ahol 1836-ban jeles eredménnyel diplomázott.²⁴

Életrajzírói hangsúlyozzák, hogy amikor a szülői akarattal szembeszegülve az ifjabb János nem jogásznak állt, hanem a bécsi Polytechnikumba ment továbbtanulni, apjának akkora csalódást okozott, hogy megvonta fiától az anyagi támogatást. Az életmű lelkes kutatója, *Nyárády Gábor* tudományos újságíró úgy tudja, János kora gyermekkorától fogékony volt a „mesterkedés”, a kísérletezés iránt.²⁵

Lósy-Schmidt Ede kutatásainak köszönhetően tudjuk, hogy Irinyi János neve szerepel a bécsi Polytechnikum, vagyis a bécsi műegyetem hallgatói anyakönyvében. 1836-ban iratkozott be az intézménybe, ahol általános technikai kémiát tanult, és az év végén kitüntetéses vizsgát tett a tárgyból.²⁶ *Nyárády Gábor* szintén kutatta Bécsben a Polytechnikum vizsgakönyveit: 1836-ban és 1837-ben Irinyi valamennyi tárgyból jelesen vagy kiválóan vizsgázott.²⁷

Az ELTE Levéltára kiadásában 2013-ban megjelent egy adattár a bécsi egyetemeket látogató magyarországi diákokról. A kötetben az 5182-es sorszám alatt olvasható néhány adat Irinyiről: ezek szerint 1835-ben iratkozott be és 1836-ban ki a bécsi műegyetemről. Az adatok között olvasható továbbá, hogy 1839-ben a berlini egyetemen, 1846-ban Hohenheimben tanult tovább.²⁸ Az ELTE által kiadott adattárban közölt évszámok egy-két évvel eltérnek a többi forrásban regisztráltaktól, amelyek pontosan illeszkednek egymáshoz: Irinyi 1836 nyarán végzett Debrecenben, ezt követően ment Bécsbe tanulni. *Lósy-Schmidt Ede* azt is ellenőrizte, hogy 1835-ben még nem szerepelt a neve a bécsi egyetem katalógusában.²⁹

Bécs után Berlinbe ment, itt 1838-ban beiratkozott az egyetem (*Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*) nyári és téli szemeszterére; ezek húsvétól Szent Mihály napjáig, illetve

²² *Varga*: i. m. (20), p. 123.

²³ I. m. (19), p. 1104.

²⁴ *Siró András*: Irinyi János. Magánkiadás, Debrecen, 1970, p. 8.

²⁵ *Nyárády Gábor*: A láng fellobban. Ifjúsági, Budapest, 1954, p. 9–10.

²⁶ *Lósy-Schmidt Ede*: A foszforos gyújtók: Römer István és Irinyi János szerepe a gyújtók tökéletesítésében. Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1935, p. 38. (Különlenyomat a Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye LXIX. kötetéből, 1935). Az idézett forrás: Prüfungs-Katalog der technischen Abtheilung des k. k. polytechnischen Institutes vom Studienjahre 1836.

²⁷ *Nyárády*: i. m. (25), p. 222.

²⁸ *Szögi László*: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és akadémiákon 1789–1848. ELTE, Budapest, 2013 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 20.), p. 259.

²⁹ *Lósy-Schmidt*: i. m. (26), p. 37.

szeptember végétől húsvétig tartottak. Így pontosan tudjuk, hogy Irinyi egy éven át, 1839 tavaszáig tanult Berlinben.³⁰

Irinyi közel harmincéves volt, amikor még egy alkalommal szervezett képzésben vett részt: az 1846/47-es téli szemeszterben (október 15. és március 15. között) a hohenheimi mezőgazdasági akadémia erdészeti karán tanult.³¹

„Találmányom mellett kis millionerré lehettem volna” – a feltaláló

Irinyi János életével kapcsolatban sok tény mind a mai napig ismeretlen előttünk. Részben oka ennek, hogy nem szerette a nyilvánosságot, nem írt önéletrajzot, arcképet is alig néhány alkalommal engedett készíttetni magáról. A gyufa fejlesztéséhez kapcsolódó tevékenységéről azonban két ízben saját maga számolt be a sajtó nyilvánossága előtt – először 1863-ban, másodszor 1880-ban. A sors különös fintora, hogy mindkét visszaemlékezést hírlapírói tévedések kényszerítették ki az önként választott visszavonultságban élő Irinyiből.

A Vasárnapi Ujság 1863. évi 5. számában egy ábrával illusztrált, terjedelmes cikk jelent meg „A Zarzetzky-féle gyufagyár Pesten” címmel, amelyből a következőkről értesülhettek a lap olvasói. „...a gyufának, mint a mai élet egyik hasznos és nélkülözhetetlen cikkének feltalálása, magyar ember érdeme. A gyufa feltalálója, Rómer István, magyar volt, ő állította Bécsben az első gyufagyárt e század elején”.³²

Az utókor roppant hálás lehet e – részben – téves információnak, mert a lap szerkesztője azonnal reagált rá „A gyufa igazi feltalálója” című írásában. A cikket Csarnay néven aláíró szerző ezt írja: „Én, ki a rég történt előzményeket e tárgyban közelebbről ismerem, vártam a felszólalást illetékes helyről”, de ez elmaradt, pedig „a keserű visszaemlékezés fájó érzetével olvashatta azokat végig egy igaz – nem bécsi – magyar honfitársunk, ki lekóttatva a szerénység” és más körülmények miatt, „az igazi valót magába rejteni kénytelen”. A Csarnay név mögé rejtőző *Pákh Albert*³³ – „az említettnek tan- és ifjúkori társa”, az általa ismert tényeket „akkori összeszótt életünk fonalán – közelebbről ismerő egyén, kimondom azt, mit ő nem mondhat. ... A gyufák feltalálója nem Rómer, hanem Irinyi János kitűnő *chemikus honfitársunk*”. A régi barát fontosnak tartotta kiemelni, hogy Irinyi „külföldi legnevezetesebb iskolákban nevelve, Berlinben, mint a legnevesebb *chemikusok* egyike volt kitüntetve, sőt e

³⁰ Amtliches Verzeichnis des Personals und der Studierenden der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin [Elektronische Ressource] A tavaszi szemeszter hallgatói nyilvántartása itt érhető el: http://edoc.hu-berlin.de/ebind/hdok/hp01_b_p-vl_sh1838/XML/index.xml?part=page&page=25&resolution=high – a téli szemeszteré pedig itt: http://edoc.hu-berlin.de/ebind/hdok/hp01_b_p-vl_wh1838/XML/index.xml?part=page&page=1&resolution=high.

³¹ Fehér György: A hohenheimi mezőgazdasági akadémia magyar hallgatói, 1818–1893 (sorsok, életpályák). In: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum közleményei 1984–1985. MMM, Budapest, 1985, p. 548, 561.

³² Z. G. [Zombory Gusztáv]: A Zarzetzky-féle gyufagyár Pesten. Vasárnapi Ujság, 10. évf., 5. sz., 1863, p. 40.

³³ Szathmáry László: A gyufa története a XIX-ik század végéig. Kis Akadémia, Budapest, 1935, p. 78.

tárgyban német nyelven írott könyve iskolai kézi könyvül lőn bevéve.” Csarnay (alias Pákh) utalt Irinyi akkori magánéleti gondjaira: „Az ifjunak leginkább családi keserű meghasonlásból kerekedett – végetlenül nyomasztó körülményei” miatt fogadta el a Rómer által felkínált egyezséget. A szerkesztő ezzel zárja a cikket: „Igen kívánatos volna, hogy végre Irinyi János ur maga gyujtana nekünk e részben gyufánál állandóbb világot.”³⁴

Az érintett három napon belül reagált a szerkesztői kérésre: Irinyi önvallomása „Felvilágosító adatok a gyufa történetéhez” címen jelent meg a Vasárnapi Ujságban.³⁵

Irinyi másodszor és egyben utoljára 1880-ban állt a sajtó nyilvánossága elé, megcáfolandó saját halálhírét. A *Függetlenség* című politikai közgazdasági és társadalmi napilap 1880. augusztus 29-én „A gyufa feltalálója” cím alatt közölte Irinyi második nyilatkozatát, amelynek előzménye: az újság 1880. augusztus 26-án közölt egy hírt „A gyufa feltalálója meghalt” címmel. A nekrológból arról értesültek a lap olvasói, hogy „Ha angol, francia vagy német lett volna, a földkerekség összes lapjai most egy világhírű milliomos elhunytát hirdetnék ékesen ... Feltaláló neve tán még soha sem maradt oly homályban, mint Irinyié, pedig találmánya bizony odasorakozik e század legfényesebb vívmányai közé.” A megemlékezés egy sor hibás adatot közöl, hiszen a Fényes-Litkén elhunyt *Irinyi Bertalannak*, a „szabadságharczi alezredesnek” állít emléket.³⁶ Az újság hasábjain megjelent téves híradás ragadtatta arra Irinyi Jánost, hogy azon melegében válaszoljon, és közöljön néhány fontos tényt önmagáról és a találmányáról.

Az újság szerkesztője „a következő nagyérdekű és kedélyes sorokat vette” Irinyi Jánostól, akit Nagyváradon jó ismerősei azzal fogadtak, hogy csak a lelke jöhetett ide, hiszen most olvasták a *Függetlenség*ben a halálhírét. „Nem tagadom, egy kis borzadály lepett meg, midőn a hírek között ott olvasom, hogy 'a gyufa feltalálója meghalt'” – írja Irinyi, majd ezekkel a szavakkal folytatja: „bátorkodom a különben igen tisztelt, de már legalább én reám vonatkozólag, nálamnál talán még sem jobban értesült ujdonságíró úr némely tévedését helyreigazítani.” „A harminczas években nem voltam gyógyszerész nevendék Budapesten, mert Nagyváradon a jogot végezvén, a chemiához való szenvedélyem a bécsi polytechnikumba vonzott, s ott sikerült nekem a dörzsgyufát 1836-ban feltalálnom.”³⁷

A találmánnyal kapcsolatos részleteket az 1863-as visszaemlékezésben írta meg Irinyi: „Midőn a bécsi polytechnikum vegytanára Meissner³⁸ élt, akkor én az ő, ő az én kedvenczem volt” – majd hosszan fejtegeti a „vegyelemek magyar nevei” terén kifejtett tevékenységét, végül visszatér a bécsi történetekre: „Meissner tanár tehát dörzsolgatta a barna ólomélegyet

³⁴ Csarnay (Pákh Albert): A gyufa igazi feltalálója. Vasárnapi Ujság, 10. évf., 8. sz. 7. sz., 1863, p. 62.

³⁵ Irinyi János: Felvilágosító adatok a gyufa történetéhez. Vasárnapi Ujság, 10. évf., 9. sz., 1863, p. 75–76.

³⁶ A gyufa feltalálója meghalt. *Függetlenség*. Politikai közgazdasági és társadalmi napilap. 1. évf., 236. sz., 1880. augusztus 26.

³⁷ A gyufa feltalálója. *Függetlenség*. Politikai közgazdasági és társadalmi napilap. 1. évf., 239. sz., 1880. augusztus 29.

³⁸ Meissner Traugott Pál (1778–1864) Erdélyben született gyógyszerész, a Polytechnikum kémia professzora.

a kénvirággal üveg mozsárban, igérvén a figyelmes hallgatóságnak, hogy a kén meg fog gyulni, – de ez nem történvén, nekem hamar az jutott eszembe, hogy ha kén helyett vilanyt vett volna, ez már régen égne. *Ebből áll a találmány!*

Azután egyik társamnak ... mondtam, hozzon nekem ólompirt, választóvizet, s egy huszast adtam neki phosphorra, ... mert – mondtam – zündhölzlit akarok csinálni (még akkor a *gyufa*-szó sem volt megteremtve). Egy kis vegytani számítás után nem kellett semmi 'sokszoros kísérlet'."

Irinyi részletesen leírja, hogyan készítette el az első gyufaszálakat. A „vilanyt”, vagyis a foszfort forró vízben felolvasztotta, majd szemcsésítette. Miután kihűlt, hozzáadta az „ólom-pírt” (míniumot), majd arab mézgával keverte össze azért, hogy a keverék ráragadjon a fára. Tíz szál gyújtópálcikáról leszedte az akkor ismert keveréket, a helyére a saját maga által összeállított elegyet illesztette, majd otthagytá száradni. Másnap az előadás előtt megmutatta Meissner tanárnak és néhány diáktársának; ez utóbbiak közül az egyik azt a tanácsot adta, vegyen rá *privilegiumot*.

„Már most kérlek. Van 1836-ban egy fiatal magyar, jogot végzett, Bécsbe megy a polytechnikumba ...; lenézi az ottani szegény alkotmánytalanokat, mert Magyarországon alkotmány volt; a privilegiumot csak két oldalról ismerték, egyik a nemesi, másik a gyöngyösi” – majd itt megemlíti, hogy 1843-ban az iparegyesület választmányában elkészült ugyan az első magyar szabadalmi törvényjavaslat, de abból nem lett törvény. „S ha most azon 1836-ki fiatal magyar azt találta mondani, hogy neki osztrák privilegium nem kell, ezt, a kinek úgy tetszik, most szemére hányhatja, de ő, ha netalán száján kiszalasztotta, többé vissza nem vonhatja. Ebben én neki ma is igazat adok.”

Az 1880-ban írt levelében is visszatér erre a kérdésre: „Igaz ugyan, hogy találmányom mellett, kaiserlich königlich ausschliesslich Privilegiummal, kis millionerré lehettem volna, de inkább megnyugtat engem az öntudat: hogy czélszerűt, közhasznut előállítani képes voltam...”

Az 1863-as önvallomás így folytatódik: másnap délután „Pf. erőművésznek mutattam a zajtalan gyufát. 'Mutattam-e már másnak is? s kiknek?' – kérdé. Sajnálta, miért nem neki legelőször?” Irinyi értette a sajnálkozás okát, és mondta, hogy még senki nem folyamodott privilegiumért. „Pf. elment s visszajött. ... monda, hogy Rómer vár, kinek sok pénze van, meg akarja venni találmányomat, ha semmit nem ér is, csakhogy más valaki e czim alatt gyufát ne készíthessen – kérhetek tőle akármit. Én azt mondtam, adjon három garast, mert nekem ennyibe került a phosphor.”

Ezek után Irinyi találkozott *Rómer István* gyufagyárossal, aki úgy nyilatkozott, „hogy tökéletesen meg van elégedve, monda, hogy holnap privilegiumért folyamodik. Kérdé: mit kívánok tőle?”

Közel három évtizeddel később, meglelt férfiként így emlékezett vissza találmánya eladására Irinyi: ő ezt válaszolta Rómer kérdésére: „...miért? hisz ő engem nem is látott, mikor már tudta, hogy kell készíteni, és semmi szüksége sem volt rám. Ő azzal vetett véget a

dolognak, hogy ... az én találmányomnak hasznát veendi, s így ingyen el nem fogadhatja stb. Kérlek tehát, sugd meg Csarnaynak, hogy „nem kínált *potom* összeggel. ... Ajánlatát kénytelen voltam elfogadni, hogy haza jöhessek. Ez 1836-ban történt s én 1839. októberben jöttem Pestre.”

Ezután Irinyi utal arra, hogy 1836-ban Bécsben nemcsak Rómer István volt tisztában a privilégium jelentőségével. Irinyi egyik diáktársának is adott két szál gyufát, amelyről az illető lekicsinylőleg nyilatkozott, „próbálta, nem jó!” Rómer azonban résen volt, és a késedelem nélkül beadott szabadalmi kérelem birtokában hétfőn lefoglaltatta „a nem jó gyufát” a diáknál, aki mégsem találhatta olyan rossznak, hiszen ő is megpróbálta előállítani.

Különösen figyelemre méltó, hogy csaknem harminc év elteltével Irinyi egy aprónak tűnő közjátékot is fontosnak talált felidézni a Vasárnapi Ujságban: „... Midőn azon időben egyszer gr. T. S.-el Bécs utcáin sétáltam”, gyerekek árulták a gyufát, mire „társam azon észrevételre fakadt, hogy ezek klienseim. Arra kértem, hagyjon már békét ezzel a gyufával; mert ha én a *chemia theoriájának* nem tudnám egyéb hasznát venni ezen haszontalanságnál, még ma kitekerném a nyakamat. Ez, meglehet, nagy szó volt, de annyi áll, hogy mindig untam, ha még azontul is említette valaki a gyufát.”

Irinyi és Rómer szerepe a gyufagyártás tökéletesítésében

Irinyi találmányának lényege ismert; jelentőségének megítélése azonban – a lekicsinyléstől az egekbe magasztalásig – meglehetősen szélsőséges.

Mi történt 1836 decemberében? Irinyi a Polytechnikum kémia professzorának, *Meissner Traugott Pálnak* az óráján látott, sikertelenül zárult kísérlet nyomán új keveréket talált ki: az akkor használatos, robbanással, erős hanghatással működő káliumklorát helyett ólom-dioxidot alkalmazott, aminek a következtében a gyufa feje sokkal simábban, biztonságosabban gyulladt meg – ezért nevezték a későbbiek során az Irinyi-féle gyufát biztonsági gyújtónak. A gyufakeverék összeállításának a receptjét Rómer István gyógyszerész, a Habsburg Birodalom első gyújtószergyártó gyárának alapítója³⁹ megvásárolta a diáktól, és rögvést kért rá szabadalmi oltalmat.

Kis-enyiczkei Rómer István (1788–1842) Sáros megyében született, 1808-ban került Bécsbe, ahol a műegyetemen gyógyszerészmesteri oklevelet szerzett 1814-ben. Az osztrák fővárosban 1822-ben vegyi laboratóriumot alapított, amelyet fokozatosan továbbfejlesztett. Nemcsak Bécsben, de az egész országban az övé volt az első gyújtószergyár, amelyben ele-

³⁹ Josef Andersch, Manfred Bermann: Als den Wienern ein Licht aufging. Stephan Rómer gründete die erste Zündholzfabrik im Habsburgerreich. Wiener Zeitung, 2011. szeptember 2.: https://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Essays/Vermischtes/Erste_Z%C3%BCndholzfabrik.

inte mártó-, majd később dörzsgyufákat is gyártott: ezen termékeit az 1835. évi bécsi ipari kiállításon ezüstéremmel díjazták.⁴⁰

3. ábra: Kis-enyiczkei Rómer István⁴¹

A kiváló üzleti érzékkel bíró Rómernek számos szabadalommal védett találmánya és újítása volt. „Auszttria-Magyarország területén foszforos gyújtókeverékek készítésére elsőül Kisenyiczkei Rómer István gyógyszerészmester és vegyész, hazánkfia kapott 1834. január 4-én 5 évre szóló szabadalmat.” 2008. sorszámon regisztrált szabadalmi kérelmét másfél évvel korábban, 1832. június 30-án nyújtotta be.⁴² Rómer „céltudatosan foglalkozott a nagyobb biztonságot nyújtó gyufák gyártásával. Az ő gyufái is kénmentesek voltak”. A szabadalmi igénypontok ismeretében „még azt sem állíthatjuk, hogy Irinyi tökéletesítette elsőül a foszforos dörzsgyújtókat s gondolt elsőül azok tűzveszélyességének megszüntetésére.”⁴³

A bécsi Polytechnikum évkönyveiben szintén közreadták a szabadalmi kivonatokat; itt is megtalálhatók a Rómer István által kapott privilégiumok, mint például a következő: „Zweijähriges Privilegium des Stephan Rómer von Kis-Enyizke* Chemikers und landesbefugten Zündrequisiten-Fabrikanten in Wien, auf die Verbesserung der am 4. Januar 1834 privilegierten Phosphor-Frictions-Zündmasse, welche geräuchlos entzündlich ist.”⁴⁴

A bécsi udvari kamara több kötetben adta ki a találmányok és újítások leírásait. A szabadalmi leírások között olvasható, hogy korábbi, 1834-es találmányának tökéletesítésére Rómer 1836. január 21-én (tehát közel egy évvel az Irinyivel való találkozás előtt) kapott újabb 5 évre szóló szabadalmat. A szabadalom eredeti szövege: „Der Gegenstand dieses

⁴⁰ Táplányi Endre: A műszaki tudományok gyógyszerész-művelői. VIII. rész Rómer István (1788–1842). Gyógyszerészet, 33. évf., 1989, p. 99–101.

⁴¹ Kis-enyiczkei Rómer István: http://tenyleg.com/index.php?action=recordView&type=places&category_id=4028&id=1275252.

⁴² Andersch, Bermann: i. m. (39).

⁴³ Lósy-Schmidt: i. m. (26), p. 26.

⁴⁴ Az évkönyvben Kis-Enyizke formában szerepel a név; emiatt a névmutatóban is máshová került. Forrás: Jahrbücher des Kaiserlichen Königlich Polytechnischen Institutes in Wien, XIX. Bd., 1837, p. 427. Nro. 2008: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10080818_00435.html?zoom=0.7000000000000002.

Privilegiums besteht: 2. in der Beseitigung der Peroxide bei der Darstellung des zu der Zündhölzchenmasse nothwendigen Chlors oder chlorigsauren Kalis. 3. in der Wasserdichtmachung der von ihm [Rómer] schon früher (1834) erfundenen und privilegierten Phosphor-Streich oder Friktionshölzchen.”⁴⁵

„Rómernek az Irinyi találmányát hasznosító, 1837. február 3-án kelt szabadalma zajtalanul meggyulladó foszforos dörzsgyufák készítésére vonatkozik s ezeknek gyújtókeveréke egy rész foszforra 8-10 rész ólomsuperoxidot tartalmazott” – azonban ez újabb szabadalom csak az 1834. évinek a tökéletesítését tűzte ki célul.⁴⁶

Rómer István jelentős szerepet játszott Irinyi találmányának ismerteté tételeiben: ő gyártotta legelőször és ismertette meg az akkori művelt világgal Irinyi „biztonsági gyújtóját”, amely a korábbi gyártmányokkal szemben jelentős minőségi javulást hozott, és praktikusságának, tűzbiztonságának köszönhetően hosszú ideig versenyképes maradt. Irinyi Jánosnak mint a gyufa feltalálójának a neve Rómer révén került a köztudatba.⁴⁷

Ki találta fel a biztonsági gyufát?

A gyufa 1836-ban még meglehetősen kezdetleges tűzszer szám volt, pedig előzőleg már hosszú időn át sokat dolgoztak a tökéletesítésén. A gyufakészítés alapanyagául eleinte a *Claude Louis Berthollet* francia kémikus előállította káliumklorát szolgált. A 19. sz. elején fontos állomást jelentett a mártógyufa kitalálása: ez esetben a megolvasztott kénnel bevont fapálcikán a káliumklorát tartalmú nedves anyagból kis fejet képeztek, majd megszáritották. A pálcikát tömény kénsavba kellett mártani ahhoz, hogy a fej lángra lobbanjon – a kénsav használata miatt azonban a mártógyufa roppant veszélyes volt. A dörzsgyufa feltalálása az angol vegyész, *John Walker* nevéhez fűződik: ő észlelte 1827-ben, hogy a káliumklorát bizonyos anyagokhoz dörzsölve lángot ad. A gyufa fejébe Walker még durranóhiganyt is tett – amely emiatt nagy robbanással gyulladt meg. A magyar Rómer István szerepét nemzetközi szinten is számon tartják: ő 1832-ben adta be szabadalmaztatási kérelmét a fehérfoszfor tartalmú dörzsgyufára Bécsben. A németek viszont *Friedrich Kammerert* tartják a foszforos gyufa feltalálójának; ő is előállított már 1832-ben foszforos gyufát.

A súlyosan mérgező fehérfoszfort, amely a gyufák használatát jelentősen megkönnyítette, az 1830-as évek elején kezdték használni a gyufagyártásban, azonban számos áldozatot követelt. A gyártásban dolgozók közül sokan kaptak foszformérgezést, de még ennél is többen követtek el öngyilkosságot úgy, hogy „gyufát ittak”. A biztonságos gyufát – a „svédgyufát” – a svéd *Gustav Erik Pasch*, illetve *Anton von Schrötter* osztrák kémikusnak köszönheti az

⁴⁵ *Táplányi Endre*: Rómer István, egy magyar gyógyszerész feltaláló Bécsben. *Communicationes de Historia Artis Medicinae*, 71–72. évf., 1974. p. 151–161. A forrás: *Beschreibung der Erfindungen und Verbesserungen etc. II. Bd., welcher die Privilegien vom Jahre 1836-1840 enthält*. Wien, 1842.

⁴⁶ *Lósy-Schmidt*: i. m. (26), p. 37.

⁴⁷ *Táplányi*: i. m. (45).

emberiség. Az 1840-es évek közepén Schrötter fedezte fel a vörösfoszfort, amelyet felhasználva dolgozta ki Pasch az új gyártási eljárást. A svéd *Johan Edvard Lundström* 1848-ban kezdte gyártani a svéd gyufának is nevezett biztonsági gyújtót, amely már nem mérgező vörösfoszfort tartalmaz, a gyúelegy egy része pedig a gyufásdoboz oldalán kiképzett dörzsfelületre kerül.⁴⁸

A biztonsági gyufa évszázados fejlesztési folyamatát illetően megoszlik a szakemberek véleménye: egyesek elismerik Irinyi feltaláló érdemeit, mások elvitatják a szerepét. A magyar méltatók között többen vannak, akik túlzott jelentőséget tulajdonítanak Irinyi János találmányának, de vannak mértéktartó vélemények is: „A gyufának nincs feltalálója – hosszú fejlődés, sok küzdelem gyümölcse ez a nagyszerű találmány. E fejlődés egyik állomása az ifjú Irinyi munkája, amelyet fontoskodó szakszerűséggel ’lényegbevágó módosításnak’ nevezhetnénk, s amit ő maga oly kevésre értékelt.”⁴⁹

Lósy-Schmidt Ede hatalmas forrásanyagot feldolgozó munkájában reálisan ítéli meg Irinyi szerepét, és felhívja a figyelmet arra, hogy két magyar, Rómer és Irinyi együttesen töltött be meghatározó szerepet a foszforos gyújtók tökéletesítésében. Mint fogalmazta: „a gyújtószerek feltalálásának és első használatbavételének kérdése a nemzetközi technikátörténetnek azok közé a kérdései közé tartozik, amelyek ma még teljesen felderítve, tisztázva nincsenek. ... Irinyi életrajzát is fel kellett volna előbb dolgozni és megállapítani, mi a valóság a foszforos gyújtók zavaros kérdésében.” Jó lenne, ha ez a reális megítélés szélesebb körben érvényesülne napjainkban: „a XIX. század foszforos gyújtóival kapcsolatban egy nemzet sem igényelheti magának sem a gyufa, sem a foszforos gyufa vagy gyújtó feltalálásának dicsőségét.” Végezetül Lósy-Schmidt értékelése: Irinyi „szerepe a gyújtók tökéletesítésében nagy fontosságú volt. Neki jutott ugyanis az a szerencse, hogy az ólomsuperoxidot, a foszfornak ezt a kitűnő oxidáló anyagát először használhatta gyújtók készítéséhez s egyúttal ő volt az első, ki ilyen ólomsuperoxidos keverékkel gyufákat készített.” Ez a keverék nagyon bevált, mert az ezzel készült gyufák lassan, nyugodtan égtek el, nem robbantak, nem fröcscentették szét a gyújtóanyagot.⁵⁰

Hankó Vilmos és *Grabovszky Camill* 1922-ben „Irinyi János, a feltaláló és író” címmel tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémián, ahol – többek között – ez hangzott el: „Tartozunk annak a kijelentésével, hogy Irinyi azt, hogy ő a foszforos gyújtó feltalálója, sohasem mondta. A dicsekvés, a más tollával való ékeskedés mindig távol állott tőle. A negyvenes években – valószínűleg tudomására jutott, hogy külföldön mások már foglalkoztak a foszforos gyújtó előállításával – többször tett határozott kijelentést az ő szerepéről a gyufagyártásban. Így ’A vegytan elemei’ című könyve 115-dik lapján: ’A vilány már ma-

⁴⁸ *Löwy Dániel, Hints Miklós*: Mennyiben magyar a „svéd gyufa”, avagy mit talált fel Irinyi János? Fizika, Informatika, Kémia Alapok – az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság kiadványa, 1991, 2. sz., p. 71–73.

⁴⁹ *Nyilasi János*: Irinyi János. Természettudományi Közlöny, 4. (41. évf.), 1960. november, p. 516–518.

⁵⁰ *Lósy-Schmidt*: i. m. (26), p. 23., 25., 36.

gában és száraz testhez dörzsölve meggyúl és miután a kén ólomsuperoxidral dörzsölgetve a mozsárban meggyúl, könnyű volt rájönni, kivált azt tudva, hogy a pattogóban vilany van káliumchlorattal, hogy a vilany még inkább meggyúl; ez a zajtalan gyufa eredete.’ Vérünkbe ment annak a tudata, hogy Irinyi a foszforos gyujtóknak a feltalálója. Ezt a régi megállapítást ma oda módosíthatjuk, hogy Irinyi 1836-ban mit sem tudva arról, hogy Német- és Franciaországban már használják a foszfort a gyufagyártásban, készítette Bécsben a németektől, franciáktól teljesen függetlenül a maga foszforos gyufáit.”⁵¹ Hankó Vilmos véleményének az ad különleges jelentőséget, hogy Irinyi János egyetlen fia, az előadásról értesülve, hosszú levelet írt az akadémikusnak, aki erről a Magyarország című lap munkatársának számolt be. Sajnos, jelenleg nincs tudomásunk arról, hova került Irinyi fiának a levele.⁵²

Sajnálatos, hogy Irinyi János feltalálói tevékenységéből jószerével csak az ifjúkori gyufakeverék ismert, pedig egész életében kísérletező, kutató ember volt, aki fontos felfedezéseket tett, és számos újítást dolgozott ki. A későbbi fejezetekben látni fogjuk, hogy foglalkozott a szikes talajokkal, többféle talajjavítási módszert kísérletezett ki, országos hírű szakértője volt a salétromgyártásnak, kidolgozta egy szántó-, vető- és boronológép elvét, amelyet megfelelő erőgép hiányában ugyan nem sikerült tökéletesen megvalósítania, de halála után egy évvel a fia szabadalmi oltalomra képessé fejlesztette.

„Mi szép dolog a gyufák ügye!” – a gyufagyáros

Az *Athenaeum* 1840. május 21-én „Gyujtó fák gyára Pesten” címmel tudósította a nagyérdeműt arról, hogy egy „nem régiben keletkezett gyufa-gyára van Irinyi József úr hazánk fiának Pesten a József városban, az Ősz és József utcza’ alsó szegletén, Tajnay-házban, honnan a’ legolcsóbb és legjobb gyufákat rendelhetni meg...” A cikk közli a gyufa árát, felhívja a figyelmet, hogy azt mennyivel drágábban adják Bécsben, majd ezzel zárul: „Ki ezen gyufákat veszi, a’ mellett, hogy olcsóbbal és jobbal látja el magát, mint közönségesen, még azon örömben is részesülend, hogy egy honi vállalatot segél elő.”⁵³ A hangulatos beszámoló olvasói nem sejtették, a háttérben milyen kemény harcok zajlottak a gyufagyár működtetése körül.

„Irinyi úr” előtt már többen is létesítettek Pesten gyufagyárat: 1834-ben *Zucker Lázáré* volt az első ilyen manufaktúra, 1837-ben pedig *Zarzetzky József* kapta meg az engedélyt gyűszerek előállítására.⁵⁴ A Zarzetzky-féle gyár néhány évtized alatt jelentős üzemmé vált. Az Irinyi által alapított üzem abban különbözött a többiekétől, hogy ő a saját találmányán alapuló gyufák gyártásával foglalkozott.

⁵¹ A III. osztály 1922. május 22-i ülésén tartott előadást Hankó Vilmos levelező tag és Grabovszky Camill vendég „Irinyi János, a feltaláló és író” címmel. Forrás: A M. Tud. Akadémia ülési jegyzőkönyvei. Akadémiai Értesítő, 33. évf., 1922. p. 247. Az előadás szövege megtalálható: MTA Kézirattár, RUI 4r. 316.

⁵² Irinyi János öt szál gyufája az Akadémián. Magyarország, 1922. május 30.

⁵³ Gyujtó fák gyára Pesten. Athenaeum, 1840, 41. sz., május 21., 656. hasáb.

⁵⁴ A Zarzetzky-féle gyufagyár Pesten. Vasárnapi Ujság, 1863. február 1., p. 40.

Két hónappal azután, hogy Irinyi megkezdte a gyufagyártást, tudósítás jelent meg a *Jelenkor* 1840. február 22-ei számában, a „Budapesti napló” rovatban. Az alább teljes terjedelmében közölt rövid hír sok érdekességet tartalmaz az Irinyi-féle foszforos gyufákról, amelyek valóban sokkal biztonságosabbak és jobb minőségűek voltak az akkor használatos gyújtószerszámokhoz képest.

Fő városunkban új vállalat létesült. I. Ján. fiatal hazánkfia ugyanis, kitől több érdekes vegytani's egyéb nyomos értekezés jelent meg az Athenaeum és Tudománytárban, külföldi utazásából visszatérván, az ipar egy csekélynek látszó, de általános szükségét tekintve mégis fontos ágára fordítá figyelmét, mely egyik fő terjesztője a világosság-nak, t. i. a' gyufácskákra vagyis gyujtacsokra gyárt állita Pesten, Nyárutczában 234 sz. alatt, hol már most zöld tokban's vörös felirattal zajtalan, zajgó vagy is pattogó, bűztelen, és illatos gyujtacsokat kaphatni legnagyobb mennyiségben, javított minőségben's legjutalmasb ár mellett, mely sok jó tulajdonságot még az is emeli, hogy magyar felírás diszlik minden token, mit eddig az itteni dörzs-gyujtacsokon nem leheté látni.⁵⁵

Irinyi János pesti gyufagyárának története a levéltári források és a korabeli sajtó tükrében (1839–1844)

Budapest Főváros Levéltára őriz néhány felbecsülhetetlen értékű eredeti iratot, amelyből nyomon követhetők a gyufagyár hanyattatásai és a tulajdonosnak a gyártás érdekében folytatott küzdelmei.⁵⁶

Az iratok alapján rekonstruálható tények rövid összefoglalása a következő: Irinyi János 1839. december 19-én kezdte a gyúszergyártást a *Terézvárosban*, a *Nyár utca* 234. szám alatt (a gyár a mai VII. kerületi Nyár utca 17. szám alatt lehetett), de sem a gyártásra, sem a termékek árusítására nem kért engedélyt. Amikor Pest város tanácsa tudomást szerzett a gyufagyárról, Irinyit azonnal eltiltotta tevékenysége folytatásától.

Amint a tiltó rendelkezést tudomására hozták, Irinyi rögvest megírta híressé vált folyamodványát, melynek tárgya: „Irinyi János bejelenti a belül irt intézetet s azt minden netalán történendő háborgatások ellen védeni kéri.”

Az 1840. április 8-án iktatott kérvény tartalmazza Irinyi sokszor idézett mondatát: „Olly gyujtófácskák készítését illető találmányomat ...”. A honi ipar története szempontjából ez az irat roppant érdekes adatokat tartalmaz, ezért az alábbiakban hosszabb részletet közlünk belőle.

⁵⁵ Jelenkor, 9. évf. 16. sz., 1840. február 22., p. 62.

⁵⁶ Irinyi János saját kézzel írt folyamodványai és az üggyel kapcsolatos tanácsi határozatok, jegyzőkönyvek Budapest Főváros Levéltárában, a BFL IV. 1202h Rel. an 7735 számon találhatók meg.

Olly gyujtófácskák készítését illető találmányomat, melyek fellobbanásukkor nem zajonganak s kén nélkül is készíthetők, mi által semmi szagot nem csinálnak, a bécsi kereskedők méltányolván, ezt ez előtt három évvel, Rómer István ural közölvén, ez illy nemű fácskákkal a birodalomnak egyéb városai között e mi sz. kir Pest városunkat is ellátván:

A midőn alázatosan alolirt a közelebb mult évben, édes hazánkba visszatértem: illynemű gyujtófácskákat s egyéb szereket név szerint taplókat s fidibuszokat itt Pesten is, nevezetesen a Terezia külvárosi nyar utcában 234-ik sz. alatt a közelebb mult December hó 19-én készíttetni magam felvigyázása alatt elkezdtem, ezen városra nézve azon hasznos következtetésekkel hogy midőn Rómer Úr 5000et ott helyben 35 garasért ad, ugyan annyit én itt Pesten 25 garasért adok a helybeli kereskedőknek; – intézetemben már eddig is minden kezdet mellett naponként 30-40 embert foglalatostkodtatván télvíz idején is ennyinek kenyeret adtam, sőt vagy 2 hét mulva nálam naponként 5-600.000 gyufák készülhetvén 50-60 embernek télen nyáron munkát adhatok.

Annál reménytelenebb volt tehát előttem a midőn tegnapi napon valamely városi biztos úr illy hasznos vállalatot s ennyi ember munkáját eltiltani bátorkodott, holott meg vagyok arról győződve hogy a fent tisztelt nemes Tanács illynemű találmányt s vállalatot nemes kötelességből is de a közönség érdekéből is pártolni szokott, – a millyeneket minden városok nem hogy akadályoznának sőt szívesen kebelökbe fogadnak.

Hogy ezen egy pár hónap alatt ezt be nem jelentém: annak oka részszerint a valalat kezdetében de leginkább abban található minthogy foglalatost semmi czéhnek jogába s közébe nem vág – ha intézetemet gyárnak kezesitelem[???] ezzel a közfigyelmet kívánom munkalodasomra vonni, de hiszen ha a kontárok ezt németül „Fabrik”nak nevezik akkor a magyar „gyár” is megállhat. Hogy végre munkalodasom körül a tűznek használatása ártalmas nem lehet, azt nemcsak az eddigi, már évnegyed ótai tapasztalás hanem azon ház tulajdonosa, sőt városi kapitán ts. (tekintetes?) Hummel úr is ki intézetemet éppen illy szélből vizsgálta meg, s bátorságosnak találta, egy íránt bizonyítja.

Mindezekre nézve alázatos könyörgöm, méltóztassék a fent tisztelt nemes Tanács illy több tekintetben hasznos vállalatomat kegyesen pártolni, és talán csak a hasonló fácskákat hibásan és drágán készítő kérésére, vagy a mult hétben több rendbeli panaszok következtében elcsapott szolga ármánykodásai következtében nálam megjelent biztos urnak is ebbeli kegyes pártfogását tudatva adatni maradván

a nemes Tanácsnak

alázatos szolgálja

Irinyi János

a bécsi polytechnikum s a berlini egyetem volt növendéke

A „kéreményre” már 1840. április 30-án megszületett a tanácsí végzés, amely ezekkel a fontos adatokkal kezdődik: „jelenteni szentesíttetem, hogy ... Irinyi János, ... Biharmegyében kebelezett Albis helységi születés, 23. esztendő, a Böltselkedési Tudományokat a berlini Királyi Egyetemen, a Chemiat pedig a bécsi Polytechnicumban halgatván(!)...” A végzést jegyző *Patisz Károly* városkapitány a továbbiakban leírja, hogy Irinyi bemutatta neki az egyetemi bizonyítványait, majd a következő indoklással zárja az iratot: a Nyár utcai szom-

szédok féltek a tűztől, és mivel Irinyinek „semmi féle engedelmé ily nemű gyárt felállítani nem lenne, azon gyárbeli munkák” a tanács további határozataig „eltiltattak”.

4. ábra: Irinyi János aláírása 1840 tavaszán⁵⁷

A városi tanács május 4-én utasította a városkapitányt, hogy tisztázza: Irinyi miért használ az egyetemi bizonyítványokban olvasható Irimi névtől eltérő családnevet. Patisz Károly 1840. július 7-én kelt előterjesztésében újabb figyelemre méltó adatok olvashatók: „a vezetőék névben látható változtatások iránt kihalgatván, ötet egyszersmind oda útasítsam; hogy keresztlevelét szerezzé meg, és azt eredetében nékem átadván, a nemes Tanácsnak előterjesszem”. Irinyi az utasítás alapján beszerezte a kért igazolásokat, melyek közül az első Bihar vármegye adta ki, és ebben: „elősmértetik, hogy a név hasonlatosságbul ragasztott Irimi nevezet hibából keletkezett legyen”. A másik igazolást Gozsdu Emanuel, Arad vármegye táblabírája írta, és ebben az a tény, hogy az ifjabb Irinyi a „Nagy Létán lakó Irinyi János fíja legyen, bizonyítatik”.

A városi tanács ezek után kénytelen volt az engedélyt megadni, de a szomszédok folyamatosan panaszkodtak a bűz és a tűzveszély miatt. A sok kellemetlenséget megunva, Irinyi elhatározta, hogy máshová költözteti az üzemet. 1841. áprilisában a *Tajnay-féle* házban (a mai *Mikszáth Kálmán* téren, ahol az épület falán emlékművet állítottak a tiszteletére) folytatta a gyufagyártást, de nem sokáig maradt ott. Az alább részletekben közölt, 1841. július 31-én kelt folyamodványában leírta, mi késztette átköltözésre a *Városház* téren álló *Müller-féle* házba (a mai *Március 15.* téren állt ez az épület, a piaristák részére emelt palota helyén).

Mind személyes mind vagyoni biztosság tekintetéből, miután már tavál nyáron úgy is kiraboltak s pedig rostélyzaton át; de személyem s feljöendő öcsém kényelme tekintetéből is miután igen alkalmatlan valamint sár s hideg úgy por s hőség idején a messze kijárkálás; régen szándékomban volt a Tajnai házban volt gyáromat beljebb költöztetni.

Miután pedig említett házat egészen kivették, kénytelen is valék uj lakról gondoskodni, s minthogy egész *24ik Juliusig* alkalmasat sehol sem találtam, minthogy a Sebestyén piacon úgy is tartózkodik illy gyártó; fennemlített *Julius 24én* kivettem, s *26án bele is költöztem* a városháztéreni 9 szám alatti Müllerházba.

⁵⁷ BFL IV. 1202h Rel. an 7735.

Ezen új lakomban, mellettem szolván gyáromban még nem történt veszélyen kívül a lehető legnagyobb s biztosítottabb elővigyázat, mit vaspléhekkel s vizesedényekkel igen czélszerűen eszközöltem; még azon jó is van hogy a háznak építése miatt, miszerint gyárom az udvar végén keresztve épített részt foglalván el, a szag a nagy udvar s nagy kert közt elszéledvén, sem egészség-rendőri sem már tekintetben, magamnak sem, másnak sem alkalmatlan; miután a Ns. Tanácsnak eziránt a tt. kapitányi hivatal jelentést tőn: azért vagyok bátor folyamodni, hogy fenn előhozott okaimnál fogva gyárom jelen helyére nézve engedékeny válaszával megnyugtani –

valamint a vásár alkalmi Cziráky házzal a nagy téren átelleni 79 szám alatti sátramra nézve, melyben már 4 vásáron át árultattam szokott díjak mellett készítményeimet, mit már vevőim is megszoktak, mi szerint a változtatás nem csekély káromra volna, minthogy mult vásár alatt egy biztos a további ottmaradhatást eltöltő üzenettel lepett meg, a legszigorubb elővigyázati s egy dézsá víz odatételi ígéremhez képest biztosítani méltóztassék.

A Nemes Tanácsnak alázatos szolgálja
Irinyi János gyuszergyártulajdonos.

A Müller-féle házban sem működhetett zavartalanul a gyufaüzem. Alig egy hónappal később, 1841. szeptember 2-án a városkapitány újabb jelentést írt a tanácsnak, amelyben jelezte, hogy a szomszédok „a bűdös szag és tüzi veszedelem végett” kifogásolták a gyár működését. A városi tanács úgy határozott, hogy Irinyinek a belvárosból el kell mennie, mert „az illy nemű egészség, és biztosság veszélyeztető gyárak a rendőri szabályok szerint a városban semmiképp nem szenvedhetnek, és tsak a külvárosi távolabb eső, és nem olly népes tájékokra helyeztetők”. Abban az időben Irinyi már a vásártéren felállított bódékban is árusította gyűszereit, amelyek miatt ott is „a legnagyobb veszedelem támadhat”, ami tűrhetetlen, ezért Patisz Károly meghagyta Irinyinek, hogy költözzön máshová. A városi tanács határozata alapján Irinyi kérését elutasították, és a városkapitánynak „meghagyatlik: hogy Irinyi János Urat gyuszergyárral közelebb Szent Mihály napkor Miller Károly házából, nem különben készítményeit a Vásárpiacon fabódékban gyakorlandó további eladásaitól végképpen eltiltsa – őt más alkalmasabb külvárosi tájéokra Gyáraival utasítván.”

Irinyi azonban újabb kérvényt nyújtott be: „Nemes Tanács! Méltóztatott gyárom iránti folyamodásomat ... a Kapitányi hivatalhoz utasítani ... ezen határozatot nem lehetett igazságosnak nem nevezni, mert az ítélethez a megvizsgálás elkerülhetetlen szükséges” – az ígért kivizsgálás azonban elmaradt, helyette egy újabb felmondást kézbesítettek. Irinyi azzal érvelt: ha a vizsgálatot lefolytatták volna, be tudta volna bizonyítani, hogy „*sajátom* biztosítására elég gondot fordíték”, az általa bevezetett biztonsági intézkedések elegendőek voltak. „méltóztassék ... tekintetbe venni hogy illy lak mint millyre szükségem van *két hét* alatt nem is szerezhető” – majd arra kéri a tanácsot, hogy csak a már elrendelt vizsgálat lefolytatása után mondja ki az ítéletet, melyet „nyugtalan de egész bizodalommal” várja „Irinyi János gyuszergyártulajdonos”.

Hiába remélt pozitív döntést: 1841. október 12-én a városkapitány eltiltotta Irinyit a belvárosi *Főpiacon* lévő 9. szám alatti Müller-féle házban a gyufagyártástól: „Minekutánna a

tiszti jelentés szerint” a városkapitány meghagyására a lakást július 20-án a kerületi biztos felmondta, a szeptember 4-én kelt 9627 sz. tanácsi határozat alapján „meghagyatik: hogy a kérdéses gyuszerek további készítését a Müllerféle házban azonnal eltiltsa.”

Irinyi azonban nem hagyta magát: 1841. december 13-án újabb kérvényt adott be; ebben „folyamodik vizsgáló kiküldöttség végett”. „Nemes Tanács! ... Miután lakomra nézve a városkapitányi hivatal felmondást üzene én a Nemes Tanács elé hozám ügyemet és természetesen megszűntnek tekintém a felmondást”. Ennek ellenére „én a vizsgálatot várva új felmondó üzenetet kapok” – pedig hivatalosan nem közölték vele, hogy ügyében időközben a tanács határozatot hozott. „Nem foghatván fel *milly okok* következtében létesült e határozat” – ezért kérte a városkapitányt, hogy küldje el neki a határozatot, mert az nem jutott el hozzá. A háziúr elárulta Irinyinek, hogy a tanács kötelezte gyertyaszentelőkor felmondani a bérleményt. De új baj is történt: előző nap nem vitték el a szemetet, és a hordót valaki meggyújtotta „mert hogy ez magától, hozzá illy időben nem történhetik azt okos ember úgy is tudja”. ... „és lőn lárma és panasz hogy egy kis rakás por füstölni kezd, és ennek következtében a munka félbe szakaszthatik...”. Majd így folytatódik a kérvény: ...a tanácstól „én igazságom helyes érzetében igazságot várok, minél egyebet nem is várhatok, hogy pedig az igazság kiszüljön, arra nézve” kéri, hogy hozzáértőket küldjenek ki, akik megvizsgálják a körülményeket. A szomszédja, *Grabovszky* úr is azt állítja, hogy ő nem kívánja Irinyi „elmenesztését”, csak hozzáértők kiküldését kéri. A kérvény hatására a városi tanács újfent utasította Patisz Károlyt, hogy folytassa le a vizsgálatot.

Alig egy hónap elteltével, 1842. január 22-én újabb sérelem érte Irinyit, aki azon melegében tollat ragadott, és felháborodva vonta kérdőre a városi tanácsot.

„Nemes Tanács!

Az igazságtalanság mely rajtam elkövetetik nem enged hallgatnom, és míg igazságom érzetében vagyok nem is fogok hallgatni habár felkiáltásom az egeket beszagatná is.

Egy rakás ember jó ma hozzám executirnak nevezi magát s mindenemet elvinni ijesztgetne minthogy gyáromat veszélyesnek tartják.

Midőn eddig egyik s másik haszontalanok panasza miatt nyugtot soha sem találhaték, sürgettem tehát ... a *hozzáértők* általi megvizsgáztatást” – a múlt hét pénteken a városkapitány harmadmagával „nálam lévén ezen urak gyáromat a házra nézve veszélytelennek találták ... hozzá tévén hogy az megfulhat ki ben van de a tűz is megful a kén miatt, ugy sem lévén parázsa.”

Ezek után abban reménykedett, megnyugtató határozatot fog kapni, de nem így történt: „ó nem, hanem még az ostobákat megnyugtadni s a gazembereket elhalgattatni kívánván már megállapodtam a házi urral” arról, hogy egy földszinti raktárat fognak adni. Az épületben január 19-én kisebb tűz keletkezett, de Irinyi azt állítja, nem nála keletkezett a tűz – „barátim tréfáját kelle kiállanom, mely szerint olly rosszak gyufáim hogy ha tüzet raknak alálok sem gyulnak” ...

Szenvedélyes kifakadását hosszan folytatja, azzal fenyegetőzik, hogy a városi tanács határozata ellen fellebbezéssel fog élni:

„Nemes Tanács, azon egyszerű és véleményem szerint elég alapos oknál fogva miszerint a vizsgálat is veszélytelennek nyilvánítja, s a tűzpróba is megmutatá hogy semmivel nem veszélyesebb bárminél még a fokhagymánál is gyárom én ezen rablás ellen mi épen most ellenem történik protestálok, és azt annyival inkább mert kijelentém tegnap is t[ekintetes] kapitány urnak hogy ma a nemes Tanácsnál jelentést teszek arról miszerint én ügyemet a nagyméltóságos magyar Királyi Helytartótanács elé szándékozom vinni, addig pedig jogom van inter dominicum maradni.”

Annyit sikerült elérnie, hogy a szakértői vizsgálatot lefolytatták – erről az 1842. január 23-án keltezett jegyzőkönyv tanúskodik. Pár nappal később, január 26-án kelt az ügyben a következő irat, mely arról szól, hogy el kell bírálni Irinyi kérelmét, miszerint a Müller-féle házban legalább Szent György napig maradjon. Az előterjesztő ismét Patisz Károly városkapitány. A tanács végzése megállapítja, hogy az Irinyi János által bérelt földszinti tér az „előkészületeknek végbe vitele után a gyuszerek készítésére alkalmas és nem veszedelmes a folyamodónak hogy gyártását azon tárban folytathatja, avval engedtetik meg, hogy a már elkészített gyuszereit más tűzveszélytől ment tárban tartsa”. Meghagyták egyúttal a városkapitánynak, hogy kísérje figyelemmel az előírtak betartását.

Irinyi február 25-én újabb folyamodványt adott be; ebben a január 22-én lefolytatott vizsgálatot követően meghozott tanácsi végzés ellen tiltakozott. Indoklásul felhozta, hogy a saját költségén minden tanácsi utasítást végrehajtott. Azt kérte, legalább György napig (április 24-éig) maradjon a bérleményben. A kérvényt így írta alá: „Aki igazságombani bizodalomnál fogva a Nemes Tanács végzését egész nyugalomban elvárja – alázatos szolgája, Irinyi János gyuszergyártulajdonos”.

A levéltárban őrzött iratcsomóban a dátum szerinti utolsó, 1842. április 8-án kelt iratban Patisz városkapitány hivatalos tudósítása alapján a városi tanács a következő határozatot hozta: miután a házgondnok felmondta a bérleti szerződést „de különben is a folyamodó [vagyis Irinyi] az ottani gyáranak tűzveszélytől mentesítésére szükségeseknek talált előkészületeket kellőképp véghez nem vitette [a városkapitánynak] meghagyatik, hogy a [gyár] Müller-házból kiköltöztetését Sz. Györgynapra ha szükséges hatalommal is, eszközölje”.

Nem volt mit tenni, a gyufagyárat el kellett költöztetni a külvárosba. A külső terésvárosi Király utcában lévő Schiller-házba (ma: Király utca 63–65.) telepítette át az üzemet, amely két évig viszonylagos nyugalomban működhetett. Irinyi 1842-ben társasági szerződést kötött Schönwald Hermann kávégyárossal, aki a szerződés lejártakor kérelmezte, hogy a továbbiakban saját tulajdonaként működtethessen tovább a gyárat.

A gyárak jogviszonyait szabályozó 1840. évi XVII. törvénycikk tette lehetővé, hogy egy tulajdonosnak több gyára is lehessen; erre hivatkozva „Schönwald Hermann kebelbeli gyáros” a következő kéressel folyamodott a pesti városi tanácshoz. „Jelenleg én Irinyi neve alatt

fenálló gyufa készítő gyárban részvevő vagyok, s ezen gyártást is megtanulván, azt ön ne-
vem s kezemre kívánnám üzni s mi-után ennek felállítására elegendő, s a fenebb említett
kávé gyárom üzlettökéjétől különvált értékem volna, mit annak rende szerint kimutatni
kész vagyok. ... esedezem a Tekintetes Tanácsnak, méltóztassék nekem ezen gyár felállítására
kegyes engedelmet adni”. Ezen a folyamodványon nincs dátum, de 1844. február 21-én ez
a tanácsi határozat született: „A bejelentettekből kiderülvén, mikép folyamodó kinek Irinyi
urral kötött társasági szerződésének ideje nemsokára lejárand, a gyufa készítést, mellynek
mesterségét tökéletesen magáévá tette, már két év óta üzi ... a kért gyufa gyártási engedelem
megadatik.”⁵⁸ Schönwald tehát 1844 tavaszától kezdve egyedül, a saját neve alatt működtette
a gyárat, de azt nem sokáig tudta fenntartani: 1848-ban beszüntette a működését.

Irinyi gyufagyára – siker és bukás

„A' népek erkölcsi, szellemi és anyagi jóllétöknek alapítása, megerősítése és szaporodása a'
legelső és legfőbb feladata minden józan statustudománynak, a' körül fáradozik minden jó
kormány, azt előmozdítani és segíteni szent kötelessége minden jó statuspolgárnak.” E sza-
vakkal kezdődik az első magyar iparműkiállításról írott tudósítás a *Közhasznú Honi Vezér
gazdasági, házi és tiszti kalendárioma az 1843. közesztendőre*.⁵⁹ Az 1842. évi első országos
iparműkiállításon dicsérő oklevelet kapott a bemutatott termékeiért „Irinyi János vegykém
és gyuszergyártó Pesten ... kéntelen gyufák, dörzstaplók, gyutőrök stb.”.

A kiállítás szellemi atyja, Kossuth Lajos a következőképpen értékelte a teljesítményét: „Iri-
nyi János úr vegykém és gyuszergyártó ... saját szerkezetű különféle vegytani gyűszereket,
kéntelen gyufát, dörzstaplót stb. állított ki. – Hosszabb ideje már, hogy Pesten a' gyufa-
gyártást többen úzik, ezen iparág azonban a' kifejlésnek igen alacsony fokán állott mind-
addig, mig Irinyi úr Pestre jövé, azt nevezetesen tökélyesíté. Minélfogva e' magában nem
olly igen fontos, de roppant keletű iparcikknél is alkalmunk volt tapasztalni, hogyha az
iparúzők tudományos előkészülettel, s alapos ismértekkel fognak a' gyakorlati műiparhoz,
annak egészen más eredménye van, mint a' pusztá gépszerű munkásságnak. A műbirák
bizonyítványa szerint is el kellett az egyesületnek ismernie, hogy ezen iparág a' maga mos-
tani tökélyét Pesten Irinyi urnak köszönheti, melly elismerésnek, s műtani s vegykémi kép-
zettsége méltanylásának jeléül őt dicsérő oklevéllel tünteté ki, azon ohajtását nyilvánítván,
hogy bár sikerülne Irinyi úr vegykémi jártasságának ezen iparczikre kevésbé tűzveszélyes
anyagkeveréket fedezni fel.”⁶⁰

⁵⁸ Budapest Főváros Levéltára. BFL IV. 1202.h Rel. an 10239.

⁵⁹ *Albert Ferenc*: A mult évi első magyar iparműkiállítás történetének rövid vázlata. *Közhasznú Honi Vezér*, 12. évf., 1843, p. 37–40.

⁶⁰ Jelentés az Első Magyar Iparműkiállításról, 1842. Szerk. *Kossuth Lajos*. Landerer és Heckenast, Pest, 1843, p. 40–41.

A Kossuth által említett tűzveszéllyel kapcsolatban Lósy-Schmidt Ede figyelemre méltó tényeket tett közzé. Németországban több helyen megtiltották a foszforos gyufák szállítását postai úton – erről a Budán megjelenő *Gemeinnützige Blätter* 1835-ös évfolyamában tudósította a budai polgárokat. Ugyanebben az évben – tehát még Irinyi bécsi tanulmányainak megkezdése előtt – a *Dinglers Polytechnische Journal* egyik közleménye a foszforos gyufák tűzveszélyességének csökkentésével foglalkozott. A cikk egyik megállapítása szerint a „városokban vagy lakóházak közelében semmi szín alatt sem volna szabad ilyen gyufák gyártásával foglalkozó műhelyeket engedélyezni”. Lósy-Schmidt szerint: „Az akkori gyufák gyártásának nagy tűzveszélyessége miatt nem engedélyezte Pest város tanácsa sem Irinyi gyufagyárának lakóházak közelében való működését. ... Nincs értelme tehát e másutt is alkalmazott tiltó rendelkezések miatt Pest városának akkori közigazgatását korholni s a város tisztviselőinek a lakók panaszára hozott, igen indokolt intézkedéseit az utókor előtt ellenégre állítani.”⁶¹

Miért vallott kudarcot Irinyi a gyufagyárával? Nehéz idők jártak abban az időben az újat akarókra. Irinyi folytonos küzdelmekkel telt éveiben íródott *Erdélyi János Nemzeti iparunk* című munkája, amely *Fényes Elek* gondozásában jelent meg 1846-ban. A szerző előbb leszögezi: „A haza közjává téhetségéhez képest elősegíteni mindenkinek szent kötelessége.” Majd a *Gyáraink csekély száma* című fejezetben sorra veszi, mennyivel több ipari üzem működik a fejlettebb országokban. „Hogy a gyárak dolgában eddig olly keveset haladtunk, azt ... mindenek előtt népességünk csekélységének, városaink kevés számának és czéliránytalan belső tulajdonának, de ezen felül még sok más honi körülményeknek tulajdoníthatjuk.” A gyárak száma azért is csekély, mert azok létesítésével, létrehozóival kapcsolatban sok előítélet tapasztalható. Hogyan lehetne a „műszorgalmat” elősegíteni? A műiparosokat, gyárosokat sokkal jobban meg kellene becsülni, „mert az egész művelt világon sehol sincs a művesi osztály olly nagy mértékű megvetésnek alávetve, mint honunkban. És ez igen káros következtetésű...”⁶²

A pesti gyufagyárak történetét egy 1846-ból származó adattal zárjuk. Az akkor már Schönwald által működtetett gyufagyárban kisebb tűz keletkezett, amelynek kivizsgálása kapcsán a városi tanács utasította a várkapitányt, hogy írja össze a városban működő gyufagyárakat. A *Hummel József* alkapitány kimutatásában 11 gyufagyár van – a tulajdonosok között Irinyi neve már nem szerepel.⁶³

⁶¹ Lósy-Schmidt: i. m. (26), p. 34–35.

⁶² *Erdélyi János: Nemzeti iparunk*. Bővitve's jegyzetekkel kísérve kiadta Fényes Elek. 2. kiadás. Pesten, Heckenast Gusztávnál, 1846, p. 55., 157. és 260.

⁶³ BFL IV. 1202.c Int an 12104.

A hírek szerint Irinyi gyufáiból mindössze két szál maradt fenn. Születésének 150. évfordulóján az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ Múzeum utcai székházában állították ki az egyik szálát – a másik a Vegyészeti Múzeum tulajdonában van. A gyufa 29 cm, a gyújtófej közel 0,5 cm hosszú, a gyufaszál átmérője 3 mm.⁶⁴

5. ábra: Horvay János szobra az egykori Tájnay-ház helyén⁶⁵

„Mennyei tudomány” – a tudós kémikus és nyelvújító

Irinyi a 19. század derekán az akkor új szemléletű kémia leglelkesebb terjesztője volt. „Talán nincs egyetlen magyar kémikus sem, akiről annyit írtak volna, mint Irinyi Jánosról, ugyanakkor viszont mégis ő az, akinek a munkásságát a kémiában a legegyszerűbben szokás szemlélni. Alig szokás tudomásul venni valamit a múlt század egyik legérdekesebb hazai kémikusának munkásságából, ami túlmegy a gyufa tökéletesítésén. ... A gyufával kapcsolatos pillanatnyi ötletén messze túlmenő, különleges érdemei vannak a kémia újszerű szemléletének terjesztésében.”⁶⁶

Még egyetemista korában, 1838-ban jelentette meg Berlinben első tudományos munkáját „Über die Theorie der Chemie in Allgemeinen und der Schwefelsäure insbesondere” (A kémia elméletéről általában és különösen a kénsavról). Ebben a főként a savelmélettel foglalkozó elméleti művében elmarasztalta a múltbeli, túlhaladott nézeteket, de Lavoisier savelméletét is bírálta. Bebizonyította, hogy vannak olyan savak, amelyekben nincs oxigén, így az oxigén nem tartható tovább savprincípiumnak.

⁶⁴ Pap János: Gyújtófák' gyára Pesten. Népszabadság, 1967. május 17., p. 9.

⁶⁵ A szerző felvétele.

⁶⁶ Szabadváry Ferenc, Szőkefalvi-Nagy Zoltán: A kémia története Magyarországon. Akadémiai, Budapest, 1972, p. 134–137.

Hazatérése évében, 1839-ben publikálta a szikes talajokkal és azok termőképességének növelésével foglalkozó „A konyári tó” című dolgozatát, amelyben elsőként javasolta a szódás szikesek javítására a gipszet és a kalciumsókat. Ezzel az elgondolásával Irinyi messze megelőzte a korát, de talán éppen túl korai volta miatt nem fejtett ki nagyobb hatást a korabeli mezőgazdaságra, pedig a későbbiek során a szikes talajok minőségének gipsszel történő jobbítása széles körben alkalmazott eljárássá vált.⁶⁷

Gyors egymás utánban jelentek meg a tanulmányai, amelyekben élesen támadta a régi felfogáshoz mereven ragaszkodókat. „A vegyaránytan” című értekezésében az összetett testek kölcsönhatását fejtette ki, és bemutatta a nagy elődök e tárgyban kifejtett megállapításait.⁶⁸ E dolgozat tükrözi leginkább kitűnő elméleti kémiai képzettségét.⁶⁹

Ugyancsak 1840-ben jelent meg egy másik írása „A vegyrendszerről”, ebben a Lavoisier-féle eredményeket népszerűsítette. Mottóul a szabadelvű francia politikus, *Adolphe Thiers* gondolatát választotta: „Tulzás által minden rendszer veszélyes”.⁷⁰

A kémiai affinitásról szóló, „A vegytani rokonságról” című munkájában azzal a korabeli szemlélettel szállt szembe, amely a vegytani rokonságot valamilyen természetfeletti erőnek tulajdonította. Figyelemre méltó az a mondata, amelyben arra figyelmeztet, hogy „a természettudományi törvények az emberi vizsgálat eredményei, s következésképpen mint minden emberi mű a változás törvénye alá vannak vetve; alaptörvény a természetben: hogy haladni kell s szigorúan vizsgálni mindent, s állandó nem egyéb csak az örökös változás.”⁷¹

Az *Orvosi Tárban* 1942 áprilisában publikált, a „Vegyelemek magyar neveiről” szóló értekezésének bevezető gondolatai: „Értelmiségen alapul a status [állam] ereje, s a nemzetek boldogságának intelligencia a kútfeje.” „Minden jó hazafi forró kívánata”, hogy a tudományosság „a nép vérébe” menjen át – ehhez pedig az kell, „hogy a tudományok népszerűkké tétessenek”. Népszerűvé azonban csak úgy válhatnak, ha a szaknyelv magyar nyelven szól, tehát „a természettudományi társulat nem teheti okszerű, s czélszerűbbet, mint midőn szakjainak legelől is a műszavak magyarosítását tévé feladatul.”⁷²

Fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet egy széles körben elterjedt téves információra. Irinyinek 1842 júliusában és augusztusában két fordítása jelent meg az Athenaeumban, az egyik „A vegytan, mint vezércsillag a történettudományban”, a másik „A fényirat haladása” címen. A legtöbb életrajzíró Irinyi saját művének tulajdonítja ezeket a cikkeket, pedig mind

⁶⁷ Irinyi János: A konyári tó. Athenaeum, 1839. 40. sz., december. A cikk kivonatát közölte a Közhasznú Honi Vezér, 1843, p. 108–109.

⁶⁸ Irinyi János: A vegyaránytan. Tudománytár, Értekezések, 7. évf. 2. sz., 1840, I. rész, p. 27–36., 2. rész, p. 71–89.

⁶⁹ Szathmáry: i. m. (33).

⁷⁰ Irinyi János: A vegyrendszerről. Tudománytár, Értekezések, 8. évf. 12. sz., 1840, p. 323–343.

⁷¹ Irinyi János: A vegytani rokonság. Tudománytár, Értekezések, 6. évf., 1839, p. 379–402.

⁷² Irinyi János: Vegyelemek magyar neveiről. Orvosi Tár, 3. folyam, 1. kötet, 1842. április 24., p. 257–268.

a kettőnek a végén ott áll zárójelben: (Allg. Ztg.).⁷³ Valószínűsíthető, hogy ez a két munka összefügg a Természettudományi Társulatban tett felajánlásával, hogy „ő a vegytan jelen haladásáról az idegen lapokban koronkint előforduló tudósításokat figyelemmel kísérendi.”⁷⁴

Mint korábban említettük, az 1846/47-es téli szemeszterben a hohenheimi mezőgazdasági akadémia erdészeti karán tanult.⁷⁵ Nagyjából 80 kilométerre van innen Karlsruhe, ahonnan 1846 októberében tudósított a lögyapotkészítésről. Másnap, 1846. október 17-én az előző levelét már Stuttgartban egészítette ki néhány pontos adattal – mindkét tudósítását közölte a Pesti Hírlap.⁷⁶ Abban az időben a külföldi tapasztalatokról beszámoló úti jegyzetek jelentőségét ma már nehéz értéken kezelni: a távoli országokba nagyon kevesen jutottak el, és még kevesebben voltak, akik a hazai viszonyok fejlesztése érdekében részletesen tájékoztatták az otthoniakat a más vidéken látottakról.

Tanulmányainak megkezdése előtt Irinyi nagy utazást tett Francia- és Németországban. Tapasztalatairól kétrészes cikkben tájékoztatta a Magyar Gazda című lap olvasóit. 1846. szeptember 20-án kelt úti beszámolóját Irinyi azzal kezdte, hogy 212 mérföldnyi utat hátra hagyva a „kedves franciaországból még kedvesebb hazám magyar gazda közönsége számára irandó tollat ragadok”, de nem az elzászi városokról, Mulhouse-ról, Colmarról és másokról akart írni. Azt is megígérte, hogy a vegyszergyárakban szerzett ismereteit hazatérése után – amennyiben A vegytan elemeinek első füzeté elkel – a tervezett második és harmadik füzetben megírja. Sajnálhatjuk, hogy a tervezett kötetek nem készültek el.

Érdemes elolvasni a szorgalmas munkát, a békét, a tudomány erejét dicsőítő gondolatait: „A mai kor vész helyett áldást hord kebelében. Ma az emberek polgártársaik, és az egész emberiség javán működnek, ezt tartják feladatuknak. Ma a munkásság az, mi a férfit dicsőíti, a földmivelés és más terményezés mesterség, művészet, kéz- és gyáripár, ezeket vezető tudományok ... ezek nyújtnak ma babért, a kitűnőknek. A tudományok más irányt tűztek ki a világnak. És ezek közt leginkább a chemia és mechanica azok, mellyek a világ képére ezen változást idézik. A harczok vadkorából kilépén, a béke olaj ágának árnya alatt terjesztvén a műveltséget közvagyonosságot.”

A továbbiakban érdekes gondolatmenetben ecseteli a harci sikerek körül forgó régi dicsőséget, mely a kémia és a mechanika „gyermekeinek” nevezett lőpor és lőszer miatt nem élhet tovább, hiszen a személyes bátorság, a legnagyobb ügyesség „az ágyú és egyéb löszerek ellenében nem egyéb légbeni hadonázásnál”. A „távolból visítva repülő kis mirigyes ólomcsepp által a halál” a bátrát éppúgy eléri, mint a gyávát.

⁷³ A vegytan, mint vezércsillag a történettudományban. Athenaeum, 1842. július 21. Az eredeti cikk adatai: Die Chemie als Führerin in den Irrgängen der Weltgeschichte. Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1842. 190. sz., július 9. A fényirat haladása. Athenaeum, 1842. augusztus 23., az eredeti cikk adatai: Fortschritte der Photographie. Allgemeine Zeitung. Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1842. 218. sz., augusztus 6.

⁷⁴ Kátai Gábor: A Királyi Magyar Természettudományi Társulat története alapításától fogva máig. A Társulat 1868-dik évi február 1-sején tartott huszonöt évi jubileumára. Bucsánszky, Pest, 1868, p. 18.

⁷⁵ Fehér: i. m. (31).

⁷⁶ Irinyi János: Lögyapotkészítés. Pesti Hírlap, 1846. 768. sz., október 27., p. 283–284. és 775. sz., p. 311–312.

Saját tapasztalatai alapján dicséri a német és francia földön látottakat: „Illy helyen csak az olcsó, kereset nélküli világhoz szokott magyar talál drágaságot, a lakosok az adózások roppant sommájú sokasága közt sem ütköznek drágaságba, mert van keresetük.” Irinyi előre örül annak, hogy Európát nemsokára „keresztül kasul” behálózza a vasút, az emberi ész egyik gyöngye, „melly baráti viszonyt köt, vagy legalább hinti a’ legtávolabbi nemzetek között, kicserélvén az eszméket és terményeket”.⁷⁷

Irinyi a Pesti Hírlap hasábjain megjelent, szenvedélyes hangvételű írásában ajánlotta az olvasók figyelmébe A vegytan elemei első füzetét, amelyben kevésbé a könyvről, mint inkább az általa „mennyei tudománynak” tartott kémiáról írt, valamint arról, miként lehetne a vegytant és a mechanikát a haza üdvére fordítani. „Nem a könyvbeli nézeteimet akarom én ajánlani, hanem magát a’ vegytant – nekem olly olvasó kell, ki szenvedélyesen ragadja meg e’ mennyei tudományt, és igyekezzék azt hazánk’ java’ előmozdítására felhasználni. Hiába urak, Magyarország korunkban másként már nagy nem lehet, csak chemia és mechanica által. Chemia tehát és mechanica minden honfi’ figyelmét igényli.”⁷⁸

A vegytan elemei⁷⁹ volt az első magyar nyelvű kémiakönyv, amely a Berzelius-féle vegyjeleket alkalmazta és sztöchiometrikus számításokat is bemutatott.⁸⁰ A szerző által három-kötetesre tervezett mű második és harmadik kötetének megírása elmaradt. Feltételezhetően ebben közrejátszottak a szabadságharcban vállalt feladatai, majd az őt is elérő megtorlás mellett az is, hogy a mű megjelenését hihetetlen közöny fogadta. Mindemellett azonban még más fontos szempont is közrejátszhatott abban, hogy Irinyi nem folytatta a könyv megírását. A szabadságharc bukása utáni erőszakos németesítés következtében a német lett a köz- és felsőoktatás nyelve – A vegytan elemei első kötetében a szerző magyarul adta meg az elemek neveit. Miután Irinyi teljes szívvel-lélekkel vett részt a kémiai szaknyelv magyarosításában, a tankönyvnek szánt mű megírását vélhetően nem akarta német nyelven folytatni.⁸¹

Tudományos tevékenységével A vegytan elemeinek 1847-es megjelenése után teljesen felhagyott, ettől kezdve semmit sem publikált, ami hatalmas veszteség a magyar kémiotörténet szempontjából.

⁷⁷ Irinyi János: Uti vázlatok. Strasburg sept. 20. 1846. Magyar Gazda, 6. évf., 72. sz., 1846, p. 1169–1172.

⁷⁸ Irinyi János: Előfizetési felszólítás illy című munkára „A vegytan elemei”. Pesti Hírlap, 1846, 646. sz., március 21., p. 203.

⁷⁹ A vegytan elemei Irinyi Jánostól. Első füzet. s. l., s.n. [Nagyvárad, 1847].

⁸⁰ Móra László, Próder István: A magyar kémia és vegyipar kronológiája 1800–1944: <http://mek.oszk.hu/04900/04955/04955.pdf>.

⁸¹ Tószegi Zsuzsanna: Irinyi János, a tudós vegyész és feltaláló. Természet Világa, 148. évf. 5. sz., 2017, p. 202–206.

6. ábra: Irinyi János arcképe⁸²

„A munkásság az, mi a férfit dicsőíti” – a közéleti ember

A reformkori Magyarország felemelkedését célzó „magasztos eszme” jegyében az „egyesülés vágyától” hajtott hazafiak sorra alakították a különböző társaságokat. A legjelentősebb hatású egyesületek közé tartozott az 1841-ben megalakult *Iparegyesület* és a *Természettudományi Társulat*. Az akkor 24 éves Irinyi János mindkét szervezetbe alapító tagként lépett be, és a megalakulás utáni első három évben intenzíven vett részt a két egyesület vezetőségi munkájában.

Az Iparegyesület igazgató választmányában

A Kossuth Lajos által kezdeményezett, 1841-ben létrehozott Iparegyesület legfőbb célja „hasznos ismereteket terjeszteni a nép minden osztályiban, melyeknek nincs módjuk ismeret-vágyokat egy- vagy más-képen kielégíteni, különösen czélja pedig a műiparos néposztályt ismeretekben részesíteni.”⁸³ Az akkori viszonyok között jelentős összeget, 50 pengő tagdíjat fizetett be Irinyi a testület pénztárába.

Az egyesület alapszabálya felsorolja a cél eléréséhez szükséges eszközöket: enciklopédikus tartalmú folyóirat indítása (ez lett később a *Hetilap*), aprónyomtatványok megírása és kiadása a természeti és technikai tudományok és egyéb hasznos ismeretek különböző ágaiból, könyvtár és olvasóterem fenntartása, gép- és szerszámgyűjtemény kialakítása, elsősorban az inasok oktatása, iparműkiállítás megszervezése, fiókegyesületek létrehozása, tanulmányi céllal külföldre utaztatás, évkönyvek összeállítása.⁸⁴

Az Iparegyesület 1841 szeptemberében döntött a társaság nevééről és határozott az igazgató választmányról, amelyben a részvételle Irinyit is felkérték, aki nagy ügybuzgalommal

⁸² Irinyi János: https://hu.wikipedia.org/wiki/Irinyi_J%C3%A1nos.

⁸³ Az iparegyesület szabályai. Landerer és Heckenast, Pest, 1843, p. 3–4.

⁸⁴ I. m. (83), p. 21.

vett részt a vezetőség munkájában; a havi rendszerességgel megtartott választmányi ülések többségén megjelent, és a rábízott feladatokat rövid időn belül teljesítette.

Az egyesület fennmaradt jegyzőkönyveiben több esetben nemcsak a jelenlévők felsorolása, hanem fordul elő Irinyi János neve. Az első, feladathoz kötődő bejegyzés az 1842. augusztus 19-én tartott ülés anyagában olvasható: „A kiadandó folyóirat programját felolvasta Irinyi János, de az dagályosabbnak találtatván, minthogy az egyesület méltóságával egyeztethető volna, új program készítése határozatott.”⁸⁵

Negyedmagával kapta a következő megbízást 1843. január 13-án: ez egy titkosan kezelen-dő találmány elbírálására szolt. A megbízottak egy héttel később számoltak be arról, hogy nem tudtak megbizonyosodni a találmány hasznosságáról, mert annak lényege nincs leírva, így az egyesület nevében nem fogják azt másoknak ajánlani.

Figyelemre méltó, hogy az Iparegyesület által 1843-ban kezdeményezett, és az Országgyűlés elé terjesztett első magyar szabadalmi törvényjavaslat kidolgozására a saját tagjaik közül felkért bizottság névsorában nem szerepel Irinyi János neve. A nyelvújítás hevéletében „óvány-törvénynek” nevezett előterjesztést 1843. december 29-én tárgyalta az egyesület igazgató választmánya.⁸⁶ A javaslatot az 1843/44-es ülésszak nem fogadta el – az első önálló magyar szabadalmi törvényre még fél évszázadot kellett várni. Kossuthot azonban továbbra is foglalkoztatta a „találmányi óvány-törvény” kérdése – amint erről az egyesület által kiadott Hetilap 1845–1846 közötti évfolyamaiban megjelent több cikk tanúskodik.⁸⁷

1844 februárjában két testhezálló feladatot is kapott Irinyi az egyesülettől. *Ernst Frigyes* budai esztergályos a „gyárszabadalom megszerzése végett folyamodott” a testülethez, és azt kérte, nevezzenek ki egy „bizottmányt, ... mely megsejmlélvén az ő üzlet-telepét, adna annak állapotáról, munka-ágairól s készitményeiről bizonyítványt”. Egy másik kérvény véleményezői közé is felkérték Irinyit; ebben *Bruck Móric* zalalövői lakos kérte, hogy vizsgálják meg az „általa feltalált szappan-compositiot”. Három választmányi tag feladata volt „a találmányt megvizsgálni, s íranta jelentést tevén, véleményyt az iránt is adni, hogy ha a találmány céljának megfelel, s forgalmi tekintetben is jövendővel ígerkezik, abbéli jelessége és fontos-ságához képest, valjon érdemes e feltalálója az egyesület kiállítási díjainak valamelyikével megtiszteltetni.”⁸⁸

Irinyi János életrajza szempontjából rendkívül fontos bejegyzést tartalmaz az Iparegyesület 1844. május 3-ai jegyzőkönyve, amely rögzítette az egyesület jegyzője által bejelentett hírt: Irinyi eltávozott Pestről. Elhatározása hosszú időre szólhatott, hiszen más testületi

⁸⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár P 1073 Az Országos Iparegyesület iratai 1841–1862. I. k. 1. tétel Közgyűlési jegyzőkönyvek 1841–1843 (A továbbiakban: MNL OL P 1073).

⁸⁶ I. m. (85).

⁸⁷ Például: Hetilap 1845. 16. sz., május 23., 1845. 26. sz., június 27., 1846. 32. sz., április 21.

⁸⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fol. Hung. 2182. Az Iparegylet jegyzőkönyvei 1844. január–december.

tagot kértek fel arra, hogy a feladatát vegye át, és a „bizottmány munkálkodásában részt vegyen.”⁸⁹

Kossuth azonban nem feledkezett meg a tehetséges ifjúról, akinek a tudását és lelkesedését a Pestről való távozása után is szerette volna az Iparegyesületben hasznosíttatni. Az aligazgatói pozíciót betöltő Kossuth az 1844. október 25-i választmányi ülésen javasolta „a phisico-chemiai szakosztálynak megalakítását” 9 helybeli és 9 vidéki taggal, mert „birunk oly férfiakkal”, akik megérdemlik, hogy az iparegyesület „legmagasabb kitüntetésében részesítenek”. A választmány jóváhagyta a javaslatot, és a vidéken lakók névsorába Irinyi nevét is felvették.⁹⁰ A későbbi jegyzőkönyvekben nem találni nyomát annak, hogy ez a szakosztály ténylegesen milyen munkát végzett.

A Természettudományi Társulat vezetőségében

A 19. század elején a természettudományok művelése Magyarországon messze elmaradt a fejlett országokhoz képest. Jó néhányan voltak azonban, akik ezen a helyzeten változtatni szándékoztak, és elhatározták, hogy összefognak a természettudományos műveltség erőteljes fejlesztése és mind szélesebb körben való terjesztése érdekében. 1841-ben megalakult a Természettudományi Társulat, amelynek alapító tagjai között ott voltak a kor legismertebb tudósai – köztük az ifjú Irinyi János, aki kora legképzettebb kémikusaként tért vissza hazájába.

A társulat megalakulásakor az ifjú „vegység” a választmány tagja lett. A *Jedlik Ányos* elnökségével működő természettani szak, illetve a vegytani szak munkájában különösen nagy buzgalommal vett részt. Számos ülésen felszólalt, bekapcsolódott a vegyelemek magyar neveinek kidolgozásába; ez utóbbi munkálatokról felolvasást tartott a vegytani szak ülésén. A lelkesültségre jó példa a következő jegyzőkönyvi bejegyzés: „A teendőkre nézve a szak a nemzeti jóllétet előmozdító munkásság kifejtését tartja különösen szemé előtt”. Azt is eldöntötték, hogy folytatják „a vegytani műszavak már elkezdett kidolgozását nyelvünkön” és minél előbb igyekeznek egy népszerű „s könnyen érthető vegytani kézikönyvet” kiadni. Irinyi az elméleti vegytant – különös tekintettel a technikára – vállalta megírni.⁹¹

Személyre szóló megbízást kapott a Természettudományi Társulat 1841. október 12-i ülésén, amely arra vonatkozott, derítse fel az ugyancsak abban az évben megalakult *Iparegyesület* együttműködési hajlandóságát. A társulat november 9-én tartott gyűlésén jelentette Irinyi: az Iparegyesület választmányát az „egyezkedésre hajlandónak találta”. Ő azonban jóval messzebb ment, és azt javasolta, egyesüljön a két társaság, vizsgálják meg, „milyen felté-

⁸⁹ I. m. (88).

⁹⁰ I. m. (88).

⁹¹ TIT-irattár. Részlet az 1842. december 2-i ülés jegyzőkönyvéből.

telek alatt lehetne a lakot, tanoda termeket, a műhelyek s gyűjtemények használatát közössé tenni”. A Természettudományi Társulat vezetői azonban elvetették Irinyi indítványát.⁹²

Két évvel később, 1843 februárjában a két egyesület együttműködésének kérdése újra napirendre került. Az Iparegyesület igazgató válaszmányától észszerűnek és hasznosnak tűnő felkérést kapott Irinyi: azzal bízták meg, hogy egyeztessen a Természettudományi Társulattal egy esetleges közös bérleményről („szállásról”). „A ... szállás keresésével megbízott urak nevében *Ruttkay József* úr jelentette, miként *Ilkey* úr házában elég alkalmas lakást találtak ... – árára nézve pedig, ha a Természettudományi Társulattal felosztatnék, elég jutalmas fogna lenni.” A jegyzőkönyvi határozat szerint „Irinyi János úr arra kéretvén meg, hogy a szállás felől a Természet-tudományi Társulatot is értesíteni, s annak részéről is megtekintésére felszólítani sziveskedjék.”⁹³ A társulat szintén megtárgyalta Irinyi megújított indítványát, „miszerint a természettudományi társulat, az ipar egyesülettel közös szállást fogadna fel”, s azt közösen működtetnék. A társulat elnöke és a vezetőség több tagja azonban elvetette a javaslatot: „határozattá lőn, jelenleg az ipartestülettel nem egyesülni”. Irinyi egyáltalán nem értett egyet a döntéssel, és a jegyzőkönyvi határozat alapján úgy tűnik, a vita hevében túlságosan elragadtatta magát: a javaslat „vitatási folyamában Irinyi úr némi sértő, a társulat méltóságával ellenes kifejezésekkel élt vala, mi által a tagok sértve érzék magokat ... Irinyi úrnak ez utált nyers és szigorú feddést érdemlő tette jegyzőkönyvileg följegyez tetni határoztatott”.⁹⁴

A Természettudományi Társulatban előállt konfliktusról szólva az egyesület történetének első feldolgozója, *Kátai Gábor* sajnálatosnak nevezi, hogy az Iparegyesület Irinyi által előterjesztett indítványát elvetették. „Ha Irinyinek a tantermek, a műhelyek s gyűjtemények használatának közössé tételével az volt a célja, hogy a két egyesület szakemberei, az iparegyesület és a természettudományi társulat gyűjteményei segítségével a tantermeket folytonos természet- s ipartani előadások által a nagy közönség számára az illető tudományok élő templomává változtassák akkor Irinyi, – ki kell mondanunk minden tartózkodás nélkül – tisztábban látott, s az óriás feladatot helyesebben fogta fel, mint maga az egész társulat.”⁹⁵

1844 tavaszán Irinyi a Természettudományi Társulatnak is hátat fordított. Életében még egyszer, a társulat ötvenéves jubileumi ülésén jelent meg. Az 1892. január 17-én tartott díszgyűlésre meghívták a még életben lévő alapító tagokat: „ama 134 tag közül, kik 1841-ben a társulat bölcsőjét ringatták, ma már csak négyen vannak életben; közülük Debreczenből az öreg Irinyi János, a gyufa tulajdonképi feltalálója, egyedül jelent meg, s meleg óvációkban részesült”.⁹⁶

⁹² TIT-irattár. Részlet az 1841. november 9-ei ülés jegyzőkönyvéből.

⁹³ MNL OL P 1073. Részletek az 1843. február 17-i jegyzőkönyvből.

⁹⁴ Részlet az 1843. február 24-ei ülés jegyzőkönyvéből. TIT irattár. A jegyzőkönyv szövegét Kátai Gábor is közli, *Kátai*: i. m. (74), p. 24.

⁹⁵ *Kátai*: i. m. (74), p. 8.

⁹⁶ Vasárnapi Újság, 1892. 4. sz., p. 67–68.

Irinyi más egyesületi tevékenységéről is jelentek meg időről időre híradások – többek között Chyzer Kornélnek köszönhetően tudjuk, hogy Irinyi részt vett a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlései közül az elsőn (Pest, 1841. május 29–31.), a másodikon (Pest, 1841. szeptember 6–9.), az ötödiken (Kolozsvár, 1844. szeptember 2–6.), majd jóval később, a tizennyolcadikon (Előpatak, 1875. augusztus 30. – szeptember 5.)⁹⁷ Az adatok alapján Kolozsvárott szerepelt egy előadással az ásvány-, vegy- és gyógyszer-tani szakülésen, 1844. szeptember 3-án: „Irinyi János szaki tag ... a' magyarhoni Szikso-kivirágzás iránti véleményét előterjesztette”.⁹⁸ Az 1846. évi vándorgyűlésen ugyan felolvasták a nevét az Iperegyesület ötagú küldöttségének részvevőjeként, de Chyzer Kornél adatai szerint az özszejövetelen nem jelent meg – életrajzi adataiból tudjuk, hogy akkor már Franciaországban tanulmányozta az ipar és a mezőgazdaság működését.

„A szellemi világosság nagyobb vonzerővel bírván” – a szabadságharcos

Miként szinte egész életét, úgy a szabadságharcban betöltött tényleges szerepét és az ezt követő retorziót is sok téves adat övezi.

A ma fellelhető levéltári források és tudományos munkák alapján az alábbiakban rekonstruáljuk az 1849-es eseményeket, majd Irinyi mindennek következtében elszenvedett büntetését. A tények dióhéjban: Kossuth Lajos 1849. március 27-én kinevezte Irinyit a nagyváradi salétromsavgyár igazgatójává, azonban a gyár ténylegesen nem kezdhette meg működését. Kormányzói rendeletben meghatározott pozíciója miatt Irinyit 1849. január 8-án le tartóztatták, de bűncselekmény hiányában néhány hét múlva, március 17-én kiengedték a börtönből. Emellett még azt tudjuk, hogy Irinyi János szerepet vállalt a Bihar vármegye 1848. május 1–2-i, népképviselőkkel kibővített közgyűlésén az 1848. évi XVI. törvénycikk alapján megválasztott, a közgyűlés hatáskörét 1849. augusztus 3-áig ellátó állandó bizottmányban.⁹⁹

A kinevezésről Kossuth Lajos az *Országos Honvédelmi Bizottmány* elnökeként rendeltetett 1849. március 27-én.¹⁰⁰

⁹⁷ Chyzer Kornél: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek története 1840-től 1890-ig. Zemplén, Sátoraljaújhely, 1890, p. XXIV.

⁹⁸ A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsvárt tartott ötödik nagy gyűlésének munkálatai. Kolozsvár, 1845, p. 69.

⁹⁹ Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848/49-ben. Reprint kiadás az 1885. évi eredeti alapján. HBML, Debrecen, 2000, p. 297.

¹⁰⁰ Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. 2. rész, p. 745. Debrecen, 1849. március 27. Az OHB fontosabb rendeletei március 27-éről. Az idézet forrása: Arcanum DVD könyvtár III. – Történelem. Arcanum, Budapest, 2003.

A pénzügyminisztériumnak, a nagyvárad salétromsavgyár újbóli felállításáról

A nagyvárad fegyvergyár által szükségelendő salétromsavgyár ugyanott újból felállítandó levén ennek igazgatójává Irinyi János 1800 pft évi fizetéssel, segédeül pedig Jánosy Ferencz keresk. minist. fogalmazó, jelen fizetése megtartása mellett 1-3 pft napidíjjal kinevezettek.

Ezen körülmény olyvégből tudatik a pénzügyministeriummal, hogy – miután a nevezett egyének, mint a gyár egész kezelése, Láhner tábornok úr közvetlen felügyelete alá adattak: a nagyvárad sóhivatalnál akép intézkedjék, miként a gyár működésére szükséges pénzmenyiség Láhner tábornok úr utalványára kifizetessék, miről a nevezett urat tudósítván, egyszersmind kérje fel aziránt, hogy az igazgató által havonkint vezetendő számadást okvetlen bekérvén, azokat felsőbb átnézés végett a pénzügyministeriumnak terjessze föl.

1849. május 12-én *Batthyány Kázmér* – *Szemere Bertalan* kormányának külügyminisztere, aki egy ideig a földművelési, ipari- és kereskedelemügyi miniszter szerepét is betöltötte – a salétromtermelés növelésére utasította Irinyit, aki a neki címzett iratot személyesen vette át Debrecenben.¹⁰¹

Ön, mint szakértő, haladék nélkül közlendi velem nézeteit, hogy a salétromnak akár háztartásilag, akár salétrom ültetvények (salpeter plantage) által leendő előállítását miképen és mi feltételek alatt véli növelhetőnek?

Jelesül elkerülhetetlennek véli e hogy a salétrom ültetvényeket is az álladalom maga rendezze – vagy eszközölhetőnek hiszi s mi feltételek mi kedvezmények és biztosítások mellett hogy ez ültetvényezést a magánipar vállalja magára?

S ha az álladalomnak kellene e részben is vállalkoznia, minő egyéneket kész ön e vállalkozások rendezéséhez vezetéséhez s mi javadalmak mellett alkalmazandóknak. S magát a vállalatok megindítás felszerelés és üzletköltségek tekintetében mi költségvetéssel itéli ellátandónak?

Véleményes jelentését haladéktalanul rendelem beadatni.

A kinevezése utáni hetekben Irinyi nem tudta a tényleges munkát elkezdni, ezért egyenesen az akkor már kormányzóként működő Kossuth Lajoshoz fordult. Az 1849. május 13-án iktatott (az alábbiakban részleteiben közölt) levélben Irinyi egyrészt tájékoztatta Kossuthot addigi tevékenységéről, illetve „utasítást kér jövőre melyik ministerium alá tartozandik”.¹⁰²

Tisztelt Kormányzó Ur!

Méltóztatott engem azon megbizással megtisztelni hogy én mindenféle gyárat állítsak elé melyekben a hadviseléshez szükséges, és eddig külföldön gyártott gyógyszerék készülnének. Legelső teendőm lett volna pedig NVáradon salétromsavgyár felállítása.

¹⁰¹ MNL OL H 48 1849 3. kútfő 4. tétel.

¹⁰² MNL OL H 48 1849 3. kútfő 4. tétel.

Erre nézve van szerencsém jelteni hogy – miután a még martiusban a pénzügyministerium által munkámhoz megrendelt vasedények mai napig sem érkeztek mindenféle sürgetésem, és illetőleg a pénzügm. sürgetései mellett sem NVáradra – már a minap azon javaslattal jöttem NVáadról ide hogy pénzzel ellátván magamat Pestről beszerezzek mindent mi csak beszerezhető és a hadivegytanhoz tartozik.

Össze is szedtem minden lehető salétromsavat kénsavat, salétromot és kénts leszállítottam NVáradra.

Az volna ezeknél fogva igen tisztelt kormányzó urhoz intézett kérelmem, hogy ... miután továbbá most egyelőre sőt néhány hónapnál – Lahner tábornok úr szerint épen évre is – elvan látva a NVáradi gyutacs-kupak gyár salétromsavval

minthogy a salétromsav gyártáshoz szintugy mint a lőporhoz salétrom kívántatik, méltóztassék – ha különben e sorozat ellen Kormányzo urnak észrevétele nem volna engem azzal megbizni és utasítani hogy

egy részt a még alkalmas helyein Bihar Szabolcs Szatmárnak eszközöljem a salétrom telepeknek a nép általi szaporítását ...

Méltóztassék elrendelni, melyik ministerium fog ezen gyáarakra felügyelni, és velem rendelkezni.

Kormányzó urnak őszinte tisztelője

Irinyi János
az álladalmi vegygyárak igazgatója

Hogy nem ez volt Irinyi egyetlen jelzése a kormányzóhoz, arról Kossuthnak a hadügyminiszteriumhoz 1849. június 8-án küldött levele tanúskodik:¹⁰³

Irinyi Jánosnak f. hó 3-án vett s idecsatolt jelentése, melly szerint, minthogy a salétrom-ügyben mindezideig nem intézkedett a pénzügyministerium, további teendői iránt rendeletet kér: azon figyelmeztetéssel tétetik át a ministeriumhoz, hogy a salétrom-ügy felügyelője, Wagner őrnagy, nevezett Irinyi Jánost mint technico-chemikust igen jól használhatandja.

Néhány nappal később, 1849. június 16-án újabb irat keletkezett Kossuth irodájában, amely szintén azt bizonyítja, hogy Irinyi még akkor sem kezdte meg Nagyváradon a salétrom előállítását.¹⁰⁴

¹⁰³ Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15 – augusztus 15. 284. tétel. Kossuth fontosabb rendeletei a hadügyminiszteriumhoz 1849. június 8-áról. Az idézet forrása: Arcanum, i. m. (100). Ered. fogalm. O. Lt. OHB 1849: 7694. Irinyi szóban forgó jelentése már nem lelhető fel. Az iratban szereplő Wagner Gusztáv tüzér őrnagy Kossuth bizalmi embere volt, aki elkísérte a kormányzót a száműzetésbe, majd az amerikai polgárháborúban ezredesi rangban is kitüntette magát. Forrás: *Halász Imre: Magyarok az amerikai szabadságharcban*. [Pivány Jenő munkájának ismertetése.] Nyugat, 1914. 12. sz.: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00154/05054.htm>.

¹⁰⁴ Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15.– augusztus 15. 311. tétel. Kossuth egyéb fontosabb intézkedései 1849. június 16-áról. Az idézet forrása: Arcanum, i. m. (100). Ered. fogalm. O. Lt. OHB 1849: 8088.

A lőporkészítéssel foglalkozó Wagner őrnagy jelentést tett, hogy a salétromtermelési üggyel megbízott s mellé rendelt Irinyi János hollétét nem tudván, vele e részben mind-
eddig nem értekezhetett. Megtudván azonban, mikép nevezett Irinyi Biharmegyében
létezik: felkérem [Cserey Ignác] Ezredes Urat, szíveskedjék értesíteni őt afelől, hogy a
salétrom-ügy iránt Wagner őrnagygyali szóbeli értekezés végett legfeljebb f. hó 20-áig
Debreczenben megjelenni siessen.

A megtorlás

A nagyvárad salétromsavgyárról és benne Irinyi szerepéről nem közöl tényleges adatot a szabadságharc hadiipar központjának történetét feldolgozó Bakó Imre,¹⁰⁵ sem Fleisz János,¹⁰⁶ sem Süli Attila.¹⁰⁷ Nagyvárad négy hónapig – 1849. január 26-tól 1849. május 26-ig – volt az ország legfontosabb hadiipari központja, május végén a fegyvergyárat visszatelepítették Pestre.

Annak ellenére, hogy Irinyi „az álladalmi vegygyárak igazgatójaként” írta alá a Kossuthnak 1949 májusában írt levelét, a salétromsavgyár mégsem kezdte meg működését. Ezt látszik alátámasztani az elfogatásáról és szabadon bocsátásáról fennmaradt néhány levéltári dokumentum is.

A Hadtörténelmi Levéltár két olyan regisztert¹⁰⁸ őriz a szabadságharc után a haditörvényeszkéle állítottokról, amelyben Irinyi János neve olvasható, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában pedig megtalálható Irinyi rendőri kartonja.¹⁰⁹ A három dokumentum egybehangzóan azt rögzíti, hogy Irinyi Jánost 1849. március 27-én kinevezték a Nagyváradon felállítandó salétromsavgyár igazgatójának, de mivel a gyár nem jött létre, felmentették.

Idős korában ő maga így emlékezett vissza életének e fontos korszakára: „1848-ban a szellemi világosság nagyobb vonzerővel bírván, a gyufa gyufának maradt, s mikor a mindenható Haynau, kivégeztetésem helyett, a Neugebäudeből kibocsátott, ... egyenesen hazajöttem ide ősi fészkeembe Vértesre, hol azóta távol a világ zajától exercirozom az apai szántókat.”¹¹⁰

¹⁰⁵ Bakó Imre: A magyar állami „Országos Fegyvergyár” működése 1848–49-ben. Bp., 1843, p. 125.

¹⁰⁶ Fleisz János: Nagyvárad a szabadságharc hadiiparának központja. (1849. január 26. – 1849. május 26.) In: A szabadság Debrecenbe költözött. Tanulmányok 1848/49 történetéhez. Szerk. Takács Péter. Debrecen, 1998, p. 93–109.

¹⁰⁷ Süli Attila: Erdély hadiipara 1848–49-ben. Ágyúba öntött harangok – Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Benkő Levente (szerk.), Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2014, p. 122–192.

¹⁰⁸ A Hadtörténelmi Levéltár nyilvántartásai: Consignation der sämmtliche, wegen Betheiligung an der ungarischen Revolution vom Jahre 1848 und 1849 und sonstigen politischen Verbrechen bei dem obigen Kriegsgerichte in Untersuchung gestandenen Individuen A – Z, vol 9. Irinyi adatai a 401. sorszám alatt találhatók. A foglonynyilvántartásban: K.k. Kriegsgericht zu Pest Strafprotokoll vom 1. August 1849 bis 5. Juli 1850. a 808. sorszámra rögzítették az Irinyire vonatkozó adatokat.

¹⁰⁹ MNL OL D 299 Rendőri kartonok 54/143 – 1850. III. 14.

¹¹⁰ Irinyi János: A gyufa feltalálója. Függelenség. Politikai közgazdasági és társadalmi napilap. 1. évf., 239. sz., 1880. augusztus 29.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy Kossuth Lajos iratai között előfordul a huszárőrnagyként szolgáló Irinyi neve, mégpedig alezredessé való előléptetésével kapcsolatban. Kossuth leiratában ez esetben csak a vezetéknév olvasható; azonban más forrásokból kiderül, hogy itt *irinyi Irinyi Bertalanról* van szó. Ő volt az a névrokon, akivel 1880-ban Irinyi Jánost összetévesztették, és a sajtóban „a szabadságharczi alezredes” elhunytát a gyufa feltalálójának halálhíreként közölték. A feltaláló Irinyinek erre írott válaszlevelét a „Találmányom mellett kis millionerré lehettem volna” – a feltaláló című fejezetben közöljük. Vélhetően ide vezethető vissza az a meglehetősen elterjedt téves információ, hogy Irinyi János őrnagyi rangban szolgált volna a szabadságharcban.

„Távol a világ zajától” – a gazdálkodó és a számvevő

Huszonhét évesen hagyott fel Irinyi a gyufagyártással és a fővárosi léttel. Szülei nagylétai birtokára húzódott vissza, ahol előbb az apjával közösen, majd annak halála után egyedül gazdálkodott. A vidéki életet még megszakította 1846/47-ben egy hosszabb német- és franciaországi tanulmányút és a hohenheimi akadémián eltöltött fél év. Hazajöve kiadta „A vegytan elemeinek” első kötetét, majd belevetette magát a szabadságért folyó küzdelmekbe. 1850 tavaszán, a börtönből való kiszabadulása után újra Vértesre tért haza akkor még élő szüleihez.

Saját birtokán sok mindennel kísérletezett, a talajjavítástól a dohánytermesztésig, de amint az alábbi beszámolóból is kitetszik, nem járt sikerrel. A *Budapesti Hírlap* az 1910-ben közölt, „A gyújtó föltalálója” című megemlékezés kapcsán kérte, hogy akinek a történetekről van további információja, egészítse ki a cikkben foglaltakat. *Komlóssy Miklós* Debrecenből írta az alábbiakat:

„Tény, hogy kicsiny, mintegy 100 holdas vértesi birtokát tudományos alapon kezelte. Ő már ezelőtt negyven évvel bizonyára foszfáttal akarta a nem éppen kitűnő homokot megjavítani. Nem sikerült neki a gazdálkodás és egy délután porosan, rojtos bakancsban, nyakkendő nélkül, ezen szavakkal állított be régi jó barátjához, Komlóssy Imréhez:

– Adjatok kenyeret!

Be is választották az akkor megalakult Tisza biztosító és jelzálogbankhoz számtanácsosnak. Később az István gőzmalomhoz került hasonló minőségben.”¹¹¹

Egy idő után anyagi helyzete annyira megromlott, hogy a gazdálkodással fel kellett hagyania, és a megélhetése érdekében állást kellett vállalnia. A fenti, „kis színes” hírt más források is megerősítik. *Komlóssy Imrének*, a debreceni *István Gőzmalom Társulat* igazgatói és választmányi bizottsági tagjának ajánlására Irinyit kérték fel a vállalati számvevői munkára

¹¹¹ *Komlóssy Miklós*: A gyújtó feltalálója. *Budapesti Hírlap*, 1910. február 8., p. 27.

1857–1860 között. Az előző időszakban a malom a tönk szélére jutott, részben áttekinthetetlen könyvelése miatt. Irinyi alig néhány év alatt tökéletesen rendbe rakta a könyvelést, ezzel hozzájárult a vállalat felvirágzásához.¹¹²

A malom történetét készült megírni 1942-ben *Balogh István*, aki e munka keretében másolatokat készített számos irattári anyagról. Amikor a háborúban az eredeti iratok megsemmisültek, ez nagy szerencsének bizonyult. *Szűcs Ernő* ezen másolatok alapján tudta feldolgozni a malom történetét, benne Irinyi munkásságát, akinek számvevőként havonta kellett kimutatást, félévente pedig mérleget készítenie, a tiszta hasznót vizsgálnia, a felvásárlásokat és eladásokat ellenőriznie, továbbá részt kellett vennie véletlenszerű ellenőrzésekben, össze kellett vetnie „a pénztár rovatot a pénztár tartalmával”, át kellett vizsgálnia a leltárat, valamint észrevételeiről és eljárásairól naplót kellett vezetnie.¹¹³

Irinyiről többen is feljegyezték, hogy kiváló fejszámoló volt, és fejből tudta a malom forgalmával kapcsolatos fontos adatokat, de azért mindig vele volt „mindentudó kis könyvecskéje”, amelybe beleírta az üzem működésével kapcsolatos tényeket. A fent említett másolatban fennmaradtak Irinyinek a „számadás körüli” – az eredetileg 1870. május 24-én írott – elképzelései, javaslatai, amelyek két fontos témát tárgyalnak: „I. Felszerelést illetőleg” és „II. Költséget illetőleg”. Az I. részben kifejti, mi tartozik, és mi nem a felszerelés fogalomkörébe – mai kifejezéssel az aktívák közé. A II. részben meghatározza, mely költségek milyen feltételek mellett számolhatók el: csak az összes lényeges adatot tartalmazó elszámolásra kerülhet a számvevő kézjegye. Kisebb megszakításokkal 35 évet töltött a számvevői, tanácsadói munkakörben.

Amikor a kiegyezés után újjászervezték a megyék közigazgatását, 1867-ben Bihar vármegye közgyűlése is megválasztotta a tisztségviselőket, köztük árvaügyi szolgabírónak Irinyi Jánost.¹¹⁴ Ezt a tisztséget négy évig töltötte be, utána visszament Debrecenbe könyvelőnek.

Irinyi János életének erről a hosszú korszakáról meglehetősen kevés adat ismert. 1866-ban feleségül vette a két gyermekkel özvegyen maradt Dobay Ádámné Baranyi Hermint. Elsőszülött gyermekük, Janka alig néhány évet élt. Az 1870-ben született Lajos egész életében hűen ápolta apja emlékét.

Az Irinyi család 1872-ben beköltözött Debrecenbe. Az egykori Nagy Cegléd utcában álló Irinyi-ház – a mai Kossuth utca 51. szám alatt – falán emléktábla hirdeti, hogy e házban lakott 1872–1892 között a foszforos gyufa feltalálója.

Irinyi Lajos 10 éves korától a Debreceni Református Főgimnáziumban tanult,¹¹⁵ majd gazdasági pályára lépett. 1898. február 23-án mondott le a *Nagylétai Takarékpénztár Rt.*-

¹¹² *Szűcs Ernő*: A debreceni István gőzmalom története. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 12., 1978, p. 38., 132., 182.

¹¹³ *Szűcs Ernő*: Irinyi számvevősködése. Magyar Hírlap, 1972. augusztus 19. Hétvége II.

¹¹⁴ Bihar vármegye önkormányzata és közigazgatása a legújabb időkben. In: *Borovszky*: Magyarország vármegyéi és városai. Bihar vármegye és Nagyvárad (Magyarország vármegyéi és városai, 1901), p. 585.

¹¹⁵ A Debreczeni Ref. Főgymnasium értesítője az 1880–81. iskolai évről. Debrecen, 1881. 18. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_04987_1880/?pg=19&layout=s.

nél betöltött állásáról.¹¹⁶ 1903-ban már az ország másik végén találkozunk vele, mint a *Mosonszentjánosi Takarékpénztár Rt.* könyvelőjével és cégvezetőjével.¹¹⁷ Ezt a tisztséget még 1929-ben is betöltötte.¹¹⁸ Sokáig szolgált a hadseregben, ahol 1893. január 1-étől hadnaggyá léptették elő.¹¹⁹ 1904. július 1-jei hatállyal – saját kérelmére, tiszti rendfokozatának megtartása nélkül – elbocsátották a honvédség kötelékéből.¹²⁰ Az I. világháborúban tanúsított helytállása alapján az uralkodó a 3. népfelkelő gyalogezredben szolgált Irinyi Lajos népfelkelőnek bronz vitézségi érmet adományozott.¹²¹

Irinyi Lajos 18 éves korában, 1888-ban veszítette el édesanyját,¹²² és 25 éves volt, amikor édesapja 1895. december 18-án, életének 79. évében „Vértesen, Lajos fia karjai között meghalt.”¹²³

Több sajtóorgánum is megemlékezett az elhunyról. „Bizony szükséges e név alá odairni, hogy miről volt nevezetes a viselője, mert különben csak kevesen értenék meg a mai nemzedékből, hogy miért szentelünk neki olyan hosszú, terjedelmes megemlékezést, aminővel csak a nemzet jeleseit szokta megtisztelni haláluk napján a sajtó. Akik tudták róla, hogy egyik legnagyobb jótevője volt az emberiségnek, azok is elfeledték régen, mert úgy elvonult a világtól, hogy akár holtnak is hihették.

Egy kis biharmegyei pusztán, a Nagy-Létával szomszédos Vértesen éldegélt Irinyi János, a gyújtó földalálója, s ott halt meg tegnap délután hatodfél órakor hetvenkilenc éves korában. Jómódu ember volt, de lehetett volna fejedelmi vagyonnak az ura, ha véghetetlen szerénysége és becsületes magyar lelke nem idegenkedett volna attól, hogy tudományát pénzre váltsa.”¹²⁴

Irinyi Lajos azzal tett fel a koronát édesapja életművére, hogy 1897-ben szabadalmaztatta azt a szántó-, vető- és boronológépet, amelynek kifejlesztésén Irinyi János fiatal kora óta gondolkodott, kísérletezett. Az egy évvel korábban megalakult *Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal* a 8626. lajstromszámon jegyezte be 1897. július 20-án Irinyi Lajos debreceni földbirtokos és *Schwarz Miksa* gépgyáros találmányát, melynek „tárgyát oly földművelő eszköz képezi, mely ugyanazon időben szánt, vet és boronál; és amelynél az eke mögé kapcsolt vető- és boronáló-készüléket az eke kiemelése alkalmával szintén kiemelhetjük.”

¹¹⁶ Központi Értesítő, 1898. 51. sz.

¹¹⁷ Pesti Napló 1903. aug. 12. és Központi Értesítő, 1909. 89. sz.

¹¹⁸ Gazdasági pénzügyi és tőzsdei kompasz 1928–1929. Vidéki bankok...

¹¹⁹ Budapesti Közlöny, 1892. december 29. és Rendeleti Közlöny, 1892. december 29.

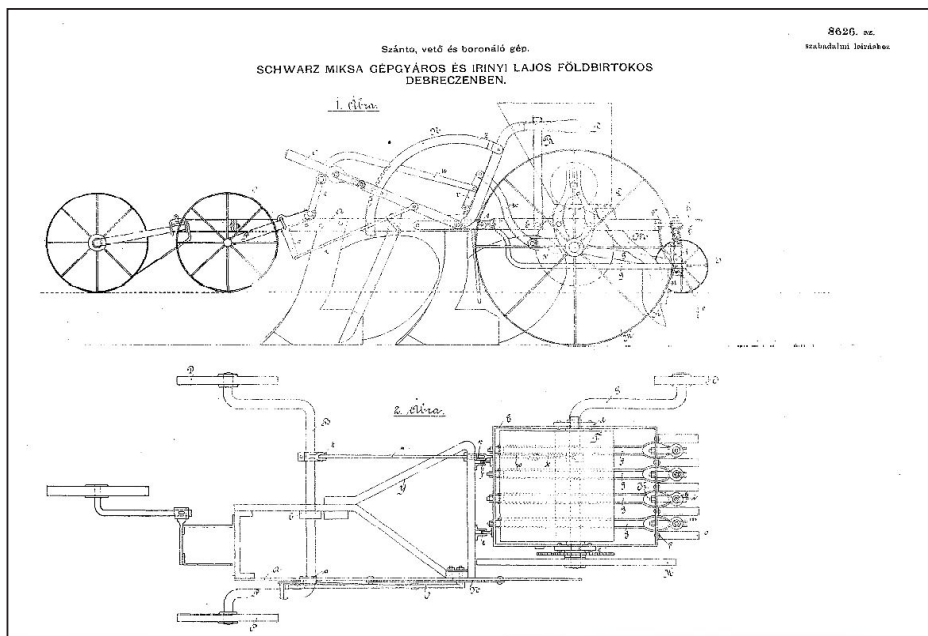
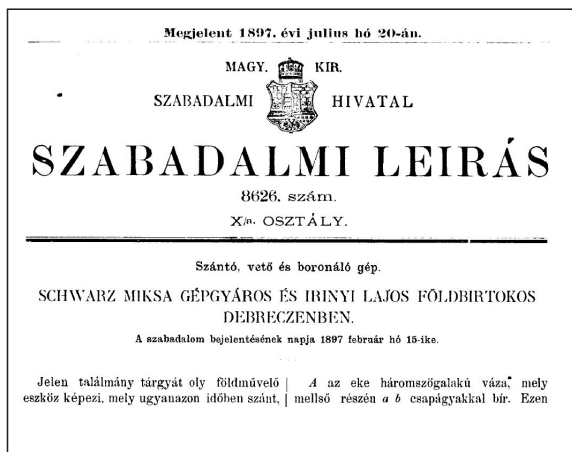
¹²⁰ Budapesti Közlöny, 1904. július 14. és Rendeleti Közlöny, 1904. július 13.

¹²¹ Budapesti Közlöny, 1916. december 21.

¹²² Vasárnapi Ujság, 1888. 25. sz., június 17.

¹²³ Irinyi János, a gyújtó földalálója. Pesti Hírlap, 1895. december 19., p. 8.

¹²⁴ Irinyi János halála. – A gyújtó feltalálója. Pesti Napló, 1895, 348. sz., december 19., p. 5. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány további korabeli forrás, amely közölte Irinyi János nekrológját. Természettudományi Közlöny, 1896, p. 637; Vasárnapi Ujság, 1895. 51. sz., p. 852.

7. ábra: Az Irinyi János által kitalált, a fia által szabadalmaztatott szántó-, vető- és boronológép¹²⁵

„Igyekeztem szenvedélyt költeni, ... mert a' szenvedély hatalma nagy, és szenvedély nélkül semmit sem vihetni ki.”¹²⁶

¹²⁵ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, e-kutatás adatbázis: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU>.

¹²⁶ Irinyi: i. m. (78).

Irinyi János életének kronológiája

Irinyi János a Bihar megyei Albis községben született 1817. május 18-án

Családtagjai

Szülei: id. Irinyi János 1787. január 6. – 1856. április 15., Janovits Roxanda ?? – ?? (1856-ban még élt)

Testvérei: Viktória; Heléna; Antónia; József; Rozália

Felesége: özv. Dobay Ádámné Baranyi Hermin

Gyermekei: Janka (1868? – 1873?), Lajos (1870–1933)

Tanulmányai

1823–1827 Nagyléta, elemi iskola

1827–1830 Nagyvárad, premontrei főgimnázium

1831–1833 Nagyvárad, királyi jogakadémia, előbb a bölcsészeti, majd a jogi fakultásra jár

1834–1836 Debrecen, jogi diplomát szerez a Református Kollégiumban

1836–1837 Bécs, a Polytechnikumon tanul kémiai

1836. december 18. Meissner tanár kísérletének hatására új gyufakeveréket készít

1838–1839 Berlin, 2 szemeszterre beiratkozik az egyetemre

1838 Berlin – megjelenik első tudományos munkája: Über die Theorie der Chemie in Allgemeinen und der Schwefelsäure insbesondere

1839 – Németországban tesz tanulmányutat, főleg vegyiüzemeket látogat

1846/47. téli szemeszterében Hohenheimben, a mezőgazdasági akadémia erdészeti karán tanul

Pesti évei

1839. október – visszatér Magyarországra, Pestre

1839. december 19. Pest – megkezd a gyufagyártást a terézvárosi Nyár utca 234. sz. alatt

1839 – megjelenik az Athenaeumban A konyári tó c. cikke

1839 – megjelenik a Tudománytárban a Vegytani rokonság c. értekezése

1840 – megjelenik a Tudománytárban A vegyaránytan c. értekezés 1–2. része

1840 – megjelenik a Tudománytárban a Vegyrendszerről c. értekezése

1840. április 8., Pest – Pest város tanácsához folyamodik a gyufagyár fennmaradása érdekében – ettől kezdve két éven át folyamatosan hadakozik a tanáccsal és a rendőrkapitánnyal a gyár miatt – többször költöznie kell

1841. május 29–31. Pest – Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1. vándorgyűlése

1841 Pest – alapító tag az Iparegyesületben

1841. június 13. Pest – alapító tag a Természettudományi Társulatban

Pest, 1841. szeptember 6–9. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 2. vándorgyűlése

1842. augusztus – dicsérő oklevelet kap az első magyar iparműkiállításon

1842 – megjelenik az Orvosi Tárban a Vegyelemek magyar neveiről c. dolgozata

1844 – a gyufagyárat átveszi üzlettársa, Schönwald Hermann

1844. május 3. – az Iparegyesület választmányi ülésén bejelentik, hogy Irinyi elköltözött Pestről

1844 tavaszától 1849 tavaszáig

1844. szeptember 3. Kolozsvár, Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 5. vándorgyűlése – előadást tart a sziksó kivirágzásról

1844. december – 1845. március – Herrmann álnéven 6 sajtóközleményből álló vitát folytat Nendtvich Károllyal a Pesti Hírlap hasábjain

1846. szeptember 20. Strasbourg – innen írt úti vázlatokat a Magyar Gazda c. folyóiratnak

1846. október 15. – 1847. március 15. Hohenheim (Stuttgart) – egy szemesztert végez az erdészeti szakon

1846. október 16. – Karlsruhe-ből küld tudósítást a lőporgyapot készítéséről (megjelent a Pesti Hírlapban és máshol is)

1846. október 17. Stuttgart – itt egészíti ki az előző tudósítását

1847 Kolozsvár – megjelenik A vegytan elemei c. könyve

Szerepe a szabadságharcban és az ezt követő megtorlás

1849. március 27. – Kossuth kinevezi a nagyváradi salétromsavgyár igazgatójává

Bihar vármegye 1848. május 1–2-i, népképviselőkkel kibővített közgyűlésén az 1848. XVI. tc. alapján megválasztott, a közgyűlés hatáskörét 1849. augusztus 3-áig ellátó állandó bizottmány tagjává választják

1849. május 12. – Batthyány Kázmér miniszter levelet ír Irinyinek

1849. május 13. – Irinyi beszámol Kossuthnak addigi tevékenységéről

1849. június 8. – Kossuth levele a pénzügyminisztériumnak: „a salétrom-ügy felügyelője, Wagner őrnagy, nevezett Irinyi Jánost mint technico-chemikust igen jól használhatandja”

1849. június 16. – Kossuth levele Cserey Ignác ezredesnek: értesítse Irinyit, „hogy a salétrom-ügy iránt Wagner őrnagygyali szóbeli értekezés végett legfeljebb f. hó 20-áig Debreczenben megjelenni siessen”

1850. január 8. – letartóztatják Debreczenben és bebörtönzik Pesten

1850. március 17. – szabadon bocsátják

1850-től 1895-ig

1857-ig?? Nagylétán gazdálkodik

1856. április 15. – idősebb Irinyi János halála (az édesanyja ekkor még él)

1857–1865 Debrecen, István Malom – számtani és vegytani tanácsadó, 1857–1860 között könyvelő is ugyanott

1859. február 20. – Irinyi József halála

1863. február 22. – megjelenik Irinyi önvallomása a Vasárnapi Ujságban

1866 – feleségül veszi özv. Dobay Ádámné Baranyi Hermint

1867–1872 Bihar megyei árvaügyi szolgabíró

1868? – megszületik leánya, Janka

1870 – megszületik fia, Lajos

1872–1892 – számvevő Debrecenben, az István Malomban, ahonnan 1892-ben megy nyugdíjba, és visszaköltözik Vértésre

1873? – meghal a leánya

1880. augusztus 29. – megcáfolja a Függetlenség c. újságban megjelent halálhírét

1888. június 17. – 62 évesen váratlanul meghal a felesége

1892. január 17. Pest – részt vesz a Természettudományi Társulat jubileumi közgyűlésén

Irinyi János 1895. december 17-én, Vértesen hunyt el.

Dr. Palágyi Tivadar*

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trade Mark Office, USPTO), amely a kereskedelmi minisztériumhoz tartozik, sajtóközleményben bejelentette, hogy új tagokat neveztek ki a Nyilvános Szabadalmi Tanácsadó Bizottságba (Patent Public Advisory Committee, PPAC) és a Nyilvános Védjegytanácsadó Bizottságba (Trademark Public Advisory Committee, TPAC).

Az USPTO nyilvános tanácsadó bizottságait a szabadalmi és védjegyhivatali hatékonysági törvény (Patent and Trademark Office Efficiency Act) alapján az 1999. évi amerikai feltalálóvédő törvényben (American Inventors Protection Act) hozta létre abból a célból, hogy tanáccsal szolgáljanak a kereskedelmi miniszternek, a szellemi tulajdonért felelős kereskedelmiminiszter-helyettesnek és az USPTO igazgatójának a szabadalmi és védjegyügyek kezelésében. Ezek a bizottságok felügyelik a szabadalmi, illetve a védjegy műveletek irányvonalát, célját, teljesítményét, költségvetését és a felhasználók díjait, és segítik a hivatal igazgatóját ezekben az ügyekben. Mindegyik bizottságnak kilenc szavazó tagja van, akiket a kereskedelmi miniszter nevez ki. A tagok kinevezése három évre szól.

A PPAC új tagjai a következők:

- *Marylee Jenkins* (a PPAC elnöke): az *Arent Fox, LLP* New York-i szellemi tulajdoni csoportjának vezetője, a New York-i Szellemi Tulajdoni Törvény Társaság igazgatótanácsának tagja.
- *Jeffrey M. Sears*: a Columbia Egyetem szabadalmi főtanácsadója; fizikában M.A.- és PhD-fokozata van.
- *Bernard J. Knight, Jr.*: a *McDermott Will & Emery* szabadalmi ügyvivői iroda társtulajdonosa, aki főleg bonyolult szabadalmi és védjegyperekben vesz részt.

A TPAC új tagjai a következők:

- *William G. Barber*: a *Pirkey Barber PLLC* ügyvédi iroda tagja; főleg védjegyperekben vesz részt mind a kerületi bíróságok, mind az USPTO előtt. 2011-ben elnöke volt az Amerikai Szellemi Tulajdoni Törvény Társaságnak.
- *Brian J. Winterfeldt*: társtulajdonosa a *Mayer Brown LLP*-nek. Főleg globális védjegystratégiák kidolgozásában és védjegybitorlási perekben vesz részt. Az International Trademark Association igazgatótanácsának tagja.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

- *Ilene B. Tannen*: a *Jones Day* korábbi társtulajdonosa és jelenlegi tanácsadója. Fő tevékenységét a védjegyjog és a versenyjog területén fejti ki.

A fentiekből láthatjuk, hogy az új tanácsadókat a szellemi tulajdon területén dolgozó jogi irodák tagjai közül választják ki. Érdemes azt is megemlíteni, hogy a férfiak és nők aránya 2:1 mindkét tanácsadó bizottság új tagjai között.

B) A legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) 2016. december 6-án az ellenérdekű felperes *Promega Corporation* (Promega) és a fellebbező *Life Technologies Corporation*, az *Invitrogen IP Holdings, Inc.* és az *Applied Biosystems, LLC* (együtt: LifeTech) alperes közötti ügyben szóbeli érveket hallgatott meg az amerikai szabadalmi törvény 271(f)(1) cikkének értelmezéséről és alkalmazásáról. Az eldöntendő kérdés az volt, hogy az Egyesült Államokból egy többkomponensű szabadalmazott találmány egyetlen olyan komponensének az exportja, amelyet később az Egyesült Államokon kívül szabadalmazott terméké állítanak össze, bitorlásnak minősül-e.

A szabadalmi törvény 271(f)(1) cikke, amely bitorlási felelősséget ró az Egyesült Államok gyártóira, a következőképpen rendelkezik:

„Aki meghatalmazás nélkül szállítja vagy szállíttatja az Egyesült Államokba vagy abból egy szabadalmazott találmány összes komponensét vagy azoknak egy lényeges részét, és az ilyen komponensek nincsenek teljesen vagy részben egyesítve, és a szállítás olyan módon történik, hogy hatékonyan ösztönzi az ilyen komponensek egyesítését az Egyesült Államokon kívül úgy, hogy a szabadalom bitorlása következne be, ha az ilyen egyesítés az Egyesült Államokon belül történne, legyen bitorlásért felelős.”

A felek vitája a most idézett szöveg „egy szabadalmazott találmány komponenseinek lényeges része” kifejezés értelmezésére összpontosult, különösen arra, vajon annak meghatározása, hogy egy adott komponens „lényeges részt” képez-e, megkívánja-e:

- a komponensek számának kvantitatív megállapítását;
- a komponens szubjektív fontosságának a kiértékelését; vagy
- az előző két pont mindegyikét.

A felperesek azzal érveltek, hogy a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) következtetésével ellentétben egyetlen komponens nem tudja kielégíteni a „lényeges rész” törvényes követelményt. A felperes *Promega* azt állította, hogy a CAFC helyesen állapította meg, hogy ez a követelmény egyetlen komponenssel is kielégíthető, ha a komponens „nagyon fontos vagy lényeges a szabadalmazott találmány szempontjából”.

Az ügy előzménye, hogy a *Promega* tulajdonosa és licencvevője olyan szabadalmaknak, amelyek DNS-megnagyobbításra vonatkoznak, ideértve a Tautz-szabadalmat is. A Tautz-szabadalom ötkomponensű készletet igényel, ahol a komponensek egyike egy polimeráz-enzim nem bitorló felhasználásokkal. A LifeTech, a *Promega* versenytársa genetikai készleteket gyárt, amelyek a Tautz-szabadalomban igényelt készlet mind az öt komponensét

tartalmazzák. A LifeTech készleteinek polimerázkomponensét az Egyesült Államokban gyártják, és utána az Egyesült Királyságba szállítják, ahol a készleteket összeállítják, és világszerte árusítják.

A Promega bitorlási pert indított a LifeTech ellen a Wisconsini Nyugati Kerületi Bíróságnál. Ez megállapította, hogy a LifeTech nem lehet felelős bitorlásért a 271(f)(1) cikk alapján, mert a Tautz-szabadalomban igényelt többkomponensű készletnek csupán egyetlen komponensét, a polimerázenzimet exportálta az Egyesült Államokból, míg a törvény legalább két komponens exportálását kívánja ahhoz, hogy kielégítsék a „lényeges rész” követelményt. A wisconsini bíróság egy esküdtszék által hozott korábbi döntést is hatálytalanított, amely a Promega számára ötvenkét millió USD elvesztett hasznot is megítélt a LifeTech általi szándékos bitorlásért bitorló készletek világszerte történt eladása alapján.

A CAFC megváltoztatta a kerületi bíróság döntését. Arra támaszkodva, hogy a „lényeges” (substantial) szó szótári jelentése „fontos” (important) vagy „alapvető” (essential), a CAFC arra a következtetésre jutott, hogy a 271(f)(1) cikk nem kívánja, hogy a „lényeges rész” legalább két komponens legyen. Minthogy a LifeTech próbakészlete működésképtelen lenne a polimerázkomponens nélkül, a CAFC úgy gondolta, hogy a polimerázenzim lényeges részét képezi az igényelt találmánynak.

Az SC helybenhagyta a LifeTech fellebbezési kérelmét azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy a CAFC tévedett-e, amikor azt állapította meg, hogy egy többkomponensű találmány egyetlen komponensének az Egyesült Államokból való kiszállítása a 271(f)(1) cikk alapján bitorló cselekedet, aminek következtében a gyártó felelős a világszerte eladott termékekért.

A LifeTech az SC-nek benyújtott beadványában azzal érvelt, hogy a „lényeges rész” kifejezés a szállított komponensek mennyiségére utal, nem pedig szubjektív fontosságukra. A LifeTech és a LifeTechet a bíróság barátjaként (*amicus curiae*) támogató Egyesült Államok szerint ez a szóhasználat „az összeset szorosan megközelítő magas százalékot” jelent. A LifeTech érvelése szerint a CAFC elemzése, amely azt vizsgálta, hogy a találmány működésképes lenne-e a vizsgált komponens nélkül, nem lehet helyes, mert majdnem minden találmány működésképtelen lenne egyik komponense nélkül.

A LifeTech azt állította, hogy értelmezését alátámasztja a 271(f)(2) cikk, amely kimondottan megállapítja a felelősséget „bármely komponens” (vagyis egyetlen komponens) szállításáért is, azonban csupán akkor, ha ez a komponens „sajátosan készült vagy különösen alkalmas a találmányban való felhasználásra, és nem egy megszokott kereskedelmi cikk, amely alkalmas alapvetően nem bitorló felhasználásra”. Minthogy a 271(f)(1) cikk nem tartalmaz hasonló korlátozást, a LifeTech úgy gondolja, hogy a jogalkotónak nem lehetett szándéka ezt a törvénycíkket egyetlen szokásos komponensre alkalmazni, amilyen az adott esetben a polimerázenzim.

A LifeTech azt állította továbbá, hogy a törvény CAFC általi tag alkalmazása helytelenül kiterjeszti az amerikai szabadalmi törvényt külföldi területekre is, és torzíja az Egyesült Államokból alkatrészeket szállító multinacionális vállalatok lehetőségeit, ami hosszú távon

gazdasági károkat és a nemzetközi szabadalmi rendszerek széttzilálását okozhatja. Végül a LifeTech azzal érvelt, hogy egyetlen komponens szállítására alapozott felelősség közvetlenül ellentmond a jogalkotói szándéknak. A LifeTech szerint a kongresszus a 271(f) cikket azért hagyta jóvá, hogy meggátolja olyan joghézag keletkezését, amely lehetővé tenné, hogy egy szabadalmazott találmány összes vagy lényegileg összes komponensét (nem csupán egyetlen komponensét) az Egyesült Államokban gyártsák, és összeállítás céljából külföldre szállítsák.

Mindezzel szemben a Promega azt válaszolta, hogy a 271(f) cikk tényszerű eseti elemzést kíván, vizsgálják mind a komponensek számát, mind azok viszonylagos fontosságát a szabadalmazott találmány szempontjából – vagyis a cikk nem kíván szigorú számszerű küszöböt. A Promega szerint a „lényeges” (substantial) szónak egyaránt van kvantitatív és kvalitatív jelentése. A Promega érvelése szerint az egész találmányra nézve fontos egyetlen komponens lényeges részt képezhet bizonyos körülmények között, és megemlíti, hogy a kerületi bírósági tárgyalás folyamán a LifeTech saját tanúi írták le készleteik polimerázkomponensét „fontos” (main) és „főbb” (major) komponensként.

A Promega azzal érvelt továbbá, hogy a 271(f)(1) cikk „hatékony ösztönzés” követelményét a jogalkotó elsődlegesen azért iktatta be, hogy elkerüljék a szabadalmi felelősséget komponensek olyan szándékú exportálása esetén, hogy ösztönözzék egy szabadalmazott találmány előállítását. A Promega szerint az olyan vállalatok, mint a LifeTech, amelyek szándékosan töreksenek a bitorlási felelősség elkerülésére azáltal, hogy szabadalmazott találmányokat az Egyesült Államokon kívül valóítanak meg, a sajátos célpontjai a 271(f)(1) cikknek. Végül a Promega vitatta a LifeTechnek azt az állítását, hogy a vizsgált ügyben területen kívüliségről is lehet szó, mert az SC csupán a LifeTech hazai magatartását szabályozza.

A szóbeli érvelés alatt a bírók által feltett kérdések alapján az SC-nek aggályai voltak a „lényeges rész” kifejezés olyan értelmezésének az elfogadása terén, amely figyelmen kívül hagyná az amerikai gyártókat, és összetett, tárgyszerű elemzést kívánt. A bírók kérdései azt mutatták, hogy érdekli őket az a kérdés is, hogy az SC döntése hogyan fogja befolyásolni a kereskedelem szabad folyását és a szabadalmi jogokat mind az Egyesült Államokon belül, mind azon kívül.

C) *Dr. Carston Wagner* (Wagner), a Minnesota Egyetem (egyetem) orvosi tanszékének vezetője 2014. augusztusban szabadalmat kapott a hepatitis C fertőzés gyógyítására alkalmas, *sofosbuvir* nevű gyógyszerre. A szabadalom igénypontjai vírusellenes vegyületekre és e vegyületek vírusos fertőzések, így a hepatitis C vírus által okozott fertőzéseinek a kezelésére szolgáló módszerekre vonatkoztak. Wagner a szabadalmát átruházta az egyetemre, amely viszont bitorlásért beperelte a Gilead Sciences Inc. nevű, Foster City-ben (Kalifornia) székelő vállalatot (Gilead) arra hivatkozva, hogy a kaliforniai vállalat bitorolja sofosbuvirra vonatkozó szabadalmát. A sofosbuvir gyógyszert az egyetem SOVALDI és HARVONI védjegyzett névvel forgalmazza. Az egészségbiztosítók 2015-ben ezt a gyógyszert nevezték meg a gyógy-

szerkülönlegességek árnövekedését okozó példaként. A gyógyszer sok beteget tud meggyógyítani, azonban pirulánként 1000 USD körüli áron forgalmazta az egyetem, aminek következtében egy három hónapos teljes kezelés közel 90 000 USD-be került.

A Delaware-i Kerületi Bíróságnál benyújtott keresetében az egyetem rámutatott, hogy hárommilliónál több amerikai szenved hepatitis C vírus által okozott fertőzéstől, amelynek során a betegség idővel elpusztítja a májat, és végzetes egészségi állapothoz vezethet. A kereset megemlíti, hogy 2015 augusztusában személyesen tárgyaltak a Gilead képviselőjével, azonban nem tudtak megegyezni.

Az egyetem arra is rámutatott, hogy professzorainak fontos és úttörő munkáját komoly beruházásokkal támogatja, ezért fontos feladatának tekinti, hogy megvédje szellemi tulajdon-jogait. A Gilead több tízmilliárd dollárt keresett a szabadalom tárgyát képező gyógyszer eladásával az egyetem hozzájárulása és kompenzálás nélkül.

Keresetében az egyetem arra kéri a bíróságot, hogy ítéletében állapítsa meg: a Gilead közvetlenül és közvetve is bitorolta szabadalmát. Egyúttal olyan kártérítést kér a Gileadtól a bitorlásért, amely semmi esetre sem lehet kevesebb, mint egy észszerű royalty.

A közel két hétig tartó bírósági tárgyalás végén az esküdtszék 10%-os royalty alapján a Wagner javára 2,54 milliárd USD kártérítést ítélt meg. Azt is megállapította, hogy a Merck szabadalmi, amelyek érvényességét a Gilead kétségbe vonta, érvényesek.

A Gilead szóvivője bejelentette, hogy nem értenek egyet az esküdtszék döntésével, és fellebbezni fognak. Azt is közölte, hogy a Gilead nem szakítja meg a két gyógyszer árusítását.

D) A *Samsung Electronics Co., Ltd.* (Samsung) *v. Apple Inc.* (Apple)-ügyben a legfelsőbb bíróság 2016. december 7-én hatályon kívül helyezte az esküdtszéki bíróság döntését, amelyben közelítőleg 399 millió USD kártérítést ítélt meg az Apple javára a „teljes profit” elv alapján, és az ügyet az alábbi új irányelvek figyelembevételével mellett történő újbóli megfontolásra visszaküldte a CAFC-nek.

Az ügyben az Apple mobiltelefon-technológiájára vonatkozó különböző hasznossági és mintaszabadalmainak bitorlásáért perelte be a Samsungot. Egy esküdtszék megállapította, hogy a Samsung bitorolta az Apple minta- és hasznossági szabadalmait, és hígította az Apple kereskedelmi megjelenését. A mintaszabadalmakkal kapcsolatban az alsófokú bíróság esküdtszéke a kártérítést a törvénynek megfelelően a „teljes profit” alapján határozta meg, és az Apple javára megítélt mintegy 399 millió USD kártérítés a bitorlónak minősített okostelefonok Samsung általi eladásából származó teljes profitot jelentette.

Mintaszabadalmak esetén a szabadalmi törvény 289. cikke a következőképpen határozza meg a kártérítési felelősséget:

Aki egy mintaszabadalom oltalmi ideje alatt a tulajdonos engedélye nélkül (1) alkalmazza a szabadalmazott mintát vagy annak bármilyen színes utánzatát bármilyen „gyártmányra” (article of manufacture) eladás céljából, vagy (2) elad vagy eladásra felkínál bármilyen gyártmányt, amelyen ilyen mintát vagy színes utánzatot alkalmazott, teljes profitja mértékéig felelős a tulajdonosnak, ami nem

lehet kevesebb 250 USD-nél, és ez behajtható az Egyesült Államok bármelyik bíróságán, amelynek illetékessége alá a felek tartoznak.

A Samsung e döntés ellen a CAFC-nél nyújtott be fellebbezést mind a mintaszabadalmak, mind a hasznossági szabadalmak bitorlásával, továbbá a kereskedelmi megjelenés hígításával kapcsolatban. A CAFC megerősítette az alsófokú bíróság döntését. Döntésének vonatkozó részében megállapította, hogy a 289. cikk alkalmazható volt bármely bitorló termék – ideértve a minta jellemzőit is – „teljes profitjára”, mert a bitorló termék (és nem egy bitorló alkatrész) volt az, amit „gyártmánynak” lehet tekinteni.

Az SC azonban hatálytalanította ezt a döntést. *Sotomayor* bíró a teljes bíróság egyhangú döntéseként megállapította, hogy „a 289. cikk szerinti kártérítés alkalmazásához a vonatkozó gyártmánynak nem kell a fogyasztóknak eladott terméknek lennie, hanem az lehet ennek a terméknek egy alkatrésze is”. A bíróság szerint a „gyártmány” egyszerűen bármi lehet, amit kézzel vagy géppel előállítottak, ami egyaránt felölelte a fogyasztóknak eladott termékeket és azok alkatrészeit is.

Az SC ezt a döntést a szabadalmi törvény 171(a) cikkével összhangban levőnek találta, amely lehetővé tesz „gyártmányra vonatkozó mintát/mintákat”, és amely cikket az USPTO úgy értelmezte, hogy az alkalmazható teljes termékekre, valamint termékek jellemzőire vagy alkatrészeire vonatkozó mintákra is. A szabadalmi törvény 101. cikke hasonlóképpen lehetővé teszi a szabadalmi oltalmat „bármilyen új és hasznos ... gyártmányra”, és azt szintén úgy értelmezték, hogy alkalmazható termékek jellemzőire vagy alkatrészeire is.

Az SC nem kívánt azzal foglalkozni, hogy meghatározza, vajon a vizsgált ügyben a „gyártmány” a bitorló okostelefonokra vagy az okostelefonok bitorló komponenseire vagy jellemzőire vonatkozott-e. Ehelyett az SC a CAFC-re hagyta, hogy egy próbát dolgozzon ki annak meghatározására, hogy egy konkrét esetben egy „gyártmány” a fogyasztóknak eladott termékre vagy e termék konkrét komponensére vonatkozik-e, és hogy ezt a próbát annak meghatározására alkalmazza, hogy az okostelefon vagy annak alkotórészei voltak-e a kérdéses „gyártmány”.

Míg az ügy által a mintaszabadalmi törvényre kifejtett hatások teljes elemzése attól függ, hogy a CAFC milyen próbát dolgoz ki annak meghatározására, hogy mi vagy mi nem egy „gyártmány”, a bíróság a „gyártmány” legtágabb meghatározásából kizárta azt az értelmezést, hogy az szükségszerűen „a teljes bitorló termék”. Ez azt jelenti, hogy egy mintaszabadalomra vonatkozó perben egy peres fél már nem várhatja kártérítésként a fogyasztóknak eladott végtermék „teljes profitjának” az önműködő megítélését, és bizonyítania kell majd az ilyen jogosultságot. Ugyanakkor az alperesek számára több érv áll majd rendelkezésre ahhoz, hogy csökkentsék mintaszabadalmak esetében a bíróság által megítélt kártérítés nagyságát.

E) A *Halo Electronics, Inc. (Halo) v. Pulse Electronics, Inc. (Pulse)*-ügyben a Halo azt kérte a kerületi bíróságtól, hogy állapítsa meg szabadalmának a Pulse által történő bitorlását. Egyúttal szándékos bitorlás miatt fokozott kártérítés megállapítását is kérte. Az esküdtszék

megállapította az igénypontok érvényességét és a szándékos bitorlást, de elutasította a fokozott kártérítésre vonatkozó igényt, mert nézete szerint nem volt teljesen alaptalan a Pulse védekezése, amely szerint a Halo szabadalmának alapját képező találmány kézenfekvő volt. A CAFC megerősítette az elsőfokú bíróság döntését, mert egyetértett azzal, hogy indokolatlan vethető fel a Halo szabadalmának kézenfekvősége.

E döntés ellen mindkét fél kérte a teljes tanács előtti meghallgatását, de kérésüket a CAFC elutasította. Ezután az ügy fellebbezés folytán az SC elé került.

Nagyjából azonos időben folyt egy másik bitorlási per, amelyben a felperes szintén fokozott mértékű kártérítést kért. Ez a *Stryker Corp. (Stryker) v. Zimmer, Inc. (Zimmer)*-ügy, amelyben egy másik kerületi bíróság az esküdszék döntése alapján kimondta, hogy a Zimmer szándékosan bitorolta a Stryker szabadalmát, és ezért az utóbbi javára háromszoros kártérítést állapított meg. A Zimmer e döntés ellen a CAFC-hez nyújtott be fellebbezést, amely megerősítette a kerületi bíróság döntését a szabadalom érvényességével és bitorlásával kapcsolatban, azonban a Zimmer észszerű védekezése alapján érvénytelenítette a bíróság szándékos bitorlásra vonatkozó döntését. A CAFC elutasította a Stryker teljes tanács előtti meghallgatásra irányuló kérelmét, ami miatt a Zimmer az SC-nél nyújtott be fellebbezést.

A *Halo-Pulse*-ügyben az SC tanácsában *Roberts* főbíró ítélezett, aki először arra mutatott rá, hogy a *Seagate*-ügyben a CAFC indokolatlanul szigorúan döntött, mert világos és meggyőző bizonyítékot kívánt objektív és szubjektív gondatlanság bizonyítására, ami az SC szerint nem egyeztethető össze a szabadalmi törvény 284. cikkében foglaltakkal. A törvény szövege ugyanis egyszerűen azt mondja ki, hogy „a bíróság a kár összegét legfeljebb háromszorosra növelheti a megállapított vagy bizonyított összeghez viszonyítva”, kimondott korlátozások nélkül. A bíróság megjegyezte, hogy a megengedő mód (növelheti forma) használata józan megfontolást igényel. A bíróság utalt a fokozott kártérítés történetére, megjegyezve, hogy az 1836. évi szabadalmi törvény óta a fokozott bírságokat súlyosbított körülményekre tartották fenn a bitorló büntetésére. Ezért a 284. cikk alapján engedélyezett józan megfontolást általában a „vétkes magatartás példátlan eseteire” korlátozták. A bíróság azt is megállapította, hogy a szubjektív szándékosság elegendő a fokozott kártérítés megállapításához, megjegyezve, hogy a vétkességet általában a kifogásolt magatartás időpontjára vetítve mérik.

Az SC azért is elutasította a *Seagate*-féle világos és meggyőző bizonyítást, mert a Kongresszus kifejezetten beiktatott egy magasabb bizonyítási standardot az 1952. évi szabadalmi törvénybe, de nem a 284. cikkbe. Végül a bíróság megállapította, hogy a fokozott kártérítés megítélése a kerületi bíróságok hatáskörébe van utalva, ezért a józan megfontolással való visszaélés a megfelelő mérce a fellebbezési vizsgálatához.

Az SC összevontan vizsgálta a *Halo-Pulse*-ügyet és a *Stryker v. Zimmer*-ügyet, és megállapította, hogy a CAFC a *Seagate*-döntés alapján végezte a vizsgálatot, ezért ezeket a döntéseket hatálytalanította, és az ügyeket újbóli vizsgálat céljából visszaküldte a CAFC-nek.

Argentína

Az Argentin Szabadalmi és Védjegyhivatal 2016. szeptember 19-én egy olyan határozatot publikált, amely lehetővé teszi a bejelentők számára, hogy szabadalmi bejelentésük gyorsított vizsgálatát kérjék.

Egy miniszteri határozat arra utasította a hivatalt, hogy tekintse jóváhagyottnak az 1996. évi szabadalmi törvénynek azt a rendelkezését, amely szerint a szabadalmazás feltétele az abszolút újdonság, a feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság.

A határozat arra is utasítja a hivatalt, hogy fogadja el az olyan nemzetközi kutatás eredményét, amely kutatást egy olyan ország hivatala végezte, amely hasonló szabadalmazási követelményeket támaszt, mint Argentína. Olyan külföldi bejelentés vizsgálati eredménye fogadható el az argentin bejelentés számára, amelynek a Párizsi Uniós Egyezmény 4 A1 cikke szerint azonos az elsőbbsége. Ugyanez érvényes, ha a bejelentés nem rendelkezik uniós elsőbbséggel, de bizonyítható, hogy az argentinai bejelentés benyújtási időpontját követően a külföldi bejelentésre szabadalmat engedélyeztek, és azt az argentin bejelentés napja után publikálták.

A rendelet hatálya alá eső bejelentésnek az alábbi két feltételt kell teljesítenie:

- Az Argentínában benyújtott bejelentés igénypontjainak oltalmi köre azonos vagy szűkebb legyen, mint a kiválasztott külföldi szabadalomé, és emellett elsőbbség igénylése nélkül benyújtott bejelentés esetén se létezzen a technika állásához tartozó külföldi dokumentum.
- Az argentin szabadalmi bejelentésben igényelt tárgy ne essen az argentin szabadalmi törvényben meghatározott szabadalmi kizárások körébe.

Az elég körülményesen megszövegezett rendelkezés lényege, hogy Argentínában is bevezették a gyorsított szabadalmi vizsgálati (patent prosecution highway, PPH-) rendszerhez hasonló eljárást.

Ausztrália

Az Ausztrál Szabadalmi Hivatal nemrég szabadalmat engedélyezett a multinacionális *Cargill and Branhaven* vállalatnak a szarvasmarhagenomra, ami az ország szarvasmarha-tenyésztőinek körében nagy riadalmat keltett. Attól félnek ugyanis, hogy ha szabadalmazhatják a szarvasmarha DNS-ét, az állatállomány egyéb alakjait is számításba veszik, a kutatási ipar meg fog bénulni. Az engedélyezett szabadalom bármilyen kutatási szervezetet (ideértve az egyetemeket és a tenyésztőket) meg fog akadályozni abban, hogy a legújabb DNS-technológiát alkalmazzák, hacsak nem fizetnek licenrdíjat a Cargill and Branhaven-nek.

2016 novemberében a *Meat and Livestock Australia* a Szövetségi Bíróságnál (Federal Court, FC) fellebbezett a szabadalom engedélyezése ellen, hogy megvédje a terület kutatási iparát. Az ügyet az FC előreláthatólag 2017 első felében tárgyalja.

Rob Banks, a New England Egyetem állatgenetikai tanszékének professzora kifejtette, hogy a szabadalom „szellemileg és erkölcsileg tarthatatlan, mert a szarvasmarha-tenyésztő szakembereket meggátolja abban, hogy a szarvasmarha DNS-ének több szegmense közül hármát kiválasszanak olyan tenyésztési programokhoz, amelyek megjavult tulajdonságokkal rendelkező szarvasmarha-egyedekhez vezetnének. „Ha a szabadalmat nem semmisítik meg, ez életfontosságú kutatást állítana le, és jelentősen lelassítaná a termelés és az egészségügy fejlődését” – mondta a professzor.

Belgium

Belgium kormánya 2017. április 3-án értesítette az EU Tanácsát arról, hogy Belgium 2017. május 15-étől kezdve ideiglenesen alkalmazni fogja az Egységes Szabadalmi Bíróságra (Unified Patent Court, UPC) vonatkozó egyezményt és annak mellékletét.

Brazília

A) A Brazil Ipari és Kereskedelmi Minisztérium és az Európai Szabadalmi Hivatal (European Patent Office, ESZH) 2016. október 17-én a németországi Weimarban egy közös megállapodást írt alá annak érdekében, hogy elkezdjék tanulmányozni a Brazíliában és az ESZH-ban benyújtott szabadalmi bejelentések gyorsított elővizsgálatára vonatkozó megállapodás megkötését.

A megállapodás a kezdete egy Brazília és az ESZH közötti, a gyorsított szabadalmi elővizsgálatra vonatkozó program megvalósításának, ami előreláthatólag néhány hónapon belül be fog következni.

A jelen tárgyalások alapján Brazíliában azt várják, hogy egy ilyen program követni fogja a Brazília és az Egyesült Államok szabadalmi hivatala közötti, már megvalósított mintát, ahol korlátozott számú és bizonyos technológiai területre vonatkozó brazil szabadalmi bejelentést fognak alkalmasnak tekinteni a programban való vizsgálatra, és a programhoz való csatlakozási kérelmet meghatározott időn belül kell benyújtani.

B) A Brazil Szellemitulajdon-védelmi Intézet 2012 áprilisában indította meg a „Zöld szabadalmak” kísérleti programot azzal a céllal, hogy elsőbbségben részesítse a környezetvédő technológiákra vonatkozó szabadalmi bejelentések vizsgálatát, ezzel bátorítva a környezetvédelemre vonatkozó technológiák kidolgozását és az innovációt az országban. Ennek a programnak az eredményei nagyon pozitívnak bizonyultak. A kísérleti szakaszban a programba bevont 480 szabadalmi bejelentés közül 325 bizonyult alkalmasnak arra, hogy gyorsított vizsgálatnak vessék alá, és ezekkel kapcsolatban az átlagos döntési idő megközelítőleg két év volt, szemben a rendes ügyek feldolgozásához szükséges mintegy tíz év időtartammal.

Az intézet 2016. december 6-án publikált rendelete állandó szolgáltatássá alakította a „Zöld szabadalmak” programot. Ennek alapján ezentúl gyorsított vizsgálatban részesül

minden olyan szabadalmi bejelentés, amely a környezetvédelmet segítő eljárásra, anyagra vagy termékre vonatkozik.

A programban való részvétel követelményei nem változtak, vagyis a programba felvehető szabadalmak vagy használati minták a zöld technológia bármelyik területére vonatkozhatnak. A bejelentések legfeljebb 15 igénypontot és azok között legfeljebb három független igénypontot tartalmazhatnak.

Dél-afrikai Köztársaság

Egy szabadalom alapján adott használati engedély (licencia) olyan egyezségként is meghatározható, amelynek alapján a szabadalmas nem indít bitorlási pert. A szabadalmi licencia tehát egy módja a bitorlási per elkerülésének. Ha egy szabadalomtulajdonos elutasítja, hogy egy generikus vállalatnak észszerű feltételek mellett használati engedélyt adjon, a generikus vállalat a dél-afrikai szabadalmi törvény 56. cikke alapján kényszerengedélyért folyamodhat, feltéve, hogy kielégít bizonyos előírt feltételeket, amelyeket azonban nem könnyű teljesíteni. Mostanáig Dél-Afrikában e cikk alapján még nem adtak kényszerengedélyt. Annak érdekében, hogy meggyorsítsák a szabadalmi oltalom lejáta után a generikus gyógyszerek piacon való hozzáférhetőségét, 2003-ban módosították a szabadalmi törvényt a 69A cikk beiktatásával, amely arról rendelkezik, hogy sajátos körülmények mellett generikus vállalatok számára törvényen alapuló használati engedély válik hozzáférhetővé. Ezt a módosítást a *Stauffer Chemicals v. Monsanto*-ügyben 1988-ban hozott döntés alapján vezették be, amely azt állapította meg, hogy egy találmány kísérleti célokra való felhasználása bitorlásnak minősül.

A 69A cikk szerinti kivétel alapján nem minősül egy szabadalom bitorlásának egy szabadalmazott találmány nem kereskedelmi célból történő használata, gyakorlatba vétele, rendelkezésre ajánlása vagy importja, ha az csupán észszerűen vonatkozik egy olyan törvény által megkívánt információ nyerésére, fejlesztésére és rendelkezésre bocsátására, amely egy termék gyártását, előállítását, elosztását, használatát vagy forgalmazását szabályozza.

A 69A cikk azonban sajátosan megállapítja, hogy a szabadalmazott találmány birtoklása nem engedhető meg, ha azt olyan célra veszik gyakorlatba, használják, importálják vagy szerzik meg, amely a fentebb körvonalazott információ nyerésétől, fejlesztésétől vagy rendelkezésre bocsátásától eltérő célra szolgál.

A 69A cikk így lehetővé teszi a gyógyászati termékek generikus gyártói számára, hogy Dél-Afrikában szabadalmazott termékek generikus ekvivalenseinek törvényen alapuló megszerzését tegyék lehetővé a vonatkozó hatóságoktól a szabadalom oltalmi idejének lejáta előtt. Ezek a Bolar-típusú rendelkezések csupán a bejegyzéshez szükséges információ elnyeréséhez és magához a lajstromozáshoz használhatók fel, és nem teszik lehetővé egy generikus termék gyártását és készletként való felhalmozását a szabadalom lejártának időpontja előtt, de lehetővé teszik a termék kereskedelmi eladását közvetlenül a szabadalom

lejártának időpontját követően. A készletfelhalmozás bármilyen bizonyítéka lefoglalás elrendeléséhez, valamint büntetőrendelkezésekhez vezethet.

Dél-Korea

A) 2016-ban Dél-Koreában 208 830 szabadalmi bejelentést nyújtottak be, ami az előző évhez képest 2,5%-os csökkenést jelent.

A védjegybejelentések száma 2016-ban 181 606 volt, ami 2,1%-os csökkenésnek felel meg.

2016-ban 65 643 mintabejelentést nyújtottak be, ami 3,4%-os csökkenést jelent.

A fentieknek megfelelően 2016-ban a Dél-Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatalnál összesen 463 846 bejelentést nyújtottak be, ami 2015-höz viszonyítva 2,5%-os csökkenésnek felel meg.

Az elmúlt hat év folyamán 2016 volt az első év, amikor a bejelentések száma az előző évhez viszonyítva csökkent.

B) 2016. szeptember 1-jén változott a dél-koreai védjegy törvényi törlési keresetekre vonatkozó szabályozása. Korábban csak „érdekelt fél” kérhette egy védjegy törlését, ha a védjegyet három egymást követő éven keresztül nem használták Dél-Koreában. A módosított törvény szerint az említett feltételek mellett bárki kérheti a védjegy törlését.

Egyesült Arab Emirátusok

A) E folyóirat 2016. decemberi számának 124. oldalán már hírt adtunk arról, hogy az Egyesült Arab Emirátusok Gazdasági Minisztériuma a szabadalmi és a mintabejelentések benyújtásának területén bevezeti az online rendszert. Ez 2016. június 23-án történt meg, amikor felállítottak – a régióban elsőként – egy olyan szellemi tulajdoni kaput, amely arra van szakosodva, hogy a minisztérium weboldalán keresztül online fogadjon bitorlási panaszokat.

A minisztérium ezen az elektronikus kapun keresztül automatizálni kívánja az Emirátusokban a szellemi tulajdonra vonatkozó valamennyi ügyintézés a panaszok számára fájlok nyitásával kezdve, és az ügyeket a végső döntés meghozataláig kísérve. Ez a szolgáltatás, amely 2016. szeptember 1-jétől kezdve áll rendelkezésre, azért értékes a védjegy tulajdonosok és az ügyvédi irodák számára, mert lehetővé teszi, hogy online nyújtsanak be panaszt viszonylag rövid időn belül, ahelyett, hogy a minisztériumi hivatalhoz kellene fordulniuk. Továbbá lehetőségük nyílik arra, hogy az ügyeket naprakészen nyomon kövessék, és így lássák azok fejlődését.

A minisztérium most azt tervezi, hogy az online rendszert 2017 első felében kiterjeszti a szabadalmak és a minták évdíj fizetésére is.

A minisztérium úgy gondolja, hogy iparjogvédelmi ügyekben 2018-ig 80%-kal tudja majd csökkenteni személyes látogatóinak számát. Emellett az elektronikus kapu fejleszteni fogja a szellemi tulajdoni gyakorlatot, javítani fogja a szolgáltatás minőségét, védi a kereskedők jogait, és javítani fogja a bizalmat a kormányzat és a magánügyfelek között, az utóbbiak számára időt és erőfeszítést takarítva meg az online rendszer bevezetésével.

Itt most egyúttal összefoglaljuk az új rendszer további jellemzőit.

- A bejelentések tényleges időpontja a hivatali díj befizetésének a napja lesz. A bejelentést törlik, ha a hivatali díjat nem fizetik be a benyújtás napjától számított 30 napon belül.
- A bejelentést a hivatali díj befizetése előtt módosítani lehet; a díjbefizetés után módosításra nincs lehetőség.
- Minden benyújtást online lehet intézni. A bejelentés benyújtása után a további dokumentumokat fizikai úton kell benyújtani.
- Az új szabadalmi bejelentések benyújtási számának meg kell felelnie a következő számozásnak: P6000001/2016, az új ipariminta-bejelentésekének pedig a következő számozásnak: D6000001/2016.

B) A *NewBoy FZCO* (NewBoy) tulajdonosa az 1. ábrán látható védjegynek, amelyet mind az Egyesült Arab Emírátsokban, mind a környező országokban a 3. áruosztályban lajstromoztak. A NewBoy felszólalt a *FELLAH* védjegyrebejtés ellen (2. ábra), amelyet egy helyi kereskedő 2014. augusztus 18-án nyújtott be, és amelyet a hivatalos közlönyben 2014. október 1-jén publikáltak.

1. ábra

2. ábra

A NewBoy a felszólalást arra alapozta, hogy a védjegyek hasonlóak, és a saját védjegyt korábban használta és korábban is lajstromoztatta az Egyesült Arab Emírátsokban és külföldön.

Az Egyesült Arab Emírátsok Védjegyhivatala helyt adott a felszólalásnak, és törölte a kifogásolt védjegyrebejtést, mert megállapította, hogy a védjegyek hasonló kiejtésűek, és általános megjelenésük is hasonló.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyságban 2016-ban benyújtott szabadalmi bejelentések száma 5142 volt, ami rekordot jelent.

2016-ban az Európai Szabadalmi Hivatal 2932 szabadalmat engedélyezett angol bejelentők számára, szemben a 2015. évi 2094 engedélyezett szabadalommal.

Az Egyesült Királyságból származó összes bejelentés 7%-át az ESZH szerint a gépkocsiiparban, a repülőgépiparban és a vasútiparban nyújtották be. A bejelentések további 7%-a orvosi technológiára vonatkozott.

A legtöbb európai bejelentést benyújtó angol vállalat a Rolls Royce volt 372 bejelentéssel, amelyet az Unilever, a BT és a BAE Systems követett 237, 177, illetve 149 szabadalmi bejelentéssel.

B) 2017. január 11-én az Egyesült Királyságban új szellemi tulajdoni miniszterré nevezték ki *Jo Johnson*ot, aki ezt a tisztséget *Neville Rolfe* bárónőtől vette át.

Neville Rolfe korábban biztató kijelentéseket tett azzal kapcsolatban, hogy az Egyesült Királyság ratifikálni szándékozik az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményt.

Jo Johnson megerősítette az ország elkötelezettségét az UPC-egyezmény mellett, de egyúttal arra is figyelmeztetett, hogy a ratifikálás jövője a brexitet követő jövőbeli tárgyalásoktól függ. Kijelentette: „Úgy döntöttünk, hogy tovább haladunk az UPC-egyezmény ratifikálásának előkészítésével, mert azt gondoljuk, hogy fontos részt venni ebben a rendszerben, amely értékes az Egyesült Királyság feltalálói és üzletemberei számára, és ott kívánunk lenni annak megalkotásánál.” *Jo Johnson* álláspontja szerint az Egyesült Királyságnak részt kell vennie az egységes európai szabadalmi rendszerben, mert az UPC nem az Európai Unió intézménye lesz. Figyelembe kell azonban venni, hogy az egységes európai szabadalmakra vonatkozó egyezmény többször utal az Európai Unió jogszabályaira és Bíróságára.

Az, hogy az Egyesült Királyság hogyan áll majd az UPC-vel a brexit után, még folyamatban levő vitáktól függ, és várni kell ahhoz, hogy látható legyen a végeredmény.

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy túl optimisták azok az előrejelzések, amelyek az UPC működésének megindulását 2017 decemberére jósolták. *Jo Johnson* miniszter elkötelezettségének mondja ugyan magát az UPC-egyezmény mellett, azonban elkötelezettsége szemmel láthatóan nem olyan erős, mint elődjéé.

C) Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) vezetői 2017. március 8-án látogatást tettek az Egyesült Királyság új szellemi tulajdoni miniszterénél, *Jo Johnson*nál, hogy sürgessék az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezmény ratifikálását. Ennek kapcsán számos szabadalmi szakember, így például *Maurice Shakeshaft*, az Automation Ltd. vezérigazgatója, *Michael Kay*, a Saxonica Ltd. vezérigazgatója és *Michael Krech*, az Intelligent Firmware Ltd. vezérigazgatója a parlament ezzel kapcsolatos vitájának újbóli megnyitását és az UPC Egyesült Királyság általi ratifikálásának következményeiről szakemberek bevonásával folytatott vitát javasol. *Mark Taylor*, a Sirius Ltd. vezérigazgatója szerint „az UPC egy Brüsszelből

érkező újabb szörny.” Shakeshaft kijelentette: „Az egységes európai szabadalom szög lesz az európai szoftveripar koporsójában”. Szakemberek részéről elhangzott további néhány vélemény: „Amerikai szabadalomtrollok már Európában ólálkodnak, mert az kedvezőbb hely pereskedésre, mint az Egyesült Államok. Az UPC egy luxuskastély azoknak a multinacionális vállalatoknak a számára, amelyek megengedhetik maguknak a pereskedést”. Egy másik vélemény: „Az UPC olyan emberek által vezetve közeledik antidemokratikus módon, akik hasznot húznak belőle, néhány olyan politikus által irányítva, akik nem törődnek az UPC hatásával, sem azzal hogy nem egyeztethető össze a brexittel”. Egy további vélemény: „Az UPC megvalósítását jellemzően olyanok szorgalmazzák nagy buzgalommal, akik személyes hasznot várnak tőle”.

Egységes Szabadalmi Bíróság

A brexit miatt az Egységes Szabadalmi Bíróság működése megkezdésének időpontja bizonytalanná vált.

Miután az Egyesült Királyság bejelentette, hogy ratifikálni fogja az UPC-egyezményt, a fennmaradó lépések az egységes hatályú európai szabadalom (European Unitary Patent, UP) és az UPC megvalósításához a következők lennének:

1. Az Egyesült Királyság és Németország végső parlamenti jóváhagyását adja az UPC-egyezményhez.
2. Az UPC megvalósításához az előkészületeket 2017 májusában be kell fejezni, beleértve a bírók és a személyzet szerződtetését és egyéb szükséges lépéseket; mindennek az érdemi munka, vagyis az ügyek átvételének megkezdése előtt mintegy 6 hónappal meg kell történnie.
3. Az UPC működésének megindulása előtt 3 hónappal kezdenek meg a szabadalomtulajdonosok a kilépést (opt-out) az UPC-ből hagyományos európai szabadalmaik vonatkozásában.
4. Feltételezve, hogy az első két lépés megvalósult, és mind az Egyesült Királyság, mind Németország letétbe helyezte a szükséges ratifikálási okmányt, az UPC-t formálisan meg fogják nyitni. Az Európai Szabadalmi Hivatal ugyanezen a napon fogja megkezdni egységes hatályú európai szabadalmak (UP) engedélyezését.

Az Európai Unió rendelete, amely lehetővé teszi, hogy a szabadalomtulajdonosok egységes hatályú európai szabadalmak engedélyezését kérjék, az UPC-egyezménnyel egyidejűleg lép hatályba. Az ESZH végrehajtási utasításokat fogadott el, és kinyilvánította, hogy kész megindítani az egységes hatályú európai szabadalmak engedélyezésének rendszerét.

2017-en túltekintve a szakemberek többségének az a véleménye, hogy az Egyesült Királyság az Európai Unió elhagyása után is képes lesz megmaradni az UPC tagjaként. A brexit legkésőbb 2019 végéig valószínűleg megtörténik. A későbbi fejlemények fogják eldönteni,

hogy az Egyesült Királyság hogyan maradhat majd tagja az UPC-nek és az egységes európai szabadalmi rendszernek.

Azok a szabadalomtulajdonosok, akik aggódnak az UPC-vel vagy az egységes hatályú európai szabadalmi rendszerrel kapcsolatos kockázatok miatt, a szokásos nemzeti úton érvényesített európai szabadalmakat kaphatnak továbbra is, miként a múltban, és legalább az UPC első hét évében ki is léphetnek (opt-out) legalább az UPC működésének megindulásától számított 7 évre az UPC-ből a hagyományos európai szabadalmak vonatkozásában. A kilépők viszont ismét beléphetnek (opt-into) az UPC-be.

A kilépésre az UPC-egyezmény tagországaiban az egyezmény működésének megindulása előtt legalább három hónap határidő fog rendelkezésre állni a hagyományos európai szabadalmak vagy ilyen bejelentések birtokosai számára. Kilépésre azonban később is lesz lehetőség mindaddig, amíg az érintett szabadalom vonatkozásában az UPC előtt nem indítottak valamilyen eljárást. Ilyen eljárás azonnali megindításának a lehetősége miatt az UPC működésének beindulását megelőzően lesz célszerű a hagyományos európai szabadalmak és szabadalmi bejelentések tulajdonosai számára megfontolni a kilépést.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal népes küldöttsége vett részt a Szellemi Tulajdon Világszervezete 2016 októberében Genfben tartott közgyűlésén, ahol kihasználta az alkalmat arra, hogy megbeszélések sorozatával elősegítse a globális szabadalmi rendszer hatékonyságának, minőségének és integrációjának javítását, valamint a világ különböző részein működő szabadalmi hivatalokkal számos egyezmény aláírását.

Így az ESZH küldöttsége alapegyezményt írt alá az Eurázsiai Szabadalmi Hivatallal (Eurasian Patent Office, EAPO) az együttműködő szabadalmi osztályozásról (Cooperative Patent Classification, CPC), az EPOQUE (az ESZH professzionális online szabadalmi kutatási eszköze) hálózatának kiterjesztéséről 2018-ig és egy kétéves munkatervről, amely CPC-tréningre, adatcserére és az Espacenet jövőbeli fejlesztésére terjed ki. Megállapodást írtak alá az Orosz Szabadalmi Hivatallal (Rospatent) a CPC szélesebb körű alkalmazásáról. Munkatervet írtak alá a kétoldalú együttműködésről Kolumbia ipari és fejlesztési miniszterével, valamint a Szellemi Tulajdon Afrikai Szervezetével (Organisation Africaine de la Propriété Intellectuelle, OAPI).

B) 2016. januárban az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala interferenciaeljárást kezdett a programozható génjavítás CRISPR-Cas rendszerére vonatkozó amerikai szabadalmakkal és szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatban. Az ellenfelek a *Doudna-csoport*, amelyet a Berkeley-i California Egyetemről *Jennifer Doudna* és a berlini Max Planck Járványügyi Biológiai Intézettől Emmanuelle Charpentier képviselt, továbbá a *Zhang-csoport* (vezetője *Feng Zhang* a Broad Intézettől) voltak. Az amerikai csata még folyik; ebben a beszámolóban az ESZH-nál folyó ütközetet ismertetjük.

A Zhang-csoportnak a CRISPR-Cas technológiára vonatkozó, széles körű európai szabadalomcsaládja van. A fő szabadalomcsalád jelenleg hét megadott szabadalmat és tizenkilenc függő szabadalmi bejelentést (és még legalább egy publikálatlan megosztott bejelentést) foglal magában. Az engedélyezett európai szabadalmak (az engedélyezés napjával együtt) a következők: EP2771468B1 (2015. február 11.), EP2784162B1 (2015. április 8.), EP2764103B1 (2015. augusztus 19.), EP2896697B1 (2015. szeptember 2.), EP 2931898B1 (2016. március 9.), EP2898075B1 (szintén 2016. március 9.) és EP2921557B1 (2016. július 13.). A Zhang-csoport európai szabadalomcsaládjával szemben a Doudna-csoportnak CRISPR-Cas technológiára vonatkozó egyetlen függő európai szabadalmi bejelentése áll.

Miként azonban ismert, az európai szabadalom engedélyezését követően 9 hónapon belül bárki felszólalhat a szabadalom engedélyezése ellen újdonság és feltalálói tevékenység hiánya, nem szabadalmazható tárgy, hozzáadott anyag és nem kielégítő kinyilvánítás miatt. A felszólalás benyújtása a felszólalási osztály három gyakorlott szabadalmi ügyvivőből álló tanácsa előtt felülvizsgálati eljárást indít meg. A felszólalási eljárás befejezéséhez rendszerint 19-27 hónapra van szükség, bár egy 2016. július 1-jén hatályba lépett új, korszerűsített eljárástól az ESZH azt várja, hogy az mintegy 15 hónapra fogja rövidíteni az eljárást (lásd e folyóirat 2016. évi júliusi számának 126–127. oldalát). A felszólalási eljárás végén a felszólalási osztály tanácsa dönt a szabadalom engedélyezett vagy módosított formában való fenntartásáról, vagy pedig a szabadalom megvonásáról. A felszólalás által hátrányosan érintett fél az ESZH fellebbezési tanácsánál nyújthat be fellebbezést. A fellebbezési eljárás átlagos időtartama 2016 elején 36 hónap volt.

A Zhang-csoport szabadalmi igénypontjai által fedett területen működni és ott ellenőrzést gyakorolni kívánók valószínűleg nem csekély számára tekintettel nem meglepő, hogy a Zhang-csoport valamennyi megadott szabadalma ellen felszólalást nyújtottak be. Az EP2771468B1 szabadalom ellen heten, az EP2784162B1 szabadalom ellen nyolcan, az EP2764103B1 szabadalom ellen heten és az EP2896697B1 szabadalom ellen nyolcan szóltak fel. A fennmaradó három szabadalom ellen eddig csak egy fél szólt fel, azonban valószínű, hogy a felszólalási határidő lejártáig mindhárom szabadalom ellen további felszólalásokat is be fognak nyújtani, és várható, hogy a felszólalási eljárások lezárása után az eljárások a fellebbezési tanácsok előtt folytatódni fognak.

A fentieknek megfelelően még jó pár év el fog telni, mielőtt a CRISPR-Cas technológiára vonatkozó legkorábbi európai kulcsszabadalmakért folyó harc le fog zárulni. Az is valószínű, hogy az alaptechnológia szabadalmazható javításaira vagy módosításaira vonatkozó további európai szabadalmak engedélyezésében is érdekeltek lesznek a most folyó harcok résztvevői.

C) Az Európai Szabadalmi Hivatal 2015. novemberben adta ki a vizsgálati irányelvek (Guidelines for Examination in the European Patent Office) legutolsó kiadását.

A vizsgálati irányelveket az ESZH elnökének 2014. augusztus 18-án kelt, az EPC 10(2) cikke szerinti döntése alapján módosították. A módosított irányelvek 2015. november 1-jétől kezdve érvényesek.

Az irányelvek segítséget nyújtanak az európai szabadalmi bejelentések és szabadalmak vizsgálatának különböző szempontjai szerint követendő gyakorlatról és eljárásról az Európai Szabadalmi Egyezmény és annak végrehajtási utasítása szerint.

Az irányelvek az alábbi nyolc részből állnak:

Az *A rész* az engedélyezési és felszólalási eljárásban végzett alaki vizsgálat követelményeit írja le.

A *B rész* a kutatási vizsgálatról foglalkozik.

A *C rész* az érdemi vizsgálat eljárási szempontjait ismerteti.

A *D rész* a felszólalási és korlátozási/megsemmisítési eljárással foglalkozik.

Az *E rész* az ESZH-ban végzett eljárások számos vagy összes szakaszára vonatkozó általános szabályokat ismerteti. Ez a rész az Euro-PCT eljárásra vonatkozó tájékoztatást is tartalmaz.

Az *F rész* azokat a követelményeket ismerteti, kivéve a szabadalmazhatósági követelményeket, amelyeket a bejelentésnek teljesítenie kell, így a találmány egységére (82. cikk), a kielégítő kinyilvánításra (83. cikk), az érthetőségre (84. cikk) és az elsőbbségi jogra (87–89. cikk) vonatkozó követelményeket.

A *G rész* a szabadalmazhatósági követelményekkel foglalkozik, amelyeket az 52–57. cikk ismerteti; ilyenek különösen a szabadalmazhatóságból való kizárások [52(2) és 53. cikk], az újdonság (54. cikk), a feltalálói tevékenység (56. cikk) és az ipari alkalmazhatóság (57. cikk).

A *H rész* a módosításokra és javításokra vonatkozó követelményekkel, különösen a megengedhetőség kérdéseivel [a 80. és 137. szabályban, továbbá a 123(2) és (3) cikkben, valamint a 139. és a 140. szabályban foglaltaknak való megfeleléssel] foglalkozik.

A vizsgálati irányelvek az ESZH három hivatalos nyelvén férhetők hozzá mind PDF-, mind HTML-formátumban, de nyomtatva is beszerezhetők. A gyakori felülvizsgálatok miatt célszerű az online változatot használni, amely mindig a hatályban levő legutolsó érvényes változatot tartalmazza.

Jelenleg a 2015. novemberi kiadás az egyetlen hivatalos érvényes változat, és hatálytalanítja a 2014. novemberi kiadást. A HTML-formátum 2016. november 1. óta érvényes.

D) A T 437/14 ügyben az Európai Szabadalmi Hivatal egyik fellebbezési tanácsa három kérdést terjesztett a Bővített Fellebbezési Tanács elé ki nem nyilvánított disclaimerok engedélyezhetőségével kapcsolatban. Az ügy egy olyan fellebbezésen alapszik, amelyet a felszólalási osztály döntése ellen nyújtottak be. Ez a döntés a foszforeszkáló organometallikus vegyületekre vonatkozó, EP 1 933 395 sz. európai szabadalom módosított formában való fenntartására vonatkozott.

A felszólalási eljárás alatt a szabadalom tulajdonosai, a *University of Southern California* és a *Trustees of Princeton University* az igénypontokkal kapcsolatban számos kérelmet nyújtottak be, amelyek közül egyesek „ki nem nyilvánított disclaimerokat” vittek be az igénypontokba annak érdekében, hogy megszüntessék a technika állásához tartozó olyan dokumentumok újdonságrontó hatását, amelyeket „véletlen ellentartásoknak” tekintettek. Végül az igénypontok, amelyek kapcsán a felszólalási tanács úgy döntött, hogy a szabadalmat fenntartja, nem tartalmaztak ki nem nyilvánított disclaimerokat. A fellebbezési eljárásban azonban a szabadalomtulajdonosok azt kérték, hogy a szabadalmat a felszólalási eljárás alatt benyújtott korábbi igénypontkérelmek alapján tartsák fenn, amely igénypontok viszont tartalmaztak ki nem nyilvánított disclaimerokat. Az e kérelmek feletti döntés szükségessége miatt a fellebbezési tanács úgy gondolta, hogy a ki nem nyilvánított disclaimerok engedélyezhetőségével kapcsolatban további kérdések megválaszolása vált szükségessé, és ezért úgy döntött, hogy kérdéseket intéz a Bővített Fellebbezési Tanácshoz.

Ki nem nyilvánítottnak minősül egy olyan disclaimer, amelyet nem nyilvánítottak ki a benyújtott bejelentésben. A ki nem nyilvánított disclaimerok engedélyezhetőségével korábban a Bővített Fellebbezési Tanács a G 1/03 és a G 2/03 döntésben foglalkozott, és a G 1/03 döntés 2.1 válasza szerint egy ki nem nyilvánított disclaimer engedélyezhető annak érdekében, hogy

- visszaállítsák az újdonságot egy olyan dokumentumhoz viszonyítva, amelyet az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 54(3) cikke alapján idéztek (csak újdonságrontó hivatkozás);
- visszaállítsák az újdonságot egy véletlen ellentartáshoz viszonyítva; véletlen egy olyan ellentartás, amely nem vonatkozik az igényelt találmányra és attól távoli, így egy a szakmában járatos szakember sohasem vette volna figyelembe a találmány kidolgozásakor; vagy
- lemondjanak olyan tárgyról, amely nem technikai okok (például kezelési mód) miatt van kizárva a szabadalmazhatóságból.

Egy következő, G 2/10 döntésében a fellebbezési tanács megállapította, hogy amikor az ESZE 123(2) cikke szerint határozzák meg kinyilvánított disclaimerok engedélyezhetőségét, azt a próbát kell alkalmazni, hogy vajon a szakember, általános tudását használva, az igénypont megmaradó tárgyát a benyújtott bejelentésben kifejezetten vagy fenntartás nélkül, de közvetlenül és egyértelműen kinyilvánítottnak tekintené-e (a G 2/10 döntés indokolása 4.5.4 pontjának második bekezdése).

Míg a G 2/10 ügyben hivatkozott kérdés *kinyilvánított* disclaimerekre vonatkozott, a fellebbezési tanács a T 437/14 ügyben azt állapította meg, hogy a G 2/10 ügyből levont következtetés szerint a fenti próba az „arany mérték” annak megállapításakor, hogy *bármilyen* módosítás megfelel-e az ESZE 123(2) cikke szerinti követelménynek. A tanács megjegyezte továbbá, hogy ha az arany mérték az egyetlen olyan próba, amelyet alkalmazni kell módosítások engedélyezhetőségének meghatározásakor [ESZE 123(2) cikk], akkor úgy tűnik, hogy

nem marad lehetőség a G 1/03 döntés 2.1 válaszában meghatározott, ki nem nyilvánított disclaimerek kivételként való kezelésére.

Ennek fényében a fellebbezési tanács a T 437/14 ügyben arra a következtetésre jutott, hogy további tisztázásra van szükség a ki nem nyilvánított disclaimerek megítélésakor, és ezért a következő kérdéseket intézte a Bővített Fellebbezési Tanácshoz.

Az ESZE 123(2) cikke szerint a kinyilvánított disclaimerek engedélyezhetőségével kapcsolatban a G 2/10 ügyben említett mérték – vagyis az, hogy egy szakember az általános tudását használva azt a tárgyat, amely az igénypontban marad a disclaimer beiktatása után a benyújtott bejelentésben, kifejezetten vagy fenntartás nélkül, de közvetlenül és egyértelműen kinyilvánítottnak tekintené-e – a ki nem nyilvánított disclaimereket tartalmazó igénypontokra is alkalmazhatónak tekinthető-e?

Ha a válasz az 1. kérdésre igenlő, a G 1/03 döntéstől el lehet-e tekinteni a 2.1 válaszban meghatározott, ki nem nyilvánított disclaimerekre vonatkozó kivételek vonatkozásában?

Ha a válasz a 2. kérdésre nemleges, vagyis ha a G 1/03 döntés 2.1 válaszában meghatározott, ki nem nyilvánított disclaimerekre vonatkozó kivételek alkalmazhatók a G 2/10 döntésben hivatkozott mérték mellett, ezekre a kivételekre tekintettel lehet-e ezt a mértéket módosítani?

Nézzük most még meg, hogy ezek a kérdések mit jelentenek a gyakorlatban. A tanács T 437/14 döntésére tekintettel a legtöbb ki nem nyilvánított disclaimer nem lenne engedélyezhető, ha a G 2/10 döntés arany mértékét kell alkalmazni valamennyi módosítás vonatkozásában (vagyis ideértve a ki nem nyilvánított disclaimerek beiktatását is). Lehetséges azonban, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács egyetért a G 2/10 döntés olyan értelmezésével, amely összeegyeztethető a G 1/03 és G 2/03 döntésben lefektetett elvekkel, úgyhogy ezek az elvek továbbra is alkalmazhatók maradhatnak.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (EU Intellectual Property Office, EUIPO) benyújtott védjegybejelentések esetében 2017. október 1-jén a „grafikai ábrázolhatóság” helyébe a „világosság és pontosság” (clarity and precision) lép. Elméletben ez könnyebbé teszi a nem hagyományos védjegyek, így a hang- és illatvédjegyek oltalmát.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) Az Európai Unió Törvényszéke (General Court of the European Union, GC) úgy döntött, hogy akik skót whiskyt vásárolnak, nem különleges emberek, legalábbis amikor a védjegy törvény szempontjából ítélik meg őket.

Az ügy előzménye, hogy a *Speciality Drinks Ltd.* (Drinks) az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál a 33. áruosztályban lajstromoztatni kívánta a CLAN védjegyet. A *William*

Grant & Sons Ltd. (Grant) felszólalt a lajstromozás ellen azon az alapon, hogy a 33. áruosztályban már van egy CLAN MACGREGOR európai uniós védjegye. A Grant álláspontja szerint a két védjegy között fennállt az összetévesztés valószínűsége, és ennek megfelelően a Drinks lajstromozási kérelmét el kell utasítani.

Az EUIPO felszólalási osztálya a Grantnak adott igazat, és ugyanezt tette az EUIPO első fellebbezési tanácsa is. Ezután a Drinks a GC-nél nyújtott be fellebbezést, azzal érvelve, hogy a skót whisky nem olyan, mint a többi alkoholos ital. Ezért ha annak vizsgálatakor, hogy felmerülne-e az összetévesztés valószínűsége, az „átlagfogyasztó-próbát” használják, a Grant állítása szerint a skót whisky fogyasztója kényesebb és felismerőbb természetű.

Az EUIPO álláspontja, amellyel a GC egyetértett, az volt, hogy az alkohol általában mindennapi árucikk, amelyet egyéb mindennapi árukkal együtt széles fogyasztói körben árusítanak. Vannak azonban ezeknek az alkoholos italoknak alkategóriái, ideértve a skót whisky alkategóriáit is, amelyekkel – magas árak és ritkaságuk következtében – kifinomult ízlésű fogyasztókat vagy gyűjtőket céloznak meg. Ezek az egyének azt kívánják, hogy az egyéni termék részleteire több figyelmet fordítsanak. Ez azonban nem áll a skót whiskyre mint egész italkategóriára, amely nem tekinthető ilyen különleges italnak.

A GC egyetértett az EUIPO első fellebbezési tanácsával, és megállapította, hogy a Drinks elmulasztotta bizonyítani, hogy a vitatott védjegyek tárgyát képező italok olyan alkategóriába tartoznak, amely fogyasztóitól részletekre is kiterjedő, nagyobb figyelmet igényel.

A GC azonban megjegyezte, hogy a „Macgregor” szó jelenléte a korábbi védjegyben kismértékű hasonlóságot eredményezett, szemben az első fellebbezési tanács által megállapított „átlagos” mértékkel. Ez a hozzáadott szó, amely több betűt és szótagot tartalmaz, mint a „Clan” szó, azt okozta, hogy a GC csupán kismértékű vizuális és fonetikai hasonlóságot tudott megállapítani.

A bíróság azonban végül ugyanarra a következtetésre jutott, mint az EUIPO. Miután kismértékű hasonlóságot állapított meg, a bíróság azt vizsgálta, hogy ez végül befolyásolta-e az EUIPO általi eredeti elutasítást. A GC szerint nem ez volt a helyzet, és megállapította, hogy még mindig fennáll az összetévesztés valószínűsége. Ennek felmérésekor a GC áttekintette az átlagfogyasztó természetét. Az átlagfogyasztó észszerűen jól informált, észszerűen figyelmes és körültekintő, azonban – és ez döntő fontosságú az értékelésnél – a különböző megjelölésekről csupán tökéletlen képet tart meg.

Ha viszont mindezeket a szempontokat – a skót whisky általános értékesítés tárgya; az érintett közönség figyelmi szintje; a jelzések fogalmi hasonlóságának mértéke; és az átlagfogyasztóra vonatkozó esetjog – figyelembe vesszük, elegendő okkal lehet arra számítani, hogy a két jelzés között összetévesztés fordulhat elő.

Mindezek alapján a GC elutasította a Drinks fellebbezését.

A GC döntése a védjegyjogban régóta fennálló elvek újbóli megállapítása. Az „átlagfogyasztó” általánosan elfogadott olyan standardként, amelyhez viszonyítva kell megállapítani az összetévesztés valószínűségét. A GC elfogadta ezt a standardot, és megállapította, hogy

még olyankor is, amikor egy terméket széles körben terjesztenek, e terméknek lehetnek olyan alkategóriái, amelyeket „különlegesnek” tekintenek. Ahol ilyen kategória létezik, annak a sajátos természete megváltoztatja a termék által megcélzott érdekelt közönséget. Egy különleges csoporton belüli átlagfogyasztók, például a „whiskyértők”, feltételezhetően nagyobb figyelmet fordítanak egy whiskytermék részletesebb tulajdonságaira. Ahhoz azonban, hogy ilyen érvelésre támaszkodhasson, annak a félnek, aki termékét különlegesként kívánja kategorizálni, ezt bizonyítani kell a bíróságnak vagy első fokon az EUIPO-nak.

B) Az *El Corte Inglés SA v. EU Intellectual Property Office* (EUIPO)-ügyben a GC 2016. október 27-én kelt döntésében megerősítette az EUIPO fellebbezési tanácsának döntését, amellyel engedélyezte a THE ENGLISH CUT védjegy lajstromozását.

Az ügy előzménye, hogy a spanyol *The English Cut, SL* (Cut) vállalat az EUIPO-nál 2010. február 9-én kérelmezte a THE ENGLISH CUT (az angol szabás) európai szövédjegy lajstromozását a 25. áruosztályban ruházati cikkekre, lábbelikre és fejdédkre, kivéve az öltönyöket, nadrágokat és zakókat.

A jól ismert *El Corte Inglés* (Corte Inglés) spanyol áruházlánc a 207/2009 sz. uniós védjegyrendelet 8(1)(b) és 8(5) cikke alapján felszólalt a védjegy lajstromozása ellen, és hivatkozott egyrészt 166 450 sz. EL CORTE INGLÉS spanyol szövédjegyére, amely a 25. áruosztályban lábbelikre vonatkozik, valamint két európai ábrás EL CORTE INGLÉS védjegyére, amelyek a 25. áruosztályban többek között ruházati cikkekre, lábbelikre és védősisakokra vonatkoznak, másrészt hirdetési és üzletvezetési szolgáltatásokra a 35. áruosztályban.

Az EUIPO felszólalási osztálya elutasította a felszólalást. Ezt követően az El Corte Inglés az EUIPO-nál fellebbezést nyújtott be, hivatkozva a védjegyrendelet 8(1)(b) és 8(5) cikkének a megsértésére.

Az EUIPO első fellebbezési tanácsa elutasította a fellebbezést az alábbi okokra hivatkozva:

- A 8(1)(b) cikket a bejelentő nem sértette meg, mert nem állt fenn a védjegyek összetévesztésének a valószínűsége.
- A 8(5) cikk kapcsán a tanács szerint nem állt fenn jogsérelem, mert bár a hivatkozott korábbi védjegyek jól ismertek voltak az áruházak területén, az El Corte Inglés nem nyújtott be elegendő bizonyítékot annak alátámasztására, hogy hírneve károsodhatna.

Ezután az El Corte Inglés a GC-nél nyújtott be fellebbezést, ahol a védjegyrendelet azonos cikkeinek sérelmére hivatkozott.

A GC 2014. október 15-én elutasította a fellebbező fél valamennyi érvét, és megerősítette a tanács döntését. A GC különösen a 8(5) cikkre vonatkozó hivatkozást utasította el, azzal érvelve, hogy a védjegyek nem voltak sem azonosak, sem hasonlóak, és ezért nem volt szükség annak elemzésére, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy károsította-e a korábbi védjegyek jól ismert jellegét.

Az El Corte Inglés ezután az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU) fordult, kérve, hogy semmisítse meg a GC döntését.

A CJEU 2015. december 10-én megállapította, hogy a GC döntése részben érvénytelen. A CJEU

- szerint a GC döntése jogilag hibás volt a 8(5) cikk alkalmazásának elutasítása miatt; és
- a GC döntésének felülvizsgálatát kérte, különösen azzal kapcsolatban, hogy az ütköző védjegyek hasonlóságának szintje elegendő volt-e kapcsolat létrehozására, figyelembe véve a korábbi védjegyek jól ismert jellegét.

Ezek után a GC 2016. október 27-én új döntést hozott, ismét megerősítve az EUIPO döntését. A GC módosította korábbi álláspontját a 8(5) cikkel kapcsolatban, és megállapította, hogy ez a cikk nem kívánja összetévesztés valószínűségének a fennforgását. Valójában az érintett közönségnek csak azt kell megállapítania, hogy kapcsolat áll fenn az ütköző védjegyek között (de nem kell a védjegyeket összetévesztenie).

A GC döntése elismerte, hogy az El Corte Inglés védjegyei jól ismertek az áruházszektorban, sőt azt is megállapította, hogy a védjegyek fogalmilag hasonlóak; ez a hasonlóság azonban gyenge, és ezért közvetlenül nem vezetné a fogyasztókat annak megállapítására, hogy kapcsolat van a védjegyek között. A fogyasztók csak akkor jutnának ilyen kapcsolat megállapítására, ha szellemi kísérletet tennének a védjegyek általános elemének a lefordítására angolról spanyolra és viszont.

Így a GC arra a következtetésre jutott, hogy – mivel a védjegyek közötti fogalmi hasonlóság csekély volt – annak a valószínűsége is csekély, hogy a vonatkozó közönség kapcsolatot állapítana meg. A GC továbbá azt is megállapította, hogy bár a korábbi védjegyek jól ismertek voltak Spanyolországban az áruházszektorban, nem voltak „kivételesen” jól ismertek. Ezért a kérelmezőnek azt kellett volna bizonyítania, hogy hírneve vagy korábbi védjegyeinek a megkülönböztetőképessége valódi vagy lehetséges kárt szenvedett.

A fentiek alapján a GC elutasította a keresetet, megerősítve, hogy a lajstromoztatni kívánt THE ENGLISH CUT védjegy nem károsította a korábbi EL CORTE INGLÉS védjegy jól ismert jellegét. Ezért a védjegyek együtt élhetnek a spanyol és az európai piacon.

C) A *Materis Paints Italia SpA* kérelmet nyújtott be a *CALCILITE* szóvédjegy európai uniós lajstromozása iránt festékekre, lakkokra, tartósítószerre és természetes gyantákra a 2. áruosztályban, továbbá dekoratív vakolóanyagokra a 19. áruosztályban. Annak ellenére, hogy

a bejelentés ellen felszólalt az *Alpha Calcit Füllstoffgesellschaft mbH* (Alpha), a CALCILITE védjegyet 2012-ben lajstromozták európai uniós védjegyként.

Az Alpha az EUIPO törlési osztályánál kérelmet nyújtott be a CALCILITE védjegy törlése iránt. Az Alpha a saját korábbi európai uniós CALCILIT szóvédjegyre hivatkozott, amelyet kristályos kalcium-karbonát építési töltőanyagra (crystalline calcium carbonate filler, CCCF) lajstromoztatott az 1. áruosztályban, és a márvány különböző alakjaira a 19. áruosztályban. A törlési osztály felhívta az Alphát a használat igazolására, majd elutasította az Alpha törlési keresetét, mert nem talált hasonlóságot a védjegyek és a megfelelő áruk között.

Az Alpha e döntés ellen fellebbezést nyújtott be, amelyet azonban az EUIPO fellebbezési tanácsa elutasított. Ez ellen az Alpha a GC-nél nyújtott be fellebbezést, amelyben arra hivatkozott, hogy a fellebbezési tanácsnak az a megállapítása, amely szerint nem volt hasonlóság a megtámadott CALCILITE védjegy által védett CCCF (1. áruosztály) és a 2. és 19. áruosztályba tartozó áruk között, hibás volt. A CCCF-et általában töltőanyagként használják építési termékek készítésekor. Az Alpha érvelése szerint fennáll a közönség általi összetévesztés nagyfokú veszélye, ha CALCILIT, illetve CALCILITE védjeggyel ellátott ipari termékek egyidejűleg vásárolhatók.

Amikor az EUIPO a CCCF-et nyers természetes gyantákkal hasonlította össze, az Alpha azzal érvelt, hogy ezek az áruk hasonlóak, amennyiben egymást kiegészítik, és ugyanarra a célra szolgálnak (mindkettőt ragasztóanyagok gyártására is használták), és ennek következtében azonos vásárlóknak is szánják őket. Végül az Alpha azzal érvelt, hogy a korábbi CALCILIT védjegy átlagos megkülönböztető jellegére tekintettel a védjegyek közötti kimondott hasonlóság és az áruk közötti világos megfelelés az összetévesztés erős valószínűségét idézte elő.

Az EUIPO elutasította azt az állítást, hogy a CCCF és a 2. áruosztály egyéb termékei hasonló jellegűek lennének. Megállapította, hogy bár a CCCF-et különböző termékekben használják, az önmagában nem késztermék. Emellett az áruk szándékolt felhasználási céljuk terén is különböznek, minthogy a CCCF-et rendszerint egyéb áruk előállítására használják, míg a 2. áruosztály egyéb termékeit a véghasználók általában dekorációs célokra vásárolják.

Az EUIPO arra is rámutatott, hogy az Alpha az adminisztratív eljárásban elismerte, hogy a CCCF nyersanyag, ami megfelel a valóságnak. Ebből viszont az következik, hogy a CCCF nem hasonlít a megtámadott védjegy által fedett árukhoz, mert az utóbbiakat végfogyasztók számára árusítják. A hivatal utalt az Európai Unió bíróságainak az esetjogára, amely szerint az a tény, hogy egy terméket egy másiknak a gyártására használnak, nem elegendő ok arra, hogy azokat hasonló termékeknek tekintsék.

A GC elutasította az Alpha fellebbezését a 19. áruosztály vonatkozásában, mert az Alpha nem tudta bizonyítani a CALCILIT védjegy tényleges használatát ilyen árukon. Továbbá a GC egyetértett az EUIPO-val abban, hogy nem volt hasonlóság a CCCF termék és a nyers

természetes gyanták (amelyek nem voltak versengő vagy hasonló termékek) között, sem a CCCF és a díszítő vakolóanyagok között, amelyeknek eltérő a jellege, a funkciója és a felhasználási módja, és nem azonos a vásárlóközönségük sem. A GC ezért elutasította a fellebbezést ezen áruk vonatkozásában is.

A GC azonban megállapította, hogy hatálytalanítani kell a fellebbezési tanács döntését a CALCILITE védjegykérelem 2. áruosztályba tartozó festékeivel, lakkjaival és tartósítószer-eivel kapcsolatban, mert azok valójában a CCCF-hez hasonló áruk, aminek következtében a két védjegy között fennáll az összetévesztés valószínűsége. A GC azt is megállapította, hogy az EUIPO elmulasztotta azonosítani a vonatkozó közönséget ilyen célra (szakembereket az ipari szektorban), és nem vette figyelembe azt a tényt, hogy a szakemberek festékeket vagy egyéb fedőanyagokat a legnagyobb valószínűség szerint azért vásárolnak, hogy késztermékeiket vonják be, és ekkor zavarba jöhetnek a CALCILITE védjeggyel ellátott áruk eredetével kapcsolatban.

A Google szabadalmi szolgáltatása

A „Google Patents”, a Google vállalat 2006 végén megindított szabadalomkutatási szolgáltatása újabb 11 ország szabadalmaira terjesztette ki kutatásainak területét: Belgium, Dánia, Dél-Korea, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Japán, Luxemburg, Oroszország és Spanyolország.

Mostanái a Google Patents a következő országok és intézmények szabadalmaira terjesztette ki kutatásait: Amerikai Egyesült Államok, Európai Szabadalmi Hivatal, Kanada, Kína, Németország és a Szellemi Tulajdon Világszervezete. A 11 új ország hozzáadásával most a felhasználók 17 szabadalmi hivatal vagy intézmény több mint 87 millió szabadalmában végezhetnek kutatást.

Hollandia

A Chanel és a Coty 2017. januárban megnyerte azt a pert, amelyet a jól ismert illatok utánzatait előállító holland illatszergyártó Bargello ellen indítottak abból a célból, hogy leállítsák olyan illatok utánzatának az eladását, mint a Chanel „Chance” és „No. 5” illata, a Chloe „Love Chloe” és a Calvin Klein „Escape” illata. A döntést a Hágai Kerületi Bíróság hozta, amely megállapította, hogy illat-összehasonlítások alkalmazása védjegybitortást képez, ha sérti az összehasonlító hirdetést tiltó rendelkezéseket. Az illatutánszatok jelenleg jól megélnék az iparban, de a most ismertetett ítéletnek köszönhetően az eredeti illatok gyártói ezentúl kedvezőbb helyzetben lesznek a bíróságok előtt.

A Bargello „hasonló illatú” parfümjeit úgy árusította, hogy kifejezett összehasonlítást végzett saját parfümje és egy jól ismert parfüm, például a Chanel No. 5 között. Emellett a Bargello saját hirdetése szerint 400-nál több kiváló minőségű parfümöt árusított, amelyek

összehasonlíthatók voltak jól ismert márkás parfümökkel. A Bargello hirdetése azt állította, hogy „az egyetlen különbség, amelyet a fogyasztók észre fognak venni, a pénztárcájukat érinti”.

A Chanel és a Coty azzal érvelt, hogy a Bargello tisztességtelen előnyt húzott jól ismert védjegyeik megkülönböztetőképességéből és hírnevéből. Keresetük szerint a Bargello azzal, hogy parfümjeit a Chanel és a Coty utánzataiként mutatja be, védjegyeik széles körű ismertségéből és hírnevéből húz hasznot anélkül, hogy ezért bármilyen pénzügyi ellenszolgáltatást nyújtana.

A Bargello elutasította ezeket az állításokat azzal érvelve, hogy mivel parfümjeit alapcsomagolásban adja el, amely nem emlékeztet a Chanel vagy a Coty parfümök csomagolására, nem követhet el bitorlást, mert a fogyasztók nem tévesztik össze a Bargello parfümjeit a Coty vagy a Chanel parfümjeivel, és utánzása miatt a felperesek semmiféle kárt nem szenvednek.

A bíróság megállapította, hogy a Coty és a Chanel védjegyei jól ismertek a hirdetés és az oltalom terén eszközölt folyamatos beruházások és erőfeszítések eredményeként. A bíróság úgy döntött, hogy ezeknek a védjegyeknek összehasonlító hirdetésekben való használata csak akkor engedhető meg, ha a használat kielégíti az Európai Unió 84/450 sz., az összehasonlító hirdetésekre vonatkozó irányelvében foglalt összes követelményt. Ennek megfelelően a Bargello nem mutathat be árukat vagy szolgáltatásokat védett védjegyet, illetve kereskedelmi nevet viselő áruk vagy szolgáltatások utánzataiként, illetve másolataiként. Ez a követelmény nem csupán hamisított árukra vonatkozik, hanem minden utánzatra vagy másolatra is. A bíróság szerint a Bargello hirdetéseit ütköztek ezekbe az előírásokba.

A bíróság azt is megállapította, hogy a Chanel és a Coty védjegyei szükségtelen mennyiségben szerepeltek a Bargello eladási gyakorlatában, amelyet összehasonlító hirdetésnek lehet minősíteni. A Chanel és a Coty védjegyei megkülönböztetőképességének és hírnevének fényében a bíróság arra következtetett, hogy a Bargello tisztességtelen előnyre tett szert ezeknek a védjegyeknek a megkülönböztető jellegéből és hírnevéből.

India

A) Az Indiai Szabadalmi Hivatal 2016. május 16-án módosította a szabadalmi törvény végrehajtási utasítását. A fontosabb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

- Az első elővizsgálati végzés megválaszolására adott 12 hónapos határidő 6 hónapra csökken.
- Gyorsított vizsgálatot lehet kérni az előírt díj egyidejű befizetésével, ha Indiát jelölik meg nemzetközi kutatási hatóságként (International Search Authority, ISA) vagy nemzetközi elővizsgáló hatóságként (International Preliminary Examination Authority, IPEA), vagy ha a bejelentő új, akkor induló vállalat.

- A bejelentőnek jogában áll a nemzeti szakasz megindításának idején törölni igénypontokat. Ez a korábbi gyakorlathoz viszonyítva változást jelent, mert eddig erre nem volt lehetőség. Az új szabály szerint a bejelentő olyan igénypontokat törölhet, amelyek Indiában nem szabadalmazhatók, és ezáltal csökkentheti a további igénypontok után fizetendő díj összegét is.

B) Az Indiai Védjegyhivatal 2016. augusztus 1-jén közleményt tett közzé a lajstromozási bizonylatok elkészítési és kiadási eljárásának automatizálásáról. Ennek megfelelően a jelzett időponttól kezdve minden lajstromozási bizonylatot online állítanak elő, és azokat e-mailben küldik ki a bejelentőnek vagy meghatalmazott képviselőjének.

C) Az *Instagram* egy olyan számítógépes hálózati rendszer, amely jelentős népszerűsége tett szert a fiatalabb népesség körében; 2012-ben megszerezte egy másik számítógépes hálózati óriás, a *Facebook*. Növekvő népszerűsége miatt az Instagram fontosnak érezte, hogy nagyon alaposan védje saját védjegyét. Ennek megfelelően az elmúlt években egy sor felszólalást nyújtott be olyan védjegyek tulajdonosai ellen, amelyekben előfordul a „-gram” toldalék. Újabban az Instagram a *Microsoft* ellen is nyújtott be felszólalást, mert az kérelmezte az ACTIONGRAM védjegy lajstromozását, és ezt a védjegyet holografikus történetmesélő médiumában szándékozik használni, aminek révén az emberek a mindennapi életük mellé tudják állítani a holografikus tartalmat, ami által „vegyes valóság videót” (Mixed Reality Capture, MRC) hozhatnak létre. Teljesen világos, hogy ez alapvetően különbözik az Instagram céljától, vagyis képek saját felelősségre történő, nagybani megosztásától a világgal.

A védjegyjogban teljesen megalapozott elv, hogy nem lehet kizárólagosságot szerezni egy előtagra vagy egy toldalékra, mert arra van szükség, hogy a kérdéses védjegyet egészként értékeljék, és ha az egyik védjegy megtevesztően hasonlónak tűnik bármilyen módon – vizuálisan vagy fonetikusán – egy másikhoz, eredményesen lehet bitorlási pert indítani.

A jelen esetben az INSTAGRAM és az ACTIONGRAM védjegy teljesen eltérő. Az INSTAGRAM védjegy esetében azonban a közönséget megzavarhatja az a tény, hogy kapcsolat lehet a két védjegy között, és ezért az ACTIONGRAM védjegy nem volt lajstromozható az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál. Másrészt azt is meg kell jegyezni, hogy a *Microsoft* az ACTIONGRAM-ot állandóan hirdeti saját termékeként, és ezért minimálisra csökkenti az összetévesztés lehetőségét. Továbbá azok a felhasználó csoportok, amelyekhez a két médiumplatform tartozik, különböznek: míg az instagramot olyan egyének használják, akik szeretnek képeket megosztani, úgy tűnik, hogy az Actiongramot kreatív emberek veszik igénybe, akik szeretik saját képzeletüket felhasználni egy új videó létrehozására. A fogyasztók (ebben az esetben a felhasználók) kifinomultsága fontos tényező, amelyet figyelembe kell venni, és az Instagramot használó egyének azonnal tudni fogják, hogy különbség van a két védjegy között. Ezért nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége.

Az Indiai Védjegyhivatal döntése 2017 első felében várható.

D) Indiában egy védjegyet akkor tekintenek jól ismertnek, ha azt egy illetékes bíróság elismerte, vagy pedig a hivatal vezetője számára elegendő bizonyítékot nyújtanak be annak

igazolására, hogy a védjegy elég jól ismert a védjegytvény 2(zg) cikkében leírt követelmények szerint. Egy jól ismertként elismert védjegyet azután lajstromoznak a jól ismert védjegyek lajstromában, és ezt követően az ilyen védjegy tulajdonosa meggátolhatja, hogy bárki használjon vagy lajstromoztasson azonos vagy megtévesztően hasonló védjegyet.

A német *KSB Aktiengesellschaft & Anr.* (KSB Aktiengesellschaft) és az indiai *KSB Pumps Limited* által birtokolt KSB védjegyet jól ismertnek nyilvánította a Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court, DHC) a *KSB Aktiengesellschaft v. KSB Real Estate & Finance Private Limited* (KSB Real Estate)-ügyben. Ez a két vállalat 2014-ben védjegybitorlás miatt pert indított *Anil Agarwal* (Agarwal) ellen, akinek sikerült lajstromoztatnia a KSB védjegyet a 7. áruosztályban. Az alperes azt állította, hogy a KSB védjegy különbözik a KSB védjegytől, ezért nem lehet hivatkozni a fogyasztók megtévesztésére. Az alperes előadta továbbá, hogy ő csupán egyik szállítója volt egy kínai gyártónak, aki használta a KSB védjegyet. Végül azt is előadta az alperes, hogy a KSB védjeggyel árusított áruk csapágyak voltak, amelyek különböztek a felperes által KSB védjeggyel eladott áruktól.

G. S. Patel bíró megjegyezte, hogy a KSB védjegy jól ismert volt Indiában és nemzetközileg is, aminek következtében a DHC rendelkezése alapján ezt a védjegyet lajstromozni kell a jól ismert védjegyek lajstromában. A bíró azt is megállapította, hogy csekély különbség van a KSB és a KSB védjegy között, mert csupán a két utolsó betűjük van felcserélve; ezért nincs elegendő bizonyíték ahhoz, hogy az alperes ellentmondhasson a felperes bitorlási keresetének. A bíró megállapította továbbá, hogy ha az alperes csupán egy szállító volt, nem volt joga védjegybejelentést benyújtani, mert nem volt a KSB védjegy meghatalmazott/eredeti tulajdonosa, és ezért a védjegyet törölni kell a lajstromból. Patel bíró jól ismerte a védjegytvény árnyalatait is, ezért megállapította, hogy ha az alperes csapágyakkal foglalkozott, akkor a védjegyet a 12. áruosztályban kellett volna lajstromoztatnia, és nem a 7.-ben. Ezért a bíró úgy döntött, hogy a felperes jogosan vádolta az alperest bitorlással, és a felperes javára rendelt el ideiglenes intézkedést.

E) A *Toyota Motor Corp.* (Toyota), a PRIUS, TOYOTA és INNOVA védjegy tulajdonosa, védjegybitorlásáért beperelte a Delhiben működő, autóalkatrészeket gyártó *Prius Auto Industries*-t (Prius Auto). A DHC egyesbírája 2016. július 8-án kiadott végzése megtiltotta, hogy a Prius Auto gyártson, eladjon vagy használjon PRIUS, TOYOTA vagy INNOVA védjegyet feltüntető árukat. Emellett a bíróság a Prius Autót kártérítés fizetésére is kötelezte.

A Prius Auto a DHC tanácsánál 2016. december 23-án fellebbezett a döntés ellen. A felek meghallgatása után ez a bíróság a Prius Autónak adott igazat, megállapítva, hogy a „Prius” szó használata a Prius Auto által nem bitorolja a japán autógyártó védjegyeit.

A bíróság döntését azzal indokolta, hogy a Toyota 2001 óta van jelen az indiai piacon, de a Toyota gépkocsik vagy alkatrészek vásárlóit sohasem zavarta, hogy a Prius Auto PRIUS védjeggyel árusított alkatrészeket, és az elmúlt 10 évben senki nem panaszkodott emiatt a Toyotának.

A döntés elutasította a Toyotának azt az érvét is, hogy a Prius Auto előnyre tett volna szert a Toyota határon túli hírnevéből, mert az internet elterjedésének kezdetén, 2001-ben, a Toyota védjegyeinek még nem volt globális hírnevük.

Indonézia

A 2001. évi szabadalmi törvény rendelkezése szerint ha a bejelentő három egymást követő éven keresztül nem fizetett évdíjat, a szabadalmat érvénytelennek tekintették. A megfizetetlen évdíjak azonban az államnak megfizetendő tartozást képeztek, és ha a szabadalmas nem fizette meg, a szabadalmi hivatal rendszabályokat fogantatosított a tartozás behajtására. Ezért a szabadalomtulajdonosoknak kimondottan le kellett mondaniuk a lejárt szabadalmakról. Ugyanis ha nem fizették az évdíjakat, ez nem eredményezte a szabadalom megszűnését, viszont tartozásként egyre nőtt a szabadalmi hivatalnak fizetendő díj összege. Másrésről ez azt is jelentette, hogy az ilyen, díjfizetés hiánya megszűnt szabadalmakat három éven belül fel lehetett éleszteni az esedékes évdíjak megfizetésével.

2016. augusztus 26-án egy új törvény lépett hatályba, amely alapvetően megváltoztatta ezt a helyzetet: az évdíj határidőn belüli megfizetésének elmulasztása a szabadalom önműködő megszűnését eredményezi. Ezért a szabadalmi hivatal bejelentette, hogy a megfizetetlen évdíjakat 2016. december 30-ig meg kell fizetni. Ennek elmulasztása esetén a szabadalom önműködően megszűnt.

Izrael

Az Izraeli Védjegyhivatal 2017. januárban hozott döntést egy felszólalási ügyben, amelyben azt kellett megállapítania, hogy a *Yidiot Internet* (Yidiot) – amely a *Yediot Achronot* weboldal portálja – BIG DEAL védjegye lajstromozható-e annak ellenére, hogy a *H.A.D. Trading Ltd.* (HAD) felszólaló javára a hivatal 2009-ben már lajstromozott egy hasonló BIG DEAL védjegyet szintén a 35. áruosztályban játékokra, konyhai edényekre, gyerekruhákra és könyvekre. A bejelentő Yidiot 2011-ben nyújtott be védjegylajstromozási kérelmet az Izraeli Védjegyhivatalnál a 35. áruosztályban rendezvények árukkal való ellátásának elősegítésére interneten keresztül, de már 2010-ben lajstromoztatta a *BigDeal.co.il* doménnevet. A HAD a felszólalást 2009. augusztusban nyújtotta be.

A hivatalnak azt kellett eldöntenie, hogy a korábbi védjegyet jól ismertnek lehet-e tekinteni, és hogy fennáll-e az összetévesztés valószínűsége a HAD diszkontüzletei és az internet-portál között.

A felszólaló állításai

- A felszólaló nagybetűkkel lajstromoztatta a BIG DEAL szóvédjegyet, ami annyit jelent, hogy kizárólagos jogot szerzett ezekre a szavakra, tekintet nélkül azok stilizálására. Éveken keresztül használta a védjegyet és annak különböző stilizált logóit. Védjegye

jól ismert, azt cégével azonosítják, ezért a bejelentő védjegye az 1972. évi védjegy törvény 11(14) cikke alapján nem lajstromozható.

- A felszólaló a Big-Deal cégnevet évekig használta. A védjegyek megtévesztően hasonlók, és fennáll az összetévesztés veszélye a védjegyek hangzásának vagy látványának összehasonlítása alapján. Ezért azt gondolja, hogy a közönség a bejelentő védjegyét össze fogja kapcsolni az ő védjegyeivel, amiből a bejelentő tisztességtelen kereskedelmi haszonra tenne szert. Ezért felszólalását a védjegy törvény 11(9), 11(6) és 12. cikkére is alapozza.
- A felszólaló továbbá tisztességtelen magatartással és az Izraeli Védjegy hivatal becsapásával is vádolja a bejelentőt, mert utóbbi azt állította, hogy a felszólalónak csupán egyetlen üzlete van Jeruzsálemben, jóllehet a felszólaló országos üzlethálózattal rendelkezik.
- Végül a felszólaló azt is állítja, hogy a lajstromozás ütközne a védjegy törvény 11(5) szakaszába, mert közérdeket sért.

A bejelentő állításai

- A bejelentő 2013. október 27-én nyújtotta be ellennyilatkozatát. Ebben kifejti, hogy védjegye kellő mértékben eltér a felszólaló védjegyétől, és hogy a felszólalást el kell utasítani. A felszólaló védjegye zárt árulistára vonatkozik, és nem ismer a felszólaló által állított további tevékenységeket. A felszólaló védjegye a törvény értelmében nem tekinthető jól ismertnek, és ezért nem nyújt a felszólaló számára oltalmat a felsoroltaktól eltérő áruosztályokra és árukra.
- A bejelentő azt állítja, hogy jóhiszeműen választotta meg védjegyét, a felszólaló védjegyének előzetes ismerete nélkül. Amikor tudomást szerzett a felszólaló védjegyéről, először megkísérelt egyezsége jutni a felszólalóval, és csak azt követően nyújtotta be védjegybejelentését, hogy a felszólaló figyelmen kívül hagyta tárgyalási kísérletét.
- A felszólaló tudott az ő weboldaláról, de három éven keresztül nem vett róla tudomást, és csak akkor adott választ, amikor a hivatal érintkezésbe lépett vele, miután elfogadta a bejelentő védjegyét felszólalási célokra. Ennek megfelelően a bejelentő három éven keresztül élvezte a védjegy használatát a weboldalán, mielőtt a felszólalást 2013. augusztusban benyújtották.
- A bejelentő azt állítja, hogy beruházott a weboldalába és annak reklámozásába, és nem próbált ártani a felszólaló védjegyének. Egyébként az eladási csatornáknak és a fogyasztókban nincs átfedés.

A hivatali elbíráló döntése

- Ezután a hivatali elbíráló, *Yaara Shoshani Caspi* folytatott le vizsgálatot azzal kapcsolatban, hogy a felszólaló védjegye híres-e, és hogy a két védjegy hasonlósága zavart okoz-e.
- A felek érveinek meghallgatása és az általuk benyújtott bizonyítékok vizsgálata alapján arra a következtetésre jutott, hogy a felszólaló védjegye a törvény értelmében nem

híres, és a felszólaló nem bizonyította, hogy a bejelentő védjegye zavart okozna vagy az összetévesztés valószínűségét okozná. Ennek alapján úgy döntött, hogy a védjegyek egyidejűleg létezhetnek. Egyúttal a felszólalót 17 000 sékel költség megfizetésére kötelezte.

Japán

A) A Japán Szabadalmi Hivatal megkezdte a világon az első olyan szolgáltatás nyújtását, amelynek révén egyetlen forrásból szabadalomvizsgálati tájékoztatást lehet nyerni az öt legnagyobb szabadalmi hivatalnál és a Kanadai Szabadalmi Hivatalnál benyújtott szabadalmi bejelentések, továbbá a Szabadalmi Együttműködési Szerződés Genfi Irodájánál benyújtott nemzetközi szabadalmi bejelentések vizsgálatáról. Ezt a tájékoztatást könnyen meg lehet kapni ezen a szolgáltatáson keresztül, amely lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy gyors betekintést nyerjenek az amerikai, a dél-koreai, az európai, a kanadai, a kínai és a PCT-bejelentések vizsgálati eljárásának állásába.

Aktainformációt olyan módon nyerhetünk, hogy a hivatal szabadalmi információs platformján kiválasztjuk a szabadalmak/használati minták megfelelő aktatájékoztató kérdését, és beütjük a japán vagy a külföldi szabadalmi bejelentés számát. Így megtekinthetjük a megfelelő szabadalomcsalád elővizsgálatára vonatkozó tájékoztatást.

Mindegyik szabadalmi hivatal megadta az aktainformáció angol fordítását, és így lehetőség van például arra, hogy angol nyelven is megtekintsük a kínai bejelentés elutasításának okait tartalmazó kínai értesítést.

B) 2016. augusztus 1-jétől kezdve könnyebbé vált a közös amerikai–japán szabadalmi bejelentések együttműködésen alapuló kutatása. Az ilyen jellegű kutatás világviszonylatban egy első kezdeményezés, ahol olyan találmányi bejelentésekkel kapcsolatban, amelyeket egyaránt benyújtanak az Egyesült Államokban és Japánban, majd az elővizsgálók mindkét országban kutatást végeznek, és első vizsgálati eredményeiket korán és azonos időszakban megosztják egymással.

Korábban arra volt szükség, hogy mind az Egyesült Államokban, mind Japánban megvárják a bejelentés 18 hónap eltelte utáni publikálását az első bejelentés benyújtását követően. Az új rendszer szerint az együttműködő kutatásra csak addig kell várni, amíg a második országban be nem nyújtották a bejelentést.

Ez a változás sokkal biztosabb jogszerzést tesz majd lehetővé, amely egyrészt korábbi, másrészt közelebb van az egyidejűséghez mindkét országban, és amely az amerikai és a japán elővizsgálók kutatási együttműködésének az eredményein alapszik.

C) A Japán Szabadalmi Hivatal 2012 óta 2016-ban a hatodik összejevetelt tartotta a dél-kelet-ázsiai (ASEAN) országok szabadalmi hivatalainak vezetőivel. Itt megtárgyalták, hogyan lehetne javítani Bruneiben, Indonéziában, Kambodzsában, Laoszban, Mianmarban

és Szingapúrban a szellemi tulajdon-védelmi rendszereket és azok működését, valamint az együttműködést a hivatalok között.

Különösen jelentős javulást sikerült elérni Japán és Indonézia vonatkozásában. Megerősítették, hogy a két hivatal kölcsönösen szabadalmi információt fog cserélni, és tájékoztatni fogják egymást az új szabadalmi bejelentésekről.

D) A *Suntory Holdings KK* (Suntory), amely szabadalommal rendelkezett egy alkoholmentes, kevés extraktumot tartalmazó és beállított pH-jú, sörízű italla, 2015. január 16-án a Tokiói Kerületi Bíróságnál pert indított az *Asahi Breweries, Ltd.* (Asahi) ellen, azt állítva, hogy a Dry Zero alkoholmentes sör gyártása és árusítása szabadalombitorlást jelent. A Suntory ideiglenes intézkedés elrendelését kérte a módosított szabadalmi törvény 100(1) és (2) cikke alapján a Dry Zero ital gyártása és eladása ellen.

A szabadalmi törvény 100. cikke a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„(1) Egy szabadalmas vagy kizárólagos használati engedélyese felszólíthat egy olyan személyt, aki bitorolja vagy valószínűleg bitorolja a szabadalmi jogát vagy kizárólagos használati engedélyét, hogy szüntesse meg vagy gátolja meg az ilyen bitorlást.

(2) Az előző bekezdés szerinti kérelem benyújtója, vagyis a szabadalmas vagy a kizárólagos használati engedélyes kérhet olyan rendszabályokat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy meggátolják az ilyen bitorlást.”

Az ügy előzménye, hogy az alkoholmentes sör japán piaca az utóbbi években megélénkülte. A *Suntory Bier Limited*, amely a Suntory leányvállalata, birtokolta a legnagyobb részesedést a piacon híres All-Free italával (1. ábra) (egy alkoholmentes, sörízű ital kevés extraktummal és beállított pH-értékkel), amelyre a Suntory szabadalommal rendelkezett:

1. ábra

A Suntory a Tokiói Kerületi Bíróságnál pert indított, kérve az alkoholmentes, sörízű Dry Zero ital (2. ábra) gyártása és eladása megszüntetésének elrendelését.

2. ábra

A Dry Zerót az alperes Asahi gyártotta és árusította, amely az alkoholmentes sör piacán a második legnagyobb részesedéssel bír. A Suntory azt állította, hogy a Dry Zero a szabadalmi törvény 100(1) és (2) cikke alapján bitorolta az All-Free-szabadalmat.

Az All-Free-szabadalom egy „alkoholmentes, sörízű italra vonatkozott legalább 0,5 és legfeljebb 2,0 tömeg% teljes extraktumoldat térfogattal, legalább 3,0 és legfeljebb 4,5 pH-val és legfeljebb 0,5 g/100 ml cukortartalommal”.

Az Asahi nem tagadta, hogy termékei az All-Free-szabadalom műszaki oltalmi körébe esnek, azonban azt állította, hogy a szabadalmat meg kell semmisíteni, mert az:

- sértette a szabadalmi törvény alábbi cikkeit:
 - 36(6)(i) cikk (az alátámasztás követelménye);
 - 36(4)(i) (a találmány gyakorlatbavételének követelménye);
 - 17-2(3) cikk (a módosítás követelménye); és
 - 29-2 cikk (a tágabb oltalmi körű korábbi bejelentés követelménye); és
- nélküli a feltalálói tevékenységet a következők alapján:
 - az All-Free találmányt korábban már gyakorlatba vették;
 - a Double-Zerót korábban nyilvánosan gyakorlatba vették (a Double-Zero az Asahinak egy másik alkoholmentes söre);
 - a 3 717 471 sz. USA-beli szabadalom.

A Tokiói Kerületi Bíróság úgy döntött, hogy csupán azt kell vizsgálni, hogy a szabadalom az All-Free és a Double-Zero ital korábbi gyakorlatbavétele miatt nélküli-e a feltalálói tevékenységet, és ezzel kapcsolatban a következő megállapításokat tette.

Minthogy a Suntory 2010. augusztus 3-án, vagyis a szabadalom elsőbbségi időpontja előtt kezdte árusítani az All-Free italt, nem volt nehéz megállapítani annak alkotórészeit. Ezért az All-Free terméket Japánban a szabadalmi törvény 29(1)(ii) cikke alapján nyilvánosan gyakorlatba vett terméknek kellett tekinteni. Ennek fényében az Asahi azt állította, hogy az All-Free italra nem kellett volna szabadalmat engedélyezni, mert annak összetételét könnyen meg lehetett állapítani a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány alapján.

Az All-Free-szabadalom és a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány összetétele azonos volt, kivéve az extraktumoldat térfogatát:

- a szabadalmazott összetétel 0,5 tömeg% és 2,0 tömeg% között tartalmazott extraktumoldatot;
- a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány 0,39 tömeg% extraktumoldatot tartalmazott.

Ekkor a Suntory azt állította, hogy a szabadalom által megtestesített műszaki ötletek a következők voltak:

- az extraktumoldat teljes térfogata;
- a pH- és a cukorparaméterek; és
- az íz és a savasság helyes értéke közötti összefüggés.

A szabadalom elsőbbségének időpontjában a fogyasztók azon a véleményen voltak, hogy a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány gyenge ízű (bár eladási számértékei ennek ellenére a legmagasabbak voltak Japánban az alkoholmentes sörök között). Ennek fényében nyilvánvaló volt, hogy:

- az ipar felismerte, hogy a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány íze kifogásolható volt; és
- ezt könnyen meg lehetett javítani egyszerűen azáltal, hogy az extraktumoldat térfogatát 0,39 tömeg%-ról 0,5 tömeg%-ra növelik, ami egy ösztönös lépés volt.

Ezért a szabadalmat egy szakember könnyen meg tudta valósítani.

A Suntory a következőket állította:

- az ízzel nem volt semmilyen probléma, mert a fogyasztók elégedettek voltak a nyilvánosan gyakorlatba vett találmánnyal;
- nem volt ösztönös az extraktumoldat teljes térfogatának beállítása az íz javítása érdekében;
- nehéz volt beállítani az extraktumoldat térfogatát, mert az All-Free ital alapkonceptiója a „három zéró” (vagyis a zéró alkohol, zéró kalória és zéró cukor) volt, és ezért a kulcsjellemző az extraktumoldat kis mennyisége volt; és
- az All-Free-szabadalom világosan megkülönböztethető volt, és a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány alapján nem lehetett feltalálni; ezért kielégítette a feltalálói tevékenység küszöbértékének meghaladását előíró követelményt.

A fenti érvekkel kapcsolatban a bíróság a következőképpen döntött:

- A nyilvánosan gyakorlatba vett találmánynak a fogyasztók körében az volt a híre, hogy gyenge az íze; ennek következtében ösztönzés jelentkezett egy erősebb ízű alkoholmentes sör kifejlesztésére.
- Különböző extraktumoldatok hozzáadása az alkoholmentes sör ízének javítására jól ismert ipari eljárás volt. Emellett az extraktumoldat térfogatának beállítása ösztönös technika volt.

- Az All-Free ital „három zero” elve azt jelentette, hogy extraktumoldata nem a cukron alapult. Ezért nem fogadható el a Suntorynak az az érve, hogy az extraktumoldat teljes térfogatának növelése tönkretenné ezt az elvet.
- Miként fentebb említettük, jól ismert ipari eljárás volt különböző extraktumoldatok hozzáadása az alkoholmentes sör ízének javítására. Ezért nem fogadható el az az érv, hogy az All-Free-szabadalmat nem lehetett feltalálni a nyilvánosan gyakorlatba vett találmány alapján.

Röviden, a bíróság megállapította, hogy szakember könnyen fel tudta találni az All-Free-szabadalmat, ezért azt szabadalommegsemmisítési tárgyalás alapján meg kell semmisíteni.

Ezután a bíróság rátért arra a kérdésre, hogy a találmány feltalálói tevékenységgel rendelkezett-e a nyilvánosan gyakorlatba vett Double-Zero-találmány ismeretében.

Az Asahi a Double-Zerót az All-Free-szabadalom elsőbbségi napjánál korábban kezdte árusítani, és azt Japánban nyilvánosan gyakorlatba vett találmánynak tekintették. Ennek alapján az Asahi azzal érvelt, hogy az All-Free szabadalmat nem kellett volna engedélyezni, mert az nélkülözötte a feltalálói tevékenységet.

Az All-Free-szabadalom szerinti ital és a Double-Zero ital azonos volt, kivéve a cukortartalmukat: az All-Free ital 100 milliliterenként legfeljebb 0,5 g cukrot tartalmazott, míg a Double-Zero ital cukortartalma 100 milliliterenként legfeljebb 0,9 g volt.

Ilyen vonatkozásban a Suntory azt állította, hogy lehetetlen volt a Double-Zero italnak csupán az extraktumoldat teljes térfogatát, a pH-ját és a cukorparaméterét vizsgálni annak érdekében, hogy azonosítsák a szabadalmazott italhoz viszonyított különbségeket. A bizonyítékok alapján azonban a bíróság azon a véleményen volt, hogy egyéb elemek vizsgálata szükségtelen ahhoz, hogy értékelni tudják a szabadalom kidolgozásához szükséges feltalálói tevékenységet.

A bíróság megállapította továbbá, hogy az All-Free-szabadalom szerinti ital és a Double-Zero ital közötti különbségeket egy szakember könnyen meg tudta állapítani.

Összegezve: a bíróság úgy döntött, hogy az All-Free-szabadalmat a Double-Zero ital ismeretében könnyen fel lehetett találni, és ezért a szabadalmat egy szabadalommegsemmisítési tárgyaláson meg kell semmisíteni.

A fentiek fényében a bíróság 2015. október 29-i döntésében arra a következtetésre jutott, hogy a Suntory nem gyakorolhatja szabadalmi jogait az Asahival szemben, mert kérelmeit a bíróság alaptalannak találta.

A Suntory a Tokiói Kerületi Bíróság döntése ellen 2015. november 12-én az Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróságnál nyújtott be fellebbezést.

Ellenintézkedésként az Asahi 2016. április 14-én a Japán Szabadalmi Hivatalnál megsemmisítési keresetet nyújtott be a Suntory szabadalma ellen.

2016. július 20-án arról adtak hírt, hogy a felsőbíróság tanácsa alapján a felek békés meg egyezést kötöttek. Ennek alapján a Suntory visszavonta fellebbezését, és az Asahi a hivatalnál visszavonta megsemmisítési keresetét.

Továbbá arról is beszámoltak, hogy a megállapodás alapján az Asahi folytathatja a Dry Zero ital árusítását, ezért a Suntory nem fog semmilyen lépést tenni. Arról is beszámoltak, hogy a megállapodás egyéb részleteit bizalmasnak tekintik, és azokat nem közlik harmadik személyekkel. Ilyen vonatkozásban a felsőbbíróság tanácsa ismeretlen. Az általános vélemény azonban az, hogy a megállapodás kedvező az Asahira nézve a következő pontok alapján.

- A beszámoló világossá tette, hogy az Asahi minden korlátozás nélkül folytathatja az alkoholmentes sör piacán a Dry Zero árusítását anélkül, hogy licencdíjat vagy egyéb ellenszolgáltatást kellene fizetnie a Suntorynak.
- Az Asahi a megállapodásról hivatalos sajtóközleményt adott ki, a Suntory azonban csupán ügyvédei útján adott ki nyilatkozatot.

Kanada

Az Amerikai Szabadalmi és Védjegyhivatal, valamint az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala oltalmat biztosít a színekre egy mintában. A Kanadai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal (Canadian Intellectual Property Office, CIPO) azonban húsz éven keresztül azon az állásponton volt, hogy a szín nem lehet egy minta lajstromozható jellemzője. Ez az álláspont megváltozott, amikor a CIPO 2016. január 16-án új gyakorlatra vonatkozó hirdetményt tett közzé, amelyben arról a megváltozott álláspontjáról tájékoztatott, hogy a szín a jellemzők kombinációjának olyan részét alkothatja, amely a mintát képezi. A szín önmagában nem tekinthető olyan elemnek, amely a minta meghatározásához tartozik.

A színt jellemzőként magában foglaló minta lajstromozásához a CIPO azt kívánja, hogy a leírás állapítsa meg: a szín a minta részét képezi. Színes rajzokat (vagy fényképeket) kell benyújtani papíron. A hivatal egy fekete-fehér változatot mutathat be adatbázisában, és a lajstromozási bizonylathoz is csatolhat fekete-fehér változatot.

A CIPO joggyakorlatának változása kedvezően érintheti a szellemi tulajdon birtokosait, mert lehetővé teszi számukra, hogy egy termékben a színt is védhessék. Például az alak mellett a szín lajstromozása is segítheti a bitorlás megállapítását, amikor a színek hasonlósága az alaknál nagyobb súllyal esik latba.

Kína

A) A Pekingi Szellemi Tulajdoni Bíróság belső különleges tanácsot hozott létre olyan adminisztratív peres ügyek számára, amelyek védjegybejelentések elutasításának a felülvizsgálatát végzik. A tanács kitűzi a bírósági tárgyalás időpontját, és kiküldi a feleknek az idézéseket, majd gyorsított eljárásban, 45 napon belül hozza meg döntését. Ez az eljárás:

- nagymértékben javítja majd a bíróság hatékonyságát;
- lehetővé teszi, hogy a bírók megismerhessék egy ügy hátterét is; és
- a felek számára is kényelmesebb lesz.

B) Néha a jogtulajdonosok számára nehéz vagy teljesen lehetetlen kellően bizonyítani a bitorlást vagy az ilyen jogsértéssel okozott kár nagyságát. Az alábbi ügy azt bizonyítja, hogy Kínában a jogtulajdonosok hivatali bizonyítékot is felhasználhatnak ilyen célra.

Egy fonással és szövással úttörő módon foglalkozó vállalat három szabadalommal rendelkező számítógépes vezérléssel működő gyártásra (computer-aided manufacture, CAM) alkalmas textilgépeire. A cég kínai leányvállalata a szabadalmazott gépeket Kínában gyártotta és forgalmazta. Az üzlet jól jövedelmezett 2011-ig, amikor az eladások gyorsan csökkentek. 2012-ben a vállalat megállapította, hogy egy Taizhouban (Zhejiang tartomány) székelő gyár CAM textilgépeket gyárt és forgalmaz a vállalat szabadalmainak felhasználásával. Minthogy a vállalat nem akart ártani a végfelhasználóknak, egyetlen lehetősége az volt, hogy közvetlenül a taizhoui gyártó ellen indítson eljárást, azonban képtelen volt mintagépet szerezni közvetlenül a taizhoui gyártótól a bitorlás bizonyítékaként, mert a bitorló vállalat a gépeket gyártási vonalakon keresztül helyezte üzembe és csak nagy tételekben adta el.

A felperes vállalat a következő előzetes bizonyítékokat szerezte be:

- a taizhoui gyár katalógusát, amely részleteket tartalmazott a gépekről; és
- részleteket a gyár weboldaláról, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a bitorló gépek versenyképes áron tudták helyettesíteni a felperes gépeit.

Miután a felperes a Taizhoui Közbenső Bíróságnál pert indított, arra kérte a bíróságot, hogy menjen el az alperes gyárába, és pecsételjen le egy mintagépet bitorlási elemzés céljára. A bíróság helyt adott a kérésnek: a bíró kiszállt a gyárba, hogy a helyszínen azonosítsa és lepecsételjen egy mintagépet. Az ezután sorra kerülő tárgyalás alkalmával mindkét fél elment az alperes gyárába, hogy megvizsgálja a mintagépet, és a bíró felügyelete alatt bitorlási elemzést végezzen.

A per megindítása után a felperes vállalat további online kutatást végzett, és megállapította, hogy az alperes 2012-ben a helyi kormányzattól a bitorló gépek alapján műszaki fejlesztési díj megítélését kérte. A felperes közölte ezt az információt a bírósággal, és kérte, hogy megkaphassa a helyi kormánytól az alperes díjkérelmező anyagát. A bíró a kormány irattárából hivatalos másolatot kapott az anyagról, amelyből megtudta, hogy az alperes milyen haszonra tett szert 2010 óta a bitorló gépekkel végzett termelésből. A vállalat ezt a bizonyítékot használta fel az őt ért kár kiszámítására.

A bíróság 2015-ben megállapította, hogy az alperes szabadalombitorlást követett el. Ezért elrendelte, hogy az alperes

- szüntesse meg a bitorlást, és
- fizessen 880 000 Rmb kártérítést a felperesnek, továbbá térítse meg a perköltségek arányos részét.

Az alperes e döntés ellen fellebbezést nyújtott be a Zhejiangi Felsőbíróságnál, amely azonban megerősítette az elsőfokú döntést.

C) A Seb SA (Seb) ételek olajjal való önműködő bevonására szolgáló szabadalma ellen az évek folyamán számos megsemmisítési keresetet nyújtottak be. A Szabadalmi Felülvizsgálá-

ti Tanács 2015. szeptemberi döntésében a találmányt úttörőnek minősítette, és fenntartotta a szabadalom érvényességét. Ez volt az első eset, hogy a tanács egy szabadalommegsemmisítési ügyben döntését sajátosan az úttörő technológia fogalmára alapozta.

Az ügy előzménye, hogy a Seb 2005-ben szabadalmi bejelentést nyújtott be a Kínai Szabadalmi Hivatalnál egy olyan serpenyőre, amely önműködően be tudja vonni az ételt olajjal. A szabadalmat a hivatal 2009-ben engedélyezte. Az *Actifry*-nak nevezett szabadalmazott termék forró levegőárammal felmelegíti az ételt, és egyidejűleg egy lapátot használ arra, hogy elkeverje az olajat az étellel – amely többnyire burgonyaszírom. A lapát forgása segít abban, hogy az étel egyenletesen melegedjen. A szabadalomtulajdonos a „száraz serpenyő” (dry fryer) kifejezést alkotta meg termékének leírására. A technika állásával összehasonlítva a serpenyő kevesebb olajat használ fel és hatékonyabb. A szabadalmazott serpenyő nagy sikert ért el a globális piacon, ahol az összesített eladások száma meghaladta a 7 millió egységet.

2009 óta számos kínai versenytárs próbálta használni a szabadalmat, ezért a Seb pereket indított, amelyekre válaszul 2015-ig hat megsemmisítési keresetet nyújtottak be a Szabadalmi Felülvizsgálati Tanácsnál, amely 2015 márciusában tartott tárgyalást a három legfrissebb megsemmisítési kereset ügyében.

A megsemmisítést kérelmezők 13 létező technológiára hivatkoztak, amelyek közül a legtöbb az 1960 és 1990 közötti évekből származik. E technológiák szerint levegőárammal elegytenek és különböző eljárásokkal keverik az élelmiszert az olajjal, így:

- forgó kosarat használnak, amelyek az olajba merül;
- finom olajcseppeket permeteznek az ételre; vagy
- az élelmiszert olajjal vonják be a melegítés előtt.

A felhozott anteriorítások közül egyik sem ismertet olyan készüléket, amely az élelmiszert olajjal keveri és egyidejűleg egyenletesen forgatja a melegítési eljárás alatt. A megsemmisítést kérelmezők azt állították, hogy egy lapát használata az élelmiszernek olajjal való érintkeztetésére kézenfekvő megoldás (általános ismeret) volt.

Válaszként a Seb azzal érvelt, hogy a száraz serpenyő forradalmi műszaki megoldás a technika állásához viszonyítva. A műszaki hatást nem azzal érték el, hogy kombinálták a meglévő ismert megoldásokat – miként ezt a kérelmezők állították. A Seb azzal érvelt, hogy a szabadalom feltalálói tevékenységének értékelésekor a tanácsnak alaposan kell vizsgálnia az ismert technológiákat és a szabadalmazott műszaki megoldást, valamint az utóbbi által a technika állásához való hozzájárulást. A száraz sütési technológia úttörő megoldás összehasonlítva a korábbi sütési módszerekkel. A forró levegőáram közvetlen ráhatása az élelmiszerre meg tudja szárítani annak külső rétegét, miközben a keverőkészülék be tudja vonni vékony olajréteggel és forgatja azt, állandó és egyenletes melegítést idézve elő. A Seb azzal is érvelt, hogy a száraz sütés a hagyományos bemelegítéses sütés hatását éri el, azonban lényegesen kevesebb olajat használ és csekély szennyezést okoz, megoldva egy régóta

fennálló ipari problémát. A szabadalmazott termék népszerűsége és a technológia számos bitorlása bizonyítja a szabadalom értékét és feltalálói tevékenységét.

Az előadottak mérlegelése alapján a tanács megállapította, hogy a találmány úttörő jellemző a technika állásához viszonyítva, és fenntartotta a szabadalom érvényességét.

D) Az *Apple* 2017. január 20-án a Pekingi Szellemi Tulajdoni Bíróságnál beperelte az iPhone-modemet szállító *Qualcomm*ot egy royaltyfizetésekkel kapcsolatos vitában. Az *Apple* szerint a *Qualcomm* technológiájáért túl magas royaltyt kíván kapni, és royaltyt követel olyan technológiáért is, amit nem ő fejlesztett ki; ilyen az *Apple Touch ID* rendszere. Az *Apple* azt is állítja, hogy a *Qualcomm* törvénytelen rendszere alapján dollármilliárdokkal számlázott többet az indokoltnál. Ezért az *Apple* a perben majdnem 1 milliárd dollárnyi kártérítést követel.

Az *Apple* azzal is vádolta a *Qualcomm*ot, hogy közel egymilliárd dollárt tartott vissza kiskereskedelmi kifizetésekben, mert az *Apple* együttműködött a *Qualcomm*ot vizsgáló ügynökségekkel. A *Qualcomm* esküdszéki tárgyalást kért az ügyben.

A *Qualcomm*ot az amerikai Szövetségi Kereskedelmi Bizottság az *Apple* perindítása előtt éppen egy nappal perelte be versenyellenes magatartásért, mert csak olyan gyártóknak ad el alapsávprocesszorokat, amelyek elfogadják licencadási feltételeit, és nem ad licenciat versenytársaknak szabványon alapuló lényeges szabadalmaira. A bíróság azzal is vádolja a *Qualcomm*ot, hogy az *Apple*-nek csökkentett szabadalmi díjat ajánl egy olyan kizárólagos megegyezésben, amely öt éven keresztül meggátolja az *Apple*-t abban, hogy együttműködjön a *Qualcomm* versenytársaival.

A *Qualcomm* vezérigazgatója, *Don Rosenberg* így kommentálta az ügyet: „Az *Apple* perindítása kínai leányvállalata által része az *Apple* arra irányuló erőfeszítéseinek, hogy kevesebbet kelljen fizetnie a *Qualcomm* technológiájáért. Az *Apple*-nek olyan feltételeket ajánlottunk, amelyeket száznál több kínai vállalat elfogadott, míg az *Apple* még csak meg sem fontolta azokat.” *Rosenberg* hozzátette: „A *Qualcomm* kész megvédeni üzleti modelljét bárhol a világon. Büszkék vagyunk történelmünkre, amely azt bizonyítja, hogy találmányainkkal hozzájárultunk a mobil kommunikációs ekorendszer fejlődéséhez és sikeréhez.”

Kurdisztán

Nem általánosan ismert tény, hogy Irak védjegyjogi szempontból két részre oszlik: Irakra és Kurdisztánra. Kurdisztán Irak északi része.

2016 elején Kurdisztánban felfüggesztették a védjegybejelentések intézését, de az várható, hogy a Kurdisztáni Védjegyhivatal 2017 első felében ismét megkezdje rendes működését.

Az Iraki Védjegyhivatal Bagdadban, a Kurdisztáni Védjegyhivatal Erbilben van. A két hivatal egymástól függetlenül működik, tehát az egyik hivatalnál benyújtott védjegybejelentés nem válik önműködően érvényessé a másik hivatalban is.

Lettország

A lett kormány 2016. november 11-én nyújtotta be az egykamarás lett parlamentnek az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezmény és az annak észak-balti regionális divíziójára vonatkozó egyezmény (amelyet Svédország, Lettország, Litvánia és Észtország írt alá) ratifikálásához szükséges két törvénytervezetet, amelyeket a parlament felülvizsgálat céljából a külföldi ügyek bizottságához továbbított. A törvénytervezetek parlamenti felolvasása és jóváhagyása után azokat az elnöknek is alá kell írnia ahhoz, hogy hatályba lépessenek. Ezt követően Lettországnak letétbe kell helyeznie az UPC-egyezmény ratifikációs okmányát az Európai Unió Tanácsának Általános Titkárságánál.

Moldova

Moldova Szellemi Tulajdoni Állami Ügynöksége 2015. november 1-jei hatállyal megállapodást kötött az Európai Szabadalmi Hivatallal európai szabadalmak moldovai érvényesítésére (validálására).

Validálási eljárás az ESZH előtt

A megállapodás értelmében európai szabadalmi bejelentéseket vagy azok alapján engedélyezett európai szabadalmakat a bejelentő kérésére lehet validálni Moldovában.

A validálási kérelmet az ESZH-nál az 2015. november 1-jén vagy azt követően benyújtott európai szabadalmi bejelentések kapcsán benyújtottnak tekintik, ha a bejelentő a bejelentési kérelmen kipipálja Moldovát, és ezzel jelzi szándékát, hogy megfizeti a Moldovára vonatkozó validálási díjat, amely 200 EUR.

A validálási díjat attól az időponttól számított 6 hónapon belül kell megfizetni, amelyen az Európai Szabadalmi Közlöny említi az európai kutatási jelentés publikálását. A validálási díjat további 2 hónapon belül 50%-os pótdíjjal be lehet fizetni.

Validálási eljárás a Szellemi Tulajdoni Állami Ügynökség előtt

A bejelentőnek az ügynökségnél az általa jóváhagyott nyomtatványra írt publikálási kérelmet kell benyújtania a következő iratokkal együtt:

- az európai szabadalmi bejelentés igénypontjainak román fordítása;
- az európai szabadalom leírásának román fordítása;
- felszólalási vagy korlátozási eljárás esetén be kell nyújtani a módosított európai szabadalmi leírás román fordítását is.

Egy publikált európai szabadalmi bejelentés ideiglenesen ugyanolyan oltalmat biztosít, mint egy publikált nemzeti szabadalmi bejelentés attól az időponttól kezdve, amikor a publikált európai szabadalmi bejelentés igénypontjainak román fordítását az ügynökség a köz számára hozzáférhetővé tette. A szabadalom tulajdonosának három hónapon belül be kell nyújtania az ügynökségnél a leírás román fordítását, és be kell fizetnie az előírt publikálási díjat attól az időponttól számítva, amikor az ESZH publikálja az európai szabadalom enge-

délyezését. A román fordítást érvényesen be lehet nyújtani további három hónapon belül is 100%-kal megemelt díj befizetése mellett.

A törvényes feltételek teljesítése esetén az ügynökségnek publikálnia kell a román fordítást, és be kell jegyeznie a validált európai szabadalmat a nemzeti szabadalmi lajstromba.

Kérésre az ügynökség az európai szabadalom validálási bizonylatát köteles kiadni, ha megfizetik az előírt díjat.

Az európai szabadalom megadásának az ESZH általi publikálását követő évtől kezdve a validált európai szabadalmak után az ügynökségnél évdíjat kell fizetni. E díj fizetésének elmulasztása esetén a szabadalmastól megvonják a szabadalomból eredő jogokat.

Egy validált európai szabadalom az ESZH általi engedélyezésének publikálásától kezdve Moldovában ugyanolyan jogokat biztosít, mint egy nemzeti szabadalom.

Németország

A) A Bundestag 2017. március 9-én jóváhagyott két törvénytervezetet, amelyek ahhoz szükségesek, hogy Németország ratifikálhassa az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményt. Az egyik törvénytervezet ténylegesen fel fogja hatalmazni a Bundesratot (Szövetségi Tanács) az egyezmény ratifikálására, míg a másik módosítani fogja a német szabadalmi törvényt. A Bundestag március 9-én mindkét törvénytervezetet elfogadta második és harmadik olvasatban, és – miként az ülés jegyzőkönyveiből kiolvasható – valamennyi párt egyhangúan szavazott a törvénytervezetek elfogadása mellett.

A törvénytervezeteket ezután jóváhagyásra fel fogják terjeszteni a Bundesratnak. A hátralevő szükséges lépések a törvények hatálybalépéséhez a szövetségi kormány, vagyis a kancellár vagy az illetékes miniszter általi ellenjegyzés, majd a szövetségi elnök általi hitelesítés, és végül a törvények publikálása a hivatalos lapban.

B) A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) egy újabb döntése azt mutatja, hogy egy európai uniós védjegy uniós jellege nem jelenti szükségszerűen azt, hogy azonos szintű oltalmat élvez az Európai Unió összes tagországában. Németországi felszólalási eljárásokban a BPG megállapította, hogy egy olyan korábbi európai uniós védjegy, amelyet szerzett megkülönböztetőképesség alapján lajstromoztak, Németországban, ahol a két védjegy ütközött, kisebb mértékű megkülönböztetőképességgel rendelkezett.

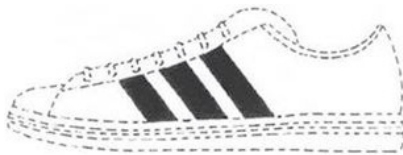
A vizsgált ügyben a felszólaló, az *Oxford University Press* (OUP) a Német Szabadalmi és Védjegyhivatalnál (Deutsches Patent und Markenamt, DPMA) a német OXFORD CLUB védjeggyel szemben nem volt eredményes felszólalásával, amelyet a saját korábbi OXFORD európai uniós védjegyére alapozott. A DPMA elutasította a felszólalást, jóllehet a korábbi védjegy által védett áruk részben azonosak vagy hasonlóak voltak a megtámadott védjegy által védett árukhoz. A hivatal azzal érvelt, hogy a korábbi OXFORD védjegy csupán csekély mértékű megkülönböztetőképességnek örvendett, és a felszólaló nem bizonyította a megkülönböztetőképességet fokozó széles körű használatot Németországban, mert az általa

benyújtott bizonyíték saját OXFORD UNIVERSITY PRESS védjegyének/kereskedelmi nevének a használatára vonatkozott. Az „Oxford” szónak a használata önmagában a publikálási hely jelöléseként nem volt védjegyhasználatnak minősíthető. A felszólaló által bizonyítékként használt forgalmi adatok és eladási számok nem tettek különbséget az „Oxford” és az „Oxford University Press” kifejezés használata között, és emellett csupán egyesült királyságbeli adatok voltak. A megkülönböztetőképesség csekély mértéke miatt a „club” szó hozzáadása miatt a hivatal a megtámadott védjegyet vizuálisan, hallásilag és fogalmilag kellően különbözőnek tekintette. Az „Oxford club” összefüggő kifejezésként fogható fel, és nem volt ok azt hinni, hogy a közönség csupán az „Oxford” elemre fog összpontosítani.

A felszólaló az elutasító hivatali döntés ellen a BGH-nál nyújtott be fellebbezést, azonban eredménytelenül. A BGH megerősítette, hogy az OXFORD védjegy csupán kisfokú megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Önmagában a védjegy nem disztinktív, mert nagy angol egyetemi városként és számos kiadványtallat székhelyeként ismert. Ezt az a tény is megerősítette, hogy a felszólaló által idézett európai uniós védjegyet, valamint egyéb európai uniós védjegyeket csupán szerzett megkülönböztetőképesség alapján lajstromoztak. A német esetjogban a szerzett megkülönböztetőképesség révén lajstromozott védjegyeket általában rendes megkülönböztetőképességűnek tekintik. Ebben az ügyben azonban a felszólaló nem tudta igazolni, hogy az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalának döntése olyan bizonyítékon alapult, amely a legtöbb európai tagállamban, különösen Németországban széles körű használatot igazolt volna. A felszólaló a felszólalási eljárásban nem nyújtott be olyan bizonyítékot, amely azt igazolta volna, hogy az OXFORD védjegy valójában rendes vagy akár nagyfokú megkülönböztetőképességgel rendelkezett a németországi használat folytán.

Korábbi döntéseivel szemben a BPG úgy határozott, hogy az a terület, amelyre vonatkozóan a felszólaló bizonyította, hogy védjegye fokozott mértékű megkülönböztetőképességet szerzett, nem a teljes Európai Unió, hanem csupán az a terület, ahol a két védjegy ütközött, vagyis ebben az esetben Németország volt. Bár az Európai Unió Bíróságának 2015. szeptember 3-i Impulse-döntéséből arra lehet következtetni, hogy a fokozott megkülönböztetőképesség/hírnév igazolására elegendő, ha a közönség egy kereskedelmileg jelentős része ismeri a védjegyet, azonban a védjegy széles körű használata és ismertségi szintje csupán más európai uniós országokban nem elegendő. A BPG megerősítette, hogy a benyújtott bizonyítékok nem támasztották alá Németországban a fokozott mértékű megkülönböztetőképességet, és ezen az alapon megerősítette a DPMA döntését, amellyel elutasította az OUP felszólalását.

C) A Müncheni Kerületi Fellebbezési Bíróság 2016. szeptemberi döntésében egy jól ismert helyzeti védjegynek tulajdonítható oltalmi körrel ítélt. Az ügy része a két német sportszergyártó, az Adidas és a Puma közötti versengésnek. Ezúttal a vita az Adidas híres három párhuzamos csíkjára összpontosult. Az Adidas beperelte versenytársát, mert az állítólag bitorolta sportcipőjén három csíkból álló európai helyzeti védjegyet:

A védjegy leírása a következő: „A védjegy lábbeliken alkalmazott három párhuzamos, egyenlő távolságban elhelyezett csíkból áll, amelyek a lábbeli felső részén a cipőfűzők és a talp között vannak elhelyezve.”

Az Adidas véleménye szerint a Puma bitorolta európai uniós védjegyét olyan sportcipők eladásával, amelyekben a védjegy szintén három csíkból áll, még ha – ellentétben az Adidas mintájával – a csíkok eltérő hosszúságúak is, közöttük eltérőek a közök, és a hajlásszögük is eltérő. Emellett a Puma csíkjai jól láthatóan görbék, és fokozatosan vékonyodnak a cipő sarka felé.

E különbségek fényében az elsőfokú Müncheni Kerületi Bíróság elutasította az Adidas keresetét. A Müncheni Kerületi Fellebbezési Bíróságnál benyújtott fellebbezésével viszont az Adidas volt sikeres, mivel az az összetévesztés valószínűségét állapította meg az európai uniós helyzeti védjegy és a Puma által használt minta között, hangsúlyozva, hogy az Adidas védjegyének rendkívüli hírneve igen nagyfokú megkülönböztetőképességhez és ennek megfelelően nagyon tág oltalmi körhöz vezet. Ilyen vonatkozásban a bíróság nem is kívánta, hogy az Adidas bizonyítékkal, így eladási számokkal, piacfelosztási adatokkal és hirdetési kiadásokkal erősítse meg a három csíkból álló védjegy hírnevét. A bíróság nyilvánvaló, ismert ténynek tekintette, hogy nemzeti és nemzetközi sporthírességek évtizedek óta három csíkkal ellátott sportruházatot viselnek és lábbeliket hordanak. A bíróság azt is megállapította, hogy az Adidas védjegye majdnem mindenki számára ismert volt nagyfokú jelenléte miatt a televízió sportközvetítésein, valamint az online és a nyomtatott médiumokban, továbbá láthatósága következtében mindenhol a mindennapi életben.

Döntésében a fellebbezési bíróság rámutatott a vonatkozó tényezők kölcsönös egymástól függésére az összetévesztés valószínűségének megállapításakor, így a termékek hasonlóságára, a korábbi védjegy megkülönböztetőképességére és a jelölések közötti hasonlóság mértékére. Ezen az alapon a bíróság megállapította, hogy a vizsgált ügyben a hasonlóság

meglehetősen csekély mértékénél nagyobb súllyal esett latba a termékek azonossága és különösen az Adidas védjegyében szereplő három csík rendkívüli megkülönböztetőképessége. Bár a bíróság elismerte a két jelölés alakjának különbségeit, az elég alacsony mértékű vizuális hasonlóságot még mindig elegendőnek találta annak megállapításához, hogy a közönség nem hajlamos a két védjegy részleteinek elemzésére és arra, hogy azokat mesterségesen komponenseikre bontsa. Ezért valószínűtlen, hogy az érdekelt fogyasztók az Adidas védjegyét a csíkok szélessége vagy hajlásszöge szempontjából vizsgálják. Így az a tény, hogy a megtámadott Puma cipőkön a csíkok hosszabbak és fokozatosan elvékonyodnak a sarok felé, a bíróság szerint nem döntő tényező. Ezzel szemben a bíróság döntőnek és bizonyos fokú vizuális hasonlóságnak tekintette, hogy a három csík helyzete legalább részben átfedte egymást, nevezetesen a cipőnek a talp fölötti alsó felében. A hasonlóságnak ezt a megállapítását a fellebbezési bíróság szerint alátámasztotta az a tény, hogy egy jól ismert védjegy esetében a közönség általában hajlamos azt hinni, hogy a jól ismert jelzést ismeri fel egyéb megjelölésekben is.

A Müncheni Kerületi Fellebbezési Bíróság döntése még nem végleges. A Puma panasszal élt a bíróság azon döntése ellen, hogy az nem engedélyezte számára a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnál a fellebbezés benyújtását. A döntés mindenesetre mutatja azt a rendkívül széleskörű utalmat, amelyet bírósági eljárásokban egy jól ismert védjegy élvez. Legalábbis az fellebbezési bíróság véleménye szerint egy ilyen jól ismert védjegy győzedelmeskedik egy másik védjegy felett még akkor is, ha az utóbbi csupán nagyon csekély mértékű hasonlóságot mutat a korábbi (helyzeti) védjegyhez.

Olaszország

Az olasz kormány 2016. szeptember 4-én egyezményt írt alá a „Made in Italy” jelzéssel ellátott mezőgazdasági termékek reklámozására és védelmére az *Alibabával*, egy kínai, a világon az egyik legnagyobb online kereskedőhálazzal.

Az olasz kormány és az Alibaba együttműködése az ilyen termékek hamisítása ellen 2015-ben kezdődött, amikor nagy mennyiségű hamis parmezán sajt és prosecco bor jelent meg a kínai platformon.

A megegyezés azért figyelemre méltó, mert Olaszország az első állam, amely mezőgazdasági termékeit védett eredetmegjelöléssel és védett földrajzi árujelzéssel látja el. Ezek ugyanolyan hamisítás elleni rendszabályok, mint amilyenek fenn vannak tartva az Alibaba márkajellel ellátott összes egyéb termékére. Így a „Made in Italy” jelzésű termékek 400 millió felhasználóból álló potenciális piac előnyeit élvezhetik, várhatóan a hamisított termékekkel való verseny kisebb kockázatával.

Az olasz mezőgazdasági minisztérium egy *ad hoc* hamisítás elleni bizottságot állított fel azzal a feladattal, hogy azonosítsa a hamisított termékeket, és tájékoztassa az Alibabát a

vonatkozó árukról. Az Alibaba vállalta, hogy három napon belül eltávolítja a törvénytelen termékeket.

Az Alibaba ahhoz is hozzájárult, hogy portálján támogatja a „Made in Italy” feliratú termékeket jellegzetes áruk reklámozó eladásának szervezésével. A legközelebbi alkalommal a hangsúlyt konkrétan olasz borokra fogják fektetni. Egyébként az olasz borok globális kínai importja 2016 első felében jelentősen nőtt.

Öböl menti országok

Az Öböl menti országok (Szaúd-Arábia, Bahrein, Egyesült Arab Emírátsok, Katar, Kuvait és Omán) új törvényét 2016. július 1-jén publikálták; addig csak Szaúd-Arábiában lépett hatályba. Erről a folyóirat februári számának 141–142. oldalán adtunk hírt. A többi Öböl menti országban – kivéve Katart – még nem publikálták az új törvényt.

Az új védjegy törvény – eltérően ezen országok szabadalmi törvényeitől – egyesítő, de nem egységes törvény. A korábbi törvényt 2006-ban hozták, és 2014-ben vizsgálták felül. Az új törvény számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelyeket egyformán kell alkalmazni az Öböl menti országokban a védjegy jogok vizsgálata és érvényesítése vonatkozásában, azonban nem ajánl egységes lajstromozási rendszert: minden egyes Öböl menti ország védjegy hivatala megmarad átvevő hivatalnak, és minden egyes ilyen országban külön nemzeti védjegy bejelentést kell benyújtani. A hivatali díjakat sem egységesítették, és azok az egyes országok egyéni fenntartási költségeinek függvényében továbbra is eltérnek egymástól.

Spanyolország

A) Spanyolországban 2017. április 1-jén lépett hatályba az új szabadalmi törvény, amelynek legfőbb változásait röviden az alábbiakban foglaljuk össze.

- a) Minden spanyol szabadalmi bejelentés esetében kötelező az újdonság és a feltalálói tevékenység érdemi vizsgálatát kérni. Az erre vonatkozó jelentésért a bejelentés benyújtásakor kell fizetni. Ennek fejében a hivatal 12 hónapon belül kiad egy első írott véleményt a szabadalmazhatóságról.
- b) Szabadalmak esetében az engedélyezés utáni felszólalási rendszert vezették be.
- c) A használati mintával védhető találmányok körét kiterjesztették a vegyi termékekre is. Nem védhetők azonban használati mintával az eljárások, valamint a gyógyászati és biológiai termékek.
- d) A használati minta-bejelentések esetében nem végeznek újdonságra és feltalálói tevékenységre vonatkozó vizsgálatot, azonban harmadik felek felszólalhatnak e két tényező hiánya alapján.
- e) A használati minták esetében is világújdonságot követelnek meg.

- f) A szabadalmak vagy a használati minták tulajdonosai engedélyezés után is korlátozhatják az igénypontok oltalmi körét.
- g) A hagyományos megsemmisítési eljárás mellett igénypontokat részben megsemmisíteni vagy korlátozni is lehet.
- h) A szabadalmak és a használati minták megújítási díját előre nem, csak az évfordulót követő három hónapon belül lehet pótdíj nélkül befizetni.
- i) Az egyéni vállalkozók, valamint a kis- és középvállalatok számára 50%-kal csökkennek a következő díjak: bejelentési, kutatási és érdemi vizsgálati díj, valamint a harmadik, negyedik és ötödik évdíj.

B) A kormány 2017. március 17-én tartott ülésén a gazdasági és ipari miniszter kinyilvánította, hogy Spanyolország nem csatlakozik az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményhez. A parlament alsóházának ülésén közölt okok nem teljesen világosak. A fő oknak az tűnik, hogy a spanyol nem hivatalos nyelve az egyezménynek, ezért a Spanyolországban is érvényes megadott európai szabadalmak özőnében a spanyol cégeknek angol, francia vagy német nyelven kellene ellenőrizniük, hogy nem sértik-e érdekeiket.

Szingapúr

A) A Szingapúri Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2016. június 30-án körlevelet bocsátott ki a szabadalmak megadása utáni módosításokat szabályozó irányelvekről.

A korszerűsített irányelvek szerint megadás után nem engedélyezhetők módosítások, ha

- a szabadalmas nem nyilvánította ki a javasolt módosítások vonatkozásában az összes érdemleges tényezőt;
- a szabadalmas észszerűtlen késedelemmel kérte a módosításokat; vagy
- a szabadalmas tisztességtelen előnyhöz jutott a módosítások késleltetésével, amelyekről tudta, hogy szükségeseek.

Ezeket a követelményeket a szingapúri szabadalmi törvény 84(3) cikke szerinti előírások mellett kell figyelembe venni. Az utóbbiak szerint egy szabadalmi leírás megadás utáni módosításai nem megengedettek, ha *a)* új anyagot visznek be a leírásba, vagy *b)* meghaladják a szabadalom oltalmi körét.

Az új irányelveket a hivatal elnöke akkor fogadja el, ha értékelték az összes függő és új, megadás utáni módosítási kérelmet.

Fontos megjegyezni, hogy a megadás utáni módosítások engedélyezése a hivatal elnökének belátására van bízva attól függően, hogy hol megy végbe a vonatkozó eljárás. Emellett ha az elnök hivatala engedélyez egy módosítást, az engedélyt és a módosítás okait publikálják, és a publikálás időpontjától számított két hónapon belül bárki felszólalhat a módosítás ellen.

B) India és Szingapúr 2016. októberben az iparjogvédelem területén egy első alapegyezményt írt alá. Az aláíró indiai részről az iparfejlesztési miniszter, szingapúri részről a Szin-

gapúri Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal igazgatója volt. Az egyezmény aláírásával a felek az iparjogvédelem, közelebbről a szabadalmak, a védjegyek és az ipari minták területén a kétoldalú együttműködés megerősítését célozták.

Minthogy mind India, mind Szingapúr innovatív gazdasága nagyfokú elismertségnek örvend, remélhető, hogy a két ország együttműködése hozzájárul majd a közelebbi kapcsolatok létrehozásához az iparjogvédelem területén a régió további országai között.

Az alapegyezmény lehetővé fogja tenni, hogy India és Szingapúr kicserélje tapasztalatait az innováció és az ipari tulajdon vonatkozásában, ami lényegesen előnyére fog válni a vállalkozóknak, feltalálóknak és üzletembereknek mind Indiában, mind Szingapúrban.

Az alapegyezmény alapján egy közös együttműködési bizottságot fognak létrehozni a kétoldalú tapasztalatcsere megkönnyítése érdekében.

Tajvan

Egy szabadalom érvényességének meghatározásakor döntő tényező a feltalálói tevékenység vagy nem kézenfekvőség. A tajvani szabadalmi törvény 22(2) cikke szerint „nem lehet szabadalmaztatni egy olyan találmányt, amelyet egy szakember a technika állása alapján könnyen meg tud valósítani”. Az utólagos bölcsesség (hindsight) azonban az egész világon gyakran szerepet játszik a bírósági döntésekben, amikor azt határozzák meg, hogy egy szabadalom feltalálói tevékenységen alapszik-e, és ez alól Tajvan sem kivétel.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság számos újabb ítélete egyértelműen megállapította, hogy az utólagos bölcsességen alapuló ítélkezés elkerülése érdekében először meg kell határozni azt a szintet, amelyet egy szakember elérhetett, és azután egy ilyen szakember igénybevételével kell döntést hozni. A bíróságnak kell megfontolnia a döntéshozatal előtt, hogy mi tekinthető „könnyen elkészíthetőnek a technika állása alapján.”

A *Pan-Zi*-ügyben 2015. június 18-án hozott döntésében a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság ismét megállapította, hogy egy fellebbezés tárgyát képező szabadalom feltalálói tevékenységének megítélésakor a bíróságoknak először meg kell határozniuk egy szakember tudásszintjét ahhoz, hogy tárgyilagos alapvonalat tudjanak húzni, mielőtt „meghatározzák, hogy a kérdéses találmányt könnyen létre tudta-e hozni az adott terület szakembere, figyelembe véve a bejelentés benyújtásának időpontjában nyilvánosságra hozott korábbi technológiát és általánosan hozzáférhető tudást.”

Az említett tudásszint meghatározása után meg kell állapítani, hogy a találmányt „könnyen létre lehetett-e hozni”. A *Pan-Zi*-ügyben a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság döntése kinyilvánította továbbá, hogy az utólagos bölcsesség elkerülése érdekében a bíróságnak részletesen le kell írnia, hogy az ismert technológia által nyújtott javaslatok és ihlet alapján a kérdéses találmány könnyen létrehozható volt-e. A döntés világosan leszögezte a következőket:

„A feltalálói tevékenység meghatározásakor a bíróság utólagos bölcsesség alapján nem dönthet úgy, hogy egy találmányt könnyen elő lehet állítani, így megállapítva, hogy az nem alapszik feltalálói tevékenységen. Ehelyett a bíróságnak össze kell hasonlítani a találmány egészét a keresettel benyújtott bizonyítékokkal, és a találmányhoz tartozó terület szakemberének szempontjából kell ítélnie, figyelembe véve a bejelentés benyújtásának időpontjában meglevő általános tudást, és így kell tárgyilagos ítéletre jutnia”.

Minthogy az alsófokú bíróság nem ilyen módon járt el, a Legfelsőbb Adminisztratív Bíróság az ügyet újabb megfontolásra visszaküldte ennek a bíróságnak.

Thaiföld

Thaiföldön megváltozott a szellemi tulajdonnal kapcsolatos bírósági ügyek szerkezete, mert 2016. október 1-jén megkezdte működését egy ilyen ügyekre szakosodott fellebbezési bíróság. Ezzel Thaiföld áttért a háromszintű rendszerre, amelytől azt várják, hogy javítani fogja a szellemi tulajdoni döntések észszerűségét, gyorsaságát és hatékonyságát.

A háromszintű fellebbezési rendszer csökkenteni fogja a legfelsőbb bírósághoz kerülő ügyek számát is, és javítani fogja a thaiföldi pereskedők számára az igazsághoz való hozzáférés lehetőségét.

WIPO-közgyűlés

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO) 2016 októberében tartotta éves közgyűlését Genfben. Ez a kialakult szokásnak megfelelően a világ különböző részein tevékenykedő szakemberek számára nyújtott lehetőséget találkozásokra és megbeszélésekre.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZÁMÍTÓGÉPI PROGRAM JOGI VÉDELME

SZJSZT-11/2014

A megkereső bíróság által feltett kérdések

1. A rendelkezésre álló adatok szerint önálló, szerzői jogi védelem alá eső szellemi termék (szoftvernek) minősül-e a büntetőeljárásban szoftvernek tekintett függvénycsoport, illetve annak verziói?
2. Keletkezett-e a függvénycsoport és verzióinak előállítása során olyan jelentős mértékű átdolgozás, amelynek folytán a szoftver készítője a függvénycsoport átdolgozott verziójára szerzői jogot szerzett volna? Volt(ak)-e a vádirat szerinti elkövetés idején szerzői jogi jogosultja(i) a függvénycsoportnak vagy bármely, a büntetőeljárás során ismertté vált verziójának?
3. A testület álláspontja szerint a függvénycsoport felhasználására, ideértve annak átdolgozott verzióit, mely licencszerződés követése vonatkozik? A Cég1 által csatolt és állítólagosan a Cég2 termináljaira telepített „felhasználási szerződés”, vagy az eredeti, szabadon elérhető szoftverre vonatkozó, az interneten is fellelhető szerződés?
4. A szerzői jog megsértése nélkül átküldhette-e a vádlott a függvénycsoport futtatható állományát vizsgálat/forráskód felfejtése, a futó más alkalmazásokkal való ütközések kiküszöbölése céljából a Cég3-nak, figyelemmel arra, hogy
 - a továbbítás idejében a Cég2 informatikai területén tevékenykedő munkavállaló (informatikai vezető) volt a vádlott és
 - a továbbítás idején a Cég2 érdekében a Cég3 tartós megbízási szerződés alapján járt el, a rendelkezésre bocsátott szerződés szerinti titoktartási kötelezettséggel.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét.

Az eljáró tanács jelzi, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület a Cég2 magánmegkeresése alapján egy ízben már állást foglalt a perbeli ügyben érintett szoftverek szerzői jogi vé-

delméről. A jelen szakvéleményét az eljáró tanács korábbi (bizalmas) szakvéleményének a figyelembevételével hozta meg.

Ad 1. Az eljáró tanács felhívja a figyelmet arra, hogy a függvénycsoport Cég1 által kezelt változatának forráskódját az eljárás során nem szerezték be, így azt nem is csatolhatták az eljáró tanács számára. A vitatott szoftverből csupán egy ún. futó („exe”) változat áll rendelkezésre, a forráskódot továbbá – az ügy iratai szerint – a kirendelt igazságügyi szakértő sem vizsgálta meg, így annak tartalmáról közvetett adatok sem állnak rendelkezésre.

A fenti körülményekből következően az eljáró tanács ezen a helyen idézni kívánja a korábbi szakvélemény alábbi megállapításait (a megbízó kérte a szakvélemény bizalmas kezelését).

Az eljáró tanács megítélése szerint olyan körülmény a jelen ügy kapcsán nem merült fel, amely miatt a (korábbi) szakvélemény megállapításait módosítani lenne szükséges. A fentiekből következően az első kérdésre az eljáró tanács szerint azt a választ kell adni, hogy a függvénycsoport szerzői jogi védelmet élvez.

Az eljáró tanács azt is megjegyzi, hogy miközben a visszafejtés (dekompiláció) útján maga a szoftver ugyan rekonstruálható, az ilyen módon létrehozott forráskódi változat azonban jellemzően nem tekinthető azonosnak a fordítás előtti változattal, mivel ehhez a kapcsolódó és a fordításhoz felhasznált függvénygyűjtemények forrására is szükség van. Ebből következik az is, hogy a futtatható (exe) állományból az nem deríthető ki, hogy a létrehozásához alkalmazott függvények honnan származnak, csak az vizsgálható, hogy közöttük van-e funkcionális egyezés vagy hasonlóság.

A fentiekből következően a jelen ügy eldöntéséhez átadott adatokból nem állapítható meg egyértelműen, hogy a korábbi szakvéleményben függvénycsoportként azonosított szoftver, illetve a jelen ügyben a Cég1 által kezeltként megjelölt függvénycsoport azonos-e. Az eljáró tanács ezen a helyen azonban hivatkozik arra, hogy korábbi szakvéleménye – az akkor átadott adatok alapján – megállapította a két szoftver azonosságát.

Ad 2. Az eljáró tanács rendelkezésére álló adatokból – ideértve az elektronikus hordozón átadott állományokat is – nem igazolható sem az átdolgozás ténye, és az sem, hogy az esetleges átdolgozás kinek volt a munkája. Az eljáró tanács számára az sem volt megállapítható, hogy a Cég1 valójában milyen verzióval és azon belül milyen konkrét forráskóddal üzemeltette a függvénycsoportot.

A függvénycsoporttal azonos funkcióval bíró szoftvert lényegében bárki előállíthat, továbbá készíthet ahhoz saját függvényeket, eljárásokat is. Ennek elsődleges oka, hogy az eredeti függvénycsoport forráskódját annak szerzője nyilvánosan hozzáférhetővé tette, a felhasználásra pedig általános engedélyt adott, amelynek a feltételeit a CPOL (Code Project Open License) elnevezésű típusengedélyben határozta meg. Az említett – polgári jogi értelemben általános szerződési feltételeknek minősülő – típusengedély az eredeti függvénycsoport szerzőségét nem érinti, miközben standard feltételek mellett és ingyenesen teszi lehetővé a

program bizonyos – de nem korlátlan – felhasználását, továbbá érintetlenül hagyja az eredeti szerző jogait. A függvénycsoport felhasználói tehát ingyenes engedéllyel hasznosíthatják a szoftvert, de a felhasználás minden szakaszában kötelesek az eredeti szerző által a CPOL keretében meghatározott feltételeket betartani. A CPOL-típusengedély egyik legfontosabb kikötése, hogy az eredeti műnek és az abból létrehozott származékos műveknek a felhasználás minden szakaszában a CPOL-engedély alatt kell maradniuk. Ebből következően ha bármely személy a művet vagy az abból készített származékos művet nem a CPOL-típusengedély alatt hasznosítaná, azzal megsértené az eredeti engedély feltételeit.

Az eljáró tanács rendelkezésére álló adatok alapján – illetve a megfelelő forráskódok hiányában – az nem állapítható meg egyértelműen, hogy a szoftver Cég1 alvállalkozójaként eljáró készítője, illetve a Cég3 részéről eljáró B. Á. olyan mértékű hozzájárulást tett volna az eredeti függvénycsoporthoz, amelynek alapján az általuk létrehozott változatot származékos műnek, ebből következően pedig az említett személyeket a függvénycsoport szerzői jogi (származékos) jogosultjainak kellene tekinteni. Ahogyan azt az eljáró tanács a korábbi szakvéleményében kifejtette, az esetek túlnyomó többségében nem a függvénycsoport újraírására van szükség, hanem arra, hogy a függvénycsoport forráskódját az egyedi körülményekhez igazodó módon fordítsák le bináris kóddá, illetve ennek során a megfelelő függvénygyűjteményeket alkalmazzák. E tevékenységek bár kifejezetten nagy szakértelmet igényelnek, önmagukban nem teszik szükségessé a program átdolgozását, ebből következően pedig nem eredményezik új (származékos) szerzői jogi jogosultság keletkezését. Bár az eljáró tanács azt nem zárja ki, hogy ilyen jogosultság keletkezhet, a rendelkezésére álló adatok alapján ez a jelen ügyben nem volt kétség nélkül megállapítható.

Ad 3. Tekintettel arra, hogy az eljáró tanács korábbi szakvéleményének kimunkálása során arra jutott, hogy a Cég1 által a Cég2 számára átadott függvénycsoport az eredeti változattal azonos, ezért válasza megadása során is ebből indul ki. Már most jelzi azonban az eljáró tanács, hogy – a CPOL-típusengedély sajátosságai miatt – az alábbi válaszával azonos eredményre vezetne az is, ha az említett Cég1-féle verzió az eredeti függvénycsoport átdolgozásának lenne tekinthető. Mindkét esetre igaz ugyanis, hogy a szerzői jogosultságokról (felhasználási jogokról) az eredeti szerzőig visszavezetett, megszakítatlan láncolat útján lehet csak rendelkezni, ezzel biztosítva az eredeti szerző jogainak érvényesülését. A láncolat későbbi pontjain álló esetleges átdolgozók nem korlátozhatják az eredeti szerző jogait, nem rendelkezhetnek továbbá olyan joggal sem, amelyet ők maguk nem szereztek meg az eredeti szerzőtől (*nemo plus iuris elve*). E tételből következik, hogy joghatályosan nem tilthatnak meg olyan cselekményeket (felhasználásokat) sem, amelyek engedélyezése épp az ő – jelen esetben ingyenes – jogszerzésük feltétele volt.

A CPOL-típusengedély sajátossága, hogy miközben ingyenesen tesz lehetővé egyes felhasználási módokat, kiköti, hogy a szoftvert és annak átdolgozott verzióit mindvégig a CPOL-engedély alatt kell megőrizni. Ebből következően a felek akkor járnak (jártak volna)

el jogszerűen, ha a függvénycsoport minden verziója mellett – legyen szó eredeti vagy átdolgozott példányról – a CPOL egy-egy példányát szerepeltetik (l. CPOL 5. pontja).

Az eljáró tanács részére átadott iratok alapján azonban a szoftver készítője, illetve a Cég1 nem a fenti magatartást tanúsította. A szoftver készítője önálló „Végfelhasználói Licencszerződést” (nyomozati iratok 167. oldal) csatolt a szoftverhez, amely nem utal a CPOL-re, továbbá nem utal az eredeti szerzőre sem. Az eljáró tanács felhívja a figyelmet a nyomozás befejezése után keletkezett iratok mellékleteként a vádlott által csatolt, a szoftver készítője és Sz. Sz. között 2008 áprilisában folytatott elektronikus levelezésre. E levelezésből nyilvánvaló, hogy a szoftver készítője a végfelhasználói licencszerződést lényegében véletlenszerűen találta, és anélkül alkalmazta, hogy egyébként a szoftver jogi státusát alaposan elemezte volna a szerződminta alkalmazását megelőzően.

A szoftver készítője és a Cég1 a szoftver felhasználásáról 2008 májusában szerződésben állapodott meg. E szerződés a szoftver szerzőjeként a szoftver készítőjét jelölte meg, a felhasználás feltételei között a CPOL-re, illetve az eredeti szerzőre nem utal.

A Cég1 és a Cég2 között 2009. október elsején kötött „Hardver karbantartási szerződés” elnevezésű okirat részben ugyancsak a függvénycsoport felhasználási szerződésének tekinthető, amely ugyanakkor a fentiekhez hasonlóan nem utal a CPOL létre, ahhoz képest önálló szerzői jogi feltételeket állapít meg.

Az eljáró tanács álláspontja az, hogy a függvénycsoport felhasználására az eredeti, szabadon elérhető szoftverre vonatkozó, az interneten is fellelhető CPOL-szerződés feltételeit kellett volna alkalmazni. Az eljáró tanács azt is megállapítja, hogy a szoftver készítője és a Cég1 jogszerzésük korlátait túllépték akkor, amikor a függvénycsoport mellett nem szerepeltették a CPOL-típusengedély példányát, hanem ahelyett a CPOL-engedélyhez képest szűkebb tartalmú, önálló felhasználási feltételeket határoztak meg.

Ad 4. Az eljáró tanács megítélése szerint a vádlott nem sértette meg a szerzői jog szabályait akkor, amikor a függvénycsoportot vizsgálat, illetve más alkalmazásokkal való ütközések kiküszöbölése céljából a Cég3-nak megküldte.

Az eljáró tanács ezen a helyen ismételten emlékeztet arra, hogy megítélése szerint a szoftver használatára a CPOL-típusengedélyt kellett (kellett volna) alkalmaznia, a feleknek ezért az eljáró tanács a kérdés megválaszolásakor elsősorban a CPOL-típusengedély szövegéből indult ki. A CPOL 3a. pontja kimondja, hogy a művet saját alkalmazása során bárki használhatja, 3d. pontja pedig arról rendelkezik, hogy ugyancsak bárki jogosult a mű forráskódját vagy futtatható állományát terjeszteni. A CPOL-típusengedély tehát kifejezetten lehetővé teszi az alá tartozó szoftver többszörözését, terjesztését, átdolgozását.

Dr. Novák Tamás, a tanács elnöke

Dr. Békés Gergely, a tanács előadó tagja

Mamuzsics Gábor, a tanács szavazó tagja

GYÁRTÁSI ÉS TELEPÍTÉSI SEGÉDLET

SZJSZT-22/2014

A megkereső járásbíróság kérdései

1. Megfelel-e a sértett által készített és a vádlottnak átadott, jelen eljárás tárgyát képező tervdokumentáció (gyártási és telepítési segédlet műszaki leírásokkal) a szerzői mű kriptériumainak, ennél fogva megilleti-e szerzői jogi védelem a sértettet?
2. Ha a hivatkozott gyártási és telepítési segédlet nem minősül szerzői műnek, ennek okait a tisztelt testület részletezze!
3. Egyezőség mutatkozik-e a sértett által előzetes felméréseket követően készített, az utcák és az intézmények „kitáblázására” vonatkozó gyártási és telepítési segédlet és a kft. birtokába jutott azon dokumentáció között, amely alapján a kft. a konkrét kivitelezést el is végezte?
4. Egyezőség van-e a két dokumentáció, valamint az arculati kézikönyvben szereplő irányjelölő táblarendszerekben (táblák száma, feliratozásuk, nyilazásuk, táblapanelek kialakítása stb.)?
5. Az „anyagok” közötti különbségek ott és úgy érhetők-e tetten, ahogy azt a sértett kifejtette a bíróság tárgyalásokon?
6. Ha bebizonyosodik, hogy a vádlott a sértett által készített gyártási és telepítési segédletet jogosulatlanul felhasználta, akkor
 - a) ezzel a sértettnek okozott-e vagyoni hátrányt;
 - b) ha okozott, az mekkora összeget tesz ki, és miből tevődik össze (a vagyoni hátrány kimunkálásának szempontjait a tisztelt testület részletezze);
 - c) ha a vagyoni hátrány összege forintban pontosan nem határozható meg, úgy mennyi az a legkevesebb vagyoni hátrány (kár, elmaradt haszon stb.), ami a sértettet érte a vádlott magatartása folytán?
7. Igényelt-e különleges szakértelmet vagy jártasságot a gyártási és telepítési segédlet elkészítése, s ha igen, mi miatt?

A megbízáshoz csatolt iratok

A megbízáshoz a teljes büntetőeljárás dokumentációja csatolásra került. A jelen ügy megítélés szempontjából releváns iratok az alábbiak:

1. arculati kézikönyv,
2. kiviteli látványterv,
3. a sértett feljelentő által csatolt iratok I. kötet,
4. a sértett feljelentő által csatolt iratok II. kötet,
5. a sértett által csatolt iratok 2013. szeptember 19-én.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Általános feltételek

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. §-ában meghatározza a szerzői oltalmi kört, amely az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokra terjed ki. Az 1. § (2) bekezdése részletes felsorolást tartalmaz a védett alkotásokról, azonban az itt meghatározott lista nem minősül teljes körűnek. Oltalmat élvezhet tehát más – itt nevesítésre nem kerülő – alkotás is, feltéve, hogy a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegű. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.

A „gyártási és telepítési segédlet” mint műtípus nem kerül nevesítésre az 1. § (2) bekezdésében, azonban ettől függetlenül – tekintve, hogy maga a törvény is tágan értelmezi az alkotások körét – oltalom alatt állhat, feltéve, hogy a további – törvényben nevesített – feltételeknek megfelel (l. az SZJSZT-27/2000, SZJSZT-26/2004, SZJSZT-1/2005, SZJSZT-32/2010 szakvéleményben kifejtetteket).

Az egyéni, eredeti jelleg

A csatolt – gyártási és telepítési segédletként, valamint arculati kézikönyvként megjelölt – dokumentumok jellemzően a következő részekből állnak:

- fényképeket tartalmazó oldalak,
- tartalomjegyzék,
- impresszum,
- a jelölt úti célok megnevezése,
- az egyes táblaszerkezetek feliratozása,
- árkalkuláció,
- településtérképek,
- az egyes településeken található épületek bemutatása fényképpel és szöveggel („épület-bemutató tábla”),
- palmettamotívum.

Ezek vizsgálatára – az egyéni, eredeti jelleg vonatkozásában – egyesével térünk ki.

Fényképek

Fotóművészeti alkotások esetében az egyéni, eredeti jelleg alapvető kritériuma, hogy „a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon: tehát, hogy ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább

minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá hogy ne egy meglévő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.”¹

Fontos kitérni arra, hogy a fotóalkotásokon fennálló védelem csak és kizárólag a fotóalkotások további felhasználásával kapcsolatosan keletkeztet jogosultságot.

A benyújtott felvételek vonatkozásában – a sértett feljelentő által csatolt I. kötetben szereplő telepítési segédletek esetében – feltételezhető, hogy ezek a felméréskor készített felvételek, amelyek digitális technológiával látványtervekként kerültek kiegészítésre, oly módon, hogy az új táblák bemutatását szolgálják. A képek vonatkozásában az egyéni, eredeti jelleg megállapítható, azonban, hogy ilyen felvételeket az arculati kézikönyv nem tartalmaz, így ezen művek esetében a rendelkezésre álló adatok alapján a felhasználási cselekmény megvalósulása (pl. többszörözés, terjesztés) nem állapítható meg.

(Szerzői jogi értelemben a gyártási segédlet harmadik fél részére történő bemutatása azt követően, hogy az adott mű nyilvánosságra hozatala már megtörtént, nem releváns cselekmény. Jelen esetben nyilvánosságra hozatalnak minősült a munkaanyag átadása a vádlott részére.)

A látványtervekkel kapcsolatosan az SZJSZT korábbi döntésében kimondja: „Maga a látványtervezés számos kötöttséget tartalmaz, amelyek igen szűk körre korlátozzák a tervező egyéni-eredeti gondolatának kibontását, de alapvetően nem lehetetlenítik el azt.”²

Nem vitatja az eljáró tanács, hogy a dokumentáció előállítására hosszadalmas és alapos munkát igénylő volt, azonban pusztán azért, mert a segédlet fényképes mellékletet tartalmaz, még ötletnek minősül, amely az Szjt. 1. § (6) bekezdése értelmében nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.³ Ha a gyártási segédlet „mintájára” valaki más is készít fényképeket, és azokon szintén grafikai eszközökkel megjeleníti a táblákat, még nem követ el jogsértést. A jogsértés akkor valósulna meg, ha az eredeti fájlokat (képeket) használná fel ehhez, és ezeket módosítaná (pl. átszínezné).

A dokumentumok összehasonlítása során azonban nem talált az eljáró tanács olyan fényképet, amely – akár módosítva – ismétlődött volna a vitatott anyagban.

Tartalomjegyzék és impresszum

A tartalomjegyzék és az impresszum sem tartalmát, sem formáját tekintve nem hordoz egyéni, eredeti jelleget.

A jelölt úti célok megnevezése

Az SZJSZT egy korábbi döntésében⁴ idézi a bírói gyakorlatot, amelynek értelmében „Ismert adatoknak, meglévő anyagoknak a feldolgozása is védelem alatt álló mű, ha ebben egyéni

¹ SZJSZT-24/2004: A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

² SZJSZT-23/2010: Konstruktív tervek, gyártmánytervek és látványtervek szerzői jogi megítélése.

³ Lásd még: SZJSZT-41/2004: Azonos ötlet megjelenése különböző alkotásokban.

⁴ SZJSZT-27/2000: Tanulmány szerzői jogi védelme.

tevékenység nyilvánul meg, és az újszerűség bélyegét viseli magán (Kúria, P.I. 3581/1934)”. A fentiek alapján pusztán az a tény, hogy a vizsgált leírás ismert elemeket tartalmaz, még nem zárna ki az oltalom köréből a segédletet.

Azonban sem az utcanevek ábécérendben való felsorolása, sem az úti célok csoportosítása nem tartalmaz olyan egyéni, eredeti jelleget, amely a szerzői jogi védelmet megalapozhatná. Az egyes településbejárások alkalmával hozott döntés (hová és milyen felirat kerüljön) szintén nem minősül jogi védelemre méltó alkotásnak.

Az egyes táblaszerkezetek feliratozása

A Szerzői Jogi Szakértő Testület egyik korábbi véleményében az alábbiakra mutat rá: „kétségtelen, hogy a gondolatok korlátozott kifejezhetősége mellett is marad tér a szakértő szellemi tevékenységéből eredő személyes eredetiség kifejezésére. Ott húzódik a – csak esetenként megállapítható – határ a szerzői mű és a szellemi tevékenységet tükröző, de a szükséges eredetiséggel nem bíró teljesítmény között, ahol a kérdéses szakterület szabályai által megkövetelt, kötött ábrázolásmód és szakkifejezések használata a belső és a külső formát, vagy a szükségszerűség, az általában elfogadott, bevett elemek, illetve a cél a tartalmat és ennek nyomán annak formába öntését úgy beszűkítik, hogy nem marad lehetőség az egyéni-eredeti jelleg kibontakoztatására.”⁵

Az egyes táblák esetében feltüntetett „Rendszeradatok”, tehát: „feliratozás, panelméret, oszlopméret, egyedi fejléc, panelek száma”, mind olyan technikai paraméterek, amelyek egy utcanévtábla elhelyezése esetében szükségszerűek. A táblák pontos méretezése, elhelyezési rendjének kialakítása bár szellemi teljesítmény, az eljáró tanács véleménye szerint szerzői jogi szempontból szintén nem tükröz olyan egyéni-eredeti jelleget, amelyet szerzői jogi szempontból értékelni lehetne. Ismételten kívánja hangsúlyozni az eljáró tanács, hogy a dokumentáció összeállítása komoly teljesítmény, azonban csak más jogterületen (pl. versenyjog, polgári jog) értékelhető, mivel szerzői jogi alkotás ennek során nem valósult meg.

Árkalkuláció

Az árkalkuláció esetében egy olyan – matematikai műveleteken alapuló – kimutatásról beszélünk, amely a kivitelezés során felhasználásra kerülő táblák elemeinek a díját tartalmazza, s mint ilyen nem áll szerzői jogi oltalom alatt.

Az egyes tételek, a piaci folyamatok, anyagárak stb. ismerete mind fontos adat, azonban ezek összeállítása sem éri el az oltalomhoz szükséges egyéni, eredeti jelleget.

⁵ SZJSZT-27/2001: Szakvélemény szerzői jogi védelme, a szerzői jogok gyakorlása.

Településtérképek

Az eljáró tanács megállapította, hogy az egyes dokumentációkban szerepeltetett térképes anyagok különbözőek, átdolgozás eredményeként születtek, eredetiségük e téren nem áll fenn. Az ötlet, hogy a térképeken a táblák helye megjelölésre kerüljön, nem áll oltalom alatt.

Az egyes településeken található épületek bemutatása fényképpel és szöveggel („épület bemutató tábla”).

A kézikönyv címodalán, illetve végén található tartalmak szintén szerzői művek, azonban ezek sem kerültek az eredeti gyártási segédletben feltüntetésre.

Palmettamotívum

Szerzői jogi szempontból fontos az egyes táblákon (és a gyártási segédlethez tartozó látványtervekben is) feltüntetett palmettamotívum, amely a rendelkezésre álló adatok szerint egy jelképkutató alkotása. A kézikönyv első néhány oldala tartalmazza a jelkép kidolgozásának menetét. Ez a motívum – bár közkincsnek minősülő alapokra épül – egyéni és eredeti alkotásnak mondható. A tervdokumentáció ezen eleme oltalom alatt áll, amennyiben ennek felhasználási jogát a tábla gyártói nem szerezték meg, a jogsértés megvalósul. Erre azonban az eljárási anyagban utalást nem talált az eljáró tanács.

Allásfoglalás az egyes kérdésekben

1. *Megfelel-e a sértett által készített és a vádlottnak átadott, jelen eljárás tárgyát képező tervdokumentáció (gyártási és telepítési segédlet műszaki leírásokkal) a szerzői mű kritériumainak, ennél fogva megilleti-e szerzői jogi védelem a sértettet?*

Az eljáró tanács véleménye szerint a sértett által készített és a vádlottnak átadott, az eljárás tárgyát képező tervdokumentáció (gyártási és telepítési segédlet, műszaki leírásokkal) a szerzői mű kritériumainak – a palmettamotívum és a látványterv kivételével – nem felel meg. A sértettet (pontosabban a szerzői jogi törvény értelmében valójában az általa képviselt céget, aki mint munkáltató a látványterveket készítő grafikust foglalkoztatta) ennél fogva szerzői jogi védelem csak ezen tételek vonatkozásában illeti meg. A módosított fényképeket tartalmazó látványterv azonban az eljáró tanács ismeretei szerint nem került felhasználásra.

A gyártási és telepítési segédlet c. dokumentum azon elemek vonatkozásában, amelyek az arculati kézikönyvben ismétlődnek (táblakiosztás, adatok) – tekintettel arra, hogy azok a körülmények által meghatározottak, a szerző részéről egyéni, eredeti jellegű tevékenységet nem vagy csak nagyon csekély mértékben tartalmaznak – összességében nem minősül szerzői műnek, így védelem alatt sem áll.

2. *Ha a hivatkozott gyártási és telepítési segédlet nem minősül szerzői műnek, ennek okait a tisztelt testület részletezze!*

Döntését a testület az előzőekben kifejtve részletezte.

3. *Egyezőség mutatkozik-e a sértett által előzetes felméréseket követően készített, az utcák és az intézmények „kitáblázására” vonatkozó gyártási és telepítési segédlet és a kft. birtokába jutott azon dokumentáció között, amely alapján a kft. a konkrét kivitelezést el is végezte?*
4. *Egyezőség van-e a két dokumentáció, valamint az arculati kézikönyvben szereplő irányjelölő táblarendszerekben (táblák száma, feliratozásuk, nyilazásuk, táblapanelek kialakítása stb.)? Tartalmi egyezőség mutatkozik, ez azonban a szerzői jog szempontjából nem releváns.*

5. *Az „anyagok” közötti különbségek ott és úgy érhetők-e tetten, ahogy azt a sértett kifejtette a bírósági tárgyalásokon?*

A sértett által előadott „egyedi” ismertetőjegyek ötletnek minősülnek. Ezen ötletek másolása sokkal inkább a versenyjog területére, illetve a polgári jog területére tartozó cselekmény, mintsem a szerzői jogéra. A műszaki leírások – pont a meghatározott keretek okán – nagyon ritkán tartalmaznak olyan egyéni, eredeti jelleget, amely alkotássá teszi őket. Sem a garanciaidő, sem a ragasztó minősége, sem a tábla alapanyaga nem tartozik szerzői oltalom alá. Ezek az adatok az eljáró testület álláspontja szerint know-how-nak minősülnek, így nem tartoznak a szerzői jogi törvény hatálya alá.

Tekintettel arra, hogy az eredeti anyagban szereplő hibák ismétlődtek, az megállapítható, hogy a dokumentáció mint kiindulóanyag felhasználásra került, azonban azok az információk, melyeket az arculati kézikönyv átvett, nem élveznek szerzői jogi oltalmat.

Az eltérések, melyeket a sértett említ, pont azt mutatják, hogy nem került egy az egyben másolásra az eredeti terv, hanem abból ötleteket, elgondolásokat, megoldásokat merített az anyag összeállítója. E helyen kívánja az eljáró tanács megjegyezni, hogy a sértett által gyártott táblák több településen is fellelhetők voltak már az arculati kézikönyv megalkotásakor, így azokat bárki megismerhette, és azok elemeit (amennyiben nem egyéniek) felhasználhatta.

6. *Ha bebizonyosodik, hogy a vádlott a sértett által készített gyártási és telepítési segédletet jogosulatlanul felhasználta, akkor*
- ezzel a sértettnek okozott-e vagyoni hátrányt?*
 - ha okozott, az mekkora összeget tesz ki, és miből tevődik össze (a vagyoni hátrány ki-munkálásának szempontjait a testület részletezze);*
 - ha a vagyoni hátrány összege forintban pontosan nem határozható meg, úgy mennyi az a legkevesebb vagyoni hátrány (kár, elmaradt haszon stb.), ami a sértettet érte a vádlott magatartása folytán?*

Szerzői jogi értelemben véve jogosulatlan felhasználás nem történt (feltéve, hogy a palmettamotívum felett nem a sértett volt rendelkezni jogosult). Ezért az eljáró tanács a vagyoni kár megállapítására vonatkozó kérdésekre a válaszokat mellőzte.

7. Igényelt-e különleges szakértelmet vagy jártasságot a gyártási és telepítési segédlet elkészítése, s ha igen, mi miatt?

A gyártási és telepítési segédlet elkészítése esetében természetesen sokat segíthet a többéves rutin és táblatervezői tapasztalat. A gyártási és telepítési segédlet elkészítése, a táblák fotóátdolgozással készült látványtervei grafikus szakértelmet igényelnek. A rendelkezésre álló információ alapján azonban a vádlott ezeket a képeket nem használta fel.

Szakértelmet igényel továbbá a motívum tervezése, azonban a rendelkezésre álló iratok szerint e kérdés eldöntése nem része az eljárásnak. Az alapötlet, mely szerint a motívummal ellátott táblák szebbek, egységes arculatot teremtenek, szintén nem minősül szerzői jogi értelemben oltalomképesnek. Más, a szellemi alkotások védelmére vonatkozó jogszabályok alkalmazása során azonban ezek a tények relevánsak lehetnek.

8. Az eljáró tanács valamennyi fontosnak tartott megjegyzése a kérdésekre adott válaszoknál szerepel.

*Dr. Koltay Krisztina, a tanács elnöke
Dr. Dudás Ágnes, a tanács előadó tagja
Sára Ernő, a tanács szavazó tagja*

* * *

AKCIÓTERÜLETI TERV FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-18/2015

A törvényszék által feltett kérdések

A szakértő feladata, hogy a rendelkezésére bocsátott adatok alapján az alábbi kérdésekre részletesen, kellően megindokolva válaszoljon.

1. A fentiekben részletezett tényállással összhangban, a rendelkezésre bocsátott irat alapján szíveskedjen megállapítani, hogy a felperes szerzői művét, nevezetesen a felperes által 2009 őszén megalkotott EAT-ot, majd a 2009. december és 2010 áprilisa között kiegészített művet, a VAT-ot mint szerzői jogi védelemben részesülő szellemi alkotást az alperes milyen mértékben és milyen módon használta fel!

2. A fentiek megállapítása után szíveskedjen nyilatkozni és a nyilatkozatát szakmai adatokkal alátámasztani, hogy a megállapítandó felhasználási mérték és mód esetében a szakmában milyen a szokásos szerzői jogdíj összege!

A törvényszék felhívta a Szerzői Jogi Szakértő Testületet, hogy válaszoljon a felperes 5. számú, az alperes 6. számú beadványában feltett, a szakértőhöz intézett kérdésekre is.

A felperes által feltett kérdések

1. A mind a törvényszék, mind az ítéletábra által megállapítottak szerint nem vitás a felek között, hogy az alperes felhasználta és sajátjaként értékesítette a felperes szellemi alkotását.
A felhasználó alperes a felperes szerzői jog által védett alkotását használta-e fel azzal, hogy a felperes városépítészeti együttesre vonatkozó terveit beépítette a saját anyagába, és azt sajátjaként értékesítette megrendelőjének?
2. Az SZJSZT állapítsa meg a benyújtott pályázat alapján, hogy annak mekkora arányát képviseli a szellemi alkotásnak minősülő rész, s hogy a felperes anyagának teljes felhasználása mekkora arányt képvisel a pályázatban?
3. Az alperes a periratok szerint a megrendelőtől 51 000 000 Ft sikerdíjat vett fel a munkadíjon felül, amelyből a felperes az Szjt. 94. §-a (1) bekezdésének e) pontja alapján összesen 13 943 856 Ft-ot + annak középárányos kamatait, valamint az EAT és a VAT felhasználási jogaiért összesen 3 000 000,- Ft-ot és annak középárányos kamatait követeli részére megfizetni az alperes gazdagodásának levonása és számára megtörténő visszavonása (kifizetése) jogcímén.
Az iratanyag alapján a tisztelt SZJSZT szerint az alperesi gazdagodás mértékével arányban álló-e a felperes követelése?
4. Az SZJSZT gyakorlati tapasztalatai szerint az alperes jogszerű eljárása esetén a bírósági iratok között elfekvő, az írásbeli egyezkedés során rögzített és a keresetben követelt felperesi összegek és azok végösszege megfelel-e a szakmában megállapítható felhasználási módokra is figyelemmel kialakult szokásos díjaknak?
Ezek a díjak, amelyek jogszerű felhasználás esetén kerültek volna kifizetésre az alperes részéről a felperes számára, a felhasználás tényleges terjedelme és annak módja tekintetében alacsonyak, megfelelőek vagy eltúlzottak voltak?
5. Amennyiben a pályázat nem nyert volna, az alperesi felhasználás ellenértékére a felperes igényt tarthatna-e, azaz ebben az esetben is járt volna-e díjazás a felperesnek az alperestől?
6. A felperes által kimunkált városépítészeti együttes tervének elkészítése az elvégzett hatástanulmányokkal együttesen reálisan mennyi időt vesz igénybe, ahhoz milyen végzettségű szakemberek közreműködésére van szükség?

Az alperes által feltett kérdések

1. Jelölje meg a tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület, hogy a pályázat benyújtása idején (2010. május) mekkora összeg volt a piacon a per tárgyát képező EAT – tartalmát és terjedelmét figyelembe véve – elkészítésének vállalkozó díja!
2. Igaz-e az az állítás, hogy az EAT költsége a pályázati kiírás szerint elszámolható költség?
3. Igaz-e, hogy elszámolni csak olyan előkészítő tanulmányt lehet, amelynek szerzői jogával a kedvezményezett (projektgazda) rendelkezik?
4. Elszámolták-e költségként?
5. Felhasználta-e a felperes az EAT elkészítéséhez az alperes által elkészített integrált városfejlesztési stratégiát?
6. Ha felhasználta a felperes az integrált városfejlesztési stratégiát, akkor azt milyen mértékben tette?
7. A pályázati útmutató E. Kiválasztási kritériumok c. fejezetében foglaltak alapján kérjük megállapítani, hogy mennyiben/hány százalékban tudható be a pályázat nyertessége a felperes által készített EAT-nak?

A megkereséshez csatolt mellékletek

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. §-ának (1) bekezdése szerint az SZJSZT nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét, és nem idézhető.

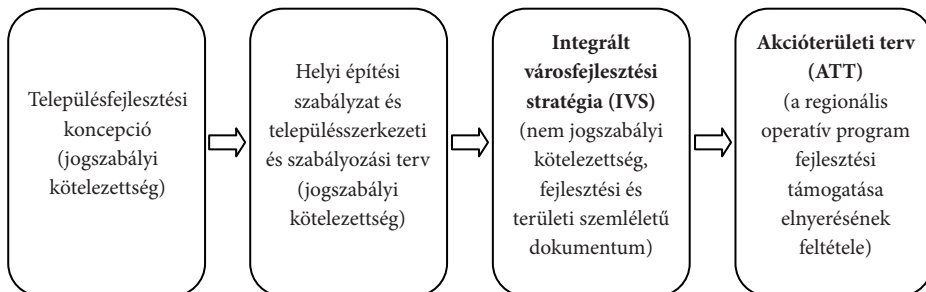
A törvényszék a megkereséshez csatolta a polgári ügy aktáját, amely tartalmazza a felek eddigi peres előadásait és csatolt okirati bizonyítékait.

Az eljáró tanács az iratok áttekintésekor egy 2010. májusi keltezésű EAT-ot talált. Mivel a dokumentumok alapján a pályázat leadási határideje 2010. május 10-e volt, ezért az eljáró tanács ezt tekintette egyben VAT-nak is.

Előzetes megállapítások

Az eljáró tanács a törvényszék és a felek által feltett kérdések megválaszolhatósága érdekében szükségesnek tartja megvizsgálni, hogy a szakértői tevékenység tárgyát képező dokumentum állhat-e, és ha igen, mekkora mértékben szerzői jogi védelem alatt. Ezen előkérdés után lehet a felhasználás és az esetleges vagyoni hátrány mértékét meghatározni.

1.1. Az akcióterületi tervek (ATT) létrehozásának fázisait, valamint az ATT-t megelőző dokumentumok közötti kapcsolatot rövid ismertetése:⁶

1.2. A *településfejlesztési koncepció* olyan dokumentáció, amelynek elkészítése jogszabály alapján a települési önkormányzatok kötelező feladata. E koncepció célja, hogy integrálja a település folyamatos működésének, fejlesztésének feltételeit, továbbá feladata, hogy komplex módon meghatározza a település jövőképét. Ez a dokumentáció tartalmaz konkrét tervrajzokat és számításokat is.

Ugyancsak jogszabályon alapuló kötelezettsége a települési önkormányzatnak, hogy önkormányzati rendeletet alkosson a helyi építési szabályzatról és szabályozási tervről, valamint határozatban szabályozza a településszerkezeti tervet. Ez a dokumentáció is tartalmaz konkrét tervrajzokat és számításokat.

1.3. Az *integrált városfejlesztési stratégia (IVS)* egy fejlesztési szemléletű középtávú program, amelynek célja a városokban a területi alapú, területi szemléletű tervezés megszilárdítása, a városrészre vonatkozó célok kitűzése, és azok középtávon való érvényesítése.

„Középtávon az integrált városfejlesztési stratégia a város összes fejlesztésének meghatározójává, referenciapontjává válik. ... Az IVS egyik fő célja, hogy az egyes városrészekben kijelölje a támogatással, vagy a támogatás nélkül megvalósuló fejlesztendő akcióterületeket. Az integrált városfejlesztési stratégia nem jogszabályi kötelezettség, hanem egy hiánypótló dokumentum, mely megteremti a településfejlesztési koncepció célkitűzései, és a támogatási forrás orientált akcióterületi terv közötti átmenetet. Ugyanakkor legitim dokumentum, az integrált városfejlesztési stratégiát az önkormányzat képviselő-testülete hagyja jóvá határozati formában. Az **IVS elkészítését ösztönzi az Európai Unió, elkészítése feltétele a városrehabilitációs uniós támogatások elnyerésének** – (kiemelés a tanácstól). Az IVS tartalmi és módszertani követel-

⁶ Városrehabilitáció 2007–2013-ban – Kézikönyv a városok számára. Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyi Szakállamtitkárság, Budapest, 2007. október 5., p. 23. A továbbiakban: kézikönyv (2007).

*ményrendszerét az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium és a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség közösen határozza meg.*⁷

1.4. Ily módon az előbb említett dokumentumok fontos alapidokumentumai az *akcióterületi terv (ATT)* elkészítésének, amely lényegében az ezekben a dokumentumokban foglalt elképzelések összehangolt megvalósítási terve. „Az akcióterületi terv tehát a kijelölt városfejlesztési akcióterületen a városi önkormányzat irányításával és ellenőrzésével végrehajtásra kerülő városfejlesztési akció terve, amely a megvalósítás komplex (városrendezési, műszaki, pénzügyi) forгатatókönyveként szolgál az önkormányzat számára.”⁸

Az ATT-t az önkormányzat képviselő-testülete (közgyűlése) hagyja jóvá, ami ezzel a jóváhagyással válik a megvalósítás alapjává. Az ATT-t előzetes akcióterületi tervként (*EAT*) terjesztik a testület elé, és a képviselő-testület jóváhagyásával, az esetlegesen felmerülő módosítások elvégzése után válik végleges akcióterületi tervvé (*VAT*).

1.5. Az ATT – nevével ellentétben – nem sorolható be kizárólagosan a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. §-ának (2) bekezdésében példálózóan felsorolt valamely műtípusba. Az ATT olyan dokumentáció, amelyet elsősorban korábban létrehozott és szerzői jogi védelem alatt nem álló dokumentumokra alapoznak, továbbá meghatározott módszertan szerint összegyűjtött, átvett és elrendezett adatokat, képeket, táblázatokat tartalmaz. Az ATT egyes tartalmi elemeit, felépítését, elkészítési módszertanát a minisztérium által kiadott kézikönyv (2009)⁹ közel 40 oldalon, a pályázati kiírás részeként elérhető Útmutató az akcióterületi terv készítéséhez c. dokumentum további 46 oldalon tartalmazza. Az EAT tartalmazza mindazon források felsorolását (KSH, tulajdoni lapok, a kerület digitális alaptérképe stb.), amelyeket annak elkészítése során felhasználtak (EAT 195. oldal).

1.6. A felperes által csatolt, az önkormányzat és a felperes között 2009. június 3. napján kelt vállalkozási szerződés 3. pontja szerint a vállalkozó által elkészítendő munkarészek „... az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium és a Közép-magyarországi Operációs Program pályázatokhoz előírt tartalomjegyzék szerint” készülnek.

A hivatkozott szerződés 6. pontja szerint a vállalkozó által elvállalt tevékenység SZJ-száma: 74.90, ami a 2008. január 1-jétől érvényes TEÁOR '08 (Gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere) szerint máshová nem sorolt egyéb szakmai, tudományos, műszaki tevékenységet jelent.

⁷ I. m. (6), p. 24.

⁸ I. m. (6), p. 24.

⁹ Városfejlesztési Kézikönyv. Második, javított kiadás. Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Területfejlesztési és Építésügyért felelős Szakállamtitkárság, 2009. január 28., p. 59–97. A továbbiakban: kézikönyv (2009): http://www.terport.hu/webfm_send/3989.

A KSH tájékoztatója szerint „ebbe a szakágazatba az általában üzleti ügyfelek számára nyújtott szolgáltatások széles köre tartozik. Azok a tevékenységek tartoznak ide, amelyek gyakorlásához magas szintű szakmai, tudományos, illetve műszaki ismeretre van szükség, a folyó napi, általában rövid időtartamú szokványos üzleti tevékenység azonban nem tartozik ide.

Ebbe a szakágazatba tartozik: ...

- az egyéb műszaki tanácsadás
- az egyéb, nem műszaki, nem építészmérnöki, nem üzletviteli tanácsadás
- építési költségvetés készítése, ellenőrzése

...

Idetartozik továbbá a műszaki, gazdasági és más szakmai könyv, kézikönyv, dokumentum stb. megírása a szerzői jogvédelemben részesülők kivételével.

Nem ebbe a szakágazatba tartozik:

...

- az építészmérnöki, mérnöki tevékenység lásd: 711 ...
- az író egyéni tevékenysége bármely témában, beleértve a regényírást és a szakmai kiadványok elkészítését, lásd 9003”¹⁰ (kiemelés a tanácstól).

E két szerződési pontból egyrészt arra lehet következtetni, hogy a felek tudatában voltak annak, hogy a szerződés tárgya egy pályázati anyaghoz készül, másrészt, hogy a vállalt tevékenység ellátásához bár „magas szintű szakmai, tudományos, illetve műszaki ismeretre van szükség”, nem szerzői alkotótevékenység, így a tevékenység eredménye nem szerzői mű.

Ha azonban az EAT tartalmazna is olyan részeket, amelyek szerzői jogi védelem alatt állnak, akkor a megrendelő önkormányzat a pályázat előkészítéséhez, illetve benyújtásához felhasználhatta az EAT-ot, illetve a VAT-ot. Az Szjt. 43. §-ának (5) bekezdése szerint ugyanis ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik. A hivatkozott szerződés pedig egyértelművé teszi, hogy mi a tevékenység megrendelésének célja, továbbá a szakmai szokások szerint egy ATT más célra nem igazán használható fel.

Az eljáró tanács álláspontja szerint az EAT nem tartalmaz olyan építészmérnöki tevékenységet, amely miatt indokolt lenne a Magyar Építész Kamara ajánlott díjszabásának akár csak iránymutató alkalmazása is.

¹⁰ https://www.ksh.hu/docs/osztalyozasok/teor/teor_tartalom_2015_05.pdf – az adott pont 2009 óta érdemben nem változott.

1.7. Az EAT szerzőjének¹¹ mozgástere rendkívül szűk abban, hogy az Szjt. 1. §-ának (3) bekezdésében meghatározott, a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegű művet hozzon létre az EAT keretében. Mindezek alapján az eljáró tanács álláspontja szerint az EAT nem, vagy legfeljebb elhanyagolható része (~10%-a) állhat szerzői jogi védelem alatt.

Az EAT-ban szereplő adatok azonban önmagukban nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt, azok felhasználása/átvétele nem érinti a szerző engedélyezési jogát. A copyrightjel (©) feltüntetése egy dokumentumon önmagában nem eredményezi azt, hogy az részben vagy egészben szerzői jogi védelemben részesül.

1.8. Az elsőfokú bíróság ítélete és az ítéltábla végzése is tényként kezeli azt, hogy a felperes által létrehozott EAT és VAT önálló szerzői jogi védelemben részesülő művek. Ezzel szemben az eljáró szakértői tanács más álláspontra helyezkedett, és a fentiekben kifejtett érvek alapján egyiket sem tekinti szerzői jogi alkotásnak.

Utal a szakértői tanács a Pp. 163. § (2) bekezdésére, amely szerint a bíróság „valónak fogadhat el tényeket” mindkét fél egyező előadása folytán – ha azok tekintetében kételye nem merül fel. A jelen esetben a tanács álláspontja szerint nem valós az az állítás, hogy a felperes által elkészített EAT/VAT szerzői oltalom alatt álló műnek minősül, ezért javasolja a törvényszéknek korábbi álláspontjának felülvizsgálatát.

2.1. Az Szjt. 1. §-ának (4) bekezdése szerint nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) 34. §-ának (1) bekezdése szerint ahol jogszabály vagy a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény szerinti állami irányítás egyéb jogi eszköze az „állami irányítás egyéb jogi eszköze” kifejezést tartalmazza – ha a jogszabály eltérően nem rendelkezik –, azon közjogi szervezetszabályozó eszközt is érteni kell.

A helyi önkormányzat képviselő-testülete által hozott normatív határozat közjogi szervezetszabályozó eszköznek minősül. Így a Jat. 23. §-ának (2) bekezdése szerint normatív határozatban szabályozhatja a helyi önkormányzat képviselő-testülete a saját és az általa irányított szervek tevékenységét és cselekvési programját, valamint az általa irányított szervek szervezetét és működését.

Az EAT szerint: „Akcióterületi terv megvalósításához kapcsolódó szerződések és egyedi önkormányzati határozatok

Ezek közé tartoznak az ingatlanokra vonatkozó adás-vételi szerződések, az uniós forrás felhasználására vonatkozó támogatási szerződés, a közbeszerzési törvény 2A § szerinti szer-

¹¹ Az Szjt. 94/B. és 106. §-a alapján jelen esetben a felperest kell szerzőnek tekinteni.

ződés, az önerő biztosításáról szóló önkormányzati határozat, a városfejlesztő társaság létrehozásáról szóló önkormányzati határozat, *akcióterületi tervet elfogadó határozat*, befektetői szerződések, településrendezési szerződés, projektársaság létrehozása esetén a kapcsolódó szerződések, lebonyolítói szerződés”¹² (kiemelés a tanácstól).

2.2. Az eljáró tanács álláspontja szerint ha egy ATT valamely része vagy egésze szerzői műnek is tekinthető (amikor még EAT), a helyi önkormányzat képviselő-testülete általi elfogadását követően (amikor VAT-tá válik) már nem áll(hat) szerzői jogi védelem alatt.

Így az EAT azon részei, amelyek olyan dokumentumokból valók, amelyeket közjogi szervezetszabályozó eszközzel fogadtak el (pl.: országos, fővárosi vagy esetleg kerületi szinten), nem állnak szerzői jogi védelem alatt.

Az eljáró tanács szakvéleménye kérdéscsoportonként

- 1. A fentiekben részletezett tényállással összhangban, a rendelkezésre bocsátott irat alapján szíveskedjen megállapítani, hogy a felperes szerzői művét, nevezetesen a felperes által 2009 őszén megalkotott EAT-ot, majd a 2009. december és 2010 áprilisa között kiegészített művet, a VAT-ot mint szerzői jogi védelemben részesülő szellemi alkotást az alperes milyen mértékben és milyen módon használta fel!*

Az alperes mint az önkormányzat megbízásából eljáró pályázatíró az EAT/VAT-ban szereplő adatokat és leírásokat a projektadatlap kitöltéséhez szükséges mértékben beemelhette az adatlapba. Amennyiben az EAT/VAT-ot a pályázat mellékleteként be kellett nyújtani, akkor az adatok és leírások esetleges átvételén túl az egész dokumentáció felhasználása megtörténhetett.

Az eljáró tanács előzetes megállapításai alapján az EAT/VAT nem, vagy csak elhanyagolható része állhat szerzői jogi védelem alatt, így az adatok esetleges beemelése szerzői jogi értelemben vett felhasználásnak (többszörözésnek) nem minősül. Többszörözésről csak a dokumentáció esetlegesen szerzői jogi védelem alatt álló részeinél beszélhetünk. Ezeket a részeket azonban nem lehet egyértelműen meghatározni, mivel nincs mindenütt feltüntetve, hogy az egyes leírások, térképmetszetek, fényképek honnan származnak, azaz melyek a felperes saját szellemi tevékenységének eredményei, és melyek azok, amelyek korábbi, szerzői jogi védelem alatt nem álló vagy más dokumentációból származnak, és azok felhasználására volt-e engedély.

Az eljáró tanács álláspontja szerint, ahogyan az a projektadatlapból is kitűnik, a pályázó személy és ezáltal az EAT/VAT tényleges felhasználója maga az önkormányzat.¹³

¹² EAT, p. 16.

¹³ Projektadatlap, p. 7/385.

2. *A fentiek megállapítása után szíveskedjen nyilatkozni és a nyilatkozatát szakmai adatokkal alátámasztani, hogy a megállapítandó felhasználási mérték és mód esetében a szakmában milyen a szokásos szerzői jogdíj összege!*

A mellékletként csatolt, az önkormányzat és a felperes között 2009. június 3. napján kelt vállalkozási szerződés alapján az önkormányzat jogosult volt az EAT/VAT-ot felhasználni, a pályázatot pedig az önkormányzat adta be. Ezért a felhasználásért az önkormányzat mint megrendelő már korábban fizetett. Az eljáró tanács előzetes megállapításai alapján az EAT/VAT nem, vagy csak elhanyagolható része állhat szerzői jogi védelem alatt, így azért a „használatért”, hogy az önkormányzat megbízásából az alperes mint pályázatíró összeállította a pályázati anyagot és esetlegesen abból adatokat vett át, a VAT-ot (EAT-ot) egy az egyben mellékelte a dokumentációhoz, ami megfelelt az eredeti felhasználási célnak, szerzői jogdíj nem kérhető.

A felperes által feltett kérdések

1. *A mind a törvényszék, mind az ítéltábla által megállapítottak szerint nem vitás a felek között, hogy az alperes felhasználta és sajátjaként értékesítette a felperes szellemi alkotását. A felhasználó alperes a felperes szerzői jog által védett alkotását használta-e fel azzal, hogy a felperes városépítészeti együttesre vonatkozó terveit beépítette a saját anyagába, és azt sajátjaként értékesítette megrendelőjének?*

Az eljáró tanács előzetes megállapításai alapján az EAT/VAT mint a felperes szellemi alkotása nem, vagy csak elhanyagolható része állhat szerzői jogi védelem alatt, de városépítészeti együttesre vonatkozó tervnek nem minősül.

A felperes által csatolt, az önkormányzat és az alperes között 2010. április 5. napján kelt megbízási szerződés 5. pontja alapján a megbízott feladata projekt-előkészítés és pályázatírás, valamint a pályázat összeállítása és benyújtása volt. Az alperes lényegében az önkormányzat által átadott iratból állította össze a pályázati anyag nagy részét. A hivatkozott megbízási szerződésnek nem volt tárgya szerzői mű létrehozása, így szerzői díjat sem kapott.

2. *Az SZJSZT állapítsa meg a benyújtott pályázat alapján, hogy annak mekkora arányát képviseli a szellemi alkotásnak minősülő rész, s hogy a felperes anyagának teljes felhasználása mekkora arányt képvisel a pályázatban?*

Az eljáró tanács előzetes megállapításai alapján az EAT/VAT mint a felperes szellemi alkotása nem, vagy csak elhanyagolható része állhat szerzői jogi védelem alatt. A projektadatlap többnyire szerzői jogi védelem alatt nem álló adatokat, a pályázati kiírásnak megfelelően kötelezően kitöltött mezőket és leírásokat tartalmaz. Az EAT/VAT-ban, illetve a projektadatlapban szereplő leírások, tényállítások jellemzően nem haladják meg a szakmában szokásos, pályázatírásban használt kifejezéseket, azok egyéni-eredeti jelleggel nem rendelkeznek. Így ha történt is szó szerinti átvétel, ahhoz a szerző engedélye nem volt szükséges.

Az EAT/VAT-ot amennyiben teljes terjedelemben kellett a pályázathoz mellékelni, azt a mellékletek számának megfelelő nevezőjű törtrész arányában használták fel. A projektadatlap tekintetében (figyelemmel annak 385 oldalas terjedelmére) 1-2%-os lehet az egyezés.

Az eljáró tanács véleménye alapján a pályázatot az önkormányzat nyújtotta be, amely jogosult volt az EAT/VAT-ot felhasználni.

3. *Az alperes a periratok szerint a megrendelőtől 51 000 000,- Ft sikerdíjat vett fel a munkadíjon felül, amelyből a felperes az Szjt. 94. §-a (1) bekezdésének e) pontja alapján összesen 13 943 856 Ft + annak középárányos kamatait, valamint az EAT és a VAT felhasználási jogaiért összesen 3 000 000 Ft-ot és annak középárányos kamatait követeli részére megfizetni az alperes gazdagodásának levonása és számára megtörténő visszavonása (kifizetése) jogcímén.*

Az iratanyag alapján a t. SZJSZT szerint az alperesi gazdagodás mértékével arányban álló-e a felperesi követelés?

Az eljáró tanács véleménye szerint nincs összefüggés a pályázatírói sikerdíj és egy esetleges szerzői jogdíj között. A tervező tervezői díjért dolgozik, amely munkadíjból és felhasználási díjból áll, a sikerdíj fogalmilag kizárt. A szerzői tevékenység más területén sem jellemző a szerző és a felhasználó közötti kockázatvállalás (ún. royaltytípusú felhasználási szerződések).

Az EAT/VAT kötelező eleme volt a pályázatnak. Az EAT/VAT vállalkozási díját a csatolt vállalkozási szerződés alapján az önkormányzat már kifizette a felperes részére.

A már hivatkozott megbízási szerződés 5. pontja alapján a megbízott (alperes) feladata a projekt-előkészítés és pályázatírás, valamint a pályázat összeállítása és benyújtása volt. A 6. pont ennek a munkának a díjazását tartalmazza.

4. *Az SZJSZT gyakorlati tapasztalatai szerint az alperes jogszerű eljárása esetén – a bírósági iratok között elfekvő, az írásbeli egyezkedés során rögzített és a keresetben követelt felperesi összegek és azok végösszege megfelel-e a szakmában megállapítható felhasználási módokra is figyelemmel kialakult szokásos díjaknak?*

Ezek a díjak, amelyek jogszerű felhasználás esetén kerültek volna kifizetésre az alperes részéről a felperes számára, a felhasználás tényleges terjedelme és annak módja tekintetében alacsonyak, megfelelőek vagy eltúlzottak voltak?

Az eljáró tanács véleménye alapján a pályázatot az önkormányzat nyújtotta be, amely jogosult volt az EAT/VAT-ot felhasználni.

A csatolt vállalkozási szerződés 4. pontjának (teljesítési határidők) utolsó mondata szerint „a szerződés lezárása az EAT 2009. szeptemberi képviselő-testületi ülésen történő elfogadásával és az esetleges változtatások testületi döntést követő 1 hónapon belüli átvezetésével történik.” Az EAT-ot a képviselő-testület által történő elfogadását követően bárki szabadon felhasználhatja, hiszen a képviselő-testület normatív határozata az esetlegesen szerzői jogi

védelem alatt álló részeket is kivonja a szerzői jogi védelem alól. Az iratokból nem állapítható meg, hogy mely ülésén fogadta el a képviselő-testület az EAT-ot.

A már hivatkozott megbízási szerződés alapján az alperes a pályázat összeállításához megkaphatta az EAT/VAT-ot az önkormányzattól is, hiszen az alperes az önkormányzat utasítása szerint és érdekében látta el a rábízott ügyet, a pályázat benyújtásakor az önkormányzat teljesítési segédjének volt tekintendő.

5. *Amennyiben a pályázat nem nyert volna, az alperesi felhasználás ellenértékére a felperes igényt tarthatna-e, azaz ebben az esetben is járt volna-e díjazás a felperesnek az alperestől?*
Az eljáró tanács fentiekben kifejtett véleménye szerint a felperesnek nem jár további díjazás, ezért ez a kérdés a továbbiakban nem értelmezhető.

6. *A felperes által kimunkált városépítészeti együttes tervének elkészítése az elvégzett hatástanulmányokkal együttesen reálisan mennyi idő alatt készíthető el, ahhoz milyen végzettségű szakemberek közreműködésére van szükség?*

Az eljáró tanács előzetes megállapításai alapján a felperes által városépítészeti együttes tervnek nevezett *akcióterületi terv* nem nevezhető városépítészeti együttes tervnek.

Az EAT elkészítése idején hatályos, az egyes építésügyi szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 192/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet, illetve a jelenleg hatályos (részletesebb), az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet tartalmazza azokat a településtervezői, építészeti és mérnöki tevékenységeket, amelyek gyakorlásához megfelelő végzettség, szakmai gyakorlat és jogosultság szükséges. Egyik rendelet sem sorolja fel a tevékenységek között sem az IVS, sem az (előzetes, végleges) ATT készítését.

Az eljáró tanács hivatkozik az előzetes megállapítások 1.6. pontjában ismertetett vállalkozási szerződésben szereplő SZJ (TEÁOR) 74.90 számhoz fűzött KSH-értelmezésre, amely szerint ebbe a szakágazatba tartozik az egyéb, nem műszaki, nem építészmérnöki, nem üzletviteli tanácsadás, nem ebbe a szakágazatba tartozik az építészmérnöki, mérnöki tevékenység.

Mindezekből arra lehet következtetni, hogy az ATT elkészítéséhez ugyan magas szintű szakmai, tudományos, illetve műszaki ismeretre van szükség, de az nem építészmérnöki, illetve mérnöki tevékenység.

Elkészítésének időtartama attól függ, hogy a hozzá szükséges adatokat ki és mennyi idő alatt szolgáltatja. Jelen esetben az F/1. sz. alatt csatolt vállalkozási szerződés 5. pontja (Megrendelői kötelezettségek) értelmében „*megrendelő vállalja, hogy az EAT elkészítéséhez szükséges rendelkezésre álló, valamint a KSH-tól és a Földhivaltól megvásárolandó adatokat Vállalkozónak átadja, illetve biztosítja.*” Így az önkormányzat vállalta az adatok beszerzését, és átadta az EAT elkészítéséhez szükséges – már korábban elkészített – településfejlesztési és integrált városfejlesztési terveket is.

Az alperes által feltett kérdések

1. *Jelölje meg a tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület, hogy a pályázat benyújtása idején (2010. május) mekkora összeg volt a piacon a per tárgyát képező EAT – tartalmát és terjedelmét figyelembe véve – elkészítésének vállalkozói díja!*

Az EAT vállalkozói díja megközelítőleg nettó 5-10 millió Ft összeg lehetett, a terület méretétől függően.

2. *Igaz-e az az állítás, hogy az EAT költsége a pályázati kiírás szerint elszámolható költség?*

A kérdés nem szerzői jogi szakkérdés, így annak megválaszolása nem tartozik az SZJSZT hatáskörébe.

3. *Igaz-e, hogy elszámolni csak olyan előkészítő tanulmányt lehet, amelynek szerzői jogával a kedvezményezett (projektgazda) rendelkezik?*

A kérdés nem szerzői jogi szakkérdés, így annak megválaszolása nem tartozik az SZJSZT hatáskörébe.

A képviselő-testület határozatával elfogadott VAT már nem áll szerzői jogi védelem alatt, így vele összefüggésben nem beszélhetünk szerzői jogosultságról. Az előzetes megállapítások és a korábbi válaszok alapján az eljáró tanács megjegyzi, hogy az EAT/VAT nem, vagy csak minimális része állhat szerzői jogi védelem alatt. Az Szjt. korábban hivatkozott 43. §-ának (5) bekezdése és a csatolt vállalkozási szerződés alapján egyértelmű volt a felek számára, hogy mi a megrendelt tevékenység célja, és esetlegesen a pályázati kiírás ismertetében tisztában kellett lenniük, hogy a pályázati kiírás tartalmaz rendelkezéseket szerzői jogi védelem alatt álló alkotásokról. Ha tehát volt mű, akkor annak korlátozott felhasználási jogával az önkormányzat rendelkezhetett.

4. *Elszámolták-e költségként?*

A kérdés nem szerzői jogi szakkérdés, így annak megválaszolása nem tartozik az SZJSZT hatáskörébe.

5. *Felhasználta-e a felperes az EAT elkészítéséhez az alperes által elkészített integrált városfejlesztési stratégiát?*

Az előzetes megállapítások 1. pontjában kifejtettek alapján az eljáró tanács véleménye szerint az EAT/VAT logikailag az integrált városfejlesztési stratégiára épül rá, ezért annak felhasználása szükségszerű. Az EAT/VAT az IVS-ben kerületi szinten meghatározott beavatkozási pontok, így a nevesített akcióterületek közül az egyik vonatkozásában dolgozza ki a konkrét cselekvési tervet. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy az IVS-t szintén a képviselő-testületnek kell elfogadnia, így a határozathozatalt követően az IVS sem áll szerzői jogi védelem alatt.

6. *Ha felhasználta a felperes az integrált városfejlesztési stratégiát, akkor azt milyen mértékben tette?*

Lásd az előző kérdésre adott válaszunkat.

7. *A pályázati útmutató E. Kiválasztási kritériumok c. fejezetében foglaltak alapján kérjük megállapítani, hogy mennyiben/hány százalékban tudható be a pályázat nyertessége a felperes által készített EAT-nak?*

A kérdés nem szerzői jogi szakkérdés, így annak megválaszolása nem tartozik az SZJSZT hatáskörébe.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy ugyan az elbírálás szempontjait nem ismeri, de bármelyik kötelező melléklet hiánya általában egy pályázat érvénytelenségét vonhatja maga után.

Dr. Berki Ádám, a tanács elnöke
Dr. Legeza Dénes István, a tanács előadó tagja
Szalay Tihamér, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Martin Ford: Robotok kora. Milyen lesz a világ munkahelyek nélkül? HVG Könyvek, 2017; ISBN 9789633043912

„A régiek elmúltak, ímé, újjá lett minden!” [Pál 2Kor 5:17 (Károli Gáspár fordítása)]
„Minden valószínűség szerint épp egy robbanásszerű innovációs hullám
kezdeten vagyunk, amelynek eredményeként *szinte minden elképzelhető
kereskedelmi, ipari és fogyasztói feladatkört előzőlnének majd a robotok.*”
(Minden forrásmegadás nélküli idézet a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől)

Az embert szolgáló, a keze által alkotott teremtmény régóta szerepel a gondolkodásban, s vele megjelenik az elszabadulásától, önállósodásától való félelem is. Az Encyclopaedia Britannica is szócikket szentel a Gólem középkori legendájának. A luddizmus viszont már a modern nagyipar hajnalának terméke volt, „forrón és szilajon”: a szaktudásukkal megkereshető kenyerüket féltő angol takácsok és textilmunkások 19. századi mozgalma a gépesítés ellen, amelyben az egzisztenciájukat érő fenyegetést látták.

A gépesítés ma valóban alapvető ellentmondásnak ígérkező kihatását jól példázza Ford százéves története: „A legifjabb Henry Ford és Walter Reuther, az amerikai autóipari dolgozók szakszervezetének legendás vezetője gyárlátogatáson volt egy nemrégiben automatizált autógyárban, amikor a Ford Motor Company elnök-vezérigazgatója ezzel a gúnyos kérdéssel fordult Reutherhez: 'Walter! Hogy fogod rávenni ezeket a robotokat arra, hogy szakszervezeti tagdíjat fizessenek?' Mire Reuther: 'Henry! És te hogy fogod rávenni őket, hogy autót vegyenek tőled?'” Az ilyen kérdésre az előrejelzésekkel foglalkozók nemrég még könnyed, magabiztos választ adtak, mondván, hogy az anyagi termelésből kiszoruló munkaerőt felszívja a szolgáltatóipar. Ám jóllehet Ray Kurzweil *szingularitásának* még az innenső oldalán vagyunk (Kurzweil: A szingularitás küszöbén – Ad Astra, 2013, I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/5. sz.), már e könyv is tényekkel mutatja, hogy a rohamosan fejlődő robotizálás és mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) oda is behatol, mindinkább kiszorítva az emberi munkaerőt.

A könyv részletesen elénk tárja: korunknak már nem az a kritikus kérdése, vajon kiszorítja-e az embereket az automatizálás a munkaerőpiacról, hanem hogy ez várhatóan milyen mértékben és ütemben megy végbe, az MI fejlődésével hogyan terjeszkedik a mind magasabb szakképzettséget igénylő munkák felé, s mit tesz ez a társadalmakkal. Erről és az alapul szolgáló technológiai és gazdasági fejlődésről ad széles körű áttekintést és mélyreható elemzést. Megállapításai a társadalom és a gazdaság egészét felforgató átalakulást valószínűsítene, amelynek egyik legfőbb tényezője, hogy az exponenciálisan gyorsulva fejlődő

technológiák gazdasági hasznosításából származó jövedelemnövekedés szinte teljesen a munkaadóknál marad, ami még inkább érdekeltté teszi őket az automatizálásban.

A szerzőről: Ford jövőkutató, szakterülete a mesterséges intelligencia és a robotika hatása a gazdaságra és a társadalomra. E műve 2015-ben elnyerte a Financial Times és a McKinsey Az év könyve díját, amelyet évente ítélnek oda az év legjobb üzleti könyvének, amely „a legmegragadóbb és legélvezetesebb betekintést nyújtja a modern üzlet kérdéseibe”. Már több mint húsz nyelvre lefordították. Az Amazon kiemeli, hogy szerepel a New York Times best-seller-listáján, a Forbes „2015 Legjobb Üzleti Könyvei” válogatásában és az NBCNews.com „2015 12 figyelemre méltó tudományos és technológiai könyve” között. A Wikipédiában olvasható, hogy ő volt a 21. században az első szerző, akinek a könyvében – *The Lights in the Tunnel*, 2009 – erőteljes érvelés jelent meg arról, hogy a robotika és a mesterséges intelligencia terén megvalósuló haladás végül elavulttá teheti az emberi munkaerő jelentős hányadát. Abban a könyvében helyesen jósolta meg, hogy a mesterséges intelligencia lesz a következő „Killer App”, és mint ilyen a Szilícium-völgy figyelmének középpontjába kerül. (a Wikipédiából: A Killer App olyan számítógépes program, amely annyira szükséges vagy kíváncsú, hogy nagyobb technológiák legfőbb értékévé válik – azaz a fogyasztók azért vásárolnak meg drága eszközöket is, hogy azokon használhassák.)

Ford szoftverfejlesztő céget is alapított a Szilícium-völgyben. A HVG ajánlójából: „Szilícium-völgy közismert vállalkozója és jövőkutatója. A Michigani Egyetemen számítástechnikából, a Kaliforniai Egyetemen pedig üzleti ismeretekből szerzett diplomát. 25 éves tapasztalattal rendelkezik a számítógép-tervezés és a szoftverfejlesztés területén.”

Saját internetes bemutatkozása (mfordfuture.com/about) kiemeli, hogy a jövő technológiájáról és annak velejáróiról szóló írásait közlő lapok közt van a The New York Times, a Fortune, a Forbes, a The Atlantic, a The Washington Post, a Harvard Business Review, a The Guardian és a The Financial Times. Gyakori előadója vállalati és tudományos rendezvényeknek, továbbá kormányzati támogatású eseményeknek és konferenciáknak.

Jöjjenek a szokásos bevezető idézetek.

„Az automatizálási technológia ma már olyan hatékony, hogy még az alacsonyabb bérezésű külföldi munkaerővel is felveszi a versenyt.” – „Külföldi”: a szerző amerikai. S ez táplálja a könyvében is bemutatott új trendet, az ipar visszatelepítését az USA-ba.

„Tekintve, hogy a Foxconn és társai már most nagy precizitást igénylő összeszerelési munkák elvégzésére alkalmas robotokat szállítanak kínai gyáraknak, nincs okunk kételkedni abban, hogy egyszer majd gépek fognak kiszolgálni minket hamburgerrel, tacóval és lattéval a gyorséttermek pultjainál.” Vagyis kínai automatizált gyárak olcsó kiszolgálórobotjai veszik át ott a munkahelyeket. Itt már találkozunk ennek megvalósult példáival.

„A beszédfelismerő technológiák (például az Apple-féle Siri) vagy a nagyobb teljesítményű rendszerek (például az IBM-féle Watson) folyamatosan fejlődnek, és az áruk alapján is egyre elérhetőbbek lesznek. Ezek alapján könnyen elképzelhető, hogy a vásárlók hamarosan

majd a telefonjuktól is úgy tudnak segítséget kérni, ahogyan régen a bolti alkalmazottaktól. A különbség annyi, hogy az előbbi esetben, természetesen, nem kell eladóra várnunk vagy vadásznunk: a virtuális asszisztens azonnal elérhető lesz, és csak ritkán – vagy talán soha nem – ad téves választ.” Igazából ez túl szerény prognózis lehet. Feltéve, hogy a majdani kereskedő valóban igyekszik eladni, s nem csupán ráhagyni a szerencsétlen érdeklődőre, hogy boldoguljon, ahogy tud, az új technológiákkal sokkal több lényegi információt tehet elérhetővé a virtuális asszisztens és általa az érdeklődő számára, mint amennyivel akár a viszonylag jól felkészült bolti alkalmazottak is rendelkeznek. Azt már nem is említjük, mennyit ér az olyan mai, gyakori válasz, hogy „kérem, én árufeltöltő vagyok”.

„Azt a mai napig senki nem volt hajlandó elismerni, és senki nem is nagyon beszél róla, hogy a technológia egyszer tényleg alapjaiban formálhatja át a munkaerőpiacot, és ezzel, végső soron, kikövetelheti mind a gazdasági berendezkedésünk, mind pedig a társadalmi szerződés alapvető átalakítását.” A társadalmi szerződés itt a jövedelmek elosztására utal. Ennek jövőbeli része lehet – Ford itt beszél róla – az ún. garantált alapjövedelem is.

„Az elkövetkező években, évtizedekben a megszokottnál sokkal gyorsabb tempójú fejlődésnek lehetünk szemtanúi.” E jóslás alapja lényegében egy pozitív visszacsatolás – öngerjesztő folyamat – feltételezése, amelyben a jövő innovációi képesek lesznek a további fejlődésük javára fordítani az addigi fejlődés által teremtett, kumulált javakat, s egyben tovább gazdagítani is azokat, erősítve ezzel az újabb innovációk erőforrásait. Az exponenciális fejlődés prognózisa azonban nem csak csupa boldogság: benne van annak a valószínűsége is, hogy véges rendszerben töréshez vagy robbanáshoz vezet.

„Ha kiszámolnánk, hányszorosára növekedett egy komputer számítási kapacitása 1960 óta, és ezt a számot összeszoroznánk az azóta megjelent új mikroprocesszorok számával, az eredmény elképesztő lenne. Elképzelhetetlen, hogy a világ számítási kapacitásainak ilyen mérhetetlenül nagy növekedése végül ne járna drasztikus következményekkel a tudomány és a műszaki élet több területén is.” Az egyik drasztikus következmény már az asztalainkon és a zsebeinkben ül: az internet, minden lehetőségével és következményével, s az említettekhez nagyon is oda kell tenni szintúgy a társadalmi hatásait.

„Arra a kérdésre, hogy a jövőbeni [szoftver]fejlesztéseket illetően miben van a legnagyobb potenciál, Charles Simonyi (a Microsoft Word és Excel programjának fejlesztéséért felelős vezetője – Osman P.) ezt felelte: 'Erre alapvetően azt tudom mondani, hogy többé senki nem fog rutinszerű, ismétlődő feladatokat végezni.'” S mondd, mit érlel majd annak a sorsa, akinek így nem jut kapanyél? Ez az egész prognózis talán legfontosabb alapkérdése.

„A számítógép – és lehet, hogy a gépi intelligencia is – akkor éri majd el teljesítőképessége végső határát, amikor a kutatók képesek lesznek egyesíteni akár a mai hardverek sebességét valamivel, aminek a felépítése bonyolultságban eléri az emberi agy bonyolultsági szintjét.” Vajh mi oka lenne a fejlődésnek itt megtorpanni? A klasszikus sci-fi-író Frank Herbert vetít előre a Dűne sorozatában egy olyan jövőt, amelyben az emberiség a negatív tapasztalatok nyomán megtiltja az elme gépekkel történő kiegészítését, felturbóztatását. Ez csak mese, ám

Kurzweil A szingularitás küszöbén c. könyvében komolyan felveti, hogy „Amikor a gépek szert tesznek arra a képességre, hogy ugyanúgy tervezzék és fejlesszék a technológiát, mint az emberek, csak éppen sokkal nagyobb sebességgel és kapacitással, akkor hozzá fognak férni a saját tervrajzukhoz (forráskódjukhoz), és képesek lesznek módosítani azt.” Ezzel bizony az ember elveszti minden uralmát a dolgok további alakulása fölött! Különösen, mert: „A technológiai változás sebessége nem fog az ember szellemi sebességére korlátozódni. A gépi intelligencia olyan visszacsatolási ciklusban fogja fejleszteni a saját képességeit, amit az emberi intelligencia nem fog tudni segítség nélkül követni.” És Kurzweil idézi e könyvében: „Az első ultraintelligens gép lesz az ember utolsó találmánya.”

„Egy szinte korlátlan tárgyfelismerő funkciót egy robot alaplapi rendszerébe beépíteni rendkívül nehéz és költséges lenne, az viszont könnyen elképzelhető, hogy a jövőben a robotok – a Goggleshez hasonlóan (a Google képfelismerő és ahhoz információkat gyűjtő technológiája – Osman P.) – hatalmas központi képadatbázisok használatával ismerik majd fel a környezetükben található objektumokat. A felhőalapú képtár folyamatosan frissíthető lenne, és a vizuális felismerő szoftver is azonnal frissülne minden olyan robotban, amelynek hozzáférése van a rendszerhez.” Vagyis a központi adatbázis tartalmazná a robotok szoftverének frissítését is, amelyet azok onnan kapnának meg automatikusan. Ford itt beszél olyan rendszerről is, amelynél a robotok szoftverének nagy része a felhőben van, s maga a robot intelligens terminálként működik.

„A specializált, rutinszerű és kiszámítható feladatok elvégzésében a számítógépek folyamatosan drasztikus fejlődést produkálnak, és igen valószínűnek tűnik, hogy teljesítményükkel hamarosan sokakat lepipálnak, akik most még alkalmazottként végzik a feladatokat.” És innen is ráérzünk, hogy a számítógépeknek már a kávéját is robotok főzik majd, így jaj a legyőzötteknek!

A szcenárió kiindulása: „Az 1960-as években a Nobel-émlékdíjas közgazdászt, Milton Friedmant tanácsadónak kérte fel az egyik fejlődő ázsiai ország kormánya. Elvitték egy nagyszabású állami beruházás helyszínére, ahol munkások tömegei túrták a földet, de elvétve akadt csak egy-egy földmunkagép. Amikor rákérdezett, miért van ez így, az illetékes kormányzati tisztviselő elmagyarázta, hogy a projekt – szándékaik szerint – ’munkahelyteremtő program’ is egyben. Friedman pikírt válasza azóta szállóigévé lett: ’Akkor ásó helyett miért nem inkább kanalat adnak az embereknek?’ Friedman megjegyzésében az a fajta szkepticizmus – sőt nyílt gúny – érhető tetten, amely igen jellemző volt a kor közgazdászaire, akik a közvélemény részéről rendre azzal az általános félelemmel találták szembe magukat, hogy a gépek majd elveszik az emberek munkáját, és tartós munkanélküliséget okoznak. A történelem bebizonyította, hogy a szakemberek szkepticizmusa cseppet sem volt alaptalan. Az Amerikai Egyesült Államokban, főleg a 20. század folyamán, a technológia fejlődése folyamatosan biztosította az állampolgárok jólét növekedését.

Menet közben persze akadtak kisebb buktatók, és volt, hogy komoly törések akasztották meg a folyamatot. Ezekben az átmeneti időszakokban gyakori probléma volt a rövid ideig tartó munkanélküliség, ám az sosem állandósult vagy vált rendszerszintűvé. Új munkahelyek jöttek létre, és az elbocsátott munkások új lehetőségeket találtak maguknak. Ezek az új állások sok esetben még kedvezőbbek is voltak, mint a régiak, a korszerűbb tudásért cserébe magasabb fizetést kínáltak. Különösen igaz volt ez a II. világháború utáni huszonöt évben. Ez volt az amerikai gazdaság 'aranykora', amelyben látszólag tökéletes békében megfért egymás mellett a gyors technológiai fejlődés és az amerikai munkaerő jóléte. Ahogy fejlődtek a gyártásban használt gépek, úgy javult a gépeket üzemeltető munkások teljesítménye. Ettől ők még értékesebb munkaerővé váltak, és még magasabb bért követelhettek maguknak. A háború utáni időszakban a technológiai fejlődés a pénzt közvetlenül az egyszerű munkás zsebébe tömte, hiszen a munkabér egyenes arányban nőtt a meredeken emelkedő termelékenységgel. Cserébe a munkások a folyamatosan növekvő jövedelmüket szépen elköltötték, ezzel pedig tovább növelték a keresletet azon termékek és szolgáltatások iránt, amelyeket ők maguk állítottak elő.

A növekvő termelékenység és az emelkedő bérek szimbiotikus kapcsolata az 1970-es években kezdett felbomlani. ... A jövedelmi egyenlőtlenségek az elmúlt években olyan magas szintre emelkedtek, amilyet 1929 óta nem látott Amerika, és világossá vált, hogy az 1950-es években még a munkásokat gazdagító termelékenységnövekedésből származó haszon ma már szinte teljes egészében a tulajdonosok és a befektetők zsebében marad. A nemzeti összjövedelemből a munkaerőhöz vándorló jövedelem aránya folyamatosan csökken, és úgy tűnik, hogy ezt a zuhanást semmi sem állítja meg. A nyerő szériának vége, az amerikai gazdaság új korszakba lépett. Egy olyan korszakba, amelynek legmeghatározóbb eleme a munkások és a gépek viszonyának alapvető átalakulása lesz. Ez az átalakulás pedig a technológiával kapcsolatos alaptételeink egyikét – miszerint a gépek olyan eszközök, amelyek a munkások termelékenységét növelik – végleg átírja majd. Mert a gépek maguk is munkásokká válnak, így a munkaerő és a tőke teljesítőképessége közti határvonal minden eddiginél jobban elhalványul majd. Ennek az egész folyamatnak a hajtóerejét – természetesen – az információ- és kommunikációtechnológia állandó, gyorsuló ütemű fejlődése adja.” Ford a gazdasági helyzet alakulásának bemutatását statisztikai adatokkal is segíti.

Ford a Moore-törvényt idézve jellemzi az információtechnológia exponenciális fejlődési ütemét. Kedvelt példaként ő is az autókat veszi azzal, hogy ha sebességük annak megfelelően nőne, „Ekkora sebességgel 10–15 perc alatt eljutnánk a Marsra. Nos, így tudnám röviden összefoglalni, hol tart ma az információtechnológia ahhoz képest, amikor az 1950-es évek végén az első, kezdetleges integrált áramkörök a maguk csigatempójában működésbe léptek.”

Tájékozottságáról: „Jómagam több mint huszonöt évet töltöttem a szoftverfejlesztésben, így ezt a szédítő gyorsaságú haladást az első sorból nézhettem végig. Azt a hihetetlen fejlődést is testközelből volt szerencsém látni, amely a szoftvertervezésben, valamint a programozók

produktivitását növelő eszközök terén ment végbe. Kisvállalkozóként azt is megtapasztaltam, ahogyan az informatika átformálta a cégvezetés gyakorlatát – hiszen az innovációnak köszönhetően sokkal kevesebb embert kellett felvenni olyan rutinfeladatok elvégzésére, amelyek egy vállalkozás működéséhez egyébként elengedhetetlenek. Amikor a pénzügyi válság kibontakozóban volt 2008-ban, azzal kezdtem el komolyabban foglalkozni, hogy milyen következményei lehetnek a számítási kapacitás állandó duplázódásának, illetve főként azt latolgattam, hogy az elkövetkező években, évtizedekben vajon mi az esélye annak, hogy ez a duplázódás drasztikus átalakulást hoz majd a munkaerőpiacon, illetve általában a gazdaságban. Ekkor született meg az első könyvem, a *The Lights in the Tunnel: Automation, Accelerating Technology and the Economy of the Future*.¹²

Hideg zuhany jön forgószéllel: „Az emberek többségét nagy valószínűséggel váratlanul fogja érni, micsoda fejlődés megy végbe az elkövetkező években, évtizedekben. De nem csak a műszaki újdonságok jellege okoz majd meglepetést: a gyorsuló fejlődésnek a munkaerőpiacra és a gazdaság egészére gyakorolt hatása várhatóan megcáfol szinte mindent, amit eddig a technológia és a gazdaság összefonódásáról gondoltunk. Már most megdőlni látszik az egyik ilyen, sokak által vallott nézet: az, hogy az automatizálás elsősorban a viszonylag alacsony végzettségű és képzettségű munkásokra jelent fenyegetést. Ez a feltevés abból a tényből ered, hogy ők jellemzően ismétlődő, illetve rutinfeladatokat végeznek. Ám mielőtt túlságosan is megnyugtatónánk magunkat ezzel az érveléssel, gondoljunk arra, milyen gyorsan változnak a definíció keretei. Egykor a 'rutinfeladat' valószínűleg szalagmunkát jelentett, ma viszont már egészen mást takar. Kétségtelen, hogy a fejlődés továbbra is hatással lesz az alacsonyabb képzettséget igénylő munkákra, ám egy nap rengeteg diplomás értelmiségi is arra ébred majd, hogy a szoftverautomatizálás és az előre jelző algoritmusok fejlődése miatt már az ő munkája sem sokat ér. Következésképp: az újabb végzettségek és képzettségek megszerzése nem feltétlenül jelent hatékony védelmet a jövőbeni munkaautomatizálással szemben. Vegyük példaként a radiológust, aki orvoscént a képalkotó diagnosztikára specializálódott. Egy radiológusnak rendkívül sokáig kell képeznie magát – ez Amerikában a középiskola elvégzése után még jellemzően 13 évnyi tanulást jelent. Ám a számítógépek képelemző képessége rohamtempóban fejlődik. Könnyen elképzelhető, hogy egy nap, a nem túl távoli jövőben, a radiológiai feladatokat szinte kizárólag gépek végzik majd.”

A magasan képzett szakembereket is kiszorítja: „Általánosságban is elmondható, hogy a számítógépek rendkívül ügyesen sajátítanak el különféle képességeket, főleg akkor, ha ehhez nagy mennyiségű adat is a rendelkezésükre áll. Ez elsősorban a jellemzően pályakezdők által betöltött állásokat érinti, és ez már most is bizonyíthatóan egy létező probléma. A frissdiplomások kezdő bére az elmúlt tíz év során folyamatosan csökkent, ráadásul mintegy 50%-uk arra kényszerül, hogy olyan munkát vállaljon, amely nem igényel felsőfokú végzettséget.

Ahogy azt itt szemléltetni fogom, a magasan képzett szakemberek – többek között az ügyvédek, újságírók, kutatók, gyógyszerészek – foglalkoztatottságát már most jelentős mértékben csökkenti a fejlődő információtechnológia. Ezzel nincsenek egyedül: a munkák többsége alapvetően rutinszerű és kiszámítható, és viszonylag kevesen vannak azok, akiket azért fizetnek, hogy valóban kreatív, alkotó vagy elméleti tevékenységet folytassanak.” Olvashatunk itt már működő, médiatartalmakat, híreket, kommentárokat alkotó robotokról, zeneszerző robotról is. Arcunkba vigyorog a kérdés: valójában mi az a kreativitás, az az alkotóképesség, amely csakis az embernek a sajátja?

Az apokalipszis krómozott lovasa: „Mindez arra enged következtetni, hogy egy átmeneti időszak előtt állunk, amikor is hatalmas nyomás alá kerül majd mind a gazdaság, mind pedig a társadalom. Mindazok az általános, közismert jó tanácsok, amelyekkel eddig a dolgozókat és a munkaerőpiacra belépni készülő diákokat láttuk el, a jövőben valószínűleg használhatatlanokká válnak. Az a szomorú igazság, hogy sokan lesznek olyanok, akik mindent jól csinálnak – abban az értelemben, hogy diplomát és szakmát szereznek –, mégsem tudják majd megvetni a lábukat ebben az újfajta gazdaságban. Azon túl, hogy milyen pusztító hatással lehet az emberek életére és a társadalom szövetére a mindebből következő hosszú távú munkanélküliség és alulfoglalkoztatottság, a gazdaság is megfizeti majd ennek az árát. A javuló termelékenység, az emelkedő bérek és a növekvő fogyasztói költségek pozitív visszacsatolási lánc a jövőben teljesen felbomlik. Ez a körforgás már most is jelentősen megbomlott: az egyenlőtlenség soha nem látott méreteket ölt, és nemcsak a jövedelmek, hanem a fogyasztás terén is. Jelenleg a háztartások felső 5%-ához köthető a költségek közel 40%-a, és ez a trend, amely felfelé haladva még további koncentrációt mutat, szinte bizonyosan tovább működik. Továbbra is a munkavállalás lesz a vásárlóerő megszerzésének elsődleges mechanizmusa. Ha ez a mechanizmus még tovább erodálódik, megeshet, hogy annyira leszűkül a fizetőképes fogyasztók köre, hogy már nem lesznek elegendő ahhoz, hogy biztosítsák a gazdasági növekedést ebben a mi tömegpiaci gazdaságunkban.” – „Továbbra is a munkavállalás lesz”? A kibontakozni látszó tendenciák ezt nem igazán erősítik meg. Ford maga is felhossa a garantált alapjövedelem gondolatát. Az még csak esetleges jövő, viszont már régóta valóság, hogy a vásárlóerő nem kis hányadát hitelezéssel azok teremtik meg, akik eladni akarnak. Ennek negatívumait – túlköltekezés – és kockázatait – hitelválság – jól ismerjük, de nem igazán látszik, hogy a vásárlóerőnek ezt a fajtáját érdemben, tartósan vissza lehetne szorítani. Amikor pedig az automatizált árutermelés minőségileg magasabb szintre lép, igen jelentős mértékben kiszorítva az emberi munkát, s ezzel elveszítve annak vásárlóerejét, kritikus kérdés lesz, vajon onnan tovább mi lesz az egésznek a hajtóereje. Az embernek pedig vajon mije marad, amivel megvásárolhatja a megélhetését? Ijesztő kilátás. Még inkább az, ha hozzávesszük Ford megállapítását a záró következtetései közül: „A történelemben egyértelműen

megfigyelhető, hogy amikor szűkül az álláspiac, *a fokozódó munkanélküliségtől való félelem hathatós eszközzé válik a politikusok kezében.*

Fordulópont felé: „Ahogy azt szándékaim szerint ebben a könyvben tisztázni fogom, a fejlődő információtechnológia fordulópont felé tol minket, amelyet követően várhatóan lecsökken az egész gazdaság munkaerőigénye. Ám ez az átmenet nem feltétlenül valamilyen egységes vagy kiszámítható formában zajlik majd. Két szektor – nevezetesen a felsőoktatás és az egészségügy – eddig is erősen ellenállt annak az erózióknak, amely a gazdaság egészében már most kezd látványossá válni. A helyzet ironiája, hogy emiatt az ellenállás miatt a technológia átalakító hatása más szektorokban sokkal súlyosabb negatív következményeket vonhat maga után, mert így az oktatás és az egészségügyi ellátás költségei sokkal nagyobb terhet raknak rájuk.”

Az innováció és az ijesztő valóság: „A gyors innovációt szokás tisztán kiegyenlítő erőnek tekinteni, amely képes minimalizálni vagy akár megfordítani az általunk a környezetünkre gyakorolt nyomást. Azonban, amint azt látni fogjuk, számos ilyen feltételezésünk bizonytalan alapokon nyugszik: ennél sokkal bonyolultabb a helyzet. Az ijesztő valóság az, hogy ha nem ismerjük fel a fejlődő technológia következményeit, és nem alkalmazkodunk hozzájuk, akkor lehet, hogy végletes krízishelyzettel kell szembenéznünk, vagyis a durván növekvő egyenlőtlenség, a technológia okozta munkanélküliség és a klímaváltozás hatásai nagyjából egyszerre lépnek működésbe, és sok szempontból felerősítik egymást, és még fokozottabban gyűrűznek tovább.”

Az alapkérdés, amelyre a könyv választ keres: „Ebben a könyvben én egy ennél is átfogóbb kérdésre keresem a választ: képes-e az egyre gyorsuló technológia annyira szétzilálni az egész rendszerünket, hogy azt alapjaiban kénytelenek legyünk átstrukturálni, ha azt akarjuk, hogy a jólét korszaka ne érjen véget?” Valójában a nyugati értelemben vett „jólét korszaka” a ’80-as évek óta gyengül, s erős kérdés, mennyiben és hogyan tartható még.

Láss! A robotika nagy áttörése a munka világa felé a látásra, vagyis vizuális felismerésre képes robot. „A Microsoft mérnökei építettek egy webkamerászerű eszközt, háromdimenziós gépi látással – ennek részben az a képalkotó technológia szolgált alapjául, amelyet egy kis izraeli cég, a PrimeSense alkotott meg. A Kinect három dimenzióban lát.” „A Kinect legforradalmibb tulajdonsága az ára volt. A fejlett gépi látás technológiája – amely korábban több tíz-, sőt akár több százezer dollárba is belekerült, és egy terebélyes berendezést igényelt –, immár könnyű és kompakt árucikk formájában, 150 dollárért is elérhetővé vált. A robotikában dolgozó kutatók rögtön felismerték, hogy a Kinect technológiájában megvan a lehetőség arra, hogy teljesen átformálja a szakterületüket.” „Az Industrial Perception is úgy döntött, hogy a gépi látás rendszerét a Kinect technológiájára alapozza, és ennek eredményeként megszületett egy elérhető árú gép, amely rohamtempóban közelít ahhoz, hogy

szinte emberi módon tudja érzékelni a környezetét és legyen képes kapcsolatba lépni az ott lévő objektumokkal, miközben a való világra oly jellemző kiszámíthatatlanság sem okoz neki problémát.”

Az új munkavállaló: „Az Industrial Perception robotja rendkívül specializált gép, amelynek fókuszában a maximális hatékonysággal végzett dobozpakolás áll. (Ford részletesen bemutatja: maga ismeri fel, válogatja a dobozokat, és azt várják, rakodóteljesítménye hatszorosa lesz az emberének – Osman P.) A bostoni székhelyű Rethink Robotics a saját fejlesztésű Baxterével más irányba indult. Ez a kisebb súlyú, *humanoid gyártórobot könnyen betanítható egy egész sor ismétlődő feladat elvégzésére.* A Baxter, amelynek az ára sokkal alacsonyabb, mint egy átlagos amerikai gyári munkás éves bére, lényegében egy lekicsinyített ipari robot, amelyet arra terveztek, hogy emberek közelében is biztonságosan üzemeljen. Rendelkezik kétdimenziós gépi látással, fel tudja venni az alkatrészeket, és még alapszintű minőség-ellenőrzési feladatokat is képes ellátni.

A hagyományos ipari robotok bonyolult és költséges programozást igényelnek. A *Baxter betanítása viszont roppant egyszerű:* elég, ha végigvezetjük a karját a szükséges mozgáson. *Ha egy létesítményben egyszerre több Baxtert is használnak, akkor elég csak az egyiket betanítani, a többinek már egy szimpla pendrive-val is átadható a tudás.* A robot a legkülönbébb feladatoknál alkalmazható, többek között könnyű összeszerelési munkálatoknál, a szerszámok futószalagok közti szállításánál, csomagolásnál vagy a fémforgácsoláshoz használatos gépek kezelésénél. A játék építőkészleteket gyártó K’NEX-nél arra jöttek rá, hogy *a Baxter precíz pakolási technikájának köszönhetően 20–40%-kal kevesebb doboz is elég a kiszállításhoz.”*

A nagy lehetőségeket kínáló szoftverplatform és a fejlesztés útja: „Igaz, hogy a Baxter és az Industrial Perception dobozpakoló robotja két, egymástól teljesen eltérő gép, de mindkettő ugyanarra az alapszoftverplatformra épült. Az ROS sokban hasonlít az olyan operációs rendszerekre, mint amilyen a Microsoft Windows, a Macintosh OS vagy a Google Androidja, csak ezt kifejezetten a robotok könnyű programozására és irányítására tervezték. Mivel az ROS *ingyenes és nyílt forráskódú is* – ami annyit tesz, hogy a szoftverfejlesztők könnyen tudják módosítani és fejleszteni –, *széleseben terjed, és válik a robotikai fejlesztések szabvány-szoftverplatformjává.* (Ez korunk egyik nagy útvalasztója: a szellemi tulajdonra támaszkodó verseny, vagy az arról lemondó, mindenki számára nyitott hasznosítás, fejlesztés, teljesen nyitott együttműködésekkel. – Osman P.)

A számítástechnika történetéből világosan kiderül, hogy *amint egy szabvány operációs-rendszer és hozzá egy olcsó és könnyen használható programozási eszköz elérhetővé válik, azt hamarosan rengeteg felhasználói alkalmazás megjelenése követi.* Így történt ez a személyi számítógépek szoftvereivel, illetve újabban az iPhone-, iPad- és Android-alkalmazásokkal

is. Sőt, ezek a platformok ma már olyan telítettek, hogy szinte lehetetlen olyasmit kitalálni, amit ne csinált volna meg valaki már korábban.”

Inflexió pont a fejlődésben, de mennyire? „Jó esély van rá, hogy a robotika területe is hasonló utat jár majd be. Minden valószínűség szerint épp egy robbanásszerű innovációs hullám kezdetén vagyunk, amelynek eredményeként szinte minden elképzelhető kereskedelmi, ipari és fogyasztói feladatkört előzönlének majd a robotok. A robbanásszerű fejlődésre pedig akkor kerül majd sor, ha elérhetővé válnak azok a szabványosított szoftver- és hardvermodulok, amelyekből viszonylag egyszerűen felépíthető lesz egy-egy új dizájn anélkül, hogy az egészet az alaptól kellene újrakezdeni. Ahogy a Kinecttel megfizethetővé vált a gépi látás, úgy egyéb hardverösszetevők – például a robotkar – ára is elindul majd lefelé, ahogy a robotok előállítását átcsap tömegtermelésbe. 2013 óta már több ezer szoftverkomponens vált elérhetővé az ROS-szel végzett munkához, és a fejlesztői platformok is elég olcsók lettek ahhoz, hogy szinte bárki belevághasson új robotikai alkalmazások tervezésébe.”

Reshoring! A 20. század második felének nagy, bár nem épp maradéktalanul áldásos innovációja volt az outsourcing, azaz a termelési és szolgáltatási munkák végzésének kitelepítése – ebben a tőke odavitte a munkát, ahol optimálisan alacsony költségekkel dolgozhatott. Igen jelentős szerepe volt ebben a modern infokommunikációnak is. A robotizálás ezt a trendet megfordíthatja. „Az automatizálási technológia ma már olyan hatékony, hogy még az alacsonyabb bérezésű külföldi munkaerővel is felveszi a versenyt.”

„Egy olyan robot, mint Baxter, nyilván számos, rutinfeladatokat végző munkás állását szükségtelessé tudja tenni, ugyanakkor segíthet abban, hogy az amerikai gyártóipar versenyképesebb legyen az alacsonyabb jövedelemszintű országokkal szemben. Ami azt illeti, *mostanra beindult egy igen jelentős 'visszatelepítési' (reshoring) trend, amelynek két mozgatója az új technológiák elérhetősége és a külföldi munkavállalók bérköltségének emelkedése.* 2012 áprilisában a Boston Consulting Group felmérést készített az amerikai gyártóipar cégvezetőinek körében, és azt találta, hogy az évente több mint 10 milliárd dolláros árbevételű elkönnyvelő cégek közel fele aktívan törekszik arra, hogy visszaköltöztesse a gyárakat az Egyesült Államokba, vagy legalábbis komolyan fontolgatja azt.”

A gyár visszajön, a munkahely nem: „Van azonban a reshoring történetében egy igen jelentős ellentmondás. Hosszú távon még a most újonnan létrejövő, csekély számú gyári állás sem feltétlenül marad majd meg. *Ahogy a robotok egyre okosabbak és ügyesebbek lesznek, illetve ahogy széles körben is elterjednek az olyan technológiák, mint a 3D-s nyomtatás, úgy sok gyár egyre nagyobb valószínűséggel fog átállni a teljes automatizálásra.*”

A szolgáltatóipar sem adhat menekülést: Évtizedekig a mantra és a remény az volt, hogy a modernizálások nyomán a más szektorokból kiszoruló munkaerőt a bővülő szolgáltató-

ipar veszi fel. Ám Artur C. Clarke bölcs megállapításával „mindenben elérkezik egyszer az utoljára.” (Isten kilencmilliárd neve): *„Az Egyesült Államokban és általában a fejlett gazdaságokban a legnagyobb törést a szolgáltatóipar fogja elszenvedni – hiszen ez az a szektor, ahol jelenleg az alkalmazottak döntő többsége dolgozik. A trend már ma is tetten érhető például az ATM-ek és az önkiszolgáló kasszák megjelenésében, de az elkövetkező évtizedben az automatizált szolgáltatások új formáinak robbanásszerű terjedése várható, amely milliók egyébként is viszonylag alacsony bérezésű állását veszélyezteti majd.”* Egy látványos példa: „Egy San Franciscó-i startup cég, a Momentum Machines nekilátott, hogy teljes egészében automatizálja a prémium minőségű hamburgerek elkészítését. Amíg egy gyorsétterem alkalmazottjának munkája kimerül abban, hogy a grillre dobja a fagyasztott húspogácsákat, addig a Momentum Machines gépe frissen darált marhahúsból formázza meg és a rendelés beérkezésekor süti ki őket – és még arra is ügyelni tud majd, hogy a hús kívül tökéletesen ropogósra süljön, de belül szaftos és puha maradjon. A gép, amely óránként 360 húspogácsát tud elkészíteni, megpirítja a zsemlet is, felszeleteli a friss hozzávalókat, a paradicsomot, hagymát és uborkát, és azt is tudja, hogy ezeket csak a rendelés beérkezése után tegye a hamburgerbe. A cég becslései szerint egy átlagos gyorsétterem évente körülbelül 135 ezer dollárt költ a hamburgerkészítők munkabérére, így az Egyesült Államok gazdaságában a hamburgerkészítés teljes munkaerőköltsége éves szinten mintegy 9 milliárd dollár. A Momentum Machines szerint gépük alig egy év alatt behozza az árát. Célcsoportjukat az éttermeken kívül kiterjesztik az önkiszolgáló élelmiszerboltokra és a büfékocsikra is, sőt talán ételautomatákat is telepítenek.”

Full automata szushi étterem árelőnnel: „A japán Kura szusiétteremlánc 262 éttermében már robotok segítségével készül a szusi, a pincéket pedig futószalag helyettesíti. A vendégek érintőképernyős paneleken adják le a rendelésüket, és amikor végeztek, az üres tálkákat az asztaluknál lévő nyílásba helyezik. Ekkor a rendszer automatikusan kiállítja a számlát, megtisztítja a tányérokat, majd visszaszállítja őket a konyhába. Ahelyett hogy külön üzletvezetőt alkalmaznának minden egységükben, a menedzserek egy központi létesítményből felügyelik és monitorozzák az éttermek működésének szinte valamennyi mozzanatát. Az automatikán alapuló üzleti modellnek köszönhetően a Kuránál egy-egy fogás csupán 100 jenbe (körülbelül egy dollárba) kerül, vagyis igencsak alámegy a versenytársak árainak.”

Nagypályán is: „Könnyen elképzelhető, hogy azok a stratégiák, amelyek beváltak a Kuránál – automatizált ételkészítés, távmenedzsment –, végül megjelennek a gyorsétteremláncoknál is. Már eddig is jelentős lépéseket tettek ebbe az irányba. ... Ha pedig egyszer az egyik legnagyobb piaci szereplő a fokozott automatizálás révén elkezd majd komoly előnyre szert tenni, a többieknek sem nagyon marad más választásuk, mint hogy a nyomdokaiba lépjenek.

Az automatizálásnak köszönhetően új dimenziók nyílnak majd a piaci versenyben, és a cégek már nemcsak a bérköltség leszorításával tudnak versenyezni egymással. A robotizált

gyártás ráadásul *higiénikusabb megoldásokat kínál*, hiszen kevesebb munkás kerül érintkezésbe az étellel. *Nő a kényelem, a gyorsaság és a rendelés pontossága, valamint bővül a személyre szabott rendelési lehetőségek köre. Ha az egyik étteremben már rögzítették a vendég preferenciáit, az automatika révén könnyű következetesen ugyanazt előállítani az étteremlánc többi egységében is.* Mindezeket figyelembe véve, azt hiszem, könnyen belátható, hogy egy átlagos gyorsétterem végül akár 50%-kal – sőt talán még nagyobb arányban – is csökkenteni tudja az alkalmazottai számát.”

Kiskereskedelem: A vázoltak olvastán logikailag is adódik a következtetés, hogy ha az automatizálás erre képes, akkor bizonyos szinten minden hasonlóra. Ez nagy fenyegetés a munkavállalóknak, hiszen „Az alacsony bérezésű szolgáltatóipari állások másik nagy gyűjtőhelye az általános kiskereskedelem.” És valóban: „Az internetes kiskereskedők terjeszkedése miatt elméletileg nem feltétlenül kellene állásoknak megszűnniük. A hagyományos kiskereskedelmi környezetből a munkavállalók átkerülhetnének az internetes cégek raktáraiba és disztribúciós központjaiba. *A valóság azonban az, hogy ha a feladatok áttelepülnek a raktárakba, ott már sokkal könnyebb őket automatizálni.* 2012-ben az Amazon egy az egyben felvásárolta a raktári robotokat gyártó Kiva Systems nevű céget. A Kiva-robotokat raktáron belüli anyagmozgatásra tervezték. Így ahelyett, hogy a munkás járná végig a sorokat és szedné össze a szükséges tételeket, a Kiva-robot egyszerűen csak bekúszik a raklap vagy a polc alá, felemeli, és odaviszi egyenesen a rendeltetést összeállító munkáshoz. A padlóra rögzített vonalkódok alkotta hálózatnak köszönhetően a robotok önállóan tudnak tájékozódni. Az Amazonon kívül még számos nagy kiskereskedelmi cég használja őket a raktári munkák automatizálására.” És „Egy Wall Street-i elemző becslései szerint a robotok révén a cég akár 40%-kal is csökkentheti a rendelésteljesítés összköltségét.”

„A Kroger Company, amely az Egyesült Államok egyik legnagyobb élelmiszer-kereskedelmi lánc, szintén létrehozott néhány automatizált disztribúciós központot. ... *Az automatizált raktárakban egyáltalán nincs szükség emberi beavatkozásra, egy feladatot kivéve:* a raklapokat még mindig a munkások pakolják le és fel a kamionokra.” Abból, amit itt olvashatunk, felettébb valószínű, hogy hamarosan ezt is robotok végzik. S az olcsó, pontosan és megbízhatóan dolgozó robotok talán visszahozhatják a vásárlás elveszett Paradicsomát, a közelünkben lévő, kellemes boltokat is.

Felhőalapú robotika: „Lehet, hogy a robotforradalom egyik legfőbb motorja az ún. felhőalapú robotika (cloud robotics) lesz – a kifejezés arra utal, hogy *a mobil robotokat életre keltő tudásanyag nagy része átvándorol a felhőbe, néhány hatalmas, elosztott számítógépközpontba.* A felhőrobotika megszületését az adattovábbítás sebességének óriási léptékű növekedése tette lehetővé: a fejlett robotikához szükséges számítások nagy része ma már ’kiszervezhető’ a hatalmas adatközpontokba, miközben az egyes robotoknak hozzáférést tudunk adni egy egész hálózatnyi erőforráshoz. Ennek köszönhetően – természetesen – *olcsóbb lesz*

robotokat építeni, hiszen így kevesebb lokális számítógépes kapacitás és kisebb memória is elég hozzá; illetve így egyszerre több gépen is elvégezhető a szoftverek azonnali upgrade-elése. Ha az egyik robot a központi gépi intelligencia segítségével tanul és alkalmazkodik a környezetéhez, akkor az az újonnan megszerzett tudás azonnal elérhetővé válik bármely másik gép számára is, ha belép a rendszerbe. Így aztán a gépi tanulás könnyen kiterjeszthető sok-sok robotra. A Google már 2011-ben bejelentette, hogy támogatja a felhőrobotikát, és egy olyan felhasználói felületet biztosít hozzá, amely révén a robotok kihasználhatják az Android-eszközökre tervezett összes szolgáltatást.”

S ezzel a bemutatásban is elérkezett az utoljára. A könyv viszont még nagyon sok izgalmas tudást és prognózist kínál. Már csupán a továbbiak fejezetcímeit hozzuk ide:

- *Információtechnológia: a példátlan felforgató erő*
- *Veszélyben a szellemi munkát végzők állásai*
- *A felsőoktatás átalakítása*
- *A nagy kihívás: az egészségügy*
- *A jövő iparágai és technológiái*
- *A fogyasztók, a növekedés korlátai... és a válság?*
- *Szuperintelligencia és szingularitás*
- *Az új gazdasági paradigma*
- *Konklúzió*

Ha az olvasottakon gondolkodva haladunk benne, a könyv izgalmasabb a legjobb sci-fi műveknél – még úgy is, ha az intellektuális tartalmát vesszük, s nem azt, hogy a tét itt maga a civilizációnk jövője. A baj az, hogy nem lehet ezt letenni, és a „józan lét útjára visszahullva” (Radnóti Miklós: Levél a hitveshez) megnyugodni, mert ez maga a lét, ha sokban mind kevésbé is érezzük józannak. Ez is benne van a végkövetkeztetésében:

„A legnagyobb veszélyt egy lehetséges végletes krízishelyzet kialakulása jelenti, amikor is a technológia okozta munkanélküliség és a klímaváltozás hatásai nagyjából egyszerre jelentkeznek, és sok szempontból támogatják vagy akár még fel is erősítik egymást. Ha valahogy mégis képesek leszünk a technológiai fejlődés révén megoldást találni – felismerve, hogy a fejlődés milyen hatással van a foglalkoztatottságra meg a jövedelemeloszlásra, és alkalmazkodva ennek következményeihez –, akkor talán bízhatunk egy optimistább kimenetben. Ezeknek az egymással összefonódott erőknél a kibogozása, valamint egy széles körű biztonságot és prosperitást nyújtó jövő megteremtése lehet korunk legnagyobb kihívása.”

Dr. Osman Péter

Chris Anderson: Így készülnek a TED-előadások. Hivatalos TED-útmutató a nyilvános beszédhez. HVG Könyvek, 2016; ISBN9789633043530

„Így ömlött volna szájából a szó, / Ha volna önben szellem és tudás.”
(Edmond Rostand: *Cyrano de Bergerac*)

Sok van, ami csodálatos, de talán nincs csodálatosabb annál, mint amikor egy ember pusztán a szavai erejével, egy beszéddel, előadással értékeket hív életre, juttat érvényre mások gondolkodásában, meggyőzi őket, akár igen sokakat is, mit gondoljanak, tegyenek, miért lelkesedjenek, küzdjenek.

A szavak igazi hatalmát akkor értjük meg, ha összevetünk két eszközt: a parancsot és a meggyőzést. A parancs erejét a mögötte álló hatalom adja, amely büntetéssel sújt, ha nem tesszük maradéktalanul, ami elrendeltetett. A parancs tehát átnyúl az akaratunkon és kényszerít. E kényszer három jellemzője is meghatározó jelentőségű. Hatóköre a legtöbbször nem abszolút: az alávetettek többé-kevésbé találhatnak kibúvókat, onnan pedig már mérlegelés kérdése, mi éri meg jobban: végrehajtani a parancsot, vagy vállalni a kibúvással járó terheket és kockázatokat. Aki a végrehajtás mellett dönt, az is többnyire csak annyit tesz meg, hogy ne vádolhassák a parancs megszegésével, ami gyakran igen messze van annak tökéletes teljesülésétől. A másik jellemző, hogy parancsral csak a cselekedeteket lehet kikényszeríteni, a gondolkodást nem – elkötelezettséget nem képes létrehozni. Ebből is következik a harmadik: a parancs instabil kötést alkot – csak addig működik, amíg elegendően erősnek érezzük mögötte a hatalmat ahhoz, hogy ne akarjunk ujjat húzni vele. Amint ez a félelem nem igazgat, a parancs hajtóereje erodálódik, előbb a kibúvás, megkerülés ígérkezik mind járhatóbbnak, majd akár a nyílt szembeszegülés is. Ha az utóbbi is valódi büntetés nélkül megáll, a parancs szertefoszlik. Növekvő szerepe van itt a modern infokommunikációnak: minél többekről tudjuk, hogy így-úgy szembeszállnak a parancsral, annál könnyebben hajlunk arra, hogy ezt magunk is megtegyük.

Ezzel szemben a meggyőzés az akaratot irányítja: nem a büntetéstől való félelemből teszszük, amit teszünk (ami persze magában foglalja azt is, hogy mit nem teszünk), hanem mert meggyőzték, hogy magunk akarjuk azt. Steve Jobs szörnyeteg zsarnokként uralta a csapatait, de az eredményeket, amelyeket elért velük és általuk, korbáccsal nem tudta volna kikényszeríteni – meggyőzéssel, „nyilvános beszéddel” érte el, hogy a lehetetlent is legyőzve tűzbe menjenek érte, s hozzák a kitűzött teljesítményt. Anderson itt hasonló példát idéz Elon Muskral. A meggyőzésből kiábrándulni persze lehet, ám amíg működik, a kötése stabil – az emberek nem keresnek kibúvókat, nem igyekeznek látszatteljesítéssel szabadulni, hanem megtesznek mindent, amiről úgy érzik, meg kell tenniük a siker érdekében.

E könyv az alcíme szerint „Hivatalos TED-útmutató a nyilvános beszédhez”. Rögvest ráterünk, mi is a TED, és miért fontos ott kitűnő előadóként szerepelni, de hadd emeljük ki már itt: aki egy TED-előadásban képes igazán jó lenni, az bármilyen más nyilvános terepen,

pódiumon is biztosan el tudja érni a kívánt hatást, eredményt. E könyv így valójában útmutató ahhoz, hogyan tartsunk hatásos beszédet a nyilvánosság bármely fórumán. Azt ne várjuk tőle, hogy a segítségével egész biztosan ellenállhatatlan előadóvá válunk – ahhoz olyan adottságok is kellhetnek, amelyeket talán nem mindenki képes maradéktalanul elsajátítani. Egészen bizonyos azonban, hogy a benne foglaltak felhasználásával bárki sokkal jobb előadóvá válhat, mint nélkülük. Ami viszont a „hivatalost” illeti, ügyes reklámfogás – annyiban áll meg, hogy Anderson a könyvben is bemutatott pozíciója és tapasztalatai alapján valóban a leginkább kompetens erről szólni.

A TED-ről: A TED intézménye maga is egy kiemelkedően sikeres innováció. Rendeltetése élvonalbeli szakmai ismeretek közreadása a legjobb előadókkal, a hatékonyságot optimálisan szolgáló technikával, s ezzel az intellektuális és a szakmai fejlődés elősegítése a legkülönbözőbb területeken. „A TED küldetése az, hogy minden lehetséges eszközzel támogassa a nagy hatású gondolatok terjedését” – írja itt Anderson. A rövidítés jelentése Technology, Entertainment, Design, ezeket ötvözik nagyhatású prezentációvá. Rangos konferenciasorozatként indították, mára a világot átfogó multimédiás rendszerre vált, amely a TED koncepciója és technológiája szerint szerepelteti a különféle szakterületek legjobb előadóit és témáikat.

„A TED-et mint konferenciát eredetileg évente egyszer rendezték meg, és arra az egy alkalomra összesereglettek az információtechnológia (Technology), a szórakoztatás (Entertainment) és a formatervezés (Design) szakterületének legnagyobb alakjai. De az utóbbi években kibővültek a témakörök – *ma már teret kap a TED-en minden, ami közérdeklődésre tarthat számot. Ez különleges hely, ahol minden tudományág képviselői megoszthatják a gondolataikat másokkal.* A TED előadói arra töreksenek, hogy gondolataik a laikusok számára is érthetőek legyenek, ezért rövid, ám alaposan kidolgozott előadásokat tartanak. És a mi legnagyobb örömünkre, ez az előadás-formátum igazi netes sikernek bizonyult, olyannyira, hogy 2015 óta a TED-előadások nézettsége éves szinten meghaladja az egymilliárdot” – mondja Anderson.

S ha a számok nem is igazán stimmelnek, „2012. november 13-án a TED.comon közzétett előadások nézettsége elérte az 1 milliárdot, a napi oldalátöltések száma pedig már 1,5 millió körül mozog. Az előadásokat közel 100 nyelvre fordítják” – áll Carmine Gallo: TED-előadások – Az inspiráló nyilvános beszéd 9 titka c. művében (HVG Könyvek, 2014).

További fontos innováció a TED működésében, hogy létrehozta egyfajta „franchise-rendszert”, a TEDx-rendezvények rendszerét. Ez az eredeti koncepció kiterjesztése, amelynek rendeltetése, hogy helyi közösségek, szervezetek tartsanak hasonló célú és konstrukciójú rendezvényeket ismeretek és tapasztalatok cseréjére, kapcsolatok építésére. Itt felvételekről bejátszott TED-előadások épp úgy szerepelhetnek, mint helyi élő prezentációk. Ezeket a TED saját szervezetétől függetlenül hozzák létre a TED ingyenes licencével.

Andersonról: Tudni kell, hogy az alkotás világában két híres embert is ismerünk ezen a néven. Együknek három igen fontos sikerkönyve is megjelent a HVG Könyvek sorában: *Kreátorok – Az új ipari forradalom mesterei / Ingyen! – A radikális árképzés jövője / Hosszú farok – A végtelen választék átírja az üzlet szabályait*. Őt a Wikipédia íróként különbözteti meg. Másikuk a jelen könyv szerzője, őt vállalkozóként címkézi. Ottani ismertetéséből idézve: A TED nonprofit szervezet tulajdonosa. (Igen, a TED magántulajdonban van.) Oxfordban előbb fizikát, majd filozófiát, politikát és közgazdaságtant tanult. Szerkesztője volt két magazinnak a korai személyi számítógépek korszakában, majd saját kiadványt alapított, amelynek szakterületei között szerepeltek a számítógépek, a technológia, a dizájn, a zene, a videojátékok és a kerékpározás, s amely hét éven át évente megkettőzte a nagyságát. További vállalkozói pályafutása és cégalapításai csúcsán a cége 150 magazint és internetoldalt adott ki, és kétezer embert alkalmazott. E sikerek szárnyán hozta létre nonprofit magánszervezetét azzal a rendeltetéssel, hogy új utakat és módokat találjon a súlyos globális kihívások kezelésére a média, a technológia, a vállalkozások révén, és mindenekfelett az új eszmék, elgondolások segítségével. Ez a szervezete vásárolta meg a TED-et, amelynek Anderson a vezető kurátora is lett.

A HVG ajánlójából: „Hogyan tegyünk felejthetlenné egy előadást? Miként legyünk igazán meggyőzőek a színpadon? Hogyan állítsuk össze az előadásunk tartalmát? Egy előadás hatásosabb lehet bármilyen írott szövegnél. Egy alaposan kidolgozott, ám rövid, közérthető beszéddel tudunk a leghatékonyabban tudást és információkat átadni, megosztani az általmainkat és másokat lelkesíteni. Chris Anderson elmagyarázza, mi történik a TED színpadán. A nagy kedvencek előadásain keresztül, és az elmúlt évek tapasztalatai segítségével jól használható kiindulópontot ad egy újfajta prezentációs készség megteremtéséhez. Az Így készülnek a TED-előadások kötelező olvasmány mindazoknak, akik gondolataikkal nyomot akarnak hagyni a világban.” S bármennyire reklámozni, az utolsó mondatot is érdemes megfogadni.

A felsőfokú ismeretterjesztés egyik fényes csillaga, Sir Ken Robinson így szól e könyvről: „Chris Anderson és a TED csapata most először összeszedte, mi mindent tanultak arról, hogyan kell előadást tartani. A jó előadásnak természetesen nincsen biztos receptje, ám a TED-esek tömören, lelkesen és szellemesen ismertetik a nélkülözhetetlen hozzávalókat.” (Forrás a HVG Könyvek honlapja. Robinson műveiről: *Az alkotó elem / Fedezd fel, mire születtél, és minden megváltozik – HVG Könyvek, 2010, I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011/4. / Az alkotó tér / Lépj ki a dobozból, mert többre vagy képes, mint gondolnád! – HVG Könyvek, 2011, I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/6 / Elemedben vagy? / Fedezd fel a benned rejlő tehetséget! – HVG Könyvek, 2014, I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/6.*)

Fűzzük hozzá: Anderson a mondandóját bőven szemlélteti és támogatja példákkal. Idéz sok TED-előadótól, szakirodalomból, és különösen hathatós eszközként néhányszor szövegpárokat mutat be arra, hogyan lehet a közlést jól, illetve rosszul megfogalmazni.

Ideje idéznünk pár karakteres mondatot. (Innentől minden forrásmegadás nélküli idézet a könyvből van, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Az alapigazság: „Az emberiség fejlődésének valamennyi érdemi eleme azért jöhetett létre, mert az emberek megosztották egymással az ötleteiket, majd közös erővel munkálkodtak azon, hogy valóra váltsák őket. Attól kezdve, hogy néhány ősember összeállt, hogy közösen ejtsenek el egy mamutot, addig a pillanatig, amikor Neil Armstrong megtette az első lépéseket a Holdon, az emberiség egész történelme arról szólt, hogy a szavakból tettek, a tettekből pedig döbbenetes, közösen elért eredmények születtek.”

Szintúgy: „A tudást nem lehet beletuszkolni az emberek fejébe, azt nekik kell magukba szívniuk.”

Ecce homo: „Többségünk jobban fél egy előadás megtartásától, mint a kígyóktól, a magas helyektől – vagy akár a haláltól.” Talán túlzás, de találó.

Alapismeret: „A prezentációs képesség nem a kevesek szabadon választható plusztudása. Ez a 21. század egyik alapismerete. Az egyik leghatásosabb eszköz ahhoz, hogy elmondjuk másoknak, kik vagyunk és mi a fontos nekünk. Hatalmas önbizalmat adhat, ha el tudjuk sajátítani, és talán magunk is elcsodálkozunk azon, milyen sokat lendít ez a sikereinken – bármit nevezünk is sikernek.” Ezt a képességet korunkban az teszi igazán alapismeretté, nemritkán szó szerint is sorsdöntő eszközzé, hogy az új infokommunikációs technológiákkal szinte mindenki számára megnyílt a korlátlanul terjedő nyilvános beszéd lehetősége. Anderson is kitér erre. Az internet gyorsan bővülő eszközei – ma különösképp a közösségi oldalak – révén végeláthatatlan terek nyílnak a nyilvános közlésre, s a lehetőség mindenki számára nyitva áll, aki rendelkezik az ehhez szükséges képességekkel. Ennek az éremnek a másik oldala viszont, hogy ha közreadunk valamit, nem kontrollálhatjuk, hová jut el, s ebből bajok is származhatnak.

Alapozás: „Az előadás elkészítéséhez tökéletes alapot szolgáltat az, ha arra koncentrálnak, mit akarunk adni a közönségünknek.”

„Túlságosan gyakran megesik, hogy az ember ott ül a közönség soraiban, hallgatja az előadót, és tudja, hogy ez az ember képes remek előadásokat tartani – de ez most nem az.” Extrém zavaró külső hatásoktól eltekintve ez mindig az előadó hibája. „A közönséget nem lehet leváltani” – neki kell tudnia azt megszólítani, s uralni a figyelmét és a reakcióját az egész előadás során. Ennek mesterfogásairól szól a könyv.

„Mindegy, hogy 2 perc, 18 perc vagy 1 óra áll-e rendelkezésünkre, azt hiszem, leszögezhetjük, hogy a kiindulópont: Az előadásunkkal csak akkora területet fedjük le, amekkorát kellő mélységben fel is tudunk tárni ahhoz, hogy hatása legyen.”

„Kulcsfontosságú része egy előadás megtervezésének az, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a bevezetendő fogalmak, valamint a megértésükhöz szükséges metaforák és hasonlatok között.”

A könyv alaptétele: „E könyv alaptétele így hangzik: bárki, akinek van egy megosztásra érdemes gondolata, képes hatásos előadást tartani. Mert egy előadó esetében egyetlen dolog számít igazán – és ez nem a magabiztosság, a színpadi jelenlét vagy az ékesszólás, hanem az, hogy legyen érdemi mondanivalója.” Ez bizony kissé vásári feldicsérés. A legtöbbünknek volt már olyan élménye, hogy okos ember okos dolgokról beszélt... volna, ha nem hebeg-habog annyira, vagy viselkedik olyan szerencsétlenül, hogy a mondandója egyszerűen nem jött át, vagy a türelmünk hagyott cserben. De hiszen ha igaz lenne ez az állítás, nem kellene a tudás, amit a könyv kínál. A valóság feltehetően valahol ott van, hogy bárki, akinek van érdemi mondanivalója, átlagos képességekkel is elsajátíthatja azt a felkészültséget, amelynek a birtokában hatásos előadást tud tartani.

„A gondolatot itt meglehetősen tág értelemben használom. Nem kell, hogy ez egy tudományos áttörés, egy zseniális találmány vagy egy bonyolult jogi elmélet legyen. Lehet az egy egyszerű módszer is. Egy jó meglátás, hatásos történettel illusztrálva. Egy gyönyörű kép, amelynek jelentése van. Egy esemény, amely reményeink szerint a jövőben létrejön. Vagy csupán egy üzenet, amely emlékeztet rá, mi az, ami igazán fontos az életben.

Ilyen gondolat lehet bármi, amitől az emberek esetleg másként tekintenek a világra. *Aki képes megidézni egy gondolatot mások fejében, kisebb csodát visz végbe. Felbecsülhetetlen értékű ajándékot ad az embereknek. Lényének egy darabját nyújtja át – nem is annyira átvitt értelemben –, és az örökre a részük marad.”*

A legfőbb irányelv: „A TED-előadásoknak van egy irányelvük, amelyhez Einstein tanácsa szolgált alapul: *’Mindent a lehető legegyszerűbben közelítsünk meg, de annál semmivel sem egyszerűbben.’* Nyilván senki sem akarja azzal megsérteni a közönség tagjait, hogy kétségbe vonja az intelligenciájukat. És néha igenis szükség van a szakkifejezésekre. Arra nincs szükség, hogy túlragozzuk a dolgot. *A legügyesebben magyarázók valójában épp csak annyit mondanak, amennyitől a közönség tagjai úgy érzik, ők maguk rakják össze a képet.* Az ő stratégiájuk a következő: bevezetik az új fogalmat, körülírják, de csak annyira, hogy azt a közönség soraiban ülő felkészült elmék maguk tegyék helyre. Az előadó ezzel időt, a közönség pedig egy mélyen kielégítő élményt nyer. Majd *a résztvevők saját intelligenciájuk fényében sütkérezve távoznak az előadásról.”* És sohase feledjük Occam beretváját: „A legegyszerűbb magyarázat többnyire a legvalószínűbb”.

E könyv célja: „Az emberek közti kommunikáció valóságos csoda. Nap mint nap alkalmazzuk úgy, hogy nem is vagyunk tudatában annak, mit csinálunk. Ennek a kommunikációnak kétségtelenül a legintenzívebb formája az, amikor előadást tartunk. *Ez a könyv azzal a céllal készült, hogy elmagyarázzam, hogyan születik meg ez a csoda a színpadon, és olyan eszközt adjak az olvasó kezébe, amellyel minden esélye meglesz arra, hogy maga is varázslóvá váljon.”*

Nincs egy igaz út, sem biztos sikerrecept! „Nem csak egyféleképpen lehet jó előadást tartani. Az ismeretek tárháza túlságosan hatalmas, az előadók, a hallgatóság és a körülmények pedig túlonként sokfélék. Nem alkalmazható minden előadásra egyetlen, kőbe vésett képlet – és az erre irányuló próbálkozások szinte biztosan visszafelé sülnék el. A közönség rögtön kiszúrja az ilyesmit, és ettől úgy érzi, manipulálni akarják. De még ha lenne is egyetlen sikerrecept, amely pillanatnyilag beválik, az sem lenne hosszú életű. Mert egy előadás varázsa, többek között, épp a frissességében rejlik. Emberek vagyunk, akik mindig újdonságokra vágynak. Ha az előadásunk erősen hasonlít egy korábban hallott előadásra, akkor már nem lesz nagy hatása. A legkevésbé sem szeretnénk, hogy mindenki előadása egy kaptafára készüljön, vagy hogy a közönség bárkiről is azt gondolja, csak másol valakit.”

Eszközkészlet egyéni kivitelezéshez: „A könyvben szereplő tanácsokra semmi esetre sem szabad szabályokként tekinteni, amelyek megszabják az előadás egyetlen lehetséges módját. Tekintsük ezeket inkább egyfajta eszközkészletnek, amely a sokszínűséget támogatja. Csak azokat használjuk, amelyek számunkra a legmegfelelőbbek, illetve az előttünk álló lehetőséghez a leginkább illenek. Ha előadást tartunk, valójában egyetlen feladatunk van: legyen érdemi mondanivalónk, és azt a magunk módján, a lehető leghitelesebben adjuk át.” Anderson itt nem mond ki valamit, amit bizonyára magától értetődőnek tekint: az érdemi mondanivalót „a magunk módján”, de úgy kell előadni, hogy az felkeltse a közönség érdeklődését, mindvégig kiérdemelje a figyelmüket, s azokat a gondolatokat ültesse el a fejükben, amelyeket át akarunk adni. Enélkül a „magunk módján” csak kudarcba viszi az előadást. S minden átadni kívánt gondolatnál be kell tartani a kommunikáció alapszabályát: *nem az számít, mit üzenünk, hanem hogy a fogadó fél mit olvas ki a maga számára az üzenetünkből*, hogyan értelmezi azt, és milyen következtetésre jut belőle. Ha pl. a tavasz üdeségét akarjuk megidézni egy szép zöld színnel, egészen máshová visz, ha a másik ebben a Próféta szent színének a bitorlását látja. A továbbiakban ki is tér erre:

„A nyelv varázsereje tehát csak addig terjed, ameddig a beszélő és a hallgató is megérti azt, amit közvetíteni szeretne. Ez a kulcsa annak, hogyan lehet véghez vinni a csodát, és elérni, hogy a mi saját gondolatunk megjelenjen és alakot öltson valaki másnak a fejében is. Csak azokat az eszközöket alkalmazhatjuk, amelyekhez a közönségnek is van hozzáférése. Ha kezdettől fogva csak a saját nyelvünket, a saját fogalmainkat használjuk, és csak a saját feltevéseinket, a saját értékrendünket vesszük figyelembe, akkor kudarcot vallunk. Foglalkozunk hát inkább a közönségével! Csakis erre a közös nevezőre alapozva tud felépülni a mi gondolatunk az ő fejükben.”

A retorika varázslata: „A retorika ősi művészet, át- meg átszövi agyunk legmélyebb rétegeit. A nyelv fejlődésével párhuzamosan az emberek a világ minden pontján, valamennyi kultúrában megtanultak történeteket mesélni, szavakba önteni az álmaikat, vágyaikat, és azokat másokkal is megosztani.”

Anderson az ősi jelenettel szemlélteti a pszichés mechanizmust: tábortűz, mesemondás. „Miközben a mesélő beszél, az emberek lelki szemei előtt kirajzolódik a történet, annak

minden részletével együtt. A szereplők érzelmei átragadnak a hallgatóságra is. Hatalmas és mélyreható erő van ebben a folyamatban. Ilyenkor a különálló elmék szó szerint összekapcsolódnak, és megszületik a közös tudat. A tábortűz körül ülők egy rövid időre eggyé olvadnak. Ha felállnak, táncolnak, mind együtt, egyszerre mozdulnak, ha kántálnak, szavuk egyszerre csendül. E közös tudatállapottól már csak egy lépés a vágy, hogy közösen cselekedjenek, hogy megszülessen az elhatározás, hogy közös útra induljanak, közösen vágjanak neki egy csatának, építkezésnek, az ünneplésnek. Ez ugyanígy működik ma is.”

A leghatásosabb mozgósítóeszköz: *„Vezetőként – vagy szóvivőként – egy előadással lehet a legjobban empátiát ébreszteni, lelkesíteni, tudást és információkat átadni, álmokat megosztani.”* „Az élőszó manapság még több potenciált rejt magában. A tábortűz köré ma már oda-fér az egész világ. Az internetnek köszönhetően milliók láthatnak egy olyan előadást, amely csak egyetlenegyszer, egy zárt előadóteremben hangzott el. Ahogy a nyomdagép megsokszorozta az írók hatókörét, úgy a világháló is megsokszorozza az előadók által gyakorolt hatást.”

„Egy jó előadás felvillanyozó és szemléletformáló lehet. Egy jó előadás hatásosabb lehet, mint bármilyen írott szöveg. Az íráshoz csak szavakat, az előadáshoz egy egészen új eszköz-készletet kapunk. Amikor belenézünk az előadó szemébe, hallgatjuk a hangját, megérezzük, milyen sebezhető, intelligens és szenvedélyes, akkor olyan képességekből kapunk ízelítőt, amelyeket az ember több százezer év alatt csiszolt tökéletesre. Ezek azok a képességek, amelyek révén az előadó energiát, erőt, inspirációt ad a közönségének.”

E könyv célja: „A retorika szó alapjelentése egyszerűen ennyi: 'a hatásos beszéd művésze-te'. Alapvetően ennek a könyvnek is az a célja, hogy újraértelmezze, újradefiniálja a retorikát a modern kor számára; és hogy jól használható kiindulópontot adjon egy újfajta prezentációs képesség megteremtéséhez. Nem csupán az, hogy bemutassa, hogyan kell TED-előadást tartani. A célunk ennél sokkal szélesebb körű: támogatni szeretnénk az előadás minden olyan formáját, amely magyarázni, inspirálni, informálni, meggyőzni akar, legyen szó akár üzleti, akár oktatási célú vagy más, nyilvános előadásról. Igaz, hogy a könyvben szereplő példák túlnyomó többsége TED-előadás, de ennek nem csak az az oka, hogy mi ezeket ismerjük a legjobban. A TED-előadások az elmúlt években alaposan felkavarták az állóvizet, és úgy véljük, sokat tanulhatnak belőlük a retorika tudományával foglalkozók. Azt gondoljuk, hogy a TED-előadások meghatározó alapelvei stabil és erős alapot adhatnak a tágabban értelmezett prezentációs képességek elsajátításához.”

A tanulságok forrása: „Az elmúlt évek TED-es tapasztalatai segíthetnek nekünk kijelölni az utat. A kollégáimmal már több száz TED-es előadóval dolgoztunk együtt – segítettünk nekik tökéletesre csiszolni az üzenetüket és az előadásmódjukat. Ezek a fantasztikus emberek teljesen átformálták a világlátásunkat. Az elmúlt tíz évben szenvedélyes viták zajlottak közöttünk arról, vajon ezek az előadók pontosan hogyan is érték el azt, amit elértek. Volt szerencsénk az első sorból megtapasztalni, ahogyan izgalomba hozták, felbőszítették, informálták és inspirálták a közönséget, és velük együtt bennünket is. Továbbá lehetőségünk

volt arra is, hogy közvetlenül tőlük kérjünk tanácsot arra vonatkozóan, hogyan kell előkészíteni és előadni egy ilyen lenyűgöző előadást. Zsenialitásuknak köszönhetően többtucatnyi hasznos tippel gazdagodtunk, és így közelebb kerültünk annak megfektetéséhez, *hogyan voltak képesek ilyen rendkívüli teljesítményre – mindössze néhány perc leforgása alatt.* (A TED előadások időtartamát 18 percben határozták meg. – Osman P.) A könyv anyagához a sokezernyi, tőlünk független, helyi szervezésű TEDx-esemény kollektív tudásanyagából is sokat merítettünk. A helyi szervezőktől, előadóktól a világ szinte minden pontjáról érkező tartalom gyakran meglepetést és nagy örömet szerez nekünk, és gazdagítja elképzeléseinket arról, mi minden valósítható meg egy előadás keretein belül.”

A beszéd mindent megváltoztató ereje – olykor az innováció esélyét is megmentheti: „Egy jól elmondott előadás bámulatos eredményekkel járhat. Vegyük például a vállalkozó, Elon Musk beszédét, amelyet a SpaceX alkalmazottainak tartott 2008. augusztus 2-án.” (1. hozzá: Ashlee Vance: Elon Musk – Tesla, SpaceX és a fantasztikus jövő feltalálása. HVG Könyvek, 2015, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2016/1. sz. Anderson is ebből idéz.) [Anderson elmondja: aznap következett be a SpaceX harmadik kudarca] „és mindenki tudta, a kudarc egyet jelenthet azzal, hogy lehúzzhatják a rolót. A cég munkatársai közül mintegy háromszázötvenen gyűltek össze, és a teljes kétségbeesés jellemezte a hangulatot. Majd megjelent Musk, hogy szóljon hozzájuk. Elmondta az embereinek, hogy a történetek ellenére igenis elértek valamit aznap, méghozzá olyasmit, ami csak kevés országnak, és pláne nagyon kevés cégnek sikerült eddig. Sikeresen teljesítették a kilövés első fázisát, és kijuttattak egy űrhajót az űrbe. Most pedig egyszerűen meg kell rázni magukat, és folytatniuk kell a munkát.” „Majd Elon ezt mondta, méghozzá olyan erővel és vehemenciával, amilyen a több mint húszórás ébrenlét után csak telt tőle: 'Ami engem illet, én soha nem adom fel, komolyan mondom, soha.' Azt hiszem (egyik ottlévő vezető szavai – Osman P.), ezek után a többségünk még a pokol tornácára is követte volna őt, napolajjal a kezünkben. Még soha nem láttam ilyen lenyűgöző vezetői megnyilvánulást. Pár pillanattal később a kétségbeesés és a legyőzöttség érzése kőkemény elszántsággá fordult át, ahogy az emberek elkezdtek a jövővel foglalkozni, és többé nem keseregtek a múlton. Ilyen ereje van egyetlen beszédnek.”

Megismerni saját tudásunkat a témáról: „Lehet, hogy a beszéd vagy előadás megtartásának lehetősége adja meg az utolsó lökést ahhoz, hogy végre belekezdjünk egy fontos kutatási projektbe. a kutatás során felmerülő és megválaszolandó kérdések megadhatják az előadásunk vázát. Melyek a leglényegesebb problémák? Hogyan viszonyulnak egymáshoz? Hogyan lehet ezeket a lehető legerőteljesebben elmagyarázni? Melyek azok a rejtélyek, amelyekre még nincsenek meg a jó megoldások? Melyek az alapvető vitás kérdések? Az előadás kulcsfontosságú momentumait mind felfűzhetjük a saját felfedezésünk menetére. Tehát ha valaki azt gondolja, talán mégiscsak van egy jó témája, de nem biztos benne, hogy tud-e róla eleget, annak azt javaslom, használja az előadás nyújtotta lehetőséget arra, hogy ezt végre kiderítse. És valahányszor azon kapja magát, hogy lankad a figyelme, csak képzelje el,

ahogy ott áll a színpadon, több száz szempár kereszttüzeiben. Ez garantáltan megadja a kellő lendületet a munka folytatásához.”

Erről szól a könyv: „A továbbiakban tehát abból a feltételezésből fogok kiindulni, hogy olvasómnak igenis van érdemi mondanivalója, legyen az az életét végigkísérő szenvedély, egy olyan téma, amelybe szeretné magát beleásni vagy egy prezentálandó projekt a munkahe-lyen. *Az elkövetkező fejezetekben már nem a 'mire', hanem a 'hogyanra' fogok összpontosítani.* Ám az utolsó fejezetben visszatérünk a mi témakörére, mert meggyőződésem, hogy mindenkinek van valami fontos ismerete, amelyet megoszthatna, és meg is kellene osztania velünk, többiekkel.”

Anderson az előadást egy utazáshoz hasonlítja, amelyen az előadó kalauzolja végig a közönségét. Voltaképp e könyve is egy nagyszabású előadás – idézzük ide a stációkat az öt nagy rész és a fejezeteik címeivel.

Alapozás – benne *Prezentációs képesség* – A fejleszthető tudás / *A gondolat* – Ajándék, amelyet csak egy jó előadás adhat / *Csapdahelyzetek* – Kerülendő szónoki stílusok / *Az előadás vezérfonala* – Mi a lényeg?

Eszközkészlet – benne *Kapcsolatteremtés* – Legyen személyes a hangvétel! / *Narráció* – A történetek ellenállhatatlan vonzereje / *Magyarázás* – Hogyan magyarázzunk meg bonyolult fogalmakat? / *Meggyőzés* – Egy jó érv mindent megváltoztat / *Feltárás* – Essen le az álluk!

Felkészülés – benne *Szemléltetőeszközök* – Silány diák / *Szövegezés* – Betanulni vagy nem betanulni? / *Olvasópróbák* – Hogyan? Próbálni is kell? / *Nyitás és zárás* – Milyen benyomást szeretnénk kelteni?

Előadás – benne *Ruhatár* – Mit vegyünk fel? / *Mentális felkészülés* – Hogyan győzhetjük le az idegességünket? / *A rendszer* – Pulpitussal, kontrollmonitorral, jegyzetkártyákkal vagy (ne adj' isten) mindezek nélkül? / *Hang és jelenlét* – Keltsük életre a szavakat! / *A formátum innovációja* – A teljes spektrumú előadások ígérete (és átka)

Elemzés – benne *A beszédek reneszánsza* – A tudás világhálója / *Miért fontos ez?* – Az emberek világhálója / *Fordul a kocka* – A filozófus titka.

Ebből máris látjuk a jó előadás egy újabb mesterfogását: olyan címekkel kell tagolni, amelyek újból és újból felébresztik és magukra rántják az érdeklődést.

Jöjjön még pár részlet a mondandó kifejtéséből!

„*Igenis van jelentőségük a szavaknak!* Az érzelmek kommunikálása fontos, és ami az előadás ezen aspektusát illeti, a beszélő hangszíne és testbeszéde tényleg nagyon sokat számít. A későbbi fejezetekben magam is kitérek erre. *De az előadás egészét tekintve azt kell mondanom, igenis nagyon sok múlik a szavakon.* A szavaink mondják el a történetet, építik fel a gondolatot, magyarázzák el azt, ami bonyolult, érvelnek amellett, ami észszerű, szólítanak fel cselekvésre. Ha tehát azt halljuk valakitől, hogy egy előadás során sokkal fontosabb a testbeszéd, mint a verbalitás, tudjunk róla, hogy az illető egy tévesen értelmezett elméletre

hagyatkozik. (Vagy a hecc kedvéért megkérhetjük, ugyan ismétlje már el az érveit szavak nélkül, gesztikulálva.) *A könyv első felében javarészt a nyelv varázsserejének működését boncolgatjuk majd.* Az emberek közti verbális kommunikáció fontosságát igazolja már az a pusztán tény is, hogy ily módon képesek vagyunk gondolatokat átadni egymásnak. Így épül fel, ettől formálódik a világlátásunk. A gondolataink tesznek minket azzá, akik vagyunk. Azok az előadók, akik rájöttek, hogyan tudnak gondolatokat küldeni embertársaik fejébe, képesek olyan hullámverést generálni, amelynek – pozitív értelemben véve – beláthatatlan következményei lehetnek.” Az utolsó mondat ugyanakkor csak az igazság felét mondja ki. Bármit tekintünk is pozitívnak, a megfelelő előadói technikával közvetített gondolatok annak ellenkezőjére is sarkallhatnak, ennek megfelelő következményekkel. „Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo”, azaz „A csepp kivájja a követ, nem erővel, hanem gyakori esésével”, ez a manipulációnak is az egyik alapelve. Ha valamit elég sokat sulykolnak, azt a célközönség végül igazságnak fogadja el.

Intellektuális felfedezőút „A jó előadás – hogy egy gyönyörű hasonlattal éljek – olyan, mint az utazás, amelyre az előadó és a hallgató együtt indul el. A szónok, Tierney Thys ezt így fogalmazta meg: 'Akárcsak egy jó film vagy egy jó könyv, a jó előadás is magával ragad. Az ember imádja a kalandokat, szeret úgy új helyekre utazni, hogy van mellette egy tájékozott és talán kissé agyafúrt idegenvezető, aki olyan dolgokat mutat neki, amelyeknek még csak a létezéséről sem tudott. Aki arra ösztökéli, hogy kitekintsen azokon az ablakokon, amelyek új, ismeretlen világokra nyílnak; aki egy másfajta szemüveget nyom a kezébe, amelyen át rendkívülinek tűnnek a hétköznapi dolgok is; aki elbűvöli, és aki agyának egyszerre több részét is felvillanyozza. Ezért gyakran úgy építem fel a beszédeimet, mintha egy utazásra indulnék.’

Ennek az analógiának az ereje abban rejlik, hogy egyértelműen tisztázza, miért fontos, hogy az előadó, akárcsak egy idegenvezető, onnan induljon, ahol a közönség is tart, és miért tilos minden bakugrás és érthetetlen irányváltás. Mindegy, hogy ez az út a felfedezés, a magyarázás vagy a meggyőzés útja, a végeredmény egy és ugyanaz legyen: a közönség jusson el egy gyönyörű, addig ismeretlen helyre. Ez sem más, mint egy ajándék.”

Kártékony, kerülendő előadói stílusok: „Létezik pár igen csúf szónoki stílus, amely egyaránt veszélyes az előadó jó hírére és a közönség jóllétére. Ebből álljon most itt az a négy, amelytől, azt tanácsolom, minden körülmények közt tartsuk távol magunkat.”

Az első, amelyet bemutat, az *önreklám*. „Az előadók néha pont fordítva képzelik el a dolgot: nem azt tervezik, hogy adnak, hanem azt, hogy elvesznek.” A felhozott példában az előadó cége szolgáltatásait dicsérte. „A helyzet iróniája, hogy ez a *kapzsi szemléletmód még csak az előadó érdekeit sem szolgálja*. Meglepne, ha a közönség soraiból bárki is igénybe vette volna a szolgáltatásait. Vagy ha mégis, az nagyon meg kellett, hogy érje neki, tekintve, hogy a többiek szemében micsoda presztízsveszteséggel járt maga a tett.

A jó hír mindennél fontosabb. Az ember nyilván arra törekszik, hogy nagylelkű embernek ismerjék meg, aki valami csodálatos dolgot hoz el a közönségnek, ne pedig unalmas, két lábon járó reklámfelületnek. *Nincs annál egyhangúbb és idegesítőbb, mint amikor mindenáron el akarnak adni nekünk valamit, főleg ha valami teljesen másra számítunk.*” A reklám felettébb trükkös dolog – ha rosszkor, rossz helyen nyomják, arra vezethet, hogy akár irracionálisan nagy mértékben is utáljuk és elutasítjuk mind a reklámozót, mind pedig azt, amit ajánl. „Legfőbb elvünk, hogy az előadó tartsa szem előtt: az ő feladata az, hogy adjon valamit a közönségnek, és ne elvegyen tőle. Tanácsos lenne még egy üzleti ajánlat prezentálásakor is ezt a célt követni. A legeredményesebb értékesítők titka, hogy beleképzelik magukat a hallgatóság helyébe, és kitalálják, mivel szolgálhatnak leginkább az ő érdekeiket.” A felvezetés hatalmát igen jól mutatja a „Tom Sawyer-szabály”, amely, ha jól alkalmazzák, olykor valóban működik: „Mit fizetsz, ha kimeszelheted a kerítésemet?”

„A csapongó: Rengeteg ilyen előadás van. Szól erről is, arról is, de nincs egyértelmű írása. Az előadó talán azzal áltatja magát, hogy zsenialitásának megvillantása még ebben a csapongó stílusban is lenyűgözi az embereket. De ha több száz ember úgy dönt, hogy ránk szán a napjából 15 értékes percet, akkor nem tehetjük meg, hogy rögtönzünk. Aki tehát úgy dönt, hogy ajándékba ad a közönségnek egy csodálatos gondolatot, az előbb szánjon némi időt a felkészülésre! És felejtse el a hadoválást!” Ennek a megvalósítása gyakran nehezebb, mint hinnénk. Az ember nem látja magát a közönsége szemével, s hajlamos beleszeretni az elképzeléseibe. Őszintén úgy vélheti, hogy színes, fordulatos, intellektuálisan izgalmas előadást készít, csak nem képes elérni, hogy a közönség is ilyennek találja.

„Az untató”: A példa itt arról szól, milyen kudarchoz vezet, ha nem ismerjük fel, hogy amit akár őszintén is izgalmasnak tartunk, másoknak érdektelen és ezért unalmas lehet. „Percek alatt álomba lehet ringatni a közönséget minden olyan előadással, amelyben az előadó elmeséli az általa képviselt cég, civil szervezet, laboratórium rendkívüli történetét, felvázolja annak bonyolult, ám lenyűgöző felépítését, bemutatja hihetetlenül tehetséges és elképesztően fotogén csapatának tagjait, és elbűszkélkedik termékeik mérhetetlen sikereivel. Lehet, hogy mindez neki és a csapatának érdekfeszítő, de sajnos mi, többiek, akik nem dolgozunk ott, kívül vagyunk ezen a körön.” A jó megoldás: „Ám egészen más lesz a helyzet, ha az előadó az általuk végzett munka jellegére és a munkát átható gondolatok erejére összpontosít, és nem pusztán a szervezetre vagy a termékre.” De „Ez azonban nem is olyan könnyű, mint gondolnánk.” Anderson itt szó szerint nem mondja ki, de a kifejtéséből megérthetjük: nem azt kell bemutatni, milyen okosak, ügyesek vagyunk, hanem azokat az eredményeinket, amelyek a közönség számára is hasznos útmutatással szolgálnak, és gondosan ügyelni kell, ne menjen át a prezentáció önreklámba. Némi üzleti érzékkel segítve a józan ész is ezt diktálja. „Az egyik fenntartja az érdeklődést. A másik csírájában fojtja el. Az egyik előadás ajándék. A másik pusztá önfényezés.”

„Az ihletadó: Minden kétséget kizáróan az egyik legnagyobb hatású dolog, amelyet egy előadás közönsége megtapasztalhat, az inspiráció. Amikor az előadó munkásságának meg-

ismerése és szavai révén az ember egészen fellelkesül, és úgy érzi, lehetőségek végtelen sora vár rá. Alig várja, hogy újra kilépjen a világba, és jobb ember váljon belőle. *A TED fejlődésének és sikereinek motorja éppen a rengeteg inspiráló hatású előadás volt. Sőt eleve engem is ez vonzott a TED-hez. Hiszem, hogy az inspiráció hatalom. De ezzel a hatalommal is csínján kell bánni.*”

„A helyzet az, hogy az inspirációért meg kell dolgozni. Valaki nem attól válik inspirálóvá, hogy bociszemekkel néz az emberekre, és arra kéri őket, higgyenek az álmában. Hanem attól, hogy *tényleg van egy olyan álma, amelyért joggal lelkesedhet bárki. Ám az efféle álmok nem jönnek maguktól. Vérrrel, verejtékkel és könnyekkel fizetünk értük.*”

S már csak néhány szilánk.

Vezérfonal: „Létezik egy hasznos kifejezés, amelyet színdarabok, filmek, könyvek elemzésére használnak, és amely az előadásokra éppúgy alkalmazható. Ez a *mű vezérfonala*, amely összefűzi a narratíva valamennyi elemét. Minden előadásnak kellene, hogy legyen vezérfonala. Mivel a cél az, hogy egy kis csodát hozzunk létre a hallgatónk fejében, a vezérfonalat tekinthetjük egy erős kötélnek vagy drótnak is, amelyre felakasztgatjuk a felépítendő gondolat elemeit. Gyakorlásnak jó lehet, ha megpróbáljuk az előadásunk vezérfonalát legfeljebb 15 szóba sűríteni. De abban a 15 szóban aztán legyen benne a lényeg! Az is fontos, hogy a vezérfonal ne legyen túl kiszámítható vagy banális. Az alábbiakban néhány népszerű TED-es előadás vezérfonalát osztom meg. Vegyük észre, hogy *mindegyikben van valami váratlan!*”

„A lényeg, hogy az ember megtalálja azt a szerkezetet, amely segítségével a rendelkezésre álló idő alatt a leghatásosabban képes kifejtetni a vezérfonalat; és hogy minden egyes elem esetén világos legyen, hogyan kapcsolódik a vezérfonalhoz.”

A továbbiakban alapos kitanítást kapunk a vezérfonal kidolgozásáról, szemléltető példával arra is, hogyan ne tegyük, s hogyan tegyük, és ellenőrző listával. A mesterfogások egyik legfontosabbja és legnehezebbje pedig itt is, hogy írni könnyű – szelektálni, kidobni nehéz, Anderson szavaival „A jó írás titka a kitörölt szavak erejében rejlik. Ez az előadásokra is igaz. *A sikeres előadás titka néha abban rejlik, ami kimaradt belőle. A kevesebb néha több.*” Néha? Ne reménykedjünk: a fecsegés mindig lerontja a közlés átütő erejét!

Az előadók öt legfontosabb eszköze: „Ha a vezérfonal kész, meg kell tervezni, mi mindent fogunk ráaggatni. A gondolatok felépítésének számos módja van. *A következő öt fejezetben sorra vesszük az előadók öt legfontosabb eszközét.* Ezek pedig a következők: Kapcsolatteremtés / Narráció / Magyarázás / Meggyőzés / Feltárás. Ezek bármilyen kombinációban használhatók. Egyes előadások csupán egyetlen eszközre építenek, más előadásokban pedig egyszerre akár több eszköz is jelen van. Akad olyan is, amelyben mind az öt szerepet kap (sok esetben nagyjából a fenti sorrendben). De érdemes külön-külön megvizsgálni ezeket, mert ez öt, egymástól teljesen eltérő eszköz.”

Önvédelmi fegyverek és hozzájárás (a Kapcsolatteremtés fejezetből): „Az ember társas lény, a maga mindenféle sajátos tulajdonságaival. Jó néhány olyan fegyvert kifejlesztett, amely

megvédi azoktól a veszélyes ismeretanyagoktól, amelyek be akarják szennyezni a világnézetét. Ezek a fegyverek név szerint a szkepticizmus, a bizalmatlanság, az ellenszenv, az unalom és az értetlenség. Ezek a fegyverek rendkívül értékesek. Ha az elménk tárva-nyitva állna minden nyelvi behatás előtt, az életünk pillanatok alatt darabjaira hullana. Így tehát *előadóként az első és legfontosabb dolgunk, hogy megtaláljuk a módját, hogyan fegyverezhetjük le a közönség elméjét, és alakíthatunk ki bizalmi kapcsolatot, hogy aztán pár percre önként – sőt örömmel – adjanak teljes hozzáférést az agyukhoz.*”

Tény, hogy könyvével Anderson ismeretanyagot igyekszik plántálni az olvasó elméjébe. Remélhetően az itt vázoltak is érzékeltetik, hogy érdemes nyitottan fogadni.

Dr. Osman Péter

* * *

Stanley McChrystal, Tatum Collins, David Silverman, Chris Fussell: Csapatok csapata. Szervezeti együttműködés és elköteleződés felsőfokon. HVG Könyvek, 2016; ISBN 9789633043745

„A hatékonyságnak a világon semmi értéke sincs, ha képtelen a változó körülményekhez igazodni.” *Ez e könyv legfőbb, általános érvényű mondanivalója.*

Abszurd kép a helyzet abszurdításáról „Gyakorlatilag egy olyan rendszerre lett volna szükség, amely anélkül is képes alkalmazkodni a felmerülő kihívásokhoz, hogy előre tudnánk az ehhez szükséges kívánalmakat; egy olyan rendszerre, amely nem egy ismert x-et alakít át egy ismert y-ná, hanem képes létrehozni egy ismeretlen kimenetelt egy kiszámíthatatlan bemenetelből.” A szerzők itt közvetlen példaként egy különösen innovatív katonai alakulat problémájáról szólnak, de valójában ugyanezzel küzd mindenki, aki a mai, gyorsan és előre nem láthatóan változó világban próbál sikeresen működő szervezetet létrehozni.

Ez a könyv nem katonákról szól – „szó sincs háborús történeletről” – hangsúlyozzák a szerzők –, nem is a katonai hadviselésről, *hanem annak a stratégiának a kialakításáról, amely a mai, a korábbiaknál drasztikusan nagyobb dinamikájú műszaki-gazdasági környezetben a sikert hozhatja egyebek közt az innovációs fejlesztésben is.*

A szerzők elmondják, hogy a könyvben bemutatott tudásanyagot, tapasztalataikat, kutatási megállapításaikat és az erre alapozott módszerüket saját vállalatvezetési kutató és tanácsadó magáncégükben hasznosítják, ilyen szolgáltatásokat kínálnak. Aligha alaptalan a feltevés, hogy e könyvük végső soron ebben magas színvonalú „reklámanyagként”, szolgáltatásaik szakmai megalapozottságának meggyőző bizonyítékeként is szolgál.

A HVG ajánlójából: „Hogyan egyesítsük a kis csapatokra jellemző rugalmasságot és összetartást a nagy szervezetek lehetőségeivel és erőforrásaival? Stanley McChrystal tábornok óriási, nemzetközi szövetségesekből álló, hierarchikus felépítésű, fegyelmezett hadi gépezetet vezetett, ám az al-Káidával szemben mit sem számított létszámbeli, felszerelésben és kiképzettségben megmutatkozó fölényük. A hadsereg hagyományos működése nem felelt meg napjaink hadviselésének, ezért McChrystal a háború kellős közepén átláthatóan kommunikáló, decentralizált hálózattá alakította csapatait. *A háborúban tapasztalt kihívások tanulságai az üzleti vállalkozások, nonprofit és egyéb szervezetek számára is példaértékűek. A könyv által ismertetett stratégia minden területen működőképes, akár egy kórházról, akár a NASA-ról van szó, és a vezetők akkor cselekednek a legbölcsebben, ha kísérletezési szabadsággal és szervezeti szintű rálátással ruházzák fel csapataikat.*” A kiemelt rész (minden kiemelés a recenzió szerzőjétől) tökéletesen helytálló, általános érvényű tapasztalatokra mutat – ezért is szólunk itt e könyvről. Jól tanúsítja ezt a kitűnő szakíró Walter Isaacson előszava. Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. számában mutattuk be Steve Jobsról szóló könyvét (Steve Jobs – HVG Könyvek, 2011), a 2016/2. számban pedig az Innovátorok – Hogyan indította el egy csapat hacker, zseni és geek a digitális forradalmat c. nagy áttekintését (HVG Könyvek, 2015). Isaacson korábban a Time főszerkesztője és a CNN elnöke volt – két olyan feladatkör, amelyek igen nagy kommunikációs szakmai tudást igényelnek. Jelenleg az amerikai Aspen Intézet (The Aspen Institute) elnök-vezérigazgatója. Ez utóbbi, a bemutatkozásából idézve, „Oktatási és 'policy' tanulmányok készítésére szakosodott washingtoni szervezet. Küldetése a tartós értékekre támaszkodó vezetés tudományának és gyakorlatának előmozdítása.

Kiemelést érdemel itt, hogy a gazdasági versenyben a fejlesztés – ha nem pusztán javító célú –, az innováció és a piaci munka mindig rokon a hadviselés más változataival. Jó példa erre, hogy a marketingszakma – szintúgy a vezetéstudomány – egyik meghatározó klasszikusaként tartja számon a kb. 2500 éve élt kínai katonai író, Szun-ce A háború művésze c. művét. A hadviselés az e könyvből nyerhető tanulságok szempontjából nem agresszivitásként jelenti a tanulságok és jól használható megoldások forrását, hanem mint hasonlóképp többnyire extrém gyorsan és gyakran nemlineárisan változó, erősen instabil és mindezekért kiszámíthatatlan működési környezet – amilyen, egyebek között, mind gyakrabban az innovációk mai környezete is.

A szerzőkről a HVG ajánlójából:

Stanley McChrystal harmincnégy évnyi katonai szolgálat után, négycsillagos tábornokként vonult nyugállományba. Utolsó megbízatása idején az amerikai és koalíciós erők parancsnoka volt Afganisztánban. (Az öbölháborúban a Speciális Műveletek Egyesített Parancsnokságát vezette Irakban – Osman P.) Vezetése idején fogták el Szaddám Huszeint, illetve győzték le az iraki al-Káidát Abu Muszab az-Zarkávi megölésével. *My Share of the Task* című visszaemlékezése, akárcsak új könyve, a *Csapatok csapata*, bestseller lett. Jelenleg

a Yale Egyetem nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó Jackson Intézetének főmunkatársa, és a CrossLead társtulajdonosaként felső vezetőket oktat a szervezeti szintű alkalmazkodóképességre.

Dave Silverman az Egyesült Államok Haditengerészeti Akadémiája 1998-as elvégzését követően vált SEAL-lé (speciális műveleti alakulat, a könyv sokat elmond róla – Osman P.), Irakban is megfordult, majd 2009-ben Afganisztánban szolgált a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (International Security Assistance Force, ISAF) főhadiszállásán. Jelenleg a CrossLead vezető beosztású munkatársa.

Chris Fussell szintén egykori SEAL, hosszú éveket töltött a Haditengerészeti Különleges Hadviselési Fejlesztő Csoportnál (Naval Special Warfare Development Group, NSWDG), és majdnem egy éven át volt McChrystal tábornok szárnysegédje az Alkalmi Harci Köteléknél, mielőtt a monterey-i Haditengerészeti Posztgraduális Iskolában a több szervezetet összefogó sejteket tanulmányozta. A csapatfejlesztés és motiválás szakértője, jelenleg a CrossLead egyik vezetője.

Tantum Collins a Yale-en szerzett „Global Affairs” diplomát. Jelenleg Marshall-ösztöndíjasként nemzetközi kapcsolatok és politikatudomány szakos hallgató a Cambridge-i Egyetemen.

Az innen meríthető tudás értékéről, Isaacson előszavából: „Legyen szó üzletről vagy háborúról, a gyors reagálás és alkalmazkodás képessége létfontosságú tényező, amelyet az elkerülhetetlen technológiai és bomlasztó társadalmi változások üteme csak még inkább kihangsúlyoz. Mindez újfajta kommunikációt és együttműködést tesz szükségessé. Napjainkban a kreativitás közös igyekezet, az innováció pedig csapatmunkával megvalósított erőfeszítés. (Itt kissé eltértünk a magyar fordítástól, hogy visszaadhassuk az eredeti mondanivalót – Osman P.) E könyv célja, hogy segítséget nyújtson bármely szervezetnek, amely sikerre törekszik ebben az új környezetben. Alapját azok a megtörtént és élethűen leírt események adják, amelyekkel Stanley McChrystal tábornoknak Irakban és Afganisztánban parancsnokként kellett szembenéznie. Könyvében érthetővé válik, miként kell egy szervezetnek újra és újra feltalálnia önmagát, és hogyan lehet feloldani az egyes szervezeti egységek különállását és tökéletesíteni azt az alkalmazkodóképes hozzáállást, amely végül valódi csapatmunkát és együttműködést tesz lehetővé.

Napjaink gyorsan változó világában, amit a megnövekedett sebesség és a kölcsönös függőség jellemez, a szervezetek minden területen szédítő kihívásokkal néznek szembe, a globális terrorizmustól kezdve a járványok megállításán át az ellátási láncban bekövetkező zavarokig, valamint a korszakalkotó technológiákig. *Az ilyen problémákat csakis egy folyamatos szervezeti alkalmazkodóképességre épülő csapatok csapata felállításával lehet megoldani.*

A McChrystal tábornok és kollégái által szerzett tapasztalatok, valamint mások ismereteinek vizsgálata rávilágított arra a tényre, hogy a redukcionista irányítás számára a hálózatba szervezett világ bonyolult sokrétősége lehetetlenné teszi a felmerülő problémák megoldását.

A hatékonyság elengedhetetlen, de már közel sem elegendő egy szervezet sikeréhez. A 20. században működőképes eljárásokat alkalmazhatatlanná tette a sebesség és az olyan kis-számú szereplők, mint a terroristák, a startupok és a vírusszerűen terjedő trendek eltúlzott hatásgyakorlása.”

(Közbevetett megjegyzés: Ha az olvasó egynémely mondat szakmai jelentését sehogy sem érti, nem feltétlenül ő a hibás. Akad pár nyilvánvaló félrefordítás.)

„A tervezésen és előrejelzéseken alapuló menedzsmentmodellek nem képesek rugalmasan alkalmazkodni a változó körülményekhez, vagyis már nem felelnek meg napjaink kihívásainak. A szervezeteknek, szakítva az elszigetelt berendezkedéssel, a siker érdekében muszáj hálózatba szerveződniük. Céljuk eléréséhez a hatékonyság helyett a folyamatos szervezeti alkalmazkodóképességre kell helyezniük a hangsúlyt. Ehhez drasztikus változtatásokra van szükség mind a mentális, mind a szervezeti modellek terén, miközben a vezetésnek folyamatos erőfeszítéseket kell tennie a változásokhoz elengedhetetlen környezet megteremtéséért.

A könyvben kifejtett legfontosabb tanulság az, hogy a kis létszámú csapatok alkalmazkodóképességét és kohézióját a szervezet egészére kell kiterjeszteni. Mindez lehetővé teszi egy olyan csapatok csapata felállítását, amely segíti és támogatja a különböző egységek együttműködését, vagyis az egyes csapatok és személyek tudásának, illetve tetteinek szervezeti szintű felhasználását. Az innováció és problémamegoldás így nem az egyéni tervezés, hanem a csapatmunka eredménye lesz. ... Ez az új megközelítés azonban egyúttal szükségessé teszi a hagyományos vezetői felfogás megváltoztatását is: a vezető szerepe az egyszerű utasítást adó és ellenőrző mikromenedzseléshez képest lényegesen tágabb értelmezést nyer.

Bármilyen területen dolgozzunk is, álljunk a vezetés bármely fokán, a könyvben tárgyalt meglátások és készségek elsajátítására minden bizonnyal szükségünk lesz. Azon túl, hogy izgalmas és lebilincselő olvasmány, napjaink gyorsan változó környezetében nélkülözhetetlen útmutató a méltón elismert csapatmunkához és a szervezeti változásokhoz.”

A kiindulási alap: „Az utóbbi évtizedek technológiai változásai egymástól sokkal inkább függővé és gyorsabbá tették a világot, ami a komplexitás állapotát hozta létre. (A kölcsönös függés nyilvánvalóan a ’világ’ szereplőire, a gyorsaság pedig a változásokra vonatkozik – Osman P.) A komplexitás olyan helyzetet teremtett, amely alapjaiban különbözik a múlt bonyolult kihívásaitól; habár a bonyolult problémák megoldása is nagy erőfeszítést igényel, végső soron megfelelnek az előrejelzésnek. A komplexitás lényege az, hogy a megnövekedett nyomom követési és mérlegelési képességek dacára a világ sok szempontból jóval kiszámíthatatlanabb lett. Ez a kiszámíthatatlanság alapvetően összeegyeztethetetlen a tervezésen és előrejelzésen alapuló redukcionista menedzseri modellel. Az új környezet új megközelítést igényel.”

Néhány karakteres idézet (minden forrásmegadás nélküli idézet a könyvből):

„Az összekapcsoltság és az azonnali információátadás képessége példátlan mértékű befolyással ruházhatja fel a garázszenekarokhoz, a kollégiumi szobák startupjaihoz, a vírusmarketingesekhez és terroristasejtekhöz hasonló apró csoportokat.” Hasonlóképp, az ismeretanyagok robbanásszerű bővüléséből, a K+F- és a termelési tevékenységek, valamint a piaci munka eszközigényének növekedéséből kényszerűen is következő specializáció szükségesszerűvé teszi a kisebb szereplők munkamegosztását, amely egyre inkább hálózatos együttműködéssé alakul. Az összekapcsoltság és az azonnali információátadás képessége ebben is döntő szerepet játszik.

„Nagyszerű 20. századi szervezet voltunk, ám ez a 21. században már kevésnek bizonyult. Rájöttünk a váratlan és ordítóan nyilvánvaló tényre, mely szerint a mi korlátozó tényezőnk a menedzsment evilági művészetében keresendő. ... A győzelemhez meg kellett változnunk. *Meglepő módon a változás nem elsősorban a taktikákról vagy az új technológiákról szólt, sokkal inkább az erőink belső felépítéséről és kultúrájáról – más szavakkal, a menedzsmenthez való hozzáállásunkról.*” A szerzők ezt közvetlen tapasztalatként McChrystal harci szervezetről, az Alkalmi Harci Kötelékről – Joint Special Operations Task Force – írják, de igen sok cég, gazdasági és egyéb szervezet is szembekerül vele, már ha eléggé bölcs felismerni az új idők kihívását.

„A sebesség pénz.” E mondás itt egy bankártól van, és arról szól, hogy a mai tőzsdei kereskedésben meghatározó szerepe lehet a reagálás sebességének. A könyv részletesen tárgyalja, mekkora a jelentősége, hogy a szervezet képes legyen a gyors reagálásra, s milyen problémákba ütközik ez egy komplex rendszerben.

„*A big data senkit sem fog megvédeni*, mivel ugyanaz a technológiai fejlődés, amely lehetővé teszi számunkra az adathegyek és digitális források elemzését, egyidejűleg olyan változékony kommunikációs hálókat és médiaplatformokat hoz létre, amelyek az egykor az üstökösökhöz hasonló, kiszámítható társadalmi szempontokat a hidegfrontokhoz tesszik hasonlóvá. Vagyis *az adatszegény, de legalább viszonylag kiszámítható állapot felől az adatgazdag bizonytalanság felé tartunk.*”

„Az Alkalmi Harci Köteléket lehetetlen lett volna egyetlen hatalmas csapattá szervezni, de a csapatparancsnokság terén sem köthettünk kompromisszumot; a kis méretű, elszigetelten működő csapatok halmaza nehézkessé tett minket. Ugyanakkor az sem tűnt járható útnak, hogy lebontva a redukcionista felépítményt, hagyjuk, hogy a csapatok maguk boldoguljanak; muszáj volt koordinálni a vállalkozást. *Valamiképpen rá kellett jönnünk arra, hogy miként terjesszük ki a kölcsönös bizalom és a közös céltudat mértékét anélkül, hogy káoszt okozzunk vele.*” Erre mondhatja mind több szervezet: Szóljanak, ha rájöttek – nekünk is nagyon kell!

„Sajnálatos módon, számos olyan tulajdonság, amely csapatszinten pozitív hatást vált ki, szervezeti szinten súlyos problémákhoz vezet. Mi is beleütköztünk néhány alapvető nehézségbe. Az általunk kigondolt megoldás a 'csapatok csapata' lett – egy olyan szervezet, amelyben

az egyes csapatokat ugyanolyan kapcsolati hálóval kötjük össze, mint amilyen a csapattagok között alakul ki: így *a hagyományosan bezárkózó és elkülönülő csapatok között létrejöhet a bizalmon és közös céltudaton alapuló együttműködés.*” A vázolt tapasztalatok, a problémák elemzései kristálytisztán vezetnek erre a megoldásra. Megvalósítani azonban – ezt tudhatja szinte mindenki, aki közlőről látott hagyományos felépítésű szervezetet, különösen ha az viharos vizeken hanykódik, vagy más nyomás alatt működik – nem is olyan egyszerű.

Az ismeretlen feltérképezése: „Könyvünk egyik fő témája a nem ismert tényezők jelentőségének felbecslése.” Ez a gyorsan fejlődő, új tényezők (pl. új technológiák, szerveződési módok, új mozgás- és erőterek) által formált működési környezetben az egyik legnagyobb kihívás. Meghatározó jelentőségű a tervezésben, ugyanakkor még annál is sokkal nehezebb feladat, mint amilyennek első ránézésre gondolnánk. Régi, nagyon igaz mondás, hogy „Sokat kell tudni ahhoz, hogy fogalmunk legyen, mit nem tudunk.” Az ilyen mérlegelésnél az első nagy feladat annak legalább közelítő számbavétele, hogy milyen, még nem ismert tényezők bukkannhatnak fel, amelyek jelentős hatással lehetnek terveink megvalósulására.

A primer tapasztalatok kiindulása, a harctér: „2003 nyarán behatoltunk Irakba. A Szaddám Huszein rezsimjének megbuktatását célzó hagyományos katonai hadművelet az év végére egy elkeseredett, szunniták ellen vívott, könyörtelen küzdelemmé változott. Az Alkalmi Harci Köteléknek nem volt más választása, mint alkalmazkodni a szükségszerűségekhez. Habár kiváló kiképzést kaptunk és bővében voltunk a felszereléseknek is, vesztesre álltunk egy olyan ellenséggel szemben, amelyet minden józan számítás szerint le kellett volna győznünk. Idővel rájöttünk, hogy nem csupán az ellenséggel kell megküzdenünk, hanem a környezettel is, amely alapvetően különbözött mindattól, amire számítottunk és kiképzést kaptunk. Az események sebessége és kölcsönös függősége új dinamikát hozott létre, amely azzal fenyegetett, hogy egyszerűen elsöpri az általunk létrehozott hagyományos folyamatokat és kultúrát. Az átalakulásnak csupán elenyésző része volt tervezett, és ezek közül is csak néhány dolog alakult az általunk elképzelt módon. A fejlődés sokkal inkább a gyors ismétlődésekben rejtett: változás – kiértékelés – újabb változás. Egy olyan katona számára, aki a West Pointon szerzett mérnöki képesítést, kifejezetten zavaró volt a gondolat, hogy ugyanarra a problémára minden egyes nap más választ kell adni. Pedig éppen erről volt szó.” Különösen a 20. század utolsó harmadában és ma hasonlókról számolhat be sok addig erős vállalat, ahogy szembekerül az új, gyakran szó szerint „felforgató” technológiákkal és azok nemritkán robbanásszerű hatásaival.

Nem mérsékel – rávilágít: „E könyv nem fogja mérsékelni az új korszakban jelentkező kihívásokat és leegyszerűsíteni a sikerhez vezető összetett utat, ám, mint egyfajta objektív, rávilágít a megértésükre, sőt felvázolja azt a megközelítést, amely lehetővé teszi az egyes szervezetek számára az új követelményekhez való alkalmazkodást.”

A felállás és a vizsgálódás: „A téma hatékony feldolgozása érdekében kutatásunk két irányvonalat követett. Elsőként megalapítottuk a CrossLeadet (vállalatvezetési kutató és

tanácsadó cégük – Osman P.), hogy civil cégekkel együttműködve nézhessünk szembe a gyorsan és komplexen változó környezet jelentette kihívásokkal. Az erőfeszítés révén páratlan tehetségeket toboroztunk: fiatalokat és idősebbeket, civileket és egykori katonákat, illetve hivatásos hírszerzőket, elméleti és gyakorlati szakembereket. *Az egyes ügyfelekkel a terepen végzett gyakorlati munka révén végre megpillanthattuk a változó tényezők örvényét: az állandók olyan változókká alakultak át, amelyek ellehetetlenítették a kiszámíthatóságot és kihívás elé állították a hagyományos vezetési és menedzsmentmodelleket.* Sok sikeres szervezet szembesült azzal, hogy az egykor kifogástalanul működő eljárások mostanra hatástalannokká váltak.

Közvetlen elköteleződésünk mellett *más nézőpontokból és elméleti dimenziók mentén is igyekeztünk megvizsgálni a jelenséget, és azt kellett látnunk, hogy azok, akik ebből az irányból vállalták a téma átfogó elemzését, szintén hasonló következtetéseket vontak le.* Méghozzá nagymértékben hasonlóakat. Áttekintettük a rendelkezésünkre álló tanulmányokat, és beszélgettünk a legkülönbözőbb területek szakértőivel, akik nagylelkűen hajlandók voltak időt áldozni ránk, majd megvizsgáltuk személyes tapasztalatainkat, hogy eredményeinket összevethessük az ő tudásukkal.”

„*Tulajdonképpen mi is ez a könyv, és mi nem:* Habár az al-Káida elleni harcban szerzett tapasztalataink átszövik a mondanivalót, *szó sincs háborús történetről.* Reményeink szerint rávilágítunk arra, *miben változott napjainkra a világ, és hogy ennek tükrében mi a teendők;* és *bebizonyítjuk, hogy a hatékonyság elérését szolgáló törekvéseken változtatni kell.* Habár a hatékonyság továbbra is fontos tényező marad, *a komplex és folytonos változásokhoz való alkalmazkodóképesség elengedhetlenné vált.* Annak érdekében, hogy a probléma tüneteit, kiváltó okait és a mások által is hatékonynak ítélt megközelítéseket felvázolhassuk, *háborús tapasztalatainkat egy sor üzleti, kórházi, civil szervezeti és más valószínűtlen helyről merített példával vegyítettük.* Ily módon érthetőkké és megismerhetőkké válnak a ránk váró kihívások, és képessé válunk egy megfelelő keret kialakítására, *amellyel megérthetjük őket.*”

A lényeg egyik megjelenítése, „*A csapatok csapata:* Évezredes viselkedési minták, az emberi agy neurológiai korlátai és az amerikai különleges műveleti egységek hagyományai ellen dolgoztunk, amikor megpróbáltunk túllépni „a bárki más tehet egy szívességet” mentalitáson. *Muszáj volt kiterjesztenünk az egyes rangerszakaszokat, különleges műveleti egységeket és SEAL-csoportokat átható egységességet – és az ezzel együtt járó alkalmazkodóképességet – több ezer emberre is.* Rájöttünk, *hogy nem egyetlen hatalmas méretű csapat létrehozására van szükségünk. A csapatok csapatát kellett megalkotnunk.* Ami első hallásra csupán giccses szemantikai különbségnek tűnik, valójában egy döntő szerkezeti különbségre utal, amely megvalósítható céllá nemesítette a csapat varázsának kiterjesztésére való törekvésünket.”

Ennek mikéntje: „*Egy csapatban a bizalom kialakulásához mindenkinek ismernie kell a másikat, az átfogó tudatosság mindenkori fenntartásához pedig a közös céltudat fenntartására van szükség –* ami gyerekjáték, ha 25 emberről van szó, de 50 tekintetében már kissé nehezebb, 100 fő fölött kifejezetten trükkös, egy több ezer katonából álló harci különítmény-

nél pedig határozottan lehetetlen. *A csapatok csapatában azonban nincs szükség arra, hogy mindenki ismerje a másikat; ehelyett az egyes csapatok között kell a csapaton belüli emberi kapcsolatokhoz hasonló kötődéseket létrehozni.* Lényegében ugyanezzel kerülünk szembe a vállalatoknál és egyéb szervezeteknél: elérni, hogy az egyes részlegek bízzanak a többiekben, legyenek hajlandóak fenntartások és elkülönülés nélkül együtt dolgozni, akár nagy terheket is vállalni úgy, hogy tudják: az eredmény döntő mértékben a többiektől is függ.

Közös tudat és saját szakértelem: „Esziünk ágában sem volt azonban a csapatokat generalizálni – a SEAL-től ugyanúgy azt vártuk el, hogy a saját területén legyen a legjobb, mint ahogy a katonai elemzőktől is. A speciális képességek széles tárháza nélkülözhetetlen volt a sikerhez. Azt akartuk, hogy a tudatosság párosuljon a szakértelemmel. Alakulatunk egészével úgy kellett megosztanunk egy olyan alapvető, holisztikus megértést, amely a működési környezetünkhöz és a saját szervezetünkhöz is kapcsolódik, hogy közben fenntartjuk az egyes csoportokra jellemző szakértelem színvonalát. A magunk részéről közös tudatnak neveztük ezt a célt – ezt az adaptív, emergens szervezeti intelligenciát –, ami az átalakulás sarokkövévé vált.” Ugyanezt kell elérni pl. egy összetett innovációs fejlesztés résztvevőinél, szintúgy egy nagy cég működésében.

Egy előrehozott példa arra, milyen kulcsfontosságú gyakorlati problémákat tárgyal a könyv: Egy alfejezet kritikus jelentőségű gyakorlati problémát feszeget. Általánosan használt információbiztonsági óvintézkedés a need to know (itt a tényleges jelentést kevésbé visszaadó „szükséges ismeretnek” fordítják) alkalmazása. Ez gyakorlatilag arra alapoz, hogy aki nincs az információ birtokában, attól ki sem szivároghat, így szükségtelen kockázat azt olyannak is odaadni, akinek nincs szüksége rá. A mérlegelés persze nehéz, kényes, és – ahogy a szerzők bemutatják – csúf bajt okozhat, ha ez az együttműködés rovására megy. Jó kérdés azonban, hogy valójában mi az optimális kiút ebből a csapdából. A szerzők ismertetik, hogyan alakították át a NASA szervezetét Kennedy híres programhirdetésének – embert küldeni a Holdra – a teljesítéséhez, aminek egyik fő eleme épp a naprakész információmegosztás biztosítása volt:

„A NASA 1963-ban George Muellert kérte fel az Apollo-program irányításának kialakítására. Ezt követően tengernyi változásra került sor. Mueller egyetlen, összekapcsolódó agyként gondolt a NASA-ra – vagyis olyan emergens intelligenciaként, amelyet a különleges képességekkel rendelkező csapatokra jellemző 'kognitív egység' hoz létre. Wernher von Braun, a NASA igazgatójának megfogalmazása szerint Mueller villamosmérnökként egy vezetői szintű 'idegrendszer' létrehozására törekedett, miközben a gépészmérnök von Braun egyszerűsített szerkezetekként tekintett a szervezetekre. Mueller szakított a régi berendezkedéssel, valamint elvárta a saját szakterületükön működő vezetőktől és mérnököktől, hogy napi szintű kommunikációt tartsanak fenn azokkal a kollégáikkal, akik más területeken és csapatokban dolgoztak. Eltűntek a szabályos, MECE-szerű szervezeti egységek. (Az információk szétदारabolása, hogy mindenki csak a neki kellőhöz juthasson hozzá – Osman P.) A különleges kutatási és gyártási projekteket felügyelő mérnökök egyszeriben olyan vezetőkké váltak,

akik felelősek voltak a szabályzatért, az adminisztrációért és a pénzügyekért. Elmúltak azok az idők, amikor [az emberek] csendes elszigeteltségben kizárólag a saját problémáikkal foglalkozhattak.”

Továbbá, a beszállítók nélkülözhetetlen alkalmazásához: „Változott a NASA külső bedolgozókkal szembeni hozzáállása is. A megoldást a külsős vállalkozók szervezetbe való integrálása jelentette. A NASA vezetése belátta, hogy egy interaktív termék létrehozása során a szakértők elszigetelése ostobaság volt: az átütő siker előfeltétele a hatékonyságcsökkentő tényezők visszaszorítása.” Egészen biztos ugyanakkor, hogy itt is kulcskérdés volt az információszivárgás megakadályozása – ami létfontosságú az innovációs fejlesztések igen nagy hányadánál is, különösen amelyek meglepetésszerű előrelépést, térnyerést hivatottak létrehozni.

Öt részben a megoldásig – a könyv tartalmáról

„Az I. rész 2004-ben, Irakban veszi kezdetét, ahol a világ legkiválóbb terrorelhárító erői küzdenek egy radikális harcosokból álló, látszólag szedett-vedett társaság ellen. Váratlanul szembesülünk azzal a nem várt ténnyel, hogy *a legnagyobb kihívást nem is az ellenség jelenti, hanem a szédítően új környezet, amelyben működnünk kell, valamint saját szervezetünk gondosan kialakított jellegzetességei.* Ahhoz, hogy megértsük az előttünk álló kihívást, Frederick Winslow Taylor (Wikipédia: amerikai mérnök, akinek az 1911-ben kiadott A tudományos irányítás alapelvei című könyve a 20. század első felének ipari vezetéselméleti bestsellere volt – Osman P.) segítségével leásunk az alapokig, és áttekintjük az elmúlt 150 év hatékonyságra épülő történetét, valamint azt, hogy mindez milyen hatást gyakorolt szervezeteinkre, illetve az azokat vezetőkre és menedzselőkre. Megvizsgáljuk, hogy napjaink világában a felfokozott sebesség és a megnövekedett kölcsönös függőség miként hozta létre a komplexitás szintjeit, és hogy ez mennyire zavarja össze az ipari kor óta hatékonyan működő intézményeket is. Legnagyobb csalódásunkra arra a következtetésre jutunk, hogy a big data sem mentesít bennünket a folyamatos alkalmazkodás elkerülhetetlen követelménye alól.” A könyvben ajánlott szervezési és működési koncepció nem kis részben a taylorig munkaszervezés máig élő hatásaival küzd.

„A II. rész a csapatok mágiájának és mítoszának vizsgálata. Megvizsgáljuk, hogy milyen folyamatok segítségével lehet kialakítani azt a bizalmat és közös céltudatot, amely képes összefogni a kis méretű, ám annál kiválóbb csoportokat, és eloszlatjuk azt az érvelési hibát, miszerint szupercsapatokat csak szupermanekből lehet összekovácsolni. Megvizsgáljuk, hogy a növekvő komplexitás milyen alkalmazkodási módszereket eredményezett, és kinyomozzuk, miért vallanak kudarcot olyan nagy számban a kis létszámú csapatok és cégek, amint terjeszkedésbe kezdenek.”

„A III. rész a folyamatos változás és a fenyegetően látványos módon, nyaktörő sebességgel növekvő komplexitás kezelési lehetőségeinek vizsgálata. Példák segítségével – a NASA méltán híres Apollo-programjának egyik indítóállásától kezdve, ahonnan először utazott ember a Hold felszínére, azokig az elsötétített helikopterekig, amelyek fedélzetéről a haderő különleges műveleti egységei leereszkesznek egy bizonyos falludzsai ház tetejére – ismerhetjük fel a megosztott tudat jelentőségét: azt, hogy az átláthatóság és a kommunikáció csatarendbe állításával miként érhet el kiemelkedő eredményeket egy szervezet még akkor is, ha kifejezetten sok csapatból áll. A fogolydilemma és a játékelmélet segítségével viszont azt szemléltetjük, milyen komoly kihívást jelent a bizalom egyszerű koncepciójának megteremtése a nagy méretű szervezeteknél.”

„A IV. rész a cselekvési felhatalmazás történetét, előnyeit és szükségszerűségeit kutatja egy adott szervezet keretein belül: a döntéshozatal és a felelősség megfelelő szintre történő delegálását minden egyes cselekedet során. Követjük Perry kapitány Japán felé tartó behemót hadihajóit, és velem virraszhatnak egy kicsit Irakban, miközben meghozok néhány életéről és haláláról szóló helyszíni döntést. Igazoljuk a „Tartsuk nyitva a szemünket, viszont el a kezekkel” típusú vezetés elvét. Ezután a hagyományos elveket követő vezetőkre vetünk egy pillantást, és arra, hogy mi okból válnak minden bizonnyal veszélyeztetett fajjá az új környezetben. Végül bemutatom, miként alakítottam és vezettem napról napra az Alkalmi Harci Kötelék erőfeszítéseit a videotelekonferencia segítségével, és elutazunk azokra az apró iraki és afganisztáni bázisokra is, ahol a feladatot végre kellett hajtani. Ezek alapján világítjuk meg a magas rangú vezetők új és egyre fontosabbá váló szerepkörét.”

„Az V. rész részletesen bemutatja, hogy a kölcsönös bizalom, a közös céltudat, a megosztott tudat és a cselekvési felhatalmazás miként tette sikeressé az Abu Muszab az-Zarkávi utáni hajszát. Csatlakozunk Alexis de Tocqueville-hez, miközben tükröt tart Amerika elé, és amellett érvelünk, hogy az egyes szervezeteknek és vezetőiknek alapjaikban kell megváltozniuk az új környezetben kivívandó sikerhez, de talán még a túléléshez is. Az egykor mindenhatónak hitt hatékonyságnak át kell adnia a helyét a strukturális, eljárási és gondolkodásmódbeli alkalmazkodóképességnek, amely számos kényelmetlenséget okozhat.”

A mondanivaló gyakorlati értékéről, tanulságokról: „Hiszünk abban, hogy a bevett gondolkodás megváltoztatása révén magyarázhatjuk el legjobban tapasztalatainkat, és adhatunk át olyan hasznos elméleti és gyakorlati tudáskombinációt, amely segít megküzdenni a ránk váró növekvő kihívásokkal.” Az újabb térvessztésekről, az iszlamisták előretöréseiről beszélve: „A legújabb fejlemények megerősítenek néhány korábban megtanult fontos leckét. Az első, hogy a folytonosan változó, teljességgel könyörtelen környezet, amelyben tevékenykednünk kell, egy pillanatra sem teszi lehetővé az elégedett hátradőlést. A második, hogy az általunk létrehozott szervezetek, finomra hangolt eljárások, valamint az összekovácsolt és

ápoltságok kapcsolattrendszerek nem tarthatók fenn úgy, mint a katonák fizikai állóképessége: a szervezetek folyamatos vezetéskét igényelnek, vagy, ha épp arra van szükség, addig kell nyomni őket felfelé, ameddig muszáj. Ha nem így cselekszünk, és akár egy pillanatra is megpihenünk, vissza fogunk gurulni.

Mindannyiunk számára ott a kísértés, hogy rajtunk kívül álló okokkal magyarázzuk a kudarcot: 'az ellenfél 3 m magas volt', 'igazságtalanul bántak velünk', vagy 'ez lehetetlen feladat, inkább ne is vágjunk bele'. A bevált eljárások fokozottabb, hatékonyságuktól független erőltetése szintén bevett gyakorlat. Csupán kevesen vesszük a fáradságot, hogy megkérdőjelezzük a korábban működőképesnek bizonyult dolgokat. A kényelem és a bírálatok elől való kitérés azonban soha nem lehet a siker mércéje. A keményen küzdő emberek valószínűleg a mennyországba jutnak, mégis *csak a siker számít igazán. Ha ehhez meg kell változnunk, akkor ez a küldetésünk.*" Ez utóbbi talán a könyv legkellemetlenebb, s egyben legfontosabb tétele.

A kardinális kérdések, amelyeket a könyv tárgyal: „[egy merénylet nyomán, amelyet nem tudtak elhárítani] Fel kellett azonban tennünk egy mélyebb, sokkal aggasztóbb kérdést is: *ha mi vagyunk a legjobbak legjobbjai, miért szaporodik az efféle támadások száma, ahelyett hogy teljességgel megghiúsítanánk őket? Miért nem voltunk képesek legyőzni a rosszul ellátott felkelőket? Miért állunk vesztesre? (Ha eddig mi voltunk a legjobb cégek egyike, miért veszítünk a piacon megjelent új 'gerillákkal' szemben? Steve Jobs, Jeff Bezos és társaik csapatai a kapuk előtt.* – Osman P.)

E könyv a fenti kérdést, illetve a rá adott válaszokat és az ezekből fakadó, az Alkalmi Harci Köteléken túl az egész világra érvényes következtetéseket tárgyalja. Az iraki al-Káida személyében egy teljesen új típusú fenyegetéssel néztünk szembe egy alapvetően újfajta környezetben. Az előttünk álló harc nem csupán a nemzetállamokkal addig megvívott háborúktól különbözött, de a 20. század folyamán megvívott minden más háborútól is. A felkelés, a terrorizmus és a radikalizáció a történelem során folytonosan tetten érhetőek voltak a konfliktusokban, ám *2004-re új technológiai változókka egészült ki a jelenség, ami egy teljesen új problémahalmaz létrejöttéhez vezetett.* Az emberek többségének szerencsére soha nem kell erőszakos felkelések közepette harcolnia, ám *azok a technológiai és társadalmi változások, amelyek sikeressé tették az iraki al-Káidát, mindnyájunkra hatással vannak.*" A szerzők kifejtik: az al-Káida nem valamiféle zseniális harci innováció volt, hanem az említett változások hozták nyerő helyzetbe. Ezek a változások sem csupán a katonai harctereken fejtik ki a legnagyobb hatásukat, hanem a gazdaság és a társadalmak szinte egészében.

Tanulni tőlük: „Habár 2004-ben még éppen csak érteni kezdtük a változás súlyát, a következő hónapok során már tudtuk, hogy *ha le akarjuk győzni az iraki al-Káidát, akkor muszáj lesz tanulnunk tőlük.* Ahogy az 1990-es, illetve 2000-es években született fiatal generációra 'digitális bennszülötkekként', míg szüleikre 'digitális bevándorlókként' tekintünk, úgy az iraki al-Káida szervezete is a 21. század információgazdag, sűrűn behálózott világában alakult

meg. Olyan eljárások működtették, amelyek radikálisan eltértek az általunk 'helyesnek' és 'hatékonyak' véltéktől. Mégis beváltak."

Az innováció mikéntje: teremtő rombolás és építkezés: „A harc során el kellett felejtenünk mindent, amit a háború – és a világ – működéséről tudni véltünk. Le kellett rombolnunk az otthonos szervezeti struktúrákat, hogy egy gyökeresen új irányvonal mentén építsük újjá őket – a merev architektúrát a szerves agilitás váltotta fel, mivel ez volt az egyetlen módja annak, hogy szembeszálljunk az összetett fenyegetések növekvő áradatával. Kifejezetten az alapoktól kellett újjászerveznünk magunkat, méghozzá a szélsőségesen átlátható információmegosztás („megosztott tudat”) és a decentralizált döntéshozatal („cselekvési felhatalmazás”) elvei mentén. Le kellett bontanunk azokat az akadályokat – a belső választófalakat és a szervezeti hierarchia emeleit –, amelyek korábban hatékonytá tettek minket. Megvizsgáltuk a kis méretű csapataink működését, és kitaláltuk, miként lehet a működési elveiket a többzetes szervezetekbe is átültetni és három kontinensre is kiterjeszteni. A „csapatok csapataként” kezdtünk magunkra hivatkozni: egy nagy méretű parancsnokságra, amely magáévá tette és kiterjesztette az általában csak kis méretű csoportokra jellemző gyorsaságot. Szinte minden, amit tettünk, ellenkezett a katonai hagyományokkal és a bevett szervezeti gyakorlattal. Szakítottunk számos olyan szabállyal, amely a 20. század folyamán segítette a hatékonyságunkat, hiszen a 21. században már más játékszabályok érvényesültek.”

Az új szabály: a hatékonyságot az alkalmazkodóképesség jelenti: „A küzdelem, amelyet 2004-ben Irakban vívtunk, nem kivétel – maga az új szabály volt. Egyszerűen szólva, azok felett a szervezeti sikerformák felett, amelyek meghatározták a 20. századot és amelyeknek gyökerei az ipari forradalomig nyúlnak vissza, elszállt az idő. A hatékonyságra való törekvés – vagyis a lehető legkevesebb energia, idő és pénz ráfordításával a lehető legtöbb megszerezni – egykor dicséretre méltó hozzáállás volt, ám napjaink világában a hatékonyság kérdése már nem annyira az ismert (és viszonylag állandó) változók optimalizálásán, hanem inkább a folytonosan változó környezet iránti fogékonyságon múlik. A hatékonyság helyett az alkalmazkodóképességet kell az elsődleges kompetenciává tenni.” Természetesen lehetne boncolgatni, vajon a hatékonyság mércéje valóban csupán a fajlagos ráfordítással elérhető eredmény, s hogy az alkalmazkodóképesség ettől valóban úgy különáll-e, ahogyan azt itt a szerzők kezelik. A tanulság lényegét azonban mindenképp az alkalmazkodóképesség fontossága jelenti. Végül is szintúgy egyfajta modern alkalmazkodóképesség, ha valaki felismeri és kihasználja – amint Steve Jobs is tette –, hogy a célközönség nem feltétlenül a maga igényei kielégítését várja, hanem hajlandó akár azokkal szemben is vezetni hagyni magát, és igen jól honorálja azt, amit így kap.

Sok szervezet veheti hasznát e tanításnak: „Napjainkban az Alkalmi Harci Köteléket ért kihívásokban azok a kortárs szervezetek is osztoznak, amelyeket, hozzánk hasonlóan, egy letűnt világ értékrendje szerint építettek fel. Mióta elhagytam a hadsereg állományát és 2011-ben megalapítottam a CrossLeadet, kollégáimmal a megváltozott világ azon nehézségeit tanulmányozzuk, amelyekkel a túlélés és gyarapodás érdekében az üzleti vállalkozásoknak és más cso-

portoknak is meg kell küzdeniük. A következő oldalakon rámutatunk arra, hogy a szervezetek többsége miért nem képes megfelelni az őket ért kihívásoknak, lépésről lépésre ismertetjük majd az Irakban szerzett tapasztalatainkat, az általunk talált működőképes megoldásokat és azokat a később elvégzett kutatásokat, amelyek e megoldások szélesebb körben való alkalmazását vizsgálták.”

A hadviselés egyik gyakran döntő jelentőségű eleme a rugalmas elszakadás. Legfőbb ideje, hogy itt mi is elszakadjunk e könyvtől. Ezért már csupán egy részletet hozunk ide.

A szerzők elmondják a Maginot-vonal legendás példáját: a legyőzhetetlennek szánt óriási védművet a németek az új haditechnológiákkal, a modern páncélosokkal egyszerűen megkerülték, harci repülőgépeikkel átrepültek felette, így megszerezve maguknak, amit annak védenie kellett volna. *„Minden félelmetessége ellenére André Maginot műve elégtelennek bizonyult a harckocsik és repülőgépek jelentette új környezetben, valamint egy olyan parancsnokkal szemben, aki a szabályok felrúgása mellett döntött. Ahelyett, hogy a vonal meggátolta volna a német támadást, hozzájárult az új típusú háború ösztönzéséhez. 2004-ben, miközben az óramű-pontosságú rajtaütéseket tulajdonképpen az utolsó csepp üzemanyag felhasználásáig megterveztük, egy menedzseri Maginot-vonalat működtettünk: az egyedülállóan hatékony eljárások és tervek jól kivitelezettek és szükségesek voltak, mégis hatástalannak bizonyultak.”* És *„Ahogy a harckocsi műszaki fejlődése megváltoztatta a harctéri védelem realitásait, úgy az információs korszak új technológiáinak elterjedése is idejétmúlt menedzseri paradigmává tette a taylorista hatékonyságot.”* Adódik itt egy rendkívül izgalmas és fontos párhuzam, amelyet részletesebben fejtegetni nincs sem helyünk, sem bátorságunk, ezért csupán megemlítjük. Ez a szellemi tulajdon védelmének alakulása: egyrészt az alkotásokra abszolút szerkezetű jogokat biztosító hagyományos „védművekkel”, másrészt a nyílt megosztást, a „hálózatos”, szabad hasznosítást és továbbfejlesztést szolgáló új konstrukciókkal, mint a nyílt forráskódú közreadás, a Creative Commons és hasonlók.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

NEW TENDENCY OR TRANSIENT WHIM? GENERAL OVERVIEW OF THE IP JURISDICTION

Dr László Papp

Under the TRIPS Agreement (Art. 41. para 5) countries are free to decide what types of judicial body or bodies have the jurisdiction to hear IP disputes. Because of the scope of IP jurisdiction and the international undertaking, the following models can be distinguished in the examined countries: a) trial court that exclusively hears IPR cases; b) specialized IPR trial division; c) commercial trial court; d) administrative tribunal; e) specialized IPR trial court. Over the last decade number of countries opted for the specialized IP court, therefore the study places more emphasis on the English, Finnish, German, Portuguese, Swedish, US and Japanese regulations.

DESIGN PROTECTION IN THE AUTOMOTIVE INDUSTRY

Dr György Baksay-Nagy

Protecting designs is truly important in the car industry as well. This article tries to give a picture on the basics of protecting car designs mainly from the perspective of design law, however briefly summarizing the other possible IP rights available for those in the automotive industry. For such industry not only the whole body (kit) should be placed under protection but also the genuine spare parts, since protecting the spare parts will mean a defense from copying such parts by the secondary market. How does the EU design law deal with such issue? The article tries to answer the question showing some case law of different jurisdictions not only from EU member states and also discusses strategies from vehicle manufactures.

I GET THE JOKE, I JUST DON'T LIKE IT – IS THE HUNGARIAN COPYRIGHT REGIME IN NEED OF AN EXCEPTION COVERING PARODIES?

Dr Dávid Ujhelyi

This paper seeks an answer for the following question: is the Hungarian copyright regime in need of an exception covering parodies? To answer this question, it presents and examines the non-mandatory exception regarding parody in the InfoSoc Directive and the relevant decisions of the European Court of Justice. It also focuses on the copyright acts and parody

exceptions of the European and Anglo-Saxon counties. Finally, it presents the Hungarian approach on this question, and makes its conclusion.

KIT KAT OR NEW BORDERLINE CASES BEFORE THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE RELATING TO REGISTRABILITY OF 3 DIMENSIONAL MARKS

Dr Endre Millisits

This paper summarizes two recent decisions of the European Court of Justice (ECJ) on KIT KAT chocolate bar, a 3D mark. In both cases, the European Court of Justice judged the requirements of acquired distinctiveness of 3D marks.

„DILIGENCE AND PASSION” – THE COURSE OF LIFE AND ACTIVITIES OF JÁNOS IRINYI

Dr Zsuzsanna Tószegi

János Irinyi was born in May 1817, two hundred years ago. He played a significant role in the history of the production of matches through his invention of using lead dioxide in the head of his phosphorus match in 1836. After graduating from his university studies in Vienna and Berlin, he was the most qualified chemist in Hungary in the early 1840s. Using his invention, he founded a match factory in Pest, but he operated it only for four years. After the War of Independence in 1849 he completely abandoned his scientific work, spending his remaining years in seclusion.